

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК:
PRO et CONTRA**

**IMPERATIVES OF THE ELECTRONIC LIBRARIES DEVELOPMENT:
PRO et CONTRA**

**матеріали міжнародної веб-конференції
(Україна, м. Харків, 27 березня 2014 р.)**

**Харків
2014**

УДК 021:004.91
ББК 78.347.8 + 78.375.0
И54

За загальною редакцією канд. пед. наук Н. П. Пасмор

Імперативи розвитку електронних бібліотек: pro et contra [Електронний ресурс] = Imperatives of the Electronic Libraries Development: pro et contra : матеріали міжнар. веб-конф. (м. Харків, 27 берез. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр. наук. б-ка ; [за заг. ред. Н. П. Пасмор]. – Електрон. текстові дані. – Х., 2014. – Назва з титул. екрана.

Статті та тези друкуються мовою оригіналу.

ЗМІСТ

Базылева Е. А., Юдина И. Г. "Календарь памятных дат Сибирского отделения Российской академии наук" – электронный ресурс отделения ГПНТБ СО РАН

Бакуменко Л. Г. Інституціональний репозитарій бібліотеки ВНЗ: правові аспекти формування ресурсу

Бова І. В., Марцун Т. В. Електронні ресурси бібліотеки у сучасній системі обслуговування

Борисова В. І. До проблеми захисту прав на електронні навчальні продукти

Будецька О. О. Імперативи розвитку бібліотеки університету в контексті формування освітнього електронного середовища

Буліч Н. М., Карпенко М. В. Проблеми формування фонду електронних ресурсів у бібліотеках

Влащенко Л. Г., Міхнова Т. Ю. Соціальні сервіси для миттєвого створення інтерактивних публікацій в Інтернеті

Давидова І. О. Електронні бібліотеки: правові засади функціонування в Україні

Журавлева И. К., Самохвалова О. Ю. Электронные коллекции редких книг: две главные задачи

Иванов В. Г., Ломоносов Ю. В., Любарский М. Г. Методы компактного представления оцифрованного текста

Иванов В. Г., Ломоносов Ю. В., Любарский М. Г. Создание эффективного словаря символов и сокращение временных затрат при классификации оцифрованного текста

Каїді В. В. Нормативно-правове забезпечення створення та використання електронних видань українськими бібліотеками

Канищева О. В. Методы смысловой обработки текстовой информации в электронных коллекциях и репозиториях

Карасюк В. В., Іванов С. М. Бібліотечні ресурси як основний компонент інтегрованого простору навчальних знань

Киричок И. В., Кравченко С. А. Проблемно-ориентированные базы данных в помощь университетской науке

Ковальський В. С. Авторські права й електронні бібліотеки

Лобузін І. В. Життєвий цикл цифрових ресурсів наукової бібліотеки

Лук'яненко Л. В. Електронний журнал як новий засіб наукової комунікації: бібліотечно-прикладний аспект

Мазулис В. Оцифровка и доступность фондов Академической библиотеки Латвийского университета

Макаренко П. Д. Бібліотека та інтелектуальна власність

Мартынова Е. Н. Реализация функции региональной памяти в условиях веб-пространства

Ніколаснко Н. М. Бенчмаркінг – ключ до створення конкурентної бібліотеки: теоретичний аспект

Павленко Т. Б. Перспективи цифрових технологій в бібліотеці університету

Пасмор Н. П. Електронні бібліотеки як елемент інформаційного суспільства: консенсусні рішення

Петрухно Ю. Є. Нормативно-правове забезпечення доступу до інформаційних ресурсів бібліотек у сучасних умовах

Порощай Н. С. Электронный архив открытого доступа НИУ "БелГУ"

Рибальченко О. М. Корпоративна діяльність НБ УПА у створенні єдиного інформаційного простору інженерно-педагогічної освіти

Самофал О. І. Електронна бібліографічна продукція: створення та використання у віртуальному просторі

Сафонова В. В. Онлайнові раритетні колекції як прерогатива сучасних наукових бібліотек

Соляник А. А. Національна електронна бібліотека: особливості документопостачання

Стрілець Н. О. Можливості цифрових комунікацій бібліотек: зарубіжний досвід

Фролова Н. М., Кашаєва Л. В. Інституційний репозитарій у інформаційному просторі університету

Хайрова Н.Ф., Узлов Д. Ю. Идентификация актуальной криминалистически значимой информации электронных ресурсов

Шаронова Н. В., Кочуева З. А., Борисова Н. В. Индексация полнотекстовых документов в электронных библиотеках

Шахова С. А. Проблеми управління електронними ресурсами бібліотеки

Щербак Е. Г., Проць Н. В., Бесова Э. Н. Электронный каталог и судьба традиционных карточных каталогов ЦНБ ХНУ им. В. Н. Каразина: прошлое, настоящее, совместное будущее (взгляд практиков)

Відомості про авторів

**"КАЛЕНДАРЬ ПАМЯТНЫХ ДАТ СИБИРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
РОССИЙСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК" – ЭЛЕКТРОННЫЙ РЕСУРС
ОТДЕЛЕНИЯ ГПНТБ СО РАН**

Базылева Е. А. ,

Юдина И. Г.

Государственная публичная научно-
техническая библиотека Сибирского
отделения Российской академии наук,
Российская Федерация, г. Новосибирск

***Анотація.** Дається характеристика структури і змісту електронного комплексного інформаційного ресурсу – "Календаря пам'ятних дат Сибірського відділення Російської академії наук".*

***Ключові слова:** бібліотеки, електронні інформаційні ресурси, Календар пам'ятних дат, Сибірське відділення Російської академії наук.*

"Календарь памятных дат Сибирского отделения Российской академии наук" – комплексный информационный ресурс Отделения Государственной публичной научно-технической библиотеки Сибирского отделения Российской академии наук (ГПНТБ СО РАН). Данный Календарь посвящен истории Сибирского отделения РАН, в состав которого в настоящее время входят девять научных центров (Бурятский, Иркутский, Кемеровский, Красноярский, Новосибирский, Омский, Томский, Тюменский и Якутский), включающих 79 научно-исследовательских учреждений с общей численностью научных сотрудников более 9 тыс. человек, из них 67 академиков и столько же членов-корреспондентов, при этом около половины научного потенциала СО РАН сосредоточена именно в Новосибирском научном центре. Электронный Календарь содержит не

только библиографические, фактографические сведения, но и полные тексты, базы данных и размещен на сайте Отделения ГПНТБ СО РАН¹ (рис. 1).

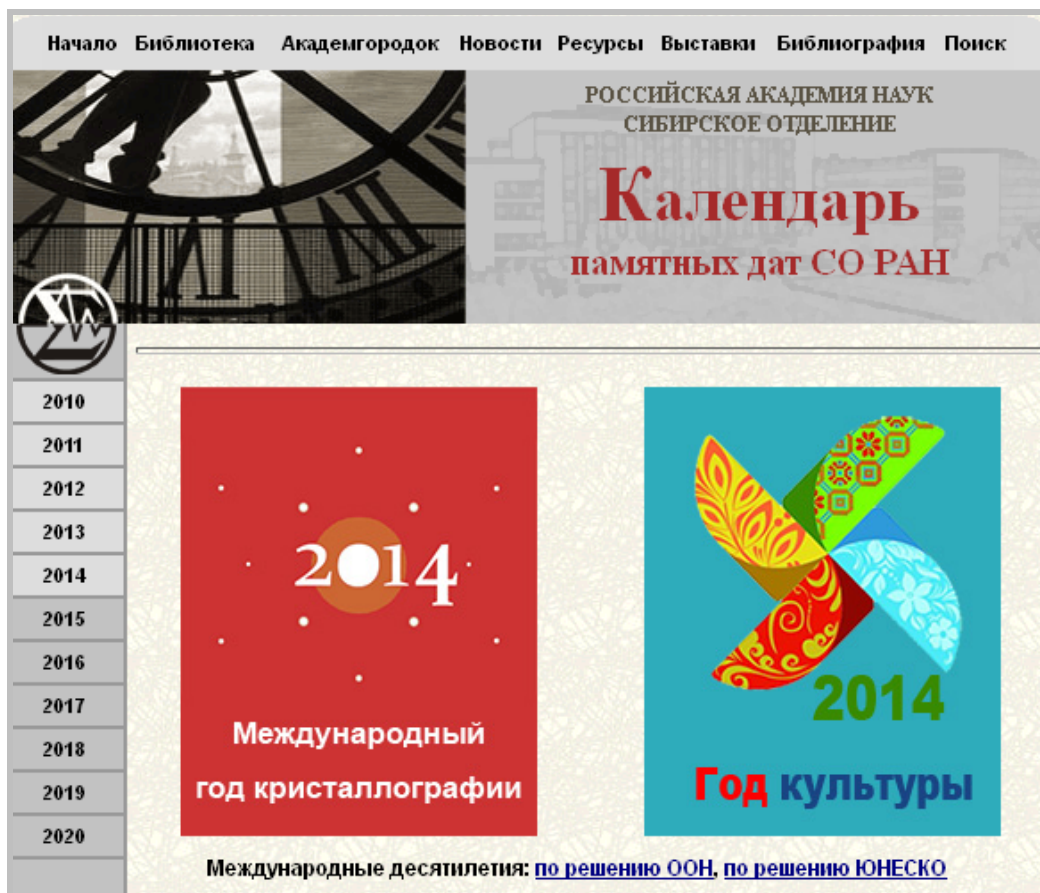

Рис. 1. "Календарь памятных дат СО РАН" – 2014 г.

Календарь выходит с 2010 г. ежегодно. В настоящее время подготовлено пять выпусков. В каждый из выпусков включены: крупные события общественной и культурной жизни Новосибирского научного центра; профессиональные праздники, соответствующие направлениям научной деятельности институтов Сибирского отделения РАН; годовщины создания научно-исследовательских учреждений СО РАН; юбилеи ключевых фигур сибирской науки – директоров научно-исследовательских учреждений, руководителей научных школ, академиков и членов-корреспондентов Российской академии наук.

¹ URL: <http://www.prometeus.nsc.ru/science/calendar>.

Ресурс представляет собой подборку html-страниц, организованных по месяцам, а внутри месяца – по числам. С 2012 г. "Календарь памятных дат СО РАН" отображается на главной странице сайта Отделения в виде интерактивного календаря, созданного на языке программирования JavaScript (рис. 2). Данная инновация позволяет с текущей даты, высвечивающейся контрастным цветом, осуществлять переход на конкретные события, произошедшие в этот день. События и юбилеи сопровождаются краткой информацией и ссылками на источники.

Календарь памятных дат СО РАН						
« март 2014 »						
пн	вт	ср	чт	пт	сб	вс
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

Рис. 2. Календарь на главной странице сайта Отделения ГПНТБ СО РАН

При подготовке Календаря используются как печатные, так и электронные источники информации. В их числе: мемуарная литература, научные монографии, справочники, энциклопедии, а также информационные электронные ресурсы – порталы РАН, СО РАН, газета "Наука в Сибири", сайты Информационная система "Архивы Российской академии наук", "Электронный фотоархив СО РАН" и др.

Календарь оснащен перекрестными ссылками как на внутренние ресурсы сайта Отделения, так и на интернет-источники. Вспомогательный аппарат включает указатели персон, научных учреждений и организаций. За 2010–2014 гг. в Календаре отражено более 300 юбилеев персон, около 90 учреждений и свыше 150 событий, таких как визиты первых лиц

государств, видных деятелей мировой науки и культуры, принятие законодательных актов, определяющих стратегию развития СО РАН и др.

Работа над очередным выпуском Календаря ведется в течение предшествующего года, а уже подготовленные выпуски редактируются в текущем режиме – регулярно просматриваются печатные и интернет-источники, новостные ленты. В перспективе планируется дальнейшее расширение тематики, включаемой информации, и совершенствование технологического процесса работы над Календарем.

Сведения, представленные в "Календаре памятных дат СО РАН", активно используется как в полном, так и усеченном формате при генерации ресурсов различными зарубежными и отечественными организациями. Например, для контента энциклопедий – Википедия, Энциклопедия Иркутской области и Байкала, Электронная энциклопедия ТПУ и других; навигаторов, разработанных краевыми и областными библиотеками; персоналий на сайтах краеведческого характера. Кроме того, материалы Календаря о юбилеях видных ученых, годовщинах учреждений и знаменательных датах из жизни Сибирского отделения РАН регулярно используются авторами блога ГПНТБ СО РАН².

Если говорить в целом о сложившейся практике подготовки электронных календарей знаменательных и памятных дат, то подобные календари выпускаются, как правило, краевыми и областными библиотеками и отражают события региона, соответствующего зоне обслуживания данной библиотеки. Отличительной особенностью "Календаря памятных дат СО РАН" стали его географические границы – Сибирь в целом, как зона месторасположения учреждений Сибирского отделения РАН, а в случаях освещения событий до образования Дальневосточного отделения РАН охватывается и Дальний Восток.

Календарям присущ энциклопедический характер отражения информации. При этом в отличие от традиционных печатных календарей, где

---

² URL: <http://spsl-nsc.livejournal.com>.

статья статична, для электронных календарей характерны интерактивность, значительное число многоуровневых адресных, полнотекстовых ссылок на различные электронные источники информации.

Благодаря использованию современных технологий информация, отражаемая в "Календаре памятных дат Сибирского отделения РАН" становится доступной более широкому кругу российских и зарубежных пользователей, что способствует, наряду с традиционными изданиями, популяризации и сохранению исторического и культурного наследия России.

***Аннотация.** Дается характеристика структуры и содержания электронного комплексного информационного ресурса – "Календаря памятных дат Сибирского отделения Российской академии наук".*

***Ключевые слова:** библиотеки, электронные информационные ресурсы, Календарь памятных дат, Сибирское отделение Российской академии наук*

***Annotation.** The structure and content of an electronic complex information resource "The Calendar of memorable dates of the Siberian Branch of Russian Academy of Sciences" are presented.*

***Key words:** libraries, electronic information resources, Calendar of memorable dates, the Siberian Branch of Russian Academy of Sciences.*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСУ

Бакуменко Л. Г.

Наукова бібліотека Харківського
державного університету харчування
та торгівлі, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглянуто шляхи вирішення проблем авторського права при створенні репозитарію бібліотеки вищого навчального закладу.*

***Ключові слова:** репозитарій бібліотеки вищого навчального закладу, авторське право, службовий документ, ліцензія відкритого доступу.*

Сьогодні бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні доступності інформаційних ресурсів, виступають невід'ємною частиною інформаційного суспільства і виконують низку важливих функцій, серед яких: реалізація гарантованого права на доступ до інформації; створення та зберігання величезних масивів інформації; системна організація електронних ресурсів за галузями знань та іншими ознаками. Зокрема, це стосується бібліотек вищих навчальних закладів (ВНЗ), які є виробниками власних електронних інформаційних ресурсів і для яких сьогодні значущою є функція електронного архівування з метою надання вільного доступу користувачам до якісних внутрішніх (локальних) і зовнішніх електронних ресурсів. У цьому контексті електронне архівування стає перспективним напрямом діяльності бібліотек ВНЗ через створення власних електронних репозитаріїв, які прийнято називати інституціональними репозитаріями чи репозиторіями.

Нині переважна більшість репозитаріїв створюється саме у бібліотеках вищих навчальних закладів. Формування та використання репозитаріїв у

бібліотеках ВНЗ має певні переваги для науковців, наукових підрозділів, ВНЗ і країни в цілому. Розглянемо їх окремо. Так,

- *для кожного науковця важливе значення має підвищення індексу цитувань його праць; постійне та тривале їх зберігання; збереження авторських прав; можливість доповнення та редагування праць; збільшення запитуваності результатів їх досліджень; підвищення позицій у рейтингах; економія коштів;*
- *для наукового підрозділу – стосується розповсюдження; зростання рівня цитованості; тривалість та постійність наявності в мережі; збереження;*
- *для університету: підтримка наукової діяльності; поширення результатів наукових досліджень; підвищення якості наукової комунікації; підвищення рейтингу; відкритий доступ до досліджень;*
- *для країни: виграш від загальної публікаційної активності та цитованості праць вітчизняних вчених і, як результат, підвищення міжнародного рейтингу [2].*

На жаль, не всі автори це розуміють, вони неохоче надають власні твори до репозитарію, вважаючи, що їх авторське право буде порушене. Це гальмує процес створення репозитарію бібліотеки (РБ), адже, поповнення його електронними ресурсами залежить безпосередньо від авторів, їх активності у цій справі.

Авторське право (АП) – набір виключних прав, які дозволяють авторам літературних, мистецьких та наукових творів отримати соціальні блага від результатів своєї творчої діяльності. АП є основним засобом захисту прав автора на твір, воно історично виникло внаслідок потреби захистити права авторів літературних творів та творів мистецтва; нині АП поширюється фактично на будь-які результати творчої діяльності, включаючи комп'ютерні програми, бази даних, фільми, фотографії і скульптури, архітектурні проекти, рекламні проспекти, карти і технічні креслення [1].

Існуючий Закон України «Про авторське право і суміжні права» із змінами та доповненнями від 13 січня 2011 р. покликаний захистити права

авторів на створені ними документи та не допустити порушення цих прав. Разом із цим закон ставить жорсткі вимоги щодо права використання творів, що суперечить політиці відкритого доступу і суттєво обмежує можливості бібліотеки щодо представлення документів у відкритому доступі [5].

Створення РБ ВНЗ передбачає дотримання авторського права та недопущення його порушення. Для цього між автором і бібліотекою укладається договір, який дає дозвіл бібліотеці на використання твору і його представлення у відкритому доступі (ВД).

Крім самоархівування на основі укладення договору існують альтернативні можливості поповнення інституціональних репозитаріїв електронними документами. У цьому сенсі важливою є проблема права власності на твори, коли авторські права належать не тільки фізичній особі чи особам, а й юридичній особі – організації, створеній і зареєстрованій у встановленому законом порядку [6], зокрема ВНЗ.

Під поняттям «твори» маються на увазі створені авторами у результаті творчої діяльності за особистою ініціативою, на замовлення чи в порядку виконання службових обов'язків:

- письмові твори наукового, технічного чи іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- виступи, лекції, конспекти лекцій, промови та інші твори;
- аналітичні огляди, звіти, презентації;
- ілюстрації, карти, плани, ескізи тощо;
- аудіовізуальні твори;
- фотографічні твори;
- бази даних, комп'ютерні програми, інші твори, представлені у електронній (у тому числі цифровій) формі, яку може зчитувати комп'ютер (ст. 433 Цивільного кодексу України, ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [5].

Автор і ВНЗ є суб'єктами авторського права. Первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору (ст. 11 Закону України «Про

авторське право і суміжні права» [5]. Для автора ВНЗ є роботодавцем, вони укладають між собою трудовий договір. Якщо автор виконав твір за державним замовленням, передбаченим трудовим договором, то право власності на нього отримує також ВНЗ, у якому працює автор (цей твір було видано за кошти ВНЗ). Це прописано у Кодексі, де вказано, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором (ст. 429 Кодексу) [7].

У цьому випадку твір, виконаний автором за державним замовленням, є службовим. Службовий твір – це твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [5]. Частиною 2 ст. 16 Закону передбачено, що виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. У зв'язку із цим особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, чи юридична особа, якій на законних підставах передано авторське майнове право на твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, знак копірайта ©, який є свідченням права власності (ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [5]. У цьому випадку на друкованому оригіналі твору має бути вказано як автора – фізичну особу, так і ВНЗ – юридичну особу зі знаком копірайта. Якщо такі відомості вказані на документі, буде правомірно внести його до інституціонального репозитарію та надати відкритий доступ до нього без згоди автора.

Існує ще одна альтернатива вирішення цього питання. Унаслідок розвитку репозитаріїв, зокрема, у варіанті «зеленого» відкритого доступу, зростає стурбованість авторів щодо можливості використання тих авторських

прав, які раніше вони беззаперечно передавали видавцю журналу. Тому все більше уваги приділяється розробці розширених варіантів авторських прав, таких, як «творче поле» (Creative Commons) чи «відкритий доступ до знань» (Open Access to Knowledge, OAK).

Однією з причин, що гальмують розвиток РБ в Україні, є проблеми авторського права, таку думку відстоюють Г. Захарова [3], В. Копанєва [4], О. Шарбонне [9], Чуль-Мін Мо [8]. Автори вважають, що поширення інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює необхідність вирішення проблеми знаходження нового балансу інтересів у правах на інтелектуальну власність усіх учасників системи мережових документальних комунікацій, оскільки сучасні засади суспільного використання знань продовжують орієнтуватися на цінності тактичного плану (одержання прибутку від поширення інформації), а не на стратегічну перспективу забезпечення сталого розвитку суспільства. Лакуна, що існувала донедавна між «copyright» (класичне авторське право, яке виходить із передумови, що автор бажає всіляко захистити своє творіння від зазіхання третіх осіб, а використання здобутків сприймає як спосіб одержання прибутку) і повною свободою дій, сьогодні заповнюється суспільними ліцензіями GNU (General Public License. У них були сформульовані правила поширення та використання відкритого програмного забезпечення, які базуються на дозволі, а не забороні і одержали назву «copyleft») і ліцензіями Creative Commons, що дозволяють, з одного боку, інформації та іншим інтелектуальним надбанням вільно циркулювати й розвиватися, з іншого - надати авторам гнучкі можливості обмежити використання власних здобутків у тих межах, які вони вважають потрібними. У цілому в глобальному інформаційному просторі має місце тенденція переходу від заборонної парадигми класичного авторського права до дозвільної системи поширення знань з урахуванням некомерційних прав інтелектуальних власників.

Варто погодитися з В. Копанєвою [4], яка звертає увагу на те, що визначальний вплив на поширення ліцензій Creative Commons може мати

використання метаданих Creative Commons на рівні депозитаріїв. Метадані підтримуються бібліотеками, архівними установами, науковими та навчальними центрами під час формування електронних фондів. Важливими позитивними чинниками за цих обставин є широка розповсюдженість Creative Commons і наявність розвиненого сервісу для «непідготовлених» користувачів. У цілому ж Creative Commons – це інструмент, який активно розвивається та використовується. Він не суперечить авторському праву, а трансформує його, що не перешкоджає вільному поширенню інформації. Відзначаючи, що Creative Commons є важливим кроком уперед при вирішенні проблеми авторського права в електронному середовищі, потрібно водночас наголосити на необхідності подальших розробок у цьому напрямку. У разі позитивної оцінки ліцензії Creative Commons слід констатувати їх недостатнє розповсюдження в українському сегменті глобальних комп'ютерних мереж. Вітчизняним бібліотекам (зокрема, бібліотекам ВНЗ), гідно представленим в Інтернеті, варто пропагувати їх та започаткувати встановлення відповідних ліцензій на сторінках власних сайтів.

Отже, наповнення репозитарію електронними документами може відбуватися як за згоди автора на представлення твору у ВД, так і без згоди автора, якщо правовласником є також ВНЗ, а розробка та впровадження в Україні ліцензій Creative Commons має стати важливим практичним кроком у використанні відкритих репозитаріїв при вирішенні проблеми авторського права в електронному просторі. Це сприятиме розвитку РБ ВНЗ, збільшенню кількості та підвищенню якості їх наповнення.

Список використаних джерел

1. Авторське право [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE (дата звернення: 10.03.2014). – Назва з титул. екрана.

2. Берестова Т. Ф. Научные журналы вузов культуры в зеркале российского рейтинга индекса научного цитирования / Т. Ф. Берестова, Е. В. Боже // Университетская книга. – 2012. – Апрель. – С. 28–33.

3. Захарова Г. М. Управление авторскими правами при создании репозитариев открытого доступа / Г. М. Захарова // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 9. – С. 60–70.

4. Копанєва В. О. Інтернет і авторське право [Електронний ресурс] / В. О. Копанєва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25-27 трав. 2010 р. – К., 2010. – С. 171–173. – Електрон. версія: режим доступу : http://nakkkim.edu.ua/sites/default/files/documents/page/%5Bsite-date-dd%5D-%5Bsite-date-mm%5D-%5Bsite-date-yy%5D/%5Buser-id%5D/dokumentoznavstvo_2010.pdf.

5. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 10.03.2014). – Назва з титул. екрана.

6. Суб'єкти авторського права [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sites.kpi.kharkov.ua/pravo/iv/4.html> (дата звернення: 10.03.2014). – Назва з титул. екрана.

7. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : від 16.01.2003 р. № 435-IV // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.03.2014). – Назва з титул. екрана.

8. Чуль-Мин Мо. От декларации равенства к более широким возможностям : новая роль национальной библиотеки в обществе знаний / Чуль-Мин Мо // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 4. – С. 91–101.

9. Шарбонне О. Лицензия Creative Commons: стратегические последствия для национальных библиотек / О. Шарбонне // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 4. – С. 78–91.

***Аннотация.** Рассмотрены пути решения проблем авторского права при создании репозитария библиотеки высшего учебного заведения.*

***Ключевые слова:** репозитарий библиотеки высшего учебного заведения, авторское право, служебный документ, лицензия открытого доступа.*

Annotation. *Considered the ways of solving the problems of copyright when you create a repository libraries of higher educational institution.*

Key words: *repository libraries of higher educational institution, copyright, an official service document, the license of open access.*

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕКИ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Бова І. В.,

Марцун Т. В.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглядаються можливості вдосконалення сучасних форм обслуговування користувачів вузівських бібліотек в умовах електронного середовища на досвіді роботи наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

***Ключові слова:** електронні бібліотеки, електронні колекції, інформаційні ресурси, соціологічні дослідження, електронне середовище.*

Створення у бібліотеках принципово нових видів електронних ресурсів, організація доступу до віддалених та локальних джерел інформації, як українських, так і зарубіжних, стали найважливішим завданням інформаційного забезпечення науки та освіти. Разом із подальшим розвитком цього напрямку бібліотеки модернізують свої традиційні технології із метою підвищення якості та оперативності бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Головною метою діяльності електронної бібліотеки є максимально повне та оперативне обслуговування користувачів. Щоб досягти її, потрібно мати власну базу даних (тобто фонд) електронної бібліотеки, налагодити міжбібліотечні зв'язки (обмін) з найкращими електронними бібліотеками, бути в змозі залучати зовнішні ресурси, користуватися послугами кваліфікованих експертів, застосовувати кращі методики інформаційного пошуку в мережевому середовищі.

Одним із стратегічних завдань наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого є формування та розвиток електронної бібліотеки як сучасного інформаційного освітнього середовища вищого навчального закладу, надання дистанційного, цілодобового доступу до її ресурсів. Комплексна автоматизація бібліотеки на основі сучасного програмного забезпечення ІРБІС дозволяє не лише повністю замінити традиційні бібліотечні технологічні цикли, а й дає можливість забезпечення віддаленого доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки в мережі Інтернет. Нині автоматизований бібліотечний комплекс університету є потужним бібліотечним порталом, інформаційною платформою доступу до електронних каталогів та картотек, повнотекстових баз даних підручників і монографій, навчально-методичних посібників, банків судової практики, наукових праць, зовнішніх баз даних, який забезпечує користувачів необхідною профільною інформацією. У складі електронної бібліотеки університету наступні колекції:

- *електронний каталог (ЕК)*, який є основою інформаційного середовища університету і майже стовідсотково відображає книжкові фонди;
- *науковий електронний архів* (університетський репозитарій), у якому накопичується, зберігається, розповсюджується та забезпечується постійний і надійний доступ до повних текстів наукових публікацій викладачів нашого вузу;
- *стандартизовані електронні навчально-методичні комплекси (СЕНМК)* містять повнотекстові версії підручників, навчально-методичних посібників, матеріалів судової практики тощо, адаптовані до вивчення нормативних, вибіркових навчальних дисциплін, що викладаються студентам всіх форм навчання та ін.

Постійно поповнюються власні електронні ресурси бібліотеки з метою з'ясування ступеня їх релевантності та необхідності подальшого використання нашими читачами. Серед них: електронна колекція рідкісних видань eLEGALIUM, яка популяризує раритетні правові фонди наукової бібліотеки та праці відомих харківських науковців-правознавців; серія

електронних персональних бібліографічних покажчиків “Представники харківської правової школи” відображає наукову спадщину вчених-правознавців Харківщини, матеріали про їх життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність; прес-кліпінг “Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого в публікаціях 2013 року”; електронний ресурс “Вчені та співробітники Університету – кавалери і лауреати державних нагород, премій, конкурсів”; електронний ресурс для науковців “Міжнародні наукометричні бази даних та системи” містить інформацію про наукометричні показники автора, БД Web of Science, SCOPUS, EBSCO, IndexCopernicus, РИНЦ, GoogleАкадемия та ін.

Із метою вдосконалення складу та структури електронних ресурсів бібліотека університету систематично проводить моніторинги ступеня їх використання. Для визначення стану поінформованості користувачів про існуючі ресурсні можливості електронної бібліотеки університету та ефективності їх використання на базі наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого у квітні 2013 року було проведено опитування, в якому взяли участь студенти 1–5 курсів денної форми навчання всіх інститутів та факультетів. Усього проанкетовано 1 300 респондентів – активних користувачів бібліотеки. Спеціально розроблена анкета передбачала низку запитань, які давали б можливість з’ясувати ступінь затребуваності студентами нашого вузу базових ресурсів та сервісів бібліотеки, зокрема її веб-сайта.

Проведене анкетування дозволило врахувати побажання наших користувачів та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення асортименту, якості просування електронних продуктів і послуг, виявити певні резерви оновлення форм обслуговування: доповнити повнотекстові ресурси електронної бібліотеки не лише підручниками та навчальними посібниками викладачів університету, а й іншими виданнями за тематичним профілем ВНЗ; активізувати навчання студентів із метою набуття ними інформаційних навичок самообслуговування в умовах вузівської автоматизованої бібліотеки за допомогою віртуальних занять з основ

бібліотечно-бібліографічних знань, особливо з електронним каталогом, повнотекстовими базами даних та ін.; підвищити ефективність просування електронних продуктів і послуг бібліотеки через рекламні заходи, сенсорні кіоски, інформаційні пам'ятки, сайт наукової бібліотеки та університетський портал, університетську газету "Vivat Lex!" тощо.

Таким чином, проведення моніторингу якості та ефективності інформаційного обслуговування користувачів дозволили з'ясувати інноваційні орієнтири та форми інформаційного забезпечення підготовки майбутнього фахівця-правознавця.

***Аннотация.** Рассматриваются возможности совершенствования современных форм обслуживания пользователей вузовских библиотек в условиях электронной среды на опыте работы научной библиотеки Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

***Ключевые слова:** электронные библиотеки, электронные коллекции, информационные ресурсы, социологические исследования, электронная среда.*

***Annotation.** The possibilities of the improvement of the contemporary forms of the service of the universities libraries users in the conditions of the electronic environment on the base of the experience of the work of the Scientific Library of the Yaroslav the Wise National Law University have been considered.*

***Key words:** electronic libraries, electronic collections, information resources, sociological research, electronic environment.*

ЗАХИСТ ПРАВ НА ЕЛЕКТРОННІ НАВЧАЛЬНІ ПРОДУКТИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Борисова В. І.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглянуто питання щодо захисту прав на електронні навчальні продукти.*

***Ключові слова:** електронні навчальні комплекси, електронні навчальні продукти, авторське право, інтелектуальна діяльність.*

Однією з основних проблем викладання права в сучасних умовах є впровадження в навчальний процес нових освітянських технологій, спрямованих на індивідуальне творче навчання, яке базується на пріоритетних напрямках наукових пошуків і відповідає потребам практики. Такий підхід стає ключовим фактором в інноваційних процесах вищої школи.

Складовою належного рівня підготовки спеціалістів у галузі права була і залишається навчально-методична робота вузу, головною метою якої в сучасних умовах є організація навчального процесу таким чином, щоб не тільки донести фундаментальні знання до студентів, а й навчити їх самостійно пізнавати право, розуміти закон і застосовувати його положення на практиці. Для цього необхідно, крім іншого, створити умови для вільного доступу студентів до інформаційної мережі Інтернет, а також розміщених в електронній мережі вузу електронних навчальних комплексів (комп'ютерних версій підручників та інших методичних матеріалів із дисциплін кафедр на електронних носіях (далі – електронні навчальні продукти).

У зв'язку з цим нагальним стає розроблення і запровадження механізму забезпечення охорони і захисту прав на електронні навчальні продукти,

створені авторськими колективами вузів, що пов'язано саме з специфічною формою їх фіксації. Це авторсько-правова проблема, оскільки електронні навчальні продукти слід відносити до об'єктів авторського права. Останні відповідають критеріям авторсько-правової охорони, а саме є результатом творчої діяльності, втілені у певну об'єктивну форму, відрізняються оригінальністю, здатні до відтворення та ін.

З огляду на те, що природа електронних комунікацій вимагає у процесі передачі даних каналами зв'язку їх копіювання та ознайомлення з ними, останнє також потребує при здійсненні цього процесу дотримання авторських прав. Таким чином, неправомірне використання електронних навчальних продуктів, розміщених в електронній мережі вузу, є порушенням авторських (немайнових та майнових) прав на ці об'єкти. Проте, чинне законодавство взагалі не акцентує уваги на існування таких об'єктів, що безумовно потребує його удасконалення в зазначеній частині.

Одразу ж виникає питання хто вважається автором (авторами) електронних навчальних продуктів, які слід відносити до так званих «службових» творів? Відповідно до чинного законодавства, а саме ст. 429 ЦК України, особисті немайнові права на електронний навчальний продукт належать працівникові, який його створив, а якщо мова йде про створення такого продукту авторським колективом – кільком особам спільно (ст. 428 ЦК України). До цих прав, які не залежать від майнових прав інтелектуальної власності, відносять право вимагати визнання свого авторства на певний продукт та протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні вказаного продукту або будь-якому іншому посяганню на твір, здатному зашкодити честі чи репутації автора. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник, тобто вузу.

Майнові права на електронні навчальні продукти належать працівникові (членам авторського колективу), який створив певний продукт,

та вузу спільно, якщо інше не встановлено договором¹. Таким чином, виключне право вчиняти або дозволяти іншим особам вчиняти певні дії, пов'язані з користуванням певним електронним продуктом, належить працівникові і вузу спільно, якщо інше не буде встановлено в договорі. До таких дій, як правило, відносять: відтворення твору; створення на основі твору похідних творів; розповсюдження твору шляхом продажу або відчуження в іншій спосіб; здачу в найом чи у прокат, публічне виконання і публічне сповіщення твору та ін.

Враховуючи, що члени авторських колективів або одноосібний створювач електронних навчальних продуктів, належать до працівників творчої професії, вони можуть у подальшому продовжувати роботу над тією чи іншою проблемою, яка частково вже була висвітлена в електронному навчальному продукті. Отже, для того щоб не створювати ускладнень у випадках, коли майнові права згідно з укладеним договором належать працівникові і вузу спільно, вважаємо за доцільне передбачати в договорі умову, відповідно до якої за працівником (працівниками), який створив «службовий» твір», включаючи і електронний навчальний продукт, зберігалось б право на використання такого твору для подальших наукових розробок і досліджень, а також впровадження шляхом опублікування у наукових виданнях.

Наступне питання, яке потребує свого вирішення, це проблема оборотоздатності електронних навчальних продуктів. За загальним правилом, об'єкти цивільних прав, до яких відносять і електронні навчальні продукти як результати творчої, інтелектуальної діяльності, можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту або не обмежені в обороті (ч. 1 ст. 178 ЦК України).

---

¹ Одразу ж слід зазначити, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» в цій частині так і не був приведений у відповідність до положень ЦК України.

Електронні навчальні продукти, які створюються для використання з особливою метою – навчання студентів, слід віднести до обмежених в обороті об'єктів. Це підтверджується тим, що на них не розповсюджується дія ст. 23 Закону України «Про авторське право і суміжні права», яка містить перелік випадків, що обмежують авторські права. Відповідно до цієї статті допускається вільне використання творів (без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право) у таких випадках: 1) відтворення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті; 2) репрографічне відтворення навчальними закладами для аудиторних занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів з ілюстраціями або без них за умови, коли обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті чи відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру.

Таким чином, електронні навчальні продукти не належать до тих об'єктів, які можуть вільно відтворюватися з метою навчання.

***Аннотация.** Рассмотрены вопросы защиты прав на электронные учебные продукты.*

***Ключевые слова:** электронные учебные комплексы, электронные учебные продукты, авторское право, интеллектуальная деятельность.*

***Annotation.** The question about protection of electronic learning products.*

***Key words:** electronic educational complexes, electronic educational products, copyright, intellectual activity.*

ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ЕЛЕКТРОННОГО СЕРЕДОВИЩА

Будецька О. О.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** У статті виділені підходи до розуміння змісту категорії «імперативи розвитку бібліотеки». Визначаються основні імперативи діяльності бібліотек університету, аргументується їх важливість в умовах формування освітнього електронного середовища.*

***Ключові слова:** імператив, електронне освітнє середовище, електронні бібліотеки, електронна бібліографія.*

*Пусть все погибнет, останутся только библиотеки –
и тогда сохранится жизнь и сохранится культура
Дмитрий Лихачев*

З кінця XX століття цивілізаційний розвиток відмічений подіями, що істотно трансформували сучасну соціокультурну реальність, – людство ввійшло в еру інформаційного суспільства. Це пояснюється впровадженням в усі сфери діяльності комп'ютерних технологій, формуванням електронних інформаційних мереж, активним поповненням і використанням небачених раніше можливостей електронного світового середовища.

Розвиток сучасної вищої освіти, який не можливий без урахування загальносвітових тенденцій до формування інформаційного суспільства, потребує нових систем організуючих підходів і до розвитку електронного освітнього середовища. Цілком очевидно, що в умовах глобалізації людський мегасоціум відчуває нагальну потребу в подоланні герметичності, закритості традиційної освіти і формування принципово інших стандартів і

принципів освітньої діяльності, побудованих на всеосяжному доступі до інформаційних світових ресурсів.

Модернізація української освітньої галузі і насамперед реформування вищої освіти як пріоритети розвитку висувають процеси інформатизації, створення електронного освітнього, наукового середовища.

Безумовно, що головним інформаційним центром будь-якого навчального закладу виступає бібліотека і саме бібліотека і стає провідником у електронному інформаційному середовищі.

Про важливість визначення місця, ролі, значення вузівських бібліотек у сучасних умовах інформаційного розвитку свідчать численні професійні дискусії на сторінках вітчизняних і зарубіжних видань з проблем інформатизації бібліотек, формування їх електронних аналогів (електронних бібліотек), створення власних електронних продуктів та їх презентації в інтернет-просторі тощо [4; 5].

Як видно з назви публікації, ми акцентуємо увагу не тільки і не стільки на проблемах формування електронного освітнього середовища, скільки на тих напрямках або елементах діяльності бібліотек, які сьогодні можна визначити як обов'язкові, без яких неможливий подальший розвиток, тобто так звані імперативи бібліотечного розвитку в електронно-комп'ютерну епоху.

Перш за все звернемося до визначення терміна «імператив» і його використання у сучасній діловій мові. Зокрема, Новий тлумачний словник української мови визначає його як «беззастережна, категорична вимога; веління, наказ» [10, с. 185]. Наведене дозволяє під імперативами сучасної бібліотеки вищого навчального закладу у напрямі розвитку електронного освітнього середовища розуміти категоричні, безумовні, непорушні вимоги, що є абсолютно обов'язковими для подальшого прогресу. Беззастережне виконання цих вимог продиктоване сьогодні об'єктивними законами і протиріччями у сфері інформаційного забезпечення освітньої сфери, а їх невиконання перешкоджає становленню національної галузі

відповідно до світових цивілізаційних стандартів. Значення імперативів полягає в тому, що правильно усвідомлені і правильно виражені, вони точно вказують на те, які саме протиріччя підлягають першочерговому подоланню. По суті, імперативи завжди містять у собі раціональне зерно необхідної суспільству стратегії прогресу, з головними цільовими орієнтирами і опорними пунктами.

Більш детально зупинимося на деяких з імперативів розвитку сучасної вузівської бібліотеки:

1. Формування внутрішньовузівського електронного середовища.

Цей імператив включає:

- *створення умов для максимально повного доступу професорсько-викладацького складу, науковців і студентів до загальносвітової інформаційної мережі і отримання з неї потрібної інформації, а також забезпечення безперешкодного користування внутрішніми інформаційними мережами;*
- *забезпечення доставки інформації до її споживачів за допомогою різних телекомунікаційних технологій;*
- *інформаційне забезпечення бібліотечними ресурсами вузівських освітніх та наукових програм;*
- *участь у організації та проведенні внутрішньовузівської експертизи – фахової оцінки якості електронних освітніх ресурсів, у т.ч. як тих, що розробляються (або заплановані до розробки) власними силами, так і тих, що придбані на зовнішньому ринку. Безумовно, що виконання цієї роботи повинно відбуватися у повній взаємодії з кафедрами та іншими підрозділами. При цьому фахівці кафедр оцінюють ресурс із позицій повноти представленої інформації, доступності її викладення, наукової обґрунтованості представленої інформації, а бібліотека повинна здійснювати оцінку наявності такого чи подібного продукту на інформаційному ринку, його вартості, узгодженості технологічних процесів її представлення в електронному полі університету тощо.*

– участь у стратегічному визначенні тенденцій розвитку електронного освітнього середовища університету. Основа розробки стратегії – це прогноз, тобто система аргументованих уявлень про напрями розвитку і майбутній стан як власне університету (аналізується сукупність економічних, технологічних, соціальних та інших процесів, що відбуваються), так і про національні та світові тенденції розвитку освіти, наприклад, розширення дистанційних форм навчання. Такий підхід дозволяє виявити ключові проблеми, які слід вирішити, визначити пріоритетність напрямів розвитку електронних засобів, а також передбачити умови і шляхи, при яких розвиток електронного середовища принесе найбільшу користь для організації навчального, наукового, виховного процесів. Головним чинником, який, на нашу думку, повинен бути закладений при стратегічному плануванні у галузі створення електронного середовища вузу, є все ж не технології, а зміст і мета освіти, яку надає вищий заклад.

2. Створення і поступове формування системи електронних бібліотек. На думку провідних фахівців з інформаційної сфери [1; 4], електронні бібліотеки (ЕБ) – найбільш спірний і частіше за інших обговорюваний елемент інформаційних технологій, що увійшли у життя з кінця ХХ ст.

Перш за все, зараз відсутнє чітке розуміння того, що таке електронна бібліотека, які інформаційні системи слід відносити до даного класу, які вимоги і критерії оцінок, що ставляться до них. Необхідність тлумачення поняття «електронна бібліотека» зумовлена декількома причинами: відсутністю обґрунтованого і загальноприйнятого визначення, широким вживанням цього поняття в науковій, технічній і популярній літературі, неоднозначне і часто суперечливе визначення цього поняття різними науковцями і практиками у галузі інформаційних технологій.

Вікіпедія визначає електронну бібліотеку як впорядковану колекцію різномірних електронних документів, забезпечених засобами навігації і

пошуку. Отже, ЕБ може бути веб-сайтом, де поступово накопичуються різні тексти і медіа-файли, кожен з яких є самодостатнім і у будь-який момент може бути отриманий читачем [13].

У більшості наукових джерел ЕБ сьогодні визначається як інформаційна система, що дозволяє надійно зберігати і ефективно використовувати будь-які колекції електронних документів (текстових, образотворчих, звукових, відео та ін.), локалізованих у самій системі, а також доступних їй через телекомунікаційні мережі. Ведуться наукові дослідження і розробки, здійснюються спроби їх класифікації, обговорюється ступінь їх відкритості для широкого мережевого доступу користувачів. Спектр учасників цих робіт досить широкий: від окремих ентузіастів до об'єднань університетів, дослідницьких центрів і крупних фірм. У багатьох країнах були відкриті відповідні національні програми (США, Німеччина, Японія і ін.), бюджети кожної з яких коливаються від десятків до сотень млн. дол. [2, с. 158].

У своїй доповіді на конференції «Інформаційні технології в освіті» К.В. Вігурський звернув увагу на те, що в наш час неухильно зростає кількість систем від гранично простих до вельми складних, в назві яких присутня згадане словосполучення. Висока популярність використання терміна «ЕБ» пояснюється не лише і не стільки певними модними тенденціями, скільки спробою охарактеризувати новий феномен – виникнення принципово нового класу систем, покликаних акумулювати і поширювати інформацію в електронній формі. А великий інтерес до самих систем даного класу пояснюється актуальними потребами суспільства і наявними можливостями.

У зв'язку з цим науковцями здійснюються спроби сформулювати основні цілі, що стоять перед електронними бібліотеками. Визнані фахівці у галузі інформаційних технологій – О. Б. Антопольський [1], К. В. Вігурський [2], Є. О. Горний [2], О. І. Земсков [5], Я. Л. Шрайберг [5; 12] та ін. звертають увагу на те, що важливим параметром оцінки будь-якої ЕБ виступає якість

представлення інформації. При цьому фахівці підкреслюють, що в цілому ця картина має невтішний вигляд. Значна кількість ЕБ містить не до кінця розпізнані тексти зі значною кількістю помилок, багато текстів спотворено, відсутні описи відтворених видань тощо.

Важливим показником, навколо якого точаться дискусії, є й розмір інформаційного фонду. На думку більшості вчених, і з цим важко не погодитися, навряд чи до класу ЕБ слід відносити ресурси, яку б назву вони не носили, що містять два – чотири документи, а таких «електронних бібліотек» нараховується сотні.

Не можна не звернути увагу й на такий показник, як якість обслуговування в ЕБ, що значною мірою залежить від їх функціональних можливостей. Багато ЕБ не мають системи навігації, що, у свою чергу, не дає можливості навіть дослідити, що міститься в цих бібліотеках. Далеко не завжди є навіть елементарні покажчики авторів і творів. І таких недоліків дуже багато.

Однак окреслені проблеми ЕБ не вичерпуються визначенням поняття «електронна бібліотека». Науковці порушують коло питань, які на сьогодні також є недостатньо визначеними. Це стосується розміщення метаданих, представлення і обробки інформації в розподілених ЕБ, типології і класифікації систем даного класу тощо. Надзвичайно актуальними залишаються і правові питання, пов'язані з формуванням і експлуатацією ЕБ.

Але всі ці складні проблеми тільки підтверджують факт того, що прийшло розуміння: ЕБ, як і Інтернет, суттєво розширюють спектр обслуговування для користувачів бібліотек і створюють передумови для нового, якісного перетворення бібліотек на громадські центри інформаційного суспільства.

Наведемо приклад із власної практики. У 2013 р. до уваги наукової громадськості представлено електронний ресурс «Бібліотека електронних копій раритетних видань із фонду рідкісних книг та рукописів наукової

бібліотеки університету», підготовлений Центром інформаційних технологій і відділом рідкісних видань наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Цей інформаційний ресурс з елементами (з повними або значними текстовими фрагментами) майже шести тисяч раритетних видань, програмно вирішеними навігаційними характеристиками (пошук за автором, назвою, роком та місцем видання) є унікальним науково-інформаційним продуктом на потребу юридичної науки і практики і може, на нашу думку, визначатися як ЕБ. Про це свідчить і те, що вже сьогодні створений електронний ресурс викликає значний інтерес наукової громадськості.

3. Створення власних електронних продуктів на допомогу освіті, науці, навчально-виховній діяльності. Розвиток електронної бібліографії. Якщо проаналізувати діяльність у цьому напрямі наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, то серед найбільш ефективних власно створених електронних ресурсів, що користуються значною увагою професорсько-викладацького складу і студентів, можна назвати Сайт бібліотеки, Електронний каталог, Електронний архів-репозитарій, Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс, який містить підручники, посібники для самостійної роботи, програми дисциплін тощо.

На допомогу організації науково-дослідної роботи виставлено повнотекстові ресурси, що представляють інформацію для аспірантів та здобувачів наукового ступеня (паспорти спеціальностей, переліки тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права, нормативні документи з питань атестації наукових кадрів тощо). Тут можна знайти переліки наукових фахових видань України, міжнародних реферативно-бібліографічних науко-метричних баз даних та іншу інформацію.

Цілком підтримуємо думку сучасних фахівців з інформаційної сфери [8, с. 257], які розглядають електронне середовище як засіб формування комплексних бібліографічних ресурсів. Від себе додамо, що в умовах

інформатизації бібліотечної галузі, коли деякі традиційні процеси роботи закономірно відмирають, бібліографічна діяльність набуває нового значення і нових форм її здійснення.

Навряд чи можна надати кращу характеристику суспільної, навіть цивілізаційної цінності бібліографії, яку представив академік Д. С. Лихачев: «Бібліографія – дивна галузь діяльності: вона виховує абсолютну точність, ерудицію і ґрунтовність у всіх сенсах. Без неї не можуть розвиватися не лише літературознавство, мистецтвознавство, мовознавство, історія, а й будь-яка інша наука. Це ґрунт, на якому зростає сучасна культура» [11].

Сьогодні бібліографія – це інформаційна інфраструктура, що забезпечує підготовку, розповсюдження та використання бібліографічної інформації і не важливо у якому вигляді (паперовому чи електронному) це здійснюється. Проте існують і більш сучасні тлумачення її змісту. Зокрема, О. О. Гречихін визначає бібліографію як специфічну галузь інформаційної діяльності, сутністю якої є інформаційне управління [3]. На нашу думку, саме таке визначення може передавати сутність задач у сфері інформаційного управління, створення електронних бібліографічних ресурсів та забезпечення доступу до них.

У зв'язку із зазначеним І. Г. Моргенштерн цілком слушно звертає увагу на те, що межі вдосконалення матеріально-технічного і програмного забезпечення бібліографічної діяльності в електронному середовищі, вочевидь, не існує. У той же час в електронній бібліографії відбувається перенесення центру розвитку на системне наповнення баз даних, а у сфері виробництва бібліографічних електронних ресурсів (БЕР) поступово формуються професійно організовані системи [9, с. 13].

Досвід бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого є тому підтвердженням. Тільки за останні роки для широкого загалу користувачів виставлені такі електронні бібліографічні покажчики, як «Фонди наукової бібліотеки НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого». Періодичні видання, 1812–2012 рр. : каталог», «Vivat Lex!», 1999

– 2012 рр. : бібліографічний компендіум», «Гордон Володимир Михайлович, 1871–1926 : персональний бібліографічний покажчик», «НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» в публікаціях : прес-кліпінг» та ін.

4. Здійснення структурної реорганізації бібліотек вищих навчальних закладів з урахуванням посилення інформаційно-технологічного блоку завдань. Цей імператив підтверджує необхідність розробки на державному рівні інноваційних підходів до структурно штатної регламентації бібліотек університетів. Першочерговою потребою є посилення бібліотек за рахунок фахівців у галузі інформаційних технологій.

Зокрема, не можна не звернути увагу на зростання ролі у сучасному інформаційному світі бібліографічних «лоцманів», тобто фахівців, які надають допомогу при здійсненні інформаційного пошуку. Підтвердженням цього може слугувати тестування Електронних каталогів (ЕК) ряду великих бібліотек, здійснене М. Є. Каленовим. Дослідник провів тестування їх пошукових характеристик і зробив висновок, що жоден з цих ЕК не розрахований на рядового користувача [6, с. 554]. Автор наголошує на тому, що не випадково сьогодні в бібліотеках з'являються посади бібліографів з Інтернету. Від себе додамо, що з кожним роком вимоги до професійного рівня працівників бібліотек зростають як мало в якій іншій галузі. Сучасні бібліотекарі стають «багатоверстатниками», оскільки оволодівають не тільки пошуковими навичками, а й елементами програмування, поглибленим вивченням правових наук (для надання допомоги науковцям з наукової класифікації результатів їх наукових досліджень). Необхідністю сьогодення є й додаткове оволодіння основними мовами спілкування у світових інформаційних мережах та ін.

Безумовно, що вирішити наведені проблеми власними силами будь-якого університету практично неможливо. У зв'язку з цим великого значення набувають такі напрями управління бібліотечною галуззю, як переоцінка і наукове обґрунтування змін у підготовці фахівців з інформаційної сфери.

Звісно, ми зупинилися тільки на окремих імперативах розвитку бібліотеки в умовах формування електронного середовища університету. Ця тема є важливою, а тому й потребує значної уваги з боку бібліотечної спільноти.

Список використаної літератури

1. Антопольский А. Б. Концепция электронных библиотек / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Электронные библиотеки. - 1999. - Т. 2, вып. 2. - С. 22.
2. Вигурский К. В. Развитие электронных библиотек: мировой и российский опыт, проблемы, перспективы / К. В. Вигурский, Е. А. Горный // Интернет и российское общество / под ред. И. Семенова. - М., 2002. - С. 158–188.
3. Гречихин А. А. Общая библиография : учеб. / А. А. Гречихин. - М. : МГУП, 2000. - 588 с.
4. Жданов В. С. К концепции и информатизации образования / В. С. Жданов. - М. : ИНФРА-М, 2011. - 298с.
5. Земсков А. И. Электронные библиотеки : учеб. для вузов / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. - М. : Либерия, 2003. - 352 с.
6. Каленов М. Е. Электронные каталоги библиотек с точки зрения пользователя / Н. Е. Каленов // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : 9-я Междунар. конф. «Крым–2002». - М., 2002. - Т. 2. - С. 553–555.
7. Лихачев Д. Без тумана ложных обобщений: вместо предисловия / Д. Лихачев // Русские утопии / сост. В. Е. Багно. - СПб., 1995. - С. 9–20.
8. Лобузіна К. Електронне середовище як засіб формування комплексних бібліографічних ресурсів Національної бібліотеки / К. Лобузіна // Вісник Львівського університету. Серія книгознавства, бібліотекознавства та інформаційних технологій. - 2012. - Вип. 7. - С. 254–264.
9. Моргенштерн И. Г. Электронная библиография / И. Г. Моргенштерн // Библиография. - 2003. - № 5. - С. 13–22.
10. Новий тлумачний словник української мови : 42 000 слів : у 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. - Т. 2 : Ж – ОБД. - К. : АКОНІТ, 2000. - 911 с.
11. Цитаты из работ Д. С. Лихачева [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.child-library.ru/resources-LIHACHEV-zitati.html> (дата обращения: 17.02.2014). - Загл. с экрана.

12. Шрайберг Я. Л. Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы : учеб.-практ. пособие / Я. Л. Шрайберг. – 2-е изд., испр. и доп. - М. : Либерия, 2001. - 104 с.

13. Электронная среда в образовании: движение в будущее : материалы Междунар. заоч. науч.-практ. конф. (Нижний Новгород, 17 марта 2013 г.). – Н. Новгород : Центр науч. инвестиций, 2013. – 288 с.

***Аннотация.** В статье выделены подходы к пониманию сущности категории «императивы развития библиотеки». Определяются основные императивы деятельности библиотеки университета, аргументируется их важность в условиях формирования образовательной электронной среды. Акцентируется внимание на теоретическом определении значений «электронная библиотека», «электронная библиография».*

***Ключевые слова:** императив, электронная образовательная среда, электронные библиотеки, электронная библиография, доступ к информации.*

***Annotation.** The article highlights the approaches to understanding the nature of the category of «the imperatives of development libraries». Determined the basic imperatives of the university library argued their importance in the emerging educational electronic environment. Focuses on the theoretical determination of the values of «imperative», «electronic library», «electronic bibliography».*

***Key words:** imperative, electronic learning environment, electronic libraries, electronic bibliography, access to information.*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФОНДУ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕКАХ

Буліч Н. М.,

Карпенко М. В.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** Стаття присвячена актуальним питанням наповнення фондів бібліотек електронними ресурсами. Розглянуто окремі проблеми комплектування електронних ресурсів, їх зберігання та використання користувачами.*

***Ключові слова:** комплектування бібліотечних фондів, електронні ресурси, електронні бібліотеки, наукові комунікації, мережеві ресурси.*

Процеси, що відбуваються в сучасному інформаційному бібліотечному середовищі, характеризуються значним зростанням обсягів електронних документів як складових електронних бібліотек. Значні об'єми електронної інформації, що накопичуються у бібліотеках, мають багатоаспектний характер за інформаційним контентом, видами і формами для максимально повного забезпечення наукових та навчальних запитів читачів.

Немає потреби доводити, що документи, які існують у фондах бібліотек в електронному вигляді, мають переваги, зокрема, більшу відкритість, доступність для отримання науково-освітніх знань. Тому на державному рівні приділяється увага формуванню сучасних засобів інформування. Так, у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [5], у Положенні МОН «Про електронні освітні ресурси» [4] перед інформаційними закладами поставлено завдання переведення в електронну форму національних надбань у сфері культури та мистецтва. Враховуючи положення названих актів, і з

метою підвищення ефективності використання та доступу до документів, які зберігаються у бібліотечних, музейних та архівних фондах, шляхом створення єдиної інформаційної бібліотечної системи було впроваджено Державну цільову національно-культурну програму «Бібліотека-XXI» [1]. Отже, сьогодні не визиває сумніву тенденція щодо необхідності використання бібліотеками не тільки внутрішніх ресурсів власного книжкового фонду, а й можливостей забезпечити доступ до інформаційних масивів світового простору, це – вимога часу. Проте передусім треба визначити: який статус, який розвиток, законодавче визначення, методи придбання, використання, форми зберігання електронних науково-інформаційних ресурсів маємо ми в Україні? Іноді запитань більше, ніж відповідей. Саме тому бібліотеки та інформаційні установи, які опікуються проблемами формування фондів електронних ресурсів, активно вже не один рік поспіль обговорюють вищезазначені питання.

Враховуючи бібліотечні практики та досвід впровадження інноваційних форм роботи з електронними ресурсами та фондами е-документів, найбільш актуальними, на наш погляд, стають наступні проблеми :

- 1) придбання е-ресурсів;
- 2) врахування особливостей і запровадження стандартів їх наукової обробки та каталогізації;
- 3) з'ясування форм і методів консервації та зберігання;
- 4) визначення технічно-програмних засобів роботи з е-ресурсами тощо.

Зокрема, на рівні виконання функцій комплектування це означає, що необхідно використовувати ефективні методики пошуку та аналізу інфопотоків релевантної електронної продукції, яка відповідатиме профілю вузу, конкретній бібліотеці; враховувати інформаційні потреби користувачів; знати і враховувати рівень технічної оснащеності бібліотеки; правильно розраховувати фінансові витрати щодо вирішення проблем е-бібліотеки.

Не менш важливою є проблема, яка стосується визначення оптимальних варіантів придбання існуючих видів електронних ресурсів (локальних, мережових та комбінованих). З огляду на власний досвід і практику інших бібліотек ми робимо висновок, що локальні, тобто електронні ресурси на CD-ROM, DVD як накопичувачі інформації, мають відносно короткий вік для їх використання та потребують особливих умов зберігання. Наприклад, функціонування DVD, CD-ROM у середньому 10–25 років, а процес перезапису на нові накопичувальні засоби може погіршувати якість інформаційного контенту. Тому можна сказати, що такий вид електронних документів не є досить надійним, з часом потребує додаткових дій персоналу щодо оновлення, зберігання, реставрування, фінансових витрат для періодичного відновлення. До того ж, для роботи з локальними носіями потрібно постійно оновлювати програмне забезпечення та технічну комп'ютерну базу бібліотек. Вже зараз у бібліотечних фондах є пошкоджені, технічно застарілі носії інформації, які сучасна техніка не в змозі прочитати. Таким чином, можна зробити висновок, що доба локальних носіїв інформації поступово відходить у минуле, а це потребує нових видів е-ресурсів, якісних, зручних, які можуть зберігатися і використовуватися тривалий час.

Бібліотеки постійно моніторять і відслідковують можливість оформлення права доступу до цифрового галузевого інфоконтенту, потрібного користувачу. Масиви інформації, баз даних, інтернет-ресурси, які надаються бібліотекам он-лайн, стають мережевими інформаційними продуктами і вважаються найбільш затребуваними [2]. Переваги он-лайн доступу до е-ресурсів є очевидними:

- оперативність;
- своєчасне оновлення;
- доступність з будь якого терміналу;
- можливість користуватися одночасно значної кількості читачів;
- відсутність матеріально-фізичних характеристик.

Зазначимо, що найбільш затребуваним видом онлайн-електронних ресурсів серед науковців та студентів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого є бази електронних періодичних видань, е-підручники, наукові збірники тощо, які дають можливість отримувати профільну наукову та навчальну інформацію у локальній мережі. Сьогодні вже навряд чи можна вважати це предметом дискусії, бо абсолютно очевидно, що використання електронних ресурсів найпопулярніше серед користувачів. Проте дехто з науковців, які досліджують сфери соціальних комунікацій, зазначає, що лише біля третини баз даних, що містяться на сайті наукової бібліотеки вузу, використовуються читачами у повному обсязі, наприклад: 14,5 % звернень науковці у сфері права до електронних ресурсів складають бази даних бібліотек, а інші правові бази даних та системи – 33,3 %. [3, с. 86]; майже половину звернень читачів до електронних ресурсів бібліотеки ініціюють консультанти-бібліографи.

Для збільшення обсягів інфоресурсів у політиці комплектування е-ресурсами фондів бібліотек треба визначити пріоритети не лише за технологією використання (локальні або мережеві видання), й за іншими параметрами – цільовим призначенням, змістом, періодичністю тощо. Так, на сайті наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого надаються різнопланові галузеві електронні ресурси: бази даних законодавчих актів, повні тексти правового спрямування, інформаційно-аналітичні бюлетені, банки знань проблемного спрямування, репозитарії, електронний науковий архів тощо. Спираючись на дані наукових досліджень, матеріали анкетувань та результати моніторингу запитів користувачів, цікавим виявилися спостереження щодо деяких відмінностей стосовно звернень до цифрової інформації, які обумовлені віком читачів. Так, викладачі та науковці старшого віку і ті, що мають наукові ступені докторів наук, частіше використовують традиційні друковані джерела інформації та рідко звертаються до е-ресурсів бібліотеки. Користувачі середнього віку (кандидати наук, аспіранти, здобувачі) частіше застосовують методику

інформаційного пошуку серед електронних ресурсів. Ця категорія активно працює з електронними вітчизняними та іноземними періодичними виданнями – локальними та он-лайн (57% запитів), власним бібліотечним ресурсом «На допомогу організації науково-дослідної роботи» (35 %). Натомість студентська молодь з усіх читачів найбільш схильна до роботи з цифровим контентом, але характер їх запитів дещо одноманітний, орієнтований на навчальний процес, найбільшим попитом користується «Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс» та «Проблемно-орієнтовані предметні банки знань» (87 %).

Ще одне он-лайн опитування, проведене науковою бібліотекою НЮУ ім. Ярослава Мудрого щодо характеру звернень користувачів до електронних ресурсів, підтверджує бажання студентів отримувати видання в електронній формі для навчання та самостійної роботи, наприклад:

1. е-навчально-методичну літературу – 87 %
2. е-підручники та навчальні посібники – 73 %
3. електронні журнали та газети – 67 %
4. монографії в електронному вигляді – 33 %
5. інші види е-документів – 10 %

Наведені дані підтверджують важливість електронної навчальної бібліотеки, яка максимально використовується у самостійній роботі студентів, при вивченні окремих дисципліни, що потребують галузевої інформації, яка міститься в електронних журналах, базах даних наукових та навчальних видань тощо. Проте слід розширити перелік цих електронних ресурсів в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні потреб користувачів, у тому числі:

- за рахунок використання корпоративних електронних фондів;
- відкриття тріал-доступів до наукової зарубіжної періодики;
- оформлення передплати на е-журнали та баз даних у видавництвах, передплатних агенціях тощо.

Додамо, що як наукова бібліотека юридичного вузу в процесі формування електронної бібліотеки ми стикаємося з тим, що локальні електронні ресурси відповідної тематики, на жаль, не достатньо представлені на книжковому ринку. Особливо це стосується юридичної літератури, яка має властивість швидко застарівати, тому купувати можна довідкові, науково-популярні видання на CD-ROM та DVD. Сучасний стан ринку інформаційних послуг України такий, що не дозволяє бібліотеці отримувати максимально повний об'єм упорядкованих відомостей про електронні видання та відстежувати появу нових джерел науково-освітньої профільної інформації [6].

Наприкінці слід констатувати, що електронні фонди бібліотек як альтернативні традиційним, є-вимогою часу. Тому інноваційних і прогресивних рішень потребують: питання бібліотечної кооперації, забезпечення інформаційних закладів новими технологіями, що допоможе представленню електронних бібліотек або їх елементів на бібліотечних сайтах; узгодження пріоритетів оцифровування власних фондів та створення е-колекцій.

Список використаних джерел

1. Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» : затв. постановою Каб. Міністрів України від 17 серп. 2011 р. № 956 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 71. – Ст. 2672.
2. Ключевые проблемы развития коллекций электронных ресурсов : рук. для б-к / Шэррон Джонсон [и др.] ; Междунар. федерация библиот. ассоц. и учреждений, Рос. библиот. ассоц. – СПб., 2012. – 52 с.
3. Пасмор Ю. В. Напрями консолідації в інформаційному забезпеченні правової науки України: соціально-комунікаційний аспект : монографія / Ю. В. Пасмор ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ прав. забезпечення інновац. розвитку. – Х. : Юрайт, 2013. – 273 с.
4. Положення про електронні освітні ресурси : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 1 жовт. 2012 р. № 1060 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 80. –

Ст. 3231.

5. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

6. Электронные ресурсы: от издателей к читателям : материалы Всерос. науч.-практ. конф., Санкт-Петербург, 28 марта – 1 апр. 2011 г. / Рос. нац. б-ка. – СПб. : РНБ, 2011. – 136 с.

***Аннотация.** Стаття посвящена актуальним вопросам формирования фондов библиотек электронными ресурсами. Рассматриваются отдельные проблемы комплектования электронных ресурсов, их хранения и использования потребителями.*

***Ключевые слова:** комплектование библиотечных фондов, электронные ресурсы, электронные библиотеки, научные коммуникации, сетевые ресурсы.*

***Annotation.** The article is devoted to the actual problems of the library stocks formation by electronic resources. The separate problems of the electronic resources acquisition, their storage and using by the consumers have been considered.*

***Key words:** library stocks acquisition, electronic resources, electronic libraries, scientific communications, network resources.*

УДК 025.5:004.738.5
ББК 78.657 + 32.973.202

СОЦІАЛЬНІ СЕРВІСИ ДЛЯ МИТТЄВОГО СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПУБЛІКАЦІЙ В ІНТЕРНЕТІ

Влащенко Л. Г.,

Міхнова Т. Ю.

Наукова бібліотека Харківського
національного університету
радіоелектроніки, Україна, м. Харків

***Анотація.** У статті розкриваються основні поняття і терміни означеної теми; розглядаються питання використання інтерактивних методів у роботі бібліотеки вищого навчального закладу; систематизовані переваги та недоліки Інтернет-сервісів.*

***Ключові слова:** інтерактивні методи, переваги інтерактивних публікацій, недоліки інтерактивних публікацій, електронна презентація, бібліотеки вищих навчальних закладів.*

Останнім часом молодь віддає перевагу інтернет-ресурсам. Тому з кожним роком зростає зацікавленість бібліотек вищих навчальних закладів у використанні інтернет-простору для презентації своїх фондів і колекцій з метою залучення читачів до ресурсів бібліотеки.

Звичайно, найпростішим і найбільш зручним із способів отримання книги для читача було б просте скачування, але тут більшість бібліотек та і не тільки стикається з проблемою збереження авторського права. Отже, що ж все-таки робити, щоб і читача зацікавити, і не порушувати закон? Як виявилось, рішення є. Таким рішенням стали соціальні сервіси для миттєвого створення інтерактивних публікацій в Інтернеті, за допомогою яких на сторінках бібліотечних сайтів можна розмістити не просто перелік інформації, а й ілюстровані довідники, брошури, презентації в зручній для перегляду читачем і такій звичній для бібліотекаря майже книжковій формі.

Що ж таке інтерактивна публікація? На це питання знаходимо відповідь у технічному довіднику: "Інтерактивна публікація (публікація в режимі он-лайн), спосіб поширення інформації, доступної для громадського користування, за допомогою комп'ютерної мережі, без фізичних засобів масової інформації, наприклад, книг або лазерних компакт-дисків (CD-ROM). Доступ до публікації в режимі он-лайн може бути як вільним, так і платним. Зміст таких публікацій зазвичай аналогічний змісту традиційних видань, але може бути оснащений додатковими можливостями, наприклад, гіпертекстом, пошуковими можливостями і мультимедіа. Основна частина публікацій у режимі он-лайн поширюється по Інтернету" [2].

На сьогодні інтернет-простір надає багато як платних так і безкоштовних сервісів для створення інтерактивних публікацій. Ми пропонуємо розглянути безкоштовні варіанти, оскільки в умовах нинішнього фінансування бібліотек вони, на наш погляд, більш зацікавляють працівників вітчизняних бібліотек.

Одним із таких сервісів є **Calameo**¹. Основна перевага цього сервісу порівняно з іншими, які будуть розглянуті в цій статті, - це можливість роботи з російськомовним інтерфейсом. Сервіс дозволяє

створювати інтерактивні публікації різних форм із файлів Microsoft Office (.doc .rtf .ppt .pps .xls), Open Office (.odt .ott .sxw .stw .odp .otp .sxi .sti .ods .ots .sxc .stc), а також .pdf .txt .htm .html. Окрім основних можливостей, портал пропонує засоби для спілкування: внутрішня поштова служба, а також групи і співтовариства за інтересами.

Портал міжнародний, тому є можливість завести бізнес-контакти або нових друзів з його допомогою.

---

¹ URL: <http://ru.calameo.com>.

Ще один сервіс **ISSUU**² є провідною цифровою видавничою платформою,

яка надає свої можливості для створення і перегляду журналів, каталогів і газет. Основна і головна функція сервісу – сгенерувати з .pdf файла flash-додаток, яке може відкрити користувач і в

зручному виді ознайомитися з контентом. Сервіс надає необмежений дисковий простір, платні та безкоштовні акаунти, організацію підписок, соціальну мережу, бібліотеку, можливість зворотного зв'язку, RSS підписки, перегляд статистики, можливість перегляду публікацій з мобільного телефону.

Онлайн-сервіс **Myebook**³ безкоштовний, проте англomовний, що

ускладнює роботу з ним. За допомогою сервісу Myebook можна створювати свої власні електронні книги, необхідних форматів, включаючи .pdf .doc .txt та інші. Цікаво, що сервіс може самостійно знаходити і збирати файли з ресурсів, де зареєстрований користувач. Наприклад,

Myebook може забирати інформацію з Facebook, Flickr, 23, Bebo, Photobucket, Picasa, так само як і з десятків інших.

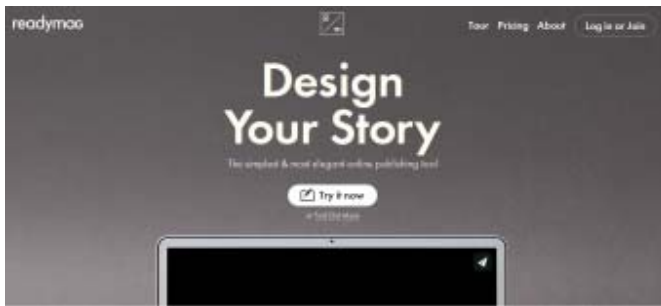
Readymag⁴ – сервіс для створення он-лайн публікацій, який дозволяє надавати красиві публікації "журнального формату", витрачаючи при цьому мінімум зусиль. Усе верстання, крім тексту, може включати зображення і відео, формується за допомогою drag-and-drop, тому для створення красивих журналів не потрібно ніяких технічних знань.

---

² URL: <http://issuu.com>.

³ URL: <http://www.myebook.com>.

⁴ URL: <https://readymag.com>.

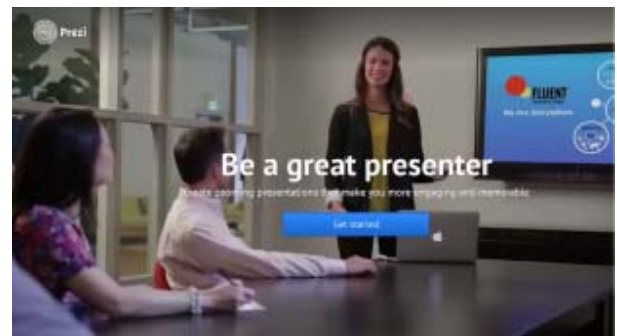

Для зовсім ледачих є навіть готові шаблони. Крім того, у сервісі представлена велика база веб-шрифтів. Підсумковий результат зберігається у форматі HTML5 з адаптивним верстанням, тому

проекти можна дивитися як на великому екрані, так і на смартфоні або планшеті.

Безкоштовна версія Readymag повністю функціональна, але при підписці (\$30 у місяць, \$24 при підписці на цілий рік) можна отримати можливість закривати свої проекти паролем і використати для них окремий домен. Проте навіть у безкоштовній версії для проектів доступні embed-коди, які дозволяють розмістити журнал на будь-якому сайті, але, на жаль, у такому разі можна подивитися тільки обкладинку і зміста, щоб прочитати його, все одно доведеться перейти на сайт Readymag.

Prezi⁵ – це хмарний сервіс, який служить для створення інтерактивних презентацій. Можливості Prezi дозволяють створювати презентації нового виду з нелінійною структурою і внаслідок чого відображати декілька логічних рівнів інформації, візуально проводячи аудиторію від загальної

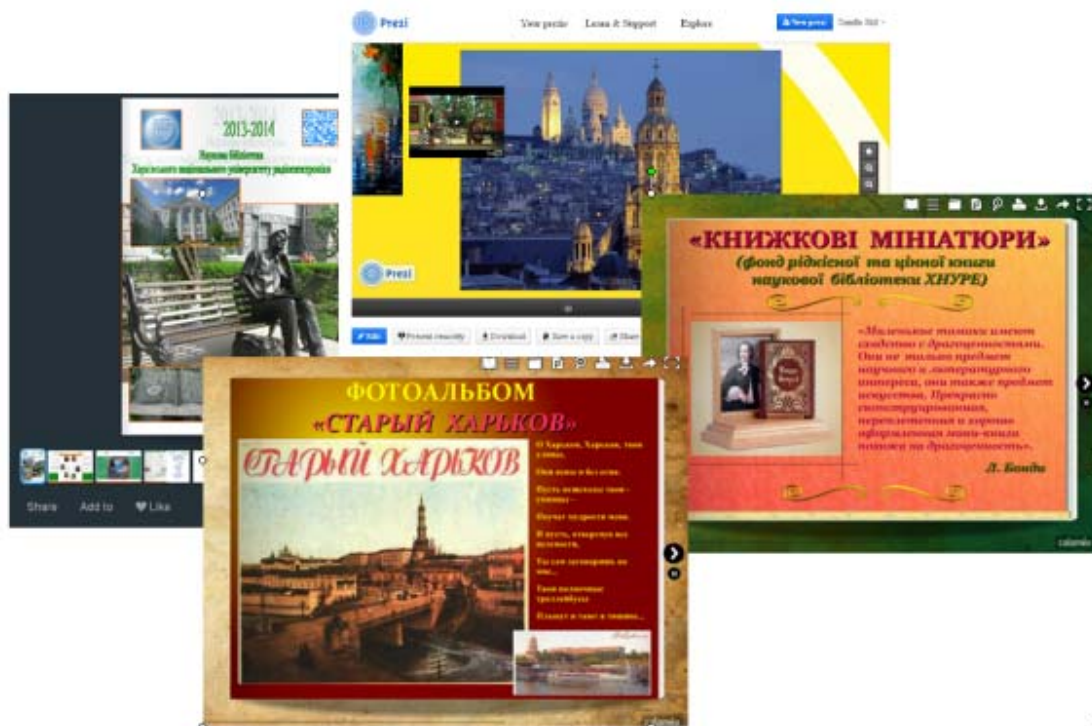

картини до деталей і у зворотному напрямку. Усю презентацію можна згорнути в одну картинку. Це соціальний сервіс, тому презентації можуть створюватися колективно, а це означає, що його можна використати в роботі над спільними проектами. У науковій бібліотеці Харківського національного університету сьогодні активно використовується більшість із названих інтернет-платформ

---

⁵ URL: <https://prezi.com>.

для створення різних бібліографічних продуктів: флеш-видання «Довідник першокурсника» (на **ISSU**); альбоми "Старий Харків", "Бібліотека та бібліотекарі", "Книжкові мініатюри", "Christmas and New Year" (на **Calameo**); готуються віртуальні виставки "Квіти весни" та інші (на **Prezi**).

Список використаних джерел

1. Аврамова И. П. Виртуальные книжные выставки: опыт работы НБ ХНУРЭ [Электронный ресурс] : презентация / И. П. Аврамова // Calameo. – Режим доступа : <http://ru.calameo.com/read/002311592e96ecb9031ac> (дата обращения: 03.03.2014). – Загл. с экрана.
2. Довідник першокурсника, 2013–2014 [Електронний ресурс] / Наук. б-ка Харк. нац. ун-ту радіоелектроніки ; уклад.: Л. Г. Влащенко [та ін.]. - Режим доступу : <http://issuu.com/electronika/docs/?e=8565036/4656185> (дата звернення: 03.03.2014). - Назва з титул. екрана.
3. Научно-технический энциклопедический словарь [Электронный ресурс] // Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ntes> (дата обращения: 03.03.2014). – Загл. с экрана.

***Аннотация.** В статье раскрываются основные понятия и термины обозначенной темы; рассматриваются вопросы использования интерактивных методов в работе библиотеки высшего учебного заведения; систематизированы преимущества и недостатки Интернет-сервисов.*

***Ключевые слова:** интерактивные методы, преимущества интерактивных публикаций, недостатки интерактивных публикаций, электронные презентации, библиотеки высших учебных заведений.*

***Annotation.** In the article the basic concepts and terms of the designated topic have been revealed, problems of interactive methods use in the library work of the higher educational institution library have been considered, the advantages and disadvantages of Internet services have been systematized.*

***Key words:** interactive methods, the advantages of online publications, online publications disadvantages, electronic presentations, libraries of the higher educational institutions.*

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Давидова І. О.

Харківська державна академія
культури, Україна, м. Харків

***Анотація.** Проаналізовано правові засади функціонування електронних бібліотек в Україні.*

***Ключові слова:** інформаційне законодавство, бази даних, авторське право, електронні бібліотеки*

Формування бібліотечного соціального інституту на якісно нових організаційних, управлінських, технічних та технологічних засадах, забезпечення споживача інформацією за допомогою локальних, міжрегіональних і міжнародних мереж комунікації, дистанційний доступ до національних і закордонних баз даних, взаємодія з автоматизованими інформаційними системами зумовлюють необхідність першочергового вирішення правових питань його функціонування і істотного оновлення інструментарію правового регулювання всіх напрямів бібліотечної діяльності в мережевому інформаційному просторі.

Правове регулювання діяльності електронної бібліотеки як різноманітного і просторово розподіленого середовища повинне здійснюватись на декількох рівнях: 1) правового регулювання діяльності електронної бібліотеки як соціального інституту; 2) правового регулювання процесів створення електронних продуктів та послуг; 3) забезпечення прав громадян на інтелектуальну власність; а також прав користувачів електронних продуктів та послуг.

Правове забезпечення функціонування електронної бібліотеки включає: а) її юридичний статус; б) правові норми, що визначають порядок функціонування, регламентують процеси створення, надання і використання інформації; в) права, обов'язки і відповідальність персоналу; г) правові положення окремих видів управлінської діяльності тощо.

До сфери законодавчого регулювання діяльності електронних бібліотек майже в усіх країнах світу входять такі її аспекти, як: авторські та суміжні права, правовий захист БД, комп'ютерних програм, персональних даних, ідентифікація користувача, електронні розрахунки в інформаційній мережі.

Нині Україна має систему інформаційного законодавства, яка частково забезпечує правове поле функціонування електронної бібліотеки. До цієї системи належать:

- інформаційно-правові норми Конституції України, які закріплюють інформаційні права і свободи, встановлюють основні права й обов'язки відповідних суб'єктів із питань створення і поширення інформації;
- галузі і розділи законодавства України, присвячені питанням інформаційного права (Закони України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (2007), «Про Національну програму інформатизації» (1998), «Про авторське право і суміжні права» (1993), «Про інформацію» (1992), «Про науково-технічну інформацію» (1993), «Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994), «Про видавничу справу» (1997), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993), «Про інформаційні агентства» (1995), «Про обов'язковий примірник документів» (1999) тощо;
- окремі інформаційно-правові норми, що стосуються інших галузей законодавства (Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Кримінальний кодекс, акти про відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері).

Базовим юридичним актом, що регулює діяльність електронної

бібліотеки, є Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993 р. (далі – Закон). Закон регулює правовідносини у галузі авторського права і суміжних прав; визначає майнові і немайнові права авторів, порядок охорони творів, термін дії, порядок передачі авторського права. Наведено перелік творів, що охороняються, а також тих об'єктів, на які поширюється чинність Закону.

Головним інформаційним ресурсом електронної бібліотеки є бази даних (БД). Бібліотека виступає їх створювачем (Центром-генератором БД, Центром обробки БД) або користувачем чи інформаційним брокером, якщо забезпечує посередницькі послуги до віддаленого ресурсу. Згідно із Законом БД розглядається як «...сукупність даних, матеріалів або творів у формі, яку читає машина». Основою цього положення є Директива Ради Європейського Співтовариства від 13 грудня 1990 р., але такий підхід не охоплює всього комплексу складових БД.

У наш час щодо цього питання у цьому контексті актуальним є прийняття окремого закону з урахуванням рекомендацій Європейського парламенту від 23 липня 1993 р. Європарламент уточнює, що БД означає комплект упорядкованих праць або інших матеріалів, які зберігаються і доступні за допомогою електронних засобів, а також матеріали, необхідні для оперування базами даних, такі як тезаурус, індекс або система для одержання або надання інформації. Згідно з цими положеннями країни-учасниці будуть охороняти БД авторським правом як зібрання (колекції, комплекти), що зафіксовано п. 5 ст. 2 Бернської конвенції. БД можуть бути захищені авторським правом, якщо вони оригінальні і представляють зібрання праць або матеріалів, які з причини їх відбору або розміщення є авторським інтелектуальним твором. Ніякий інший критерій не може використовуватися для визначення законності надання БД права такого захисту.

Авторське право поширюється на всі види БД, створені різними мовами й у будь-якій формі. Однак при цьому правова охорона не поширюється на ідеї, принципи, методи, процеси, системи, засоби, факти,

відкриття і концепції, що лежать в основі створення БД, програми або певного їх елемента.

Слід зауважити, що законодавство закріплює лише авторсько-правову охорону БД, хоча для об'єкта охорони прийнятнішим є принцип контекстного правового регулювання відносин інформаційної власності. Поряд з авторським правом вони мають охоронятися патентним договірним правом, законодавством про несумлінну конкуренцію, охорону комерційної таємниці. Необхідно реалізувати комплексний підхід до захисту БД на законодавчому і виконавчому рівнях. Йдеться про внесення змін і доповнень до Цивільного кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кримінального кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також до Законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (1993), «Про обмеження монополізму і недопущення недоброякісної конкуренції» (1996) тощо.

Основні права автора на обнародування, відтворення, розповсюдження БД (а також творів науки, літератури, мистецтва) реалізуються через укладання авторських договірних відносин. Закон регулює відносини між автором і роботодавцем по створенню БД (ст. 20), встановлює порядок передачі майнових прав автора іншим особам (ст. 27). Безпосередньо авторським договорам у цьому Законі присвячена лише одна стаття. Жоден нормативний акт України не регулює відносин автора з користувачем його творів, не містить норм про авторські договори, та саме вони дають змогу власникові належним чином реалізувати свої права та інтереси, якнайкраще захистити їх, включаючи до договору відповідні умови й застереження.

Бібліотечний соціальний інститут виступає як складна соціальна організація, діяльність якої забезпечується розвитком передачі знань і інформації в суспільстві. Користувач на свій запит може одержати не тільки документ, а й фрагмент документа, текст або безліч документів. При цьому невирішеними залишаються теоретичні питання співвідношення традиційних

понять права (власності, інтелектуальної власності, зобов'язань, відповідальності тощо) і таких феноменів, як «інформація», «інформаційний продукт», «інформаційний ресурс».

Ситуація, що склалася, зумовлена декількома причинами. З одного боку, природа інформації й інформаційного продукту має яскраво виражені особливості, до яких можна віднести можливість багаторазового використання, невичерпність при споживанні, зберігання інформації у суб'єкта, що її передає, спроможність до зберігання, накопичення, інтегрування, що не укладається в звичні форми предметів правових відносин. З іншого боку – сучасний етап розвитку соціальних комунікацій збагатив інформаційне середовище новими формами і методами створення, переробки і передачі інформації, новими видами інформаційних послуг. Відбулася революція у сфері засобів і форм фіксації, тиражування, передачі інформації; зазнало переоцінки те, що є головною перевагою документальних комунікацій, – стабільність фіксованого тексту. Намічено повернення до фундаментальних для людини категорій – інформаційних квантів, ідей і фактів; «розфасування» єдиного знання в різноманітні документальні «упаковки», неформальних інформаційних комунікацій, які здійснюються на новій комп'ютерній основі. У постіндустріальному суспільстві традиційна документна предметність трансформувалася в якісно нові форми: гіпертекстові системи, системи обробки знань, експертні системи та ін., що з точки зору розвитку комунікативних відносин є проявом зміни документної предметності інформаційною і когнітивною. Саме ці процеси, перш за все, притаманні обслуговуванню користувача в електронному середовищі, реалізуються в умовах незадовільно регульованих інформаційних відносин і потребують нових механізмів правової регламентації.

Серйозні проблеми у сфері охорони авторських прав виникають при реалізації механізму інтерактивних дистанційних інформаційних послуг, розповсюдженні електронних ресурсів, що включають насамперед системи

сигнальної інформації і системи електронної доставки документів.

У механізмі забезпечення користувачів копіями першоджерел в електронній формі лініями зв'язку, до якого можна віднести такі основні технологічні процеси, як замовлення, виготовлення, передача копій, організація збереження (повнотекстові БД) і доступу до них, не розроблені зручні і прості засоби відшкодування у разі порушення авторських і майнових прав видавців при електронному копіюванні. Є офіційна позиція ІФЛА з питань авторського права в електронному середовищі, але в національних нормативних актах України ця офіційна позиція авторитетної міжнародної організації поки що не знайшла законодавчої підтримки.

Спаяло б вирішенню проблеми захисту авторського права внесення до чинного Закону України «Про обов'язковий примірник документів» доповнення про передачу видавництвами цифрових копій творів друку певним книгозбірням для депозитарного зберігання. Щоб ідея електронного копіювання і доставки документів мала розвиток у нашій країні, потрібні, як відомо, або державна зацікавленість, або чітко визначений комерційний інтерес. На нашу думку, саме ці підходи впливатимуть на характер і засоби вирішення всіх організаційних, технологічних та юридичних проблем учасниками цього процесу.

Особливо нагальним є забезпечення правового регулювання Інтернету. Вирішення проблеми авторського права з розвитком електронних видань і глобальних інформаційних мереж у світовому інформаційному середовищі є дуже неоднозначним. Існують різні точки зору на захист авторських прав у нових умовах: перша – захист повинен бути послаблений, друга – технологічний прогрес не виправдовує зниження рівня захисту авторських прав. Якщо комп'ютерні мережі роблять дуже простими нелегальні копіювання і розповсюдження інформації, то законодавець повинен або легітимізувати цю ситуацію, або звикнути до можливості повсюдних правопорушень. Саме шлях цивілізованого правового вирішення питань авторського права вважають найсприятливішим для розвитку

інформаційного середовища розвинені країни, де до законів про охорону авторських прав були внесені деякі зміни, необхідні для їх функціонування в інформаційному суспільстві.

Доступ потребує крім охорони прав виробників, угод, платежів, з чим уже зіткнулися головні інформаційні центри України, гарантованої ідентифікації користувача, правомірності електронного підпису. Серйозної розробки потребує комплекс логістичних заходів щодо контролю за прямуюванням інформації: визначення цілі, чіткість оплати, відслідковування питань, пов'язаних із копірайтом, тощо.

Таким чином, бібліотечний соціальний інститут на етапі техніко-технологічних змін свого функціонування в інформаційному суспільстві має безліч надзвичайно важливих проблем, що потребують свого якісного, вивіреного і термінового вирішення. Наявна законодавча база та правові документи не повною мірою забезпечують ефективний захист інтересів власників інформаційних продуктів. Низка нечітко визначених положень і наявні прогалини негативно впливають на правові, економічні, організаційні відносини створювачів, власників і користувачів електронних бібліотек. Складність полягає в тому, що слід знайти компроміс інтересів, який дозволив би, з одного боку, надати належну охорону інтересам провідного суб'єкта творчості – виробникові інформаційних продуктів та послуг (ЦОБД, ЦГБД), передбачити автономію інтересів інформаційних посередників, що надають інформацію споживачеві, а з іншого – певним чином представити на достатньо високому рівні інтереси самого споживача.

Список використаних джерел

1. Анджело Я. Г. Электронные библиотеки: авторско-правовые аспекты [Электронный ресурс] / Я. Г. Анджело // Традиції та новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти : міжнар. наук.-практ. конф. б-к ВНЗ III-IV рівнів акредитації (22–24 трав. 2012 р.). – Режим доступу : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2012/3.pdf (дата звернення: 25.02.2014). – Назва з титул. екрана.

2. Афанасьєва К. О. Правові аспекти функціонування електронних бібліотек / К. О. Афанасьєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 45–49.

3. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 05.12.2012). – Назва з титул. екрана.

4. Степанов В. К. Вправе или не в праве: библиотеки, оцифровка и авторское право [Электронный ресурс] / В. К. Степанов // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса. Роль библиотек в повышении уровня информационной культуры и сохранении культурного наследия в современных условиях развития общества: материалы 17-й Междунар. конф. "Крым-2010". – <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2010/disk/94.pdf> (дата обращения: 25.02.2014). – Загл. с экрана.

***Аннотация.** Проанализированы правовые основы функционирования электронных библиотек в Украине.*

***Ключевые слова:** информационное законодательство, базы данных, авторское право, электронные библиотеки.*

***Annotation.** The legal bases of the functioning of electronic libraries in Ukraine have been analyzed.*

***Key words:** information legislation, database, copyright, electronic libraries.*

ЭЛЕКТРОННЫЕ КОЛЛЕКЦИИ РЕДКИХ КНИГ: ДВЕ ГЛАВНЫЕ ЗАДАЧИ

© ЦНБ ХНУ им. В.Н.Каразина
© Журавлева И.К., 2014
© Самохвалова О.Ю., 2014

**Журавлева И.К., директор ЦНБ
ХНУ имени В.Н.Каразина**

**Самохвалова О.Ю., зав.отделом
автоматизации и программного
обеспечения ЦНБ
ХНУ имени В.Н.Каразина**

Харьков, март 2014 г.

В научных библиотеках вузов Украины сохраняется около 1 млн. экземпляров редких и ценных изданий. Богатейшие фонды редкой книги в университетах Харькова, Одессы, Львова, Киева, Черновцов и др.

Перед этими библиотеками стоят две задачи:

- ▶ обеспечить доступ читателей к этим фондам, сделать этот доступ как можно шире
- ▶ обеспечить физическую сохранность редкого фонда и его безопасность.

Успешно решить эти две противоречивые задачи позволяет создание электронных копий таких коллекций.

Обслуживание читателей именно электронными копиями редких изданий уже более 10 лет широко используется в библиотеках России и мира. В последние годы это входит и в практику работы украинских библиотек.

В настоящее время широкое распространение получило создание библиотеками электронных коллекций открытого доступа через Интернет. Именно такая организация доступа делает эти собрания доступными читателям всего мира.

Кроме того, организация таких коллекций как баз данных открытого доступа дает возможность обеспечить место и способ централизованного и долгосрочного хранения электронных копий.

ФЕДЕРАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ КУЛЬТУРЫ «ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПУБЛИЧНАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА РОССИИ» (ГПИБ) С 2007 Г. ПРОВОДИТ ТРАДИЦИОННЫЕ ШКОЛЫ ПО РАБОТЕ С ЭЛЕКТРОННЫМИ РЕСУРСАМИ – «ШКОЛЫ СКАНИРОВАНИЯ»

2013 год, Латвия. Соорганизатор – Академическая библиотека Латвийского университета.

Международный семинар «Пятая школа сканирования: создание, хранение и использование электронных ресурсов в библиотеках. Инновационные подходы к организации обслуживания пользователей электронными ресурсами».

Главная цель семинаров - организация обмена практическим опытом между специалистами библиотек, занимающимися оцифровкой своих фондов.

Ватикан переносит свою библиотеку на цифровые носители

24 марта в 17:01

Нравится 83

В 10

Tweet 4

+1 0

Уже сейчас на официальном сайте библиотеки можно увидеть некоторые отсканированные манускрипты.

Государство Ватикан объявило о намерении перенести огромную библиотеку из старинных свитков и различных документов на цифровые носители. Более того, все эти ценные исторические материалы будут доступны посетителям официального сайта библиотеки совершенно бесплатно.

Помогать в реализации проекта государству Ватикан будет японская компания NTT Data, а обойдется вся эта затея организаторам приблизительно в 20 млн долл. В течение нескольких последующих лет будут тщательно отсканированы и отретушированы порядка 82 тысяч древних манускриптов.

Проект по оцифровке библиотеки займет девять лет
Hi-Tech News

Первая часть материалов насчитывает порядка 3 тысяч манускриптов и включает в себя классические греческие и латинские работы, а также выдающиеся работы Средневековья и эпохи Возрождения. Японским и ватиканским специалистам предстоит отсканировать более 40 тысяч страниц, не повредив при этом хрупкие исторические документы.

"Мы будем и впредь стараться осуществлять подобные проекты, нацеленные на сохранение исторических сокровищ человечества для наших потомков, а также на то, чтобы любой желающий смог ознакомиться с работами писателей, поэтов, философов и изобретателей из далекого прошлого", - заявил Цезарь Пасини, один из руководителей библиотеки Ватикана.

Библиотека Ватикана была основана Папой Николасом V в XV веке. Процесс подготовки к оцифровыванию документов начался еще в декабре прошлого года, но с приходом в проект японских специалистов скорость реализации планов Ватикана значительно увеличилась. Сейчас уже можно увидеть некоторые отсканированные манускрипты на официальном сайте библиотеки.

В Ватиканской апостольской библиотеке хранится около 80 тысяч редчайших манускриптов и около 9 тысяч инкунабул (книг, напечатанных в Европе до 1501 года).

Ранее сообщалось, что проект по оцифровке библиотеки займет девять лет и сохранит в виде цифровых копий в формате ISO около 40 миллионов страниц. **ZN,UA** По материалам: Hi-Tech News

ВИТИКАН

РАСХОДЫ И СПОНСОРЫ!?

«Помогать в реализации проекта государству Ватикан будет японская компания NTT Data, а обойдется вся эта затея организаторам приблизительно в 20 млн долл. В течение нескольких последующих лет будут тщательно отсканированы и отретушированы порядка 82 тысяч древних манускриптов.»

[HTTP://ZN.UA/TECHNOLOGIES/VATIKAN-PERENOSIT-SVOYU-BIBLIOTEKU-NA-CIFROVYE-NOSITELI-141847_.HTML](http://zn.ua/technologies/vatikan-perenosit-svoyu-biblioteku-na-cifrovye-nositeli-141847_.html)

Электронный архив старопечатных изданий Научной библиотеки им. М.Максимовича Киевского национального университета им. Тараса Шевченко – один из первых украинских ресурсов такого типа, созданный при поддержке UNESCO.

В 2010 году было принято решение о создании в нашей библиотеке **eScriptorium** - Электронного архива редких книг и рукописей для науки и образования

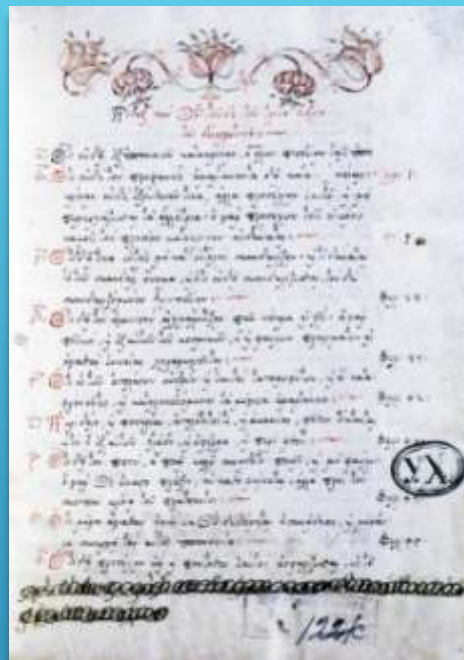
Фонд коллекций редких книг и рукописей нашей библиотеки насчитывает 60 000 экз., в т.ч.

- ▶ коллекции инкунабул (19 экз.), палеотипов (330 экз.), значительные коллекции старопечатных изданий XVII - XVIII ст.
- ▶ среди них прижизненные издания классиков науки и литературы, «Травник» (1534 г., рукопись из Постельной казны Ивана Грозного), 5 оригиналов изданий Ивана Федорова, в т. ч. «Новый завет с псалтырью» (Острог, 1580 г.).

В коллекции литературы XIX ст. свыше 300 000 экз.

РУКОПИСИ И РУКОПИСНЫЕ КНИГИ ИЗ КОЛЛЕКЦИЙ ЦНБ

В августе 2013 г. Распоряжением
Кабинета Министров Украины
Фонд книжных памятников и
ценных изданий ЦНБ
ХНУ им.В.Н.Каразина
(85 тыс. XII – XIX вв.) включен в
Государственный реестр
научных объектов,
представляющих национальное
достояние

САЙТ ЕЛЕКТРОННОГО АРХИВА. ГЛАВНАЯ СТРАНИЦА

eScriptorium

Адреса електронної пошти:
Пароль:

Пошук у бібліотеці
Розширений пошук

Головна сторінка

Перегляд

- Розділи та колекції
- За датою випуску
- Автори
- Назви
- Теми
- За датою надходження

Зареєстрованим:

- Отримувати оновлення по e-mail
- Мій архів зареєстрованим користувачам
- Редагувати профіль

Довідка

Про Dspace

eScriptorium >

English русский українська

eScriptorium - архив редких изданий и рукописей для науки и образования.

Ласкаво просимо до електронного архіву eScriptorium!

Цей ресурс створюється Центральною науковою бібліотекою Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Ми запрошуємо до участі в проєкті всі бібліотеки вузів України, які мають у своєму розпорядженні відповідні фонди і техніку для оцифровування. Сподіваємося, що з часом цей проєкт стане всеукраїнським вузівським проєктом.

Архів eScriptorium містить повні електронні версії (або фрагменти) рідкісних видань і рукописів, і створюється в освітніх та наукових цілях. Розміщені в ньому електронні версії документів, як і оригінали, є власністю бібліотек, які їх надали. При використанні з науковою та освітньою метою просимо вказувати посилання на архів. Просимо також повідомляти нам про кожне таке використання.

Використання ресурсів архіву з комерційною метою заборонено.

Пошук

Введіть ключові слова для пошуку ресурсів в архіві електронних ресурсів.

Спільноти

Виберіть спільноту для перегляду її колекцій.

1. Рукописи та рукописні книги [11]
2. Інкунабули [0]
3. Палеотипи [0]
4. Іноземні стародруки [1]
5. Видання глаголичного друку [0]
6. Видання кириличного друку [5]
7. Видання громадянського друку [26]
8. Українські видання [45]
9. Рідкісні та цінні видання [419]

Інші ресурси:

Центральна Наукова Бібліотека

Електронний архів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Репозитарій рідкісних книг Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України

Цифрові колекції Научной Библиотеки Санкт-Петербургского государственного университета

Електронна бібліотека старовинних видань, що зберігаються у фондах Музею рідкісної книги Одеського національного університету

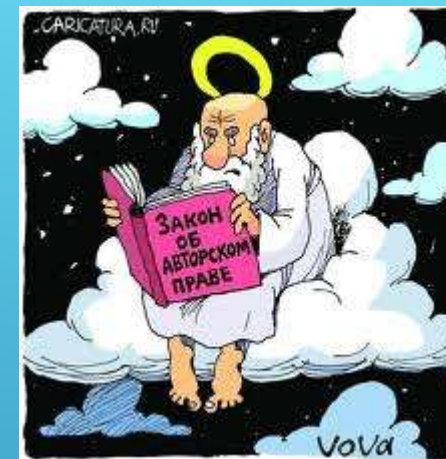
- Работает на основе ПО Dspace 3.2
- Интерфейс сайта ведется на трех языках – украинском, русском и английском

«Архив eScriptorium содержит полные электронные версии (или фрагменты) редких изданий и рукописей и создаётся с образовательной и научной целью. Размещенные в нём электронные версии документов, как и оригиналы, являются собственностью библиотек, которые их предоставили.

При использовании с образовательной и научной целью просим ссылаться на архив. Просим также сообщать нам о каждом таком использовании. Использование ресурсов архива с коммерческой целью запрещено.»

ТЕКСТ НА ГЛАВНОЙ СТРАНИЦЕ АРХИВА

Поиск в архиве

 [Расширенный поиск](#)[Поиск по темам](#)[→ Главная](#)

Просмотреть

[→ Разделы
и коллекции](#)[→ Дата выпуска](#)[→ Автор](#)[→ Название](#)[→ Тема](#)[→ Дата поступления](#)

Зарегистрированным:

[→ Получать обновления
на email](#)[→ Мой архив
зарегистрированным
пользователям](#)[→ Редактировать профиль](#)[→ Справка](#)[→ O DSpace](#)[eScriptorium](#) >

Разделы и Коллекции

Ниже показан список разделов, подразделов и коллекций. Нажмите на название, чтобы перейти на главную страницу раздела или коллекции.

- **1. Рукописи та рукописні книги** [13]
  - [Рукописи, листи](#) [8]
  - [Рукописні книги](#) [5]
- **2. Інкунабули** [0]
- **3. Палеотипи** [0]
- **4. Іноземні стародруки** [2]
  - [Іноземні стародруки](#) [2]
- **5. Видання глаголичного друку** [0]
- **6. Видання кириличного друку** [5]
  - [Видання кириличного друку](#) [5]
- **7. Видання гражданського друку** [49]
  - [Книги гр. друку](#) [26]
  - [Періодичні видання гр. друку](#) [23]
- **8. Українські видання** [102]
  - [Книги, наукові роботи](#) [95]
  - [Періодичні видання](#) [7]
- **9. Рідкісні та цінні видання** [1591]
  - [1. Видання XIX ст.](#) [606]
  - [2. Видання XX ст.](#) [733]
  - [3. Рідкісні видання Харкова поч. XX ст.](#) [135]
  - [До 100-річчя Першої світової війни](#) [56]
  - [Періодичні видання XIX ст.](#) [61]
    - [Scientific American](#) [61]
- **Харків очима сучасників** [109]
  - [місто Харків](#) [77]
  - [Слобожанщина](#) [32]
- **Харківські періодичні видання** [126]
  - ["Утро" \(1912-1913 pp.\)](#) [126]

РАЗДЕЛЫ И КОЛЛЕКЦИИ АРХИВА

ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО АРХИВА

Наполнение eScriptorium происходит по пяти направлениям

- по запросам читателей

В электронном архиве помещены издания, оцифрованные по запросам читателей из Украины, России, Польши, Латвии, Швеции, Франции, Швейцарии

В исключительных случаях, когда ученому необходимо работать с оригиналом ценного издания, библиотека предоставляет такую возможность.

Такая потребность возникает если надо оценить оправу, переплет книги, бумагу на которой она написана или напечатана, филиграни, штампы, автографы, пометы и т.п.

Но и в этом случае библиотека ограничивает по времени возможность работать с оригиналом.

Работа с электронной копией не имеет таких ограничений. Читатель может скачать из архива электронную копию (всего издания или фрагмента) и работать с ней за пределами библиотеки.

Аспирант Юхан Мускале (Швеция, Уппсальский университет) дважды приезжал в ЦНБ работать с Травником 1534 г. («Благопрохладный вертоград здравия» - рукописная книга из Постельной казны Ивана Грозного) и ее электронной копией

► по запросам кафедр университета для учебного процесса

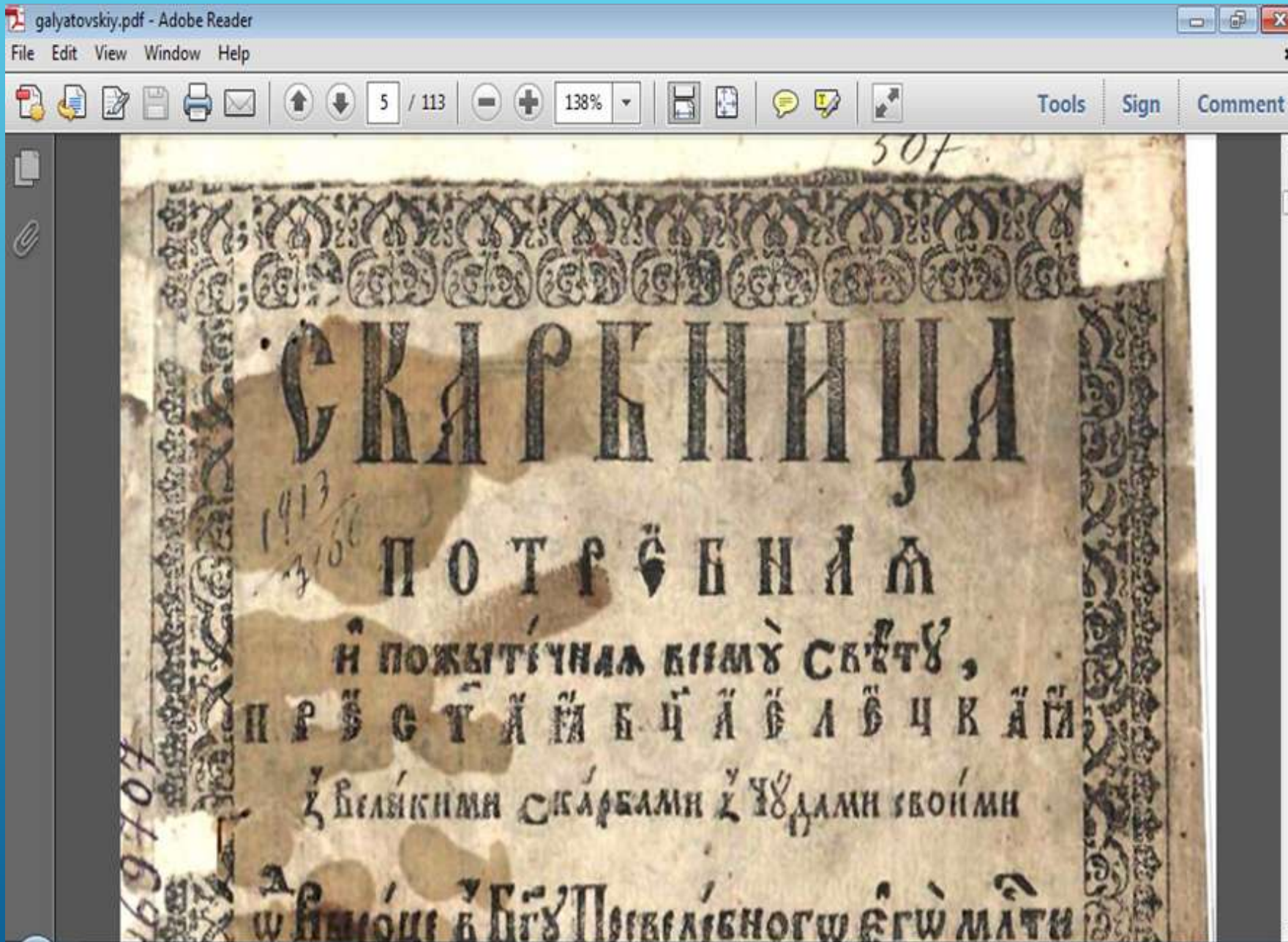

Дата поступления Зарегистрированным: Получать обновления на email Мой архив зарегистрированным пользователям Редактировать профиль Справка O DSpace	Предварительный просмотр	Дата выпуска	Название	Автор(ы)
		1688	Венец Христов, з проповедей неделных, аки з цветов рожаных, на украшение православно-кафолической святой восточной церкви, сплетеный, или казания недельные	Радивиловский, Антоний; Radivilovskiy, Antoni
		1659	Ключ разумения	Галятовский, Иоанникий; Галятовський, Іоаннікій; Galyatovskiy, Ioannikiy
		1699	Небо новое з новыми звездами сотворенное, то есть Препоблагословенная Дева Мария Богородица з чудами своими	Галятовский, Иоанникий; Галятовський, Іоаннікій; Galyatovskiy, Ioannikiy
		1683	Руно орошенное, пречистая и препоблагословенная дева Мария, или чудеса образа пресвятыя Богородицы, бывшия в монастыре Ильинском Черниговском...	Димитрий Ростовский; Туптало, Даниил Саввич; Tuptalo (Rostovskiy) Dimitriy
				

Документы
оцифрованы по
запросу
филологического
факультета для
проведения
спецкурса

Документы в архиве представлены в формате PDF

Поиск в архиве

Найти

[Расширенный поиск](#)
[Поиск по темам](#)

[Главная](#)

Просмотреть

- [Разделы и коллекции](#)
- [Дата выпуска](#)
- [Автор](#)
- [Название](#)
- [Тема](#)
- [Дата поступления](#)

[eScriptorium](#) >

[9. Рідкісні та цінні видання](#) >

[2. Видання XX ст.](#) >

Пожалуйста, используйте этот идентификатор, чтобы цитировать или ссылаться на этот ресурс:
<http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/24>

Название: Русалка

Авторы: [Барвінок, Ганна](#)

Ключевые слова: Барвінок Ганна
«Русалка»

Дата публикации: 1

Издатель: Коломия : Галицька Накладня Якова Оренштайна

Библиографическое описание: Барвінок Ганна. Русалка : оповідання / Барвінок, Ганна. - Коломия : Галицька Накладня Якова Оренштайна. - 74 с.

URI: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/24>

[Видання XX ст.](#)

ы этого ресурса:

ыл Описание Размер Формат

[a.pdf](#)

21,29 MB Adobe PDF

[Просмотреть/Открыть](#)

[Показать полное описание ресурса](#)

[Просмотр статистики](#)

ресурсы в архиве защищены авторским правом, все права сохранены.

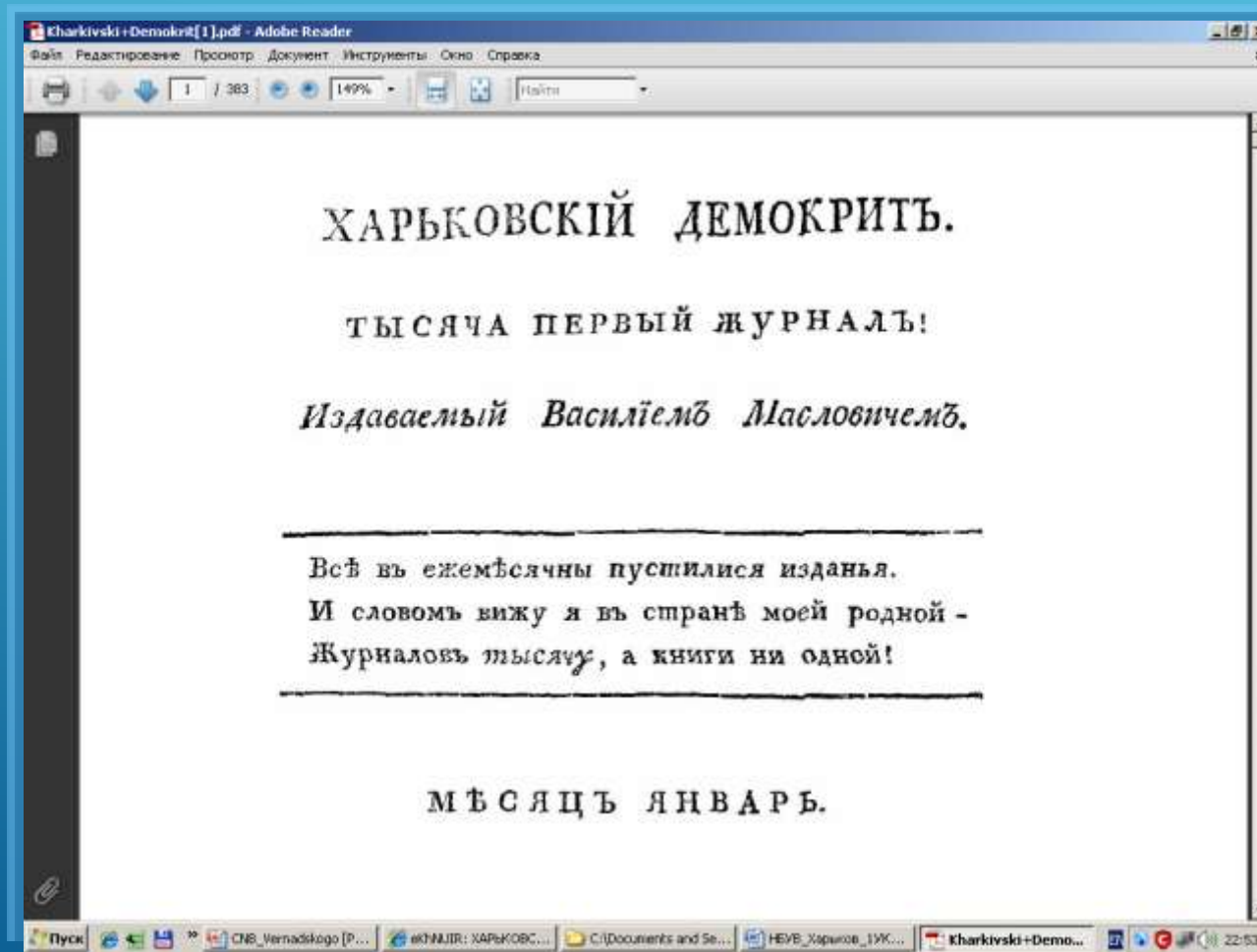
Произведения
Ганны Барвинок
оцифрованы по
запросу
филологического
факультета

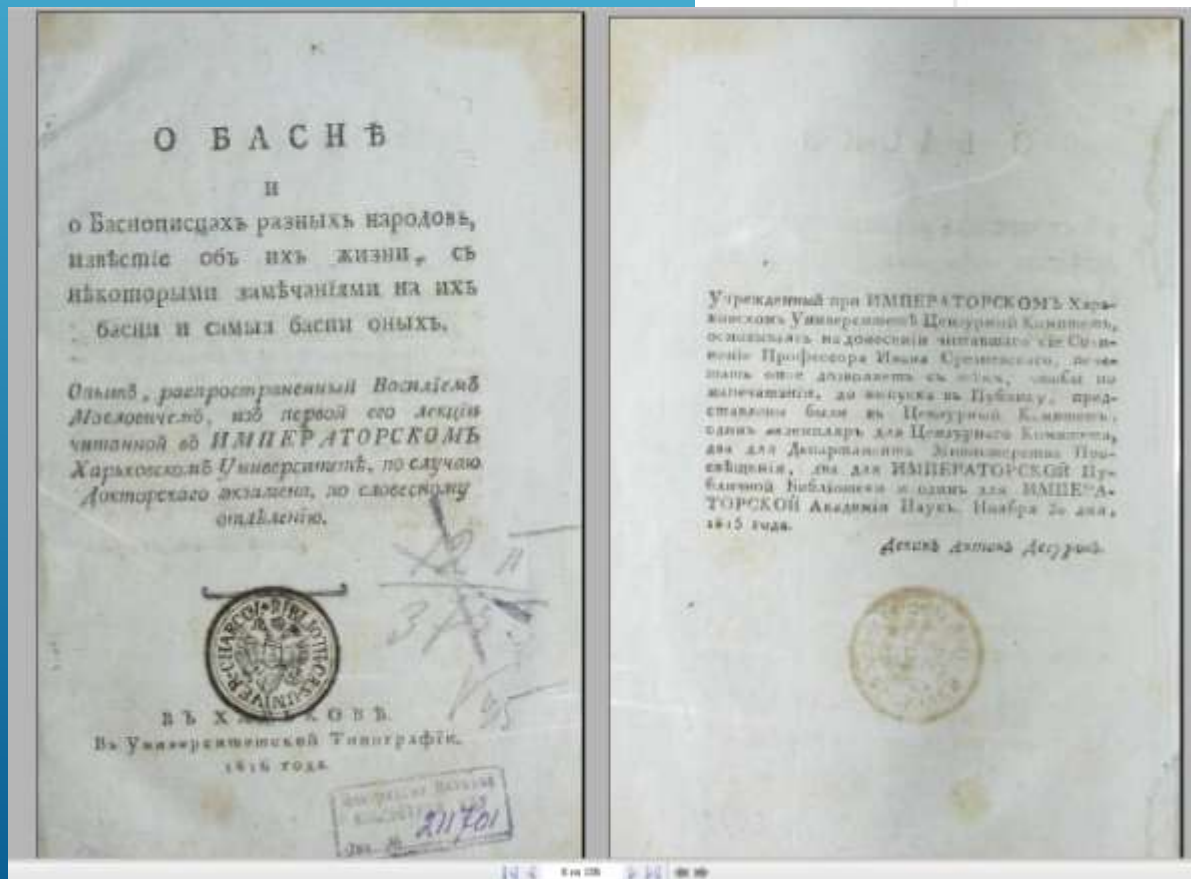

► оцифровка отдельных коллекций из фонда ЦНБ

Прежде всего, это коллекции первых изданий типографии Харьковского императорского университета и изданий по истории Alma mater

Название: О басне и баснописцах разных народов, известие об их жизни, с некоторыми замечаниями на их басни и самая басня оных

Другие названия: About the fable and the fabulist of different nations, information about their lives, with some remarks on their fables and their own fables

Авторы: Маслович, В.Г.

Ключевые слова: Харьковский университет
докторский экзамен
басня
баснописец
fables
fabulist of different nations

Дата публикации: 1816

Издатель: Х. : В Университетской типографии

Библиографическое описание: Маслович В. О басне и баснописцах разных народов, известие об их жизни, с некоторыми замечаниями на их басни и самая басня оных / Василий Маслович. - Х. : В Университетской типографии, 1816. - 141 с.

Реферат: Работа Василия Масловича, читанная им в Императорском Харьковском Университете по случаю докторского экзамена по словесному отделению. The work of Vasilii Maslovich declaimed at the Kharkov Imperial University, on the occasion of the doctoral examination in the verbal department.

URI: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/38>

лекциях: [Книги гр. друку](#)
[Книги, наукові роботи](#)
[1. Видання XIX ст.](#)

айлы этого ресурса:

Файл	Описание	Размер	Формат
Maslovich O-basne i basnopiscakh.pdf		22,4 MB	Adobe PDF
Maslovich O-basne master.pdf		163,12 kB	Adobe PDF

Просмотреть

Пожалуйста, используйте этот идентификатор, чтобы цитировать или ссылаться на этот ресурс:
<http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/100>

Название: Список студентов, и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета на 1851–1852 академический год

Авторы: 6/а

Ключевые слова: Харьковский университет
 списки студентов
 историко-филологический факультет
 физико-математический факультет
 разряд математических наук
 разряд естественных наук
 юридический факультет
 медицинский факультет
 получившие дозволение слушать лекции

Дата публикации: 1851

Число страниц: Список студентов, и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета на 1851–1852 академический год. – [X., 1851]. – [25] с.

URI: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/100>

Находится в коллекциях: 1. Видання XIX ст.
 Книги, наукові роботи

СПИСОКЪ СТУДЕНТОВЪ,

и допущенныхъ къ слушанію лекцій

ИМПЕРАТОРСКАГО

ХАРЬКОВСКАГО УНИВЕРСИТЕТА

на 18⁵¹/₅₂ АКАДЕМИЧЕСКІЙ ГОДЪ.

=

По Историко-Филологическому Факультету.

Число.	Имена и фамилии.	Исповѣданія.	Время вступленія въ Университетъ.	Издъ какого звѣнія.	На какомъ содержаніи.	Гдѣ прежде обучался.	Примѣч.
I Курса.							
1	Алчевскій Николай . . .	Православнаго.	16 Авг. 1851.	Купцовъ.	С О Б Е Щ Е Н І Е	Хар. Г. Гимн.	
2	Бѣлѣвъ Василій		16 Авг. 1851.	Об. Офиц.		Хар. Г. Гимн.	
3	Жерлицынъ Андрей. . .		16 Авг. 1851.	Дворянъ.		Екат. Гимн.	
4	Картацевъ Михаилъ . .		16 Авг. 1851.	Купцовъ.		Курск. Гимн.	
5	Митровичъ Михаилъ. . .		1 Сент. 1851.	Купцовъ.		Таганрог. Г.	
6	Покровский Иванъ. . . .		16 Авг. 1851.	Духовнаго		Хар. Сецин.	
7	Хорошевскій Антонъ Лео- польдъ-Юліанъ. . . .	Р. Кат.	24 Авг. 1851.	Дворянъ.	Т И М О Н О В Ъ	Курск. Гим.	
8	Шеншицъ Петръ	Прав.	16 Авг. 1851.	Дворянъ.		въ д. р.	
9	Эрдманъ Яковъ	Прав.	16 Авг. 1851.	Дворянъ.		Кур. Г.	

Файлы этого ресурса:

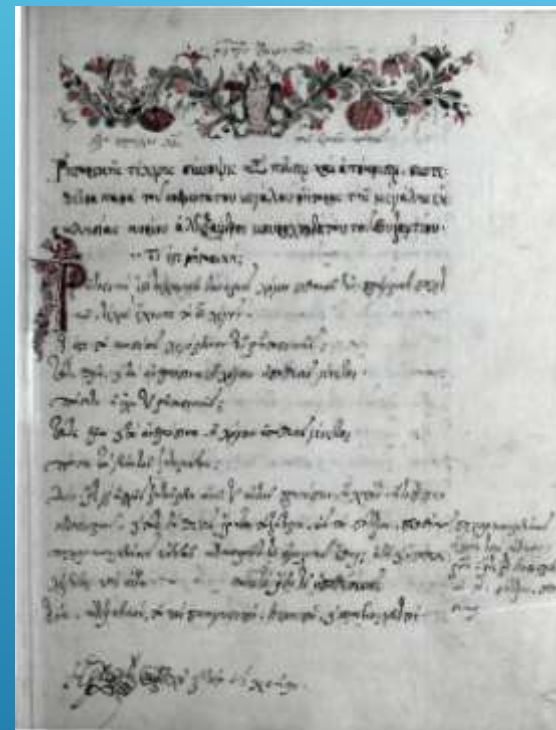
Файл	Описание	Размер	Формат
------	----------	--------	--------

[Spiski studentov 1851-1852.pdf](#)

5,82 MB Adobe PDF

[Просмотреть/Открыть](#)

- создание страховой электронной копии уникального документа, который в дальнейшем подлежит фазовой консервации

ОЦИФРОВКА ГРЕЧЕСКИХ РУКОПИСНЫХ КНИГ ПОСЛЕ
РЕСТАВРАЦИИ

Уникальное издание XVII в. – К. Дорогостайский «Гиппика. Наука о лошадях»

Аккаунты Google x eScriptorium: Hippika to j... x Местоположение - Google x историческая библиоте... x

escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/243

Название: Hippika to jest o koniach księgi
Другие названия: Hippika. The book about horses
Авторы: [Dorochostajski, Krzysztof M.](#)
[Дорогостайский, Кшиштоф](#)
Ключевые слова: Дорогостайский К.
Гиппика
наука о лошадях
коневодство
польские издания XVII в.
chów zwierząt
jeździectwo
koń
poradnik
użytkowanie wierzchowe
Horse riding
horses
guide
use of a saddle
Дата публикации: 1647
Издатель: Cracoviae (Kraków): Typis Academicis (w drukarnię Lukasza Kupisza) Cracovia
(Krakow): Typis Academicis (v drukarne Lukasha Kupisza)
Историческое описание: Dorochostajski K.M. Hippika to jest o koniach księgi. – [Cracoviae (Krakow): Typis Academicis (w drukarnię Lukasza Kupisza), 1647]. – 133, [3] s., il.
Реферат: Кшиштоф Дорогостайский (1562-1615) был маршалом Великого Княжества Литовского, происходил из знаменитого протестантского рода. Автор книги «Hippika o koniach» («Книга о лошадях»), первое издание которой вышло в 1603 г. в Кракове. Выдержало несколько переизданий. «Гиппика» состоит из четырех частей, посвященных истории лошадей, правилам коневодства и верховой езды, учению о конской сбруе, болезням лошадей и пр. Книга богато иллюстрирована. Третье издание книги 1647 г. является достаточно редким и имеет большое значение как литературный памятник и как источник бесценной информации об истории коневодства. Krzysztof Dorogostajski (1562-1615) był marszałkiem Wielkiego Księstwa Litewskiego, pochodził od znanej rodziny protestanckiej. Autor książki «Hippika o koniach» («Book of koni»), po raz pierwszy ona jest opublikowana w 1603 roku w Krakowie, wytrzymała kilka wydań. «Gippika» składa się z czterech części, poświęconych historii koni, zasady hodowli koni i jazdy konnej, nauka o uprzęży koni, choroby koni, itp. Książka jest bogato ilustrowana. Trzecie wydanie tej książki w 1647 r. ma wielkie znaczenie jako zabytek literacki i jest źródłem bezcennej informacji na temat historii hodowli koni. Krzysztof Dorogostajski (1562-1615) was a Marshal of the Grand Duchy of Lithuania, came from a well-known Protestant family. He is the author of the book «Hippika o koniach» («The Book of horses»), first published in 1603 in Krakow. It carried off several reprints. «Gippika» consists of four parts devoted to the history of horses, the rules of horse breeding and horse riding, the instruction of the horse harness, horse diseases etc. The book has a lot off illustrations. The third edition of the book in 1647 is quite rare and has a great importance as a literary monument and a source of invaluable information about the history of horse breeding.
URI: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/243>

images (5).jpg

Всё загрузки...

RU 10:43

- ▶ представление в архиве изданий из фондов библиотек - партнеров проекта

Проект дает возможность другим библиотекам вузов Украины, где небольшой фонд РК, представить в Интернет свои издания.

В 2012 г. партнером проекта стала библиотека Харьковского национального университета радиозлектроники, а в 2013 г. - библиотека Харьковского национального аграрного университета имени В.В.Докучаева.

eScriptorium

Адрес E-mail:
 Пароль: [\[Зарегистрироваться\]](#)

Поиск в архиве

[Расширенный поиск](#)
[Поиск по темам](#)
[Главная](#)

Просмотреть

- [Разделы и коллекции](#)
- [Дата выпуска](#)
- [Автор](#)
- [Название](#)
- [Тема](#)
- [Дата поступления](#)

Зарегистрированным:

- [Получать обновления на email](#)
- [Мой архив](#)
- зарегистрированным пользователям
- [Редактировать профиль](#)
- [Справка](#)
- [O DSpace](#)

[eScriptorium >](#)
[9. Рідкісні та цінні видання >](#)
[Видання XX ст. >](#)

Пожалуйста, используйте этот идентификатор, чтобы цитировать или ссылаться на этот ресурс:
<http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/452>

Название: Введение в небесную механику
Авторы: [Мультион, Ф.](#)
Ключевые слова: Мультион
 Дубошин Г.
 прямолинейное движение
 центральные силы
 потенциал и притяжения тел
 задача о двух телах
 определение орбит
 общие интегралы задачи о n телах
 задача о трех телах
 возмущения
 геометрические соображения
 канонические уравнения небесной механики
 устойчивость движения
 введение в небесную механику

Дата публикации: 1935
Издатель: М., Л. : ОНТИ НКТП СССР
Библиографическое описание: Мультион Ф. Введение в небесную механику / Ф. Мультион ; пер. с англ. под ред. Г. Дубошина. – М.; Л. : ОНТИ НКТП СССР, 1935. – 480 с.
Реферат: Из фонда Научной библиотеки Харьковского национального университета радиоэлектроники.
URI: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/452>
Располагается в коллекциях: [Видання XX ст.](#)

Файлы этого ресурса:

Файл	Описание	Размер	Формат
			

Документ
предоставлен в
архив партнером -
библиотекой ХНУРЭ

Адрес E-mail:

Войти

Пароль:

[Зарегистрироваться](#)

Поиск в архиве

Найти

[Расширенный поиск](#)
[Поиск по темам](#)

[Главная](#)

Просмотреть

[Разделы](#)
[и коллекции](#)

[Дата выпуска](#)

[Автор](#)

[Название](#)

[Тема](#)

[Дата поступления](#)

Зарегистрированным:

[Получать обновления](#)
[на email](#)

[Мой архив](#)
зарегистрированным
пользователям

[Редактировать профиль](#)

[Справка](#)

[O DSpace](#)

eScriptorium >

Просмотр по названию

Перейти к: [0-9](#) [A](#) [B](#) [C](#) [D](#) [E](#) [F](#) [G](#) [H](#) [I](#) [J](#) [K](#) [L](#) [M](#) [N](#) [O](#) [P](#) [Q](#) [R](#) [S](#) [T](#) [U](#) [V](#) [W](#) [X](#) [Y](#) [Z](#)

[А](#) [Б](#) [В](#) [Г](#) [Д](#) [Е](#) [Ж](#) [З](#) [И](#) [Й](#) [К](#) [Л](#) [М](#) [Н](#) [О](#) [П](#) [Р](#) [С](#) [Т](#) [У](#) [Ф](#) [Х](#) [Ц](#) [Ч](#) [Ш](#) [Щ](#) [Ъ](#) [Ы](#) [Ь](#) [Э](#) [Ю](#) [Я](#) [І](#) [Є](#)

или введите несколько первых букв:

Вперед!

Сортировать по: [названию](#)

В порядке: [возрастания](#)

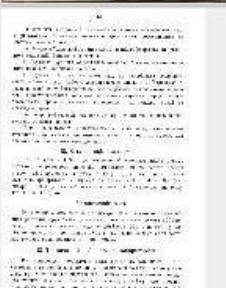
Результатов на странице [20](#)

Авторов/Записей: [3](#)

[Обновить](#)

Показаны результаты 142 - 161 из 1619

[< назад](#) [далее >](#)

Предварительный просмотр	Дата выпуска	Название	Автор(ы)
	1898	Ботанический атлас	Вилькомм, М.
	1893	Ботанический кабинет. Ботанический сад [1892]	б/а

Документ
предоставлен в
архив
партнером -
библиотекой
ХНАУ
им.Докучаева

В рекомендациях Международной научно-практической конференции «Библиотека как научно-информационный, образовательный и культурный центр вуза» (г. Киев, 2011 г.) секция по организации и сохранности информационных ресурсов Научно-методической библиотечной комиссии МОН Украины предлагает научным библиотекам университетов, которые хранят редкие и ценные издания (до 1945 года) принять участие в создании репозитария открытого доступа.

ОСНОВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ, РЕГЛАМЕНТИРУЮЩИЕ РАБОТУ ЭЛЕКТРОННОГО АРХИВА ESCRIPTORIUM

- ▶ Положение об Электронном архиве eScriptorium, которое утверждено приказом ректора университета
- ▶ Договор о присоединении для библиотек участвующих в проекте
- ▶ Правила предварительной подготовки документа к оцифровке

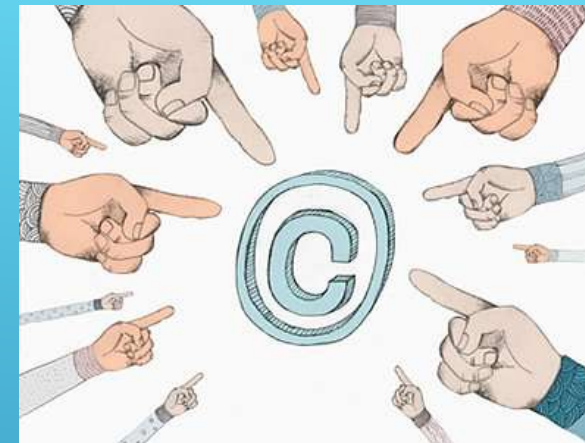

АВТОРСКОЕ ПРАВО

Из Положения об Электронном архиве eScriptorium

- ▶ «Електронний архів eScriptorium є універсальним за змістом науковим зібранням електронних копій повних текстів старовинних і рідкісних творів або їх окремих частин»
- ▶ «До електронного архіву можуть бути залучені будь-які рідкісні видання, що є у вільному доступі для відтворення (об'єкти що не охороняються Законом України “Про авторське право і суміжні права”))»

СТАТИСТИКА АРХИВА

- ▶ 1 623 документа XIV-XX ст.
- ▶ 535 авторов
- ▶ 11 коллекций
- ▶ 5 652 посещений за 2013 г. (до 50 в день)
- ▶ 66 932 просмотров за 2013 г.
- ▶ 3 944 посетителей из 45 стран мира (за 2013 г.)

РЕДКИЕ КНИГИ ИЗ КОЛЛЕКЦИЙ ЦНБ СТАНОВЯТСЯ ИЗВЕСТНЫМИ ВСЕМУ МИРУ И БЛАГОДАРЯ УЧАСТИЮ БИБЛИОТЕКИ В ПРОЕКТАХ ЕВРОПЕАНА И ВСЕМИРНАЯ ЦИФРОВАЯ БИБЛИОТЕКА

- ▶ Во Всемирную цифровую библиотеку ЦНБ передала персидскую рукописную книгу XVII в. и греческую рукописную книгу XVIII в.
- ▶ В Европеану переданы метаданные 22 документов XIV – XX вв. (к полному тексту документов Европеана отсылает в наш архив eScriptorium)
- ▶ Для Европеаны в настоящее время готовится коллекция изданий «К 100-летию Первой мировой войны»

WORLD DIGITAL LIBRARY

- ▶ Мировая цифровая библиотека предоставляет в Интернет бесплатный доступ в многоязычном формате к большому количеству материалов, представляющих культуры разных стран мира.
- ▶ Создатель - Библиотека Конгресса США; в 2009 г. впервые предоставили 1 170 объектов on-line
- ▶ В настоящее время Мировая Цифровая Библиотека уже насчитывает 10 070 документов от 106 партнеров.
- ▶ Партнеры - национальные библиотеки различных стран, университетские и академические библиотеки, архивы, музеи. От Украины участвуют 5 библиотек.
- ▶ Контент - текст, изображения, аудио и видео записи

www.wdl.org/ru/

МИРОВАЯ
ЦИФРОВАЯ БИБЛИОТЕКА

ЯЗЫК
Русский

ПРОСМОТРЕТЬ
Место · Время · Тема · Тип объекта · Учреждение

ПОИСК

Регион	Количество объектов
СЕВЕРНАЯ АМЕРИКА	+ 394 Объекты
ПАТИНСКАЯ АМЕРИКА И КАРИБСКИЙ БАСЕЙН	+ 1559 Объекты
ЕВРОПА	+ 3207 Объекты
БЛИЖНИЙ ВОСТОК И СЕВЕРНАЯ АФРИКА	+ 1444 Объекты
АФРИКА	+ 286 Объекты
ЦЕНТРАЛЬНАЯ И ЮЖНАЯ АЗИЯ	+ 1201 Объекты
ВОСТОЧНАЯ АЗИЯ	+ 614 Объекты
ЮГО-ВОСТОЧНАЯ АЗИЯ	+ 78 Объекты
ОКЕАНИЯ И ТИХИЙ ОКЕАН	+ 40 Объекты

8000 - 499 500 - 1499 1500 - 1899 1700 - 1799 1800 - 1849 1850 - 1899 1900 - 1949 1950+

8000 до н.э. — 2013 н.э.: [Просмотреть все 8415](#)

Недавно добавленные или обновленные объекты
18 октября 2013 г.

Последние твиты из Мировой цифровой библиотеки

WorldDigitalLibrary @WDLorg 14ч
Retrato de Carlomagno? Denier de plata producido en Mainz. Lo indica la letra debajo del busto imperial, bit.ly/16nM9au
Развернуть

WorldDigitalLibrary @WDLorg 19ч
1920年出版的《叙利亚与巴勒斯坦》由英国外交部在一战后编制, 其中第三章探讨了穆斯林、基督徒与犹太人之间的关系。叙利亚当时属于奥斯曼帝国, 不仅包括今天的叙利亚和伊拉克, 还包括“地

Сайт Всемирной цифровой библиотеки

Документ ЦНБ на сайте проекта

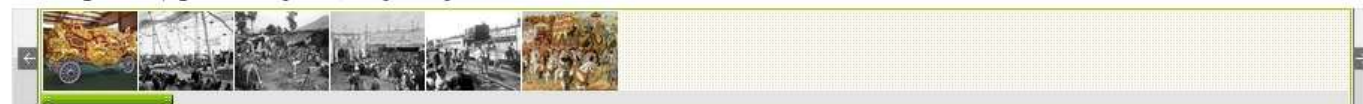
Центральная библиотека Болгарской академии наук + [Просмотреть все 20](#)

Центральная научная библиотека Харьковского национального университета имени В.Н.Каразина + [Просмотреть все 1](#)

Всемирный цирковой музей + [Просмотреть все 6](#)

Мемориальная библиотека Колумба, Организация Американских Государств + [Просмотреть все 77](#)

Библиотека Эстенсе, Модена + [Просмотреть все 1](#)

Шекспировская библиотека Фолджера + [Просмотреть все 5](#)

Главный национальный архив + [Просмотреть все 2](#)

Правительственный колледж, Лахор + [Просмотреть все 17](#)

Открыть

PDF 41.5 MB

Похожие объекты

Название: Антология Хакима Рокна Масихи

Послушать эту страницу

Описание

Этот диван (сборник поэтических произведений, обычно одного автора, на арабском или персидском языке) персидских стихов, написанных врачом и поэтом Хакимом Рокна Масихи, датируется 1638 годом. Хаким — почетное прозвище мудреца или врача. Имя Масихи (христианин), встречающееся в разных частях рукописи, было литературным псевдонимом автора. Предполагается, что автор диктовал стихи своему каллиграфу. Рукопись содержит четыре раздела: *квазиды* (оды), *газалы* (лирические поэмы), *рубай* (четверостишия) и *мукатта* (поэтические фрагменты). Первые две страницы каждого раздела представляют собой золотое поле с узором в виде белых облаков, в которых написаны стихи. В начале каждого раздела помещена разноцветная миниатюра с цветочным орнаментом, заглавия написаны белыми буквами на золотом фоне, текст на странице разделен на две части вертикальной полосой с цветным узором. Каждая страница обрамлена золотой полосой с внешней синей окантовкой. В колофоне указано, что рукопись была закончена 18-го числа месяца Шавваль 1047 года хиджры в городе Дар аль-Муминин Кашане в каллиграфическом стиле насталик шикастах. Переплет сверху обтянут черной кожей, а внутри — красной. Крышки украшены тиснением с журавлями снаружи и тиснением с сине-золотым орнаментом внутри. Рукопись была подарена библиотеке Харьковского университета в 1904 г. Б. Г. Филоновым, бывшим воспитанником юридического факультета Харьковского университета, первым председателем правления Харьковской публичной библиотеки (современная Харьковская государственная научная библиотека имени В. Г. Короленко), известным харьковским коллекционером и меценатом.

Автор

Рокна Масихи. 1575—1655 гг.

Дата создания

1638 н.э.

Язык

Персидский

Название на языке оригинала

دیوان حکیم رکناء مسیحی

Место

Центральная и Южная Азия > Иран, Исламская Республика

Время

Описание
документа
на 7 языках

Для
слабовидящих
есть
возможность
прослушать
текст
описания

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ ЕВРОПЫ НА ОДНОМ ПОРТАЛЕ

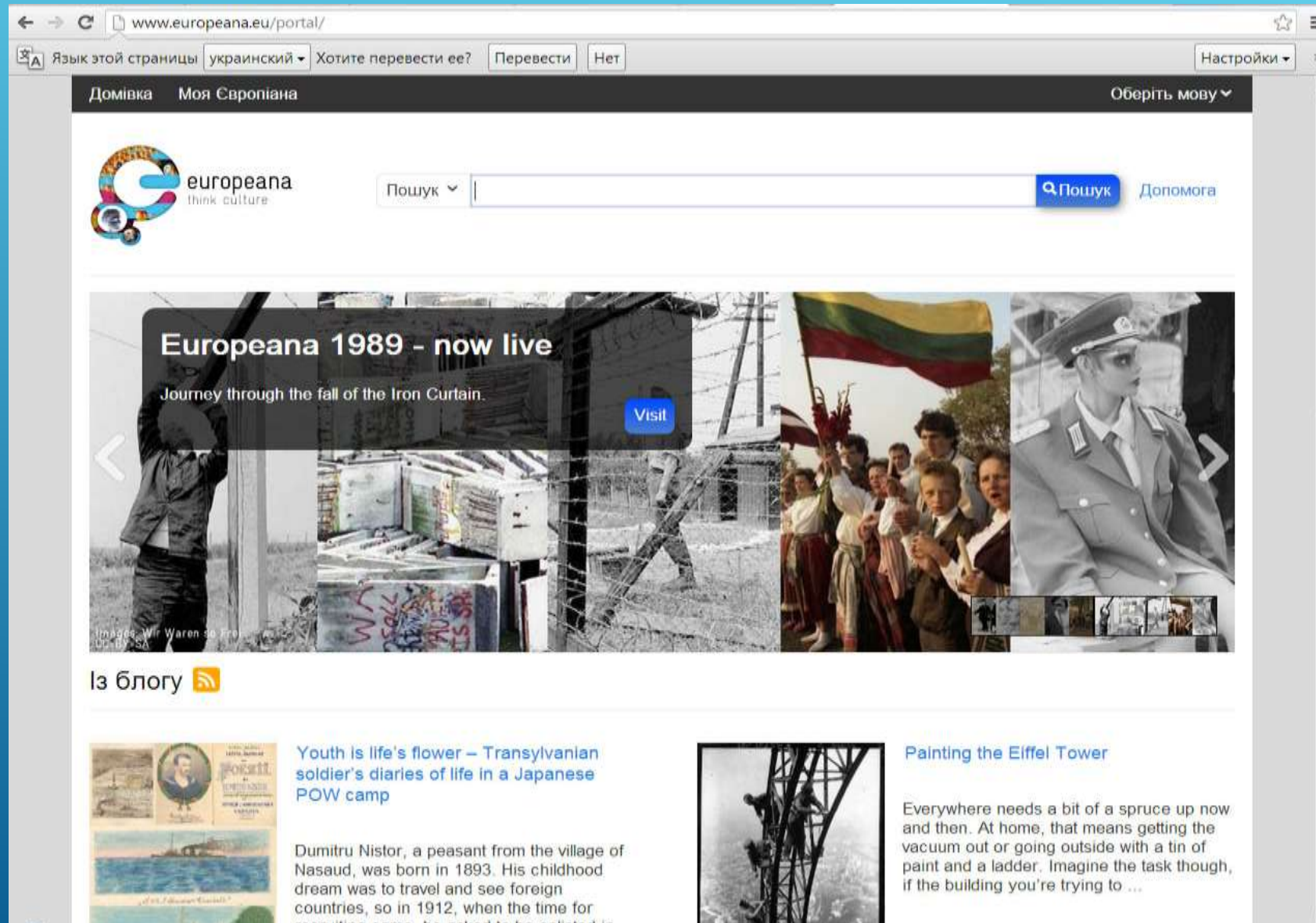

- ▶ Европеана - стратегический проект Европейской Комиссии, планируется к 2025 году дать доступ ко всему цифровому наследию Европы
- ▶ Многоязычный каталог оцифрованных объектов культурного наследия из музеев, библиотек, архивов Европы
- ▶ Контент – текст, изображения, аудио и видео записи, 3D-модели
- ▶ Более 29 млн. объектов из 2,5 тыс. заведений науки и культуры (Украина – 3 библиотеки)
- ▶ Достаточно предоставить метаданные, иконки, ссылки

Сайт проекта Европеана

Входные (4) - т... Электронный кат... еропеана - Поис... Europeana - Provid... Новости України... Absotheque Unice... Харківський наці...

← → C www.europeana.eu/portal/europeana-providers.html

Язык этой страницы украинский Хотите перевести ее? Перевести Нет Настройки

Домівка Моя Європеана

 europeana
think culture

Пошук

За провайдером

The European Library (4949669) >
Athena (2543302) >
Linked Heritage (2225286) >
Linked Heritage (2225286)
Yigal Allon Center (798616)
Arts and Theatre Institute (178111)
Consiglio nazionale delle ricerche (142458)
Internet Culturale (122447)
askaboutireland.ie (97875)
Eesti Rahvusringhääling (95232)
Bildarchiv Volkskundliche Kommission für We...
National Széchényi Library - Digital Archive...
SMB-digital (76619)
Library and Information Center, University of...
Riksarkivet (49320)
Archivio Franca Rame - Dario Fo (38622)
Generalitat de Catalunya Departament de Cu...
EDR - Epigraphic Database Romea (29496)
http://sapienzadigitalibrary.uniroma1.it/identit...
Rybinsk State Architectural, Historical and Ar...
музей-заповідник (23721)
National Széchényi Library - Hungarian Elect...
http://sapienzadigitalibrary.uniroma1.it/identit...

Mané-Katz Museum, Haifa Museums (133)
Rojas Jūras zvejniecības muzejs (130)
DArIL: Digital Archive of Inaugural Lectures at Renaissance and Early Modern Universities (110)
Central Library of the Bulgarian Academy of Sciencess (105)
Museo Arte e giacimenti Minerari- Sapienza University Rome (96)
Dobele Novadpētniecības muzejs (80)
The National Library of Republic of Karelia (76)
General Secretariat for Culture, Hellenic Ministry of Education and Religious Affairs, Culture and Sports Γενική Γραμματεία Πολιτισμού, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού (72)
The Cyprus Institute - STARC / Byzantine Museum of the Archbishop Makarios III Foundation (53)
Ashdod Art Museum (37)
Museum - Cyclorama "Kursk Battle: Belgorod Direction" (31)
http://www.jewish-quarter.org.il/atar-museum.asp (27)
The Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko Kyiv National University (25)
Research Library of the National Pedagogical University after M.P. Dragomanov (23)
Central Scientific Library of V.N. Karazin Kharkiv National University (22)
http://www.carolaviv-museum.org.il/ (20)
Pavlostas Novadpētniecības muzejs (16)
The State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine after V. Sukhomlynskyi (12)
Latvijas Arhitektūras muzejs (11)
Ādolfa Alunāna memoriālais muzejs (4)
Museum Mane Katz Haifa (1)
The Cyprus Institute - STARC / Βυζαντινό Μουσείο Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ (1)
he Cyprus Institute - STARC / Byzantine Museum of the Archbishop Makarios III Foundation (1)

Hispana (2104455) >
CARARE (2011926) >
Norsk Kulturråd (1358061) >
Federacja Bibliotek Cyfrowych (1179249) >
Saxon State and University Library, Dresden / Deutsche Fotothek (1103802)
OpenUp! (1038806) >
moteur Collections ; France (961310) >
HOPE - Heritage of the People's Europe (917333) >
Irish Manuscripts Commission (909832) >
EuroPhoto (908803) >

www.europeana.eu/portal/search.html?query=DATA_PROVIDER%3A'http%3A%2F%2Fwww.jewish-quarter.org.il%2Fatar-museum.asp'&qf=PROVIDER%3A'Linked+Heritage'

22 документа из
коллекций ЦНБ
представлены в
Европеане

View

© Rights reserved - Free access

View item at
Central Scientific Library of V.N. Karazin Kharkiv National University

Share

Cite on Wikipedia

Hetman Ivan Mazepa Universal to a valued fellow and troop Ivan Lomekovskiy

Title: Универсал гетмана Иоанна Мазепы значному товарищу войсковому пану Ивану Ломековскому

Description: Repository/Location: Центральная научная библиотека Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина Kharkiv; Universal, that guarantees villages Werba and Vishenky ownership with all their associated land (" fields, soils, their belongings, including Mlyn"), was given to comrade Ivan Lomekovskiy on September 7, 1687 Universal signed and sealed by Ivan Mazepa military press, which does not survive till the present time. The Universal was written in Russian but has a lot of Ukrainian words. Мазепа И. Универсал гетмана Иоанна Мазепы значному товарищу войсковому пану Ивану Ломековскому...: [Универсал датирован 7 сент. 1687 г. и скреплен подлинной подписью И. Мазепы и гетманской войсковой печатью]. – Б.м., 1687. – 1 л. – Универсал, закрепляющий владение селами Верба и Вишенки со всеми относящимися к ним угодьями (" полями, грунтами, пожитками, в том числе млинами"), выдан значковому товарищу Ивану Ломековскому 7 сентября 1687 г. Универсал подписан Иваном Мазепой и скреплен войсковой печатью, которая до настоящего времени не сохранилась. Универсал написан на русском языке с большим количеством украинизмов.

Creator: Мазепа Иван; Mazepa Ivan

Geographic coverage: Украина [Creation]; Ukraine [Creation]

Date of creation: 1687

Type: Textual Material : Manuscript; Текстовый материал : Рукопись; Textual Material : Manuscript

Format: 1 pdf file (1 leaf : 7,54 MB)

Subject: Гетман Иван Мазепа, Иван Лемековский, владение землями, рукопись, автограф Ивана Мазепы; Hetman Ivan Mazepa, Ivan Lemekovsky, land ownership, Manuscript, Ivan Mazepa autograph

Identifier: 317; item 317 [Metadata]

Language: rus

Source: Central Scientific Library of V.N. Karazin Kharkiv National University; Центральная научная библиотека Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина

Data provider: Central Scientific Library of V.N. Karazin Kharkiv National University

Provider: Linked Heritage

Search also for:

Title

Hetman Ivan Mazepa Universal to a valued fellow and troop Ivan Lomekovskiy (1)

Универсал гетмана Иоанна Мазепы значному товарищу войсковому пану Ивану Ломековскому (1)

Who

Мазепа Иван (2)

Мазепа Иван (4)

What

Textual Material : Manuscript (1)

Текстовый материал : Рукопись (1)

Гетман Иван Мазепа, Иван Лемековский, владение землями, рукопись, автограф Ивана Мазепы (1)

Hetman Ivan Mazepa, Ivan Lemekovsky, land ownership, Manuscript, Ivan Mazepa autograph (1)

Provider

Central Scientific Library of V.N. Karazin Kharkiv National University (22)

Linked Heritage (2225286)

КОЛЛЕКЦИЯ К 100-ЛЕТИЮ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

eScriptorium

Адрес E-mail:

Войти

Пароль:

[\[Зарегистрироваться\]](#)

Поиск в архиве

Найти

Расширенный поиск

Поиск по темам

[Главная](#)

Просмотреть

[Разделы и коллекции](#)

[Дата выпуска](#)

[Автор](#)

[Название](#)

[Тема](#)

[Дата поступления](#)

Зарегистрированным:

[Получать обновления на email](#)

[Мой архив](#)

зарегистрированным пользователям

[Редактировать профиль](#)

[Справка](#)

[О DSpace](#)

eScriptorium >

9. Рідкісні та цінні видання >

До 100-річчя Першої світової війни >

Просмотр "До 100-річчя Першої світової війни" по названию

Перейти к: 0-9 A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

A B B G G D E J Z I Y K L M N O P R S T U F X C C W C C Y B Y E Y O Y I E

или введите несколько первых букв:

Вперед!

Сортировать по:

названию

В порядке:

возрастания

Результатов на странице

20

Авторов/Записей:

3

Обновить

Показаны результаты 21 - 40 из 57

[< назад](#)

[далее >](#)

Предварительный просмотр	Дата выпуска	Название	Автор(ы)
	1929	За рубежом : опыт военно-библиотечной работы	Хавкина, Л.Б.
	1919	Значение фланга в бою III армейского корпуса 4/17 августа 1914 года	Радус-Зенкович, Л.
			

escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/1646

[←](#) [→](#) [↺](#) [www.europeana1914-1918.eu/en](#) [☆](#) [☰](#)

1914-1918

[Home](#) [Add your story](#)

Europeana 1914-1918 – untold histories of WW1

Explore stories, films and historical material and contribute your own family history. Europeana libraries and archives across the globe with millions of families throughout Europe. Discover. Learn.

Upcoming Events

[Read our press release on the launch of Europeana 1914-1918](#)

Here's where our family history roadshows held next:

[Collection Days](#)

The Netherlands

Report about the state of the Imperial University of Kharkov hospital for wounded warriors from the day it opened 26 October 1914 till January 1, 1915; Отчет о состоянии лазарета Императорского Харьковского университета для раненых воинов со дня его открытия 26 октября 1914 года по 1 января 1915 года

Description
Repository/Location: Центральная научная библиотека Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина Kharkiv; Отчет о состоянии лазарета Императорского Харьковского университета для раненых воинов со дня его открытия 26 октября 1914 года по 1 января 1915 года / Харьковский Императорский университет. – Харьков: Типография фирмы "Адольф Дарре", 1915. – 40 с.

Language
rus

Creator
Харьковский Императорский университет; Kharkov Imperial University

Type
Book : Textual Material, monographic; Книга : Текстовый материал, монографический; Book : Textual Material, monographic

Format
1 pdf file (41 pp. : 6,12 MB)

Subject
Императорский Харьковский университет ; Николай II ; лазарет для раненых воинов ; 1914 год ; Первая мировая война ; Биологический

More at: [f FACEBOOK](#) [t TWITTER](#)

Один из ранее
представленных
(в 2013 г.)
документов уже
в этой
коллекции

*«Нельзя держать книги закрытыми,
точно в тюрьме, они должны
непрерывно переходить из
библиотеки в память.»*

*Франческо Петрарка
(1304-1374)*

Центральная научная библиотека Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина

МЕТОДЫ КОМПАКТНОГО ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ОЦИФРОВАННОГО ТЕКСТА

Иванов В. Г.,

Ломоносов Ю. В.,

Любарский М. Г.

Национальный юридический
университет имени Ярослава Мудрого,
Украина, г. Харьков

***Анотація.** У роботі розглядаються методи класифікації, що використовуються при стисненні файла із зображенням тексту, отриманим скануванням або цифровим фотографуванням. Для існуючих на сьогоднішній день алгоритмів класифікації, включаючи добре відомий алгоритм JB2, приведені кількісні характеристики класифікації – кількість класів, що отримуються цими алгоритмами для зображення стандартної сторінки тексту. Чим менша ця кількість, тим якість класифікації вважається вищою, оскільки дає краще стиснення файла із зображенням тексту.*

***Ключові слова:** зображення тексту, методи класифікації, стиснення даних.*

Бесценные сокровища литературной, научной, философской мысли, которые накопило человечество за несколько тысяч лет своей истории, хранятся в многочисленных библиотеках в печатном или рукописном виде и нуждаются в переводе в электронную форму. Для этого достаточно много причин. Например, физическое старение многих уникальных экземпляров, дороговизна содержания библиотек и библиотечных хранилищ, малая доступность редких книг, документов, периодики для читателя и многое-многое другое.

Процесс перевода бумажных книг в электронный (цифровой) вид называется *оцифровкой*. Электронные копии книг могут создавать электронные библиотеки, а распространяются они в Интернете. Примером

может служить библиотека «Либрусек» (<http://lib.rus.ec>), насчитывающая более 100000 экземпляров, и многие другие платные и бесплатные библиотеки. В результате оцифровки получаются *электронные книги*, то есть хранимый в файле текст, оформленный в виде привычной книги. Электронная книга обычно разделена на страницы, которые пронумерованы, имеют поля, иллюстрации и тому подобное.

Еще в недавнем прошлом создание электронной книги происходило только с помощью ручного набора текста, что является крайне трудоемкой и, следовательно, дорогой операцией. В настоящее время оцифровка печатных документов осуществляется с помощью сканера или цифрового фотоаппарата с последующей программной обработкой и сохранением в одном из форматов графических файлов. Этот этап обязателен. На втором, необязательном, этапе производится оптическое распознавание текста (технология OCR), превращающее изображение текста в собственно текст.

Таким образом, важно различать *сканированные* и *вёрстанные* электронные книги.

Вёрстанные книги – это либо материал, подготовленный авторами в каком-либо редакторе, например, во всем доступном MS Word, либо распознанная и вручную вычитанная и отформатированная печатная книга. Конечным результатом является электронная книга в формате PDF (Adobe Portable Document Format), e-Book (Electronic Publication), FB2 (Fiction Book) и многих других. Такие файлы обычно содержат векторные шрифты и иллюстрации высокого качества, поэтому они пригодны для печати в любом разрешении, для просмотра на экране и для поиска по тексту книги, включая возможность выделять и копировать фрагменты текста и иллюстрации. Файлы этого вида обычно называют *векторными*. Типичные векторные PDF-файлы имеют размеры около 10-15 килобайт на страницу, в зависимости от числа формул и иллюстраций. В этом случае становится возможен полнотекстовый поиск по книге и индексация больших массивов электронных книг, однако затрудняется воспроизведение оригинальной

вёрстки, изображений, схем и формул, практически неизбежными становятся ошибки распознавания. Нынешнее состояние программ оптического распознавания заставляет форматировать всё это вручную и исправлять многочисленные ошибки в распознанном тексте. Поэтому для большинства печатных книг гораздо легче делать *растровые*, а не векторные электронные версии.

Растровая версия печатной книги представляет собой набор изображений каждой ее страницы. Даже в чисто текстовых книгах – без иллюстраций, таблиц или формул – оптическое распознавание порой даёт трудно выявляемые ошибки. А в растровых книгах полностью сохраняется оригинальная вёрстка и исключаются какие-либо ошибки. Изготовление растровой электронной книги очень дешево, так как основные трудозатраты приходится на сканирование страниц исходной бумажной книги. Однако невозможен контекстный поиск или извлечение фрагментов текста, например, для цитирования. Еще один недостаток – без специального сжатия растровая книга занимает очень много места. Поэтому в последнее время усиленно ищутся специальные алгоритмы сжатия изображений страниц, которые в основном содержат текст, но могут включать иллюстрации, схемы, формулы. В этом направлении уже достигнуты результаты. Например, средний размер растровых книг в формате DjVu [4; 7; 10] – 13 КБ на страницу, то есть примерно столько же, сколько и в векторном варианте.

Есть промежуточный путь. Некоторые программы позволяют делать файлы формата PDF [8; 9], в которых весь плохо распознанный материал содержится в растровом виде, а остальная часть – в векторном. Такие PDF файлы однако сильно проигрывают чисто растровым книгам и по внешнему виду (нестыковка векторных шрифтов и фрагментов изображения страницы), и по размеру файлов. Так что истина не всегда посередине.

Из сказанного можно сделать вывод, что массовый перевод печатной продукции прошлых лет в векторную электронную форму – это слишком дорогой путь, по крайней мере, пока программы оптического распознавания

не будут существенно усовершенствованы. Однако ждать этого также перспективно, как и появления хороших электронных переводчиков с одного языка на другой. Остается единственный путь – улучшение сжатия растровых изображений текста.

В этом направлении сделаны определенные шаги, начиная от уже показавших свою практическую ценность форматов PDF и DjVu и заканчивая алгоритмами [1–3; 5; 6], находящимися еще в стадии разработки.

Сжатие изображения текста на основе выделения символов и их классификации

Высокие результаты, демонстрируемые алгоритмом JB2 (формат DjVu), объясняются тем, что он использует классификацию символов. Вообще идея сжатия информации с помощью классификации очень проста и идеально подходит для сжатия изображений текста.

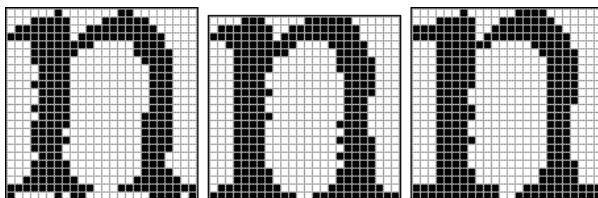
Пусть необходимо сжать некую информацию, которую можно разбить каким-то образом на элементы. Если эти элементы информации объединить в классы так, чтобы в каждом классе находились тождественные (pattern matching) или почти тождественные (soft pattern matching) элементы, то нет нужды хранить все элементы информации – достаточно хранить только по одному элементу из каждого класса. Совокупность таких элементов – представителей классов – называется *словарем*. Кроме того, для восстановления информации нужно еще иметь таблицу, называемую «картой размещения классов», которая для каждого класса указывает, в каком месте исходной информации находятся его элементы.

Ясно, что степень сжатия информации с помощью классификации тем выше, чем меньше классов образуется при классификации и чем больше элементов в каждом классе. В случае сжатия изображения бинарного (далее черно-белого) текста естественным элементом информации является изображение отдельного символа (буквы, цифры, знака препинания и т. п.). Выделение символов не представляет собой особо трудную задачу. Во всех известных алгоритмах, включая алгоритм JB2, символы выделяются как

связанные области, состоящие из черных точек.

Следует заметить, что при этом некоторые грамматические символы распадаются на части (например, буква «ё» дает три символа), а некоторые (например, сочетания вида «fh») объединяются в один. Кроме того, метод непригоден для текстов с псевдорукописным шрифтом. Сжатие таких текстов алгоритмом JB2 и другими катастрофически низкое. Однако не это представляет собой главную трудность при классификации уже разделенных символов.

На рис. 1, взятом из работы [2], представлены три случайно выбранные изображения буквы «п» из различных 257, входящих в изображение страницы текста формата А4, при разрешении сканирования 300 dpi.

Рис. 1. Влияние шумов печати и сканирования на изображения символа «п»

Легко верится, и это действительно так, что на странице не найдется ни одной пары символов «п», полностью совпадающих друг с другом. То же, за редким исключением, относится и к другим символам, даже точкам. Причиной этого явления есть шумы (то есть случайные искажения), возникающие при печати страницы и ее последующем сканировании. Шумы печати, в основном, вызваны диффузией краски, жидкой или твердой, вдоль хаотически расположенных капилляров бумаги, а шумы сканирования – несовпадением контуров символа с матрицей сканера, подобно тому, как прямая наклонная линия на экране монитора отображается «ступеньками».

Человеку легко заметить, что все три изображения, приведенные на рис. 1, представляют собой букву «п». Однако пока не существует алгоритма, который мог бы установить тождественность этих символов с той же достоверностью, что и человек. Это и есть главная трудность, не позволяющая разбить изображения символов на классы, так чтобы

одновременно выполнялись два условия:

Условие 1. В каждом классе находятся изображения только одного и того же символа.

Условие 2. Все изображения какого-либо символа находятся в одном классе.

Все алгоритмы классификации являются тем или иным компромиссом между этими условиями, причем условие 1 должно выполняться достаточно жестко, иначе в восстановленном тексте будут перепутаны символы, чем иногда грешит алгоритм JB2 (например, иногда путает между собой буквы «b» и «h»). Соблюдение условия 1 влечет за собой ужесточение алгоритма сравнения изображений символов, так что условие 2, практически, невыполнимо. Это приводит к появлению значительно большего числа классов, чем количество символов, изображенных на странице, так как практически все символы дают по несколько классов своих изображений. Чем больше при классификации образуется классов, тем больше словарь и (логарифмически) больше карта расположения классов. Как следствие, понижается степень сжатия. И хотя алгоритм JB2 и другие используют те или иные методы дополнительного сжатия словаря и карты, эффективность алгоритма в целом определяется *качеством классификации*, то есть количеством получившихся классов, которое в идеале (условие 2) должно совпадать с количеством символов, присутствующих в тексте, чье изображение сжимается. В таблице 1 из работы [2] для различных разрешений сканирования показано количество классов, полученных предлагаемым в этой работе алгоритмом классификации (предпоследний столбец) и алгоритмом JB2 (последний столбец).

Первый столбец показывает разрешение, использованное при сканировании одной и той же страницы формата А4 с черно-белым текстом, набранным шрифтом Times New Roman, 12 pt. Второй столбец – количество классов при тождественной классификации, то есть классов, состоящих из полностью совпадающих изображений символов.

Таблица 1

Количество классов при классификации

Разрешение сканирования (dpi)	Количество классов в исходном изображении	Количество классов классификации	Количество классов после классификации алгоритмом JB2
600 dpi	3558	72	314
500 dpi	3557	72	259
400 dpi	3557	71	199
300 dpi	3545	95	235
200 dpi	3890	148	451

Из таблицы следует несомненное превосходство алгоритма ИЛЛ – будем для краткости называть так алгоритм, предложенный в упомянутой работе [2], – над алгоритмом JB2. Словарь ИЛЛ получается почти в три раза короче, чем словарь JB2. Отсюда вытекает и превосходство в степени сжатия той же страницы, что показывает следующая таблица, относящаяся к той же странице, что и таблица 1.

Таблица 2

Сравнительная степень сжатия изображения текста рассматриваемыми методами

Разрешение сканирования (dpi)	200	300	400	500	600
Исходный размер файла (kb)	505,3	1080,2	2003,9	3111,2	4498,0
Методы	Размер файла после сжатия (kb) / Коэффициент сжатия				
JPEG 2000	132,8/3,8	288,6/3,74	532,4/3,76	830,0/3,75	1200,3/3,7
JBIG2	61,4/8,2	96,1/11,2	119,6/16,7	148,9/20,9	178,9/25,1
JB2	9,6/52,6	8,7/124,1	9,9/202,4	11,4/272,9	13,6/330,7
ИЛЛ	8,1/62,3	8,0/135,0	8,0/250,4	8,8/353,5	10,3/436,7

Не слишком существенное различие между коэффициентами сжатия, продемонстрированное благодаря алгоритмам ИЛЛ и JB2, объясняется тем, что авторы алгоритма ИЛЛ интересовались только классификацией выделенных изображений символов и не оптимизировали алгоритм

дополнительного сжатия словаря и карты размещения классов (использовался универсальный алгоритм без потерь 7z).

Кроме того, таблица 2 показывает, что применение лучшего для сжатия размытых изображений алгоритма JPEG 2000 мало что дает при сжатии изображения черно-белого текста без иллюстраций.

Исходя из сказанного можно сделать такие выводы. В настоящее время самыми мощными алгоритмами сжатия двухцветного изображения текста являются те, которые используют классификацию выделенных символов. При этом конечный результат – степень сжатия изображения – больше всего зависит от качества классификации, то есть количества полученных классов при обязательном условии, что в каждый класс входят изображения только одного символа. Основным препятствием к достижению идеальной классификации, в которой классов ровно столько, сколько различных символов встречается в тексте, являются шумы печати и сканирования, искажающие изображения символов. И хотя человек легко справляется с такой задачей (интересно, как мы это делаем?), пока не найдена мера отличия двух сравниваемых изображений символов, позволяющая сделать то же самое.

Еще один аспект при обсуждении любого метода сжатия – качество восстановленного изображения по сравнению с исходным сжимаемым оригиналом. Обычно, чем выше степень сжатия, тем это качество хуже. Методы сжатия сканированных изображений текста, основанные на классификации выделенных символов, позволяют получать восстановленные изображения символов более высокого качества, чем оригинальные. Причем, чем лучше проведена классификация, тем больше сжатие и тем лучше качество изображения символов. Этот парадоксальный факт объясняется очень просто. При классификации выделенных символов, если она обладает высоким качеством, получаются классы, состоящие из большого числа изображений одного и того же символа. Подходящая статистическая

обработка этого класса позволяет избавиться от искажений, привнесенных при печати и сканировании и имеющих случайный характер.

Описанные выше меры отличия, учитывающие контурный характер шумов печати и сканирования, являются достаточно сложными. Но все же есть уверенность, что они будут существенно улучшены, так чтобы проводимая с их помощью классификация выделенных изображений была близка к идеальной.

Список использованных источников

1. Автоматический анализ сложных изображений : сб. переводов / под ред. Э. М. Бравермана. – М. : Мир, 1969. – 310 с.
2. Иванов В. Г. Сжатие изображения текста на основе выделения символов и их классификации / В. Г. Иванов, Ю. В. Ломоносов, М. Г. Любарский // Проблемы управления и информатики. – 2010. – № 6. – С. 111–122.
3. Иванов В. Г. Сжатие изображения текста на основе формирования и классификации вертикальных элементов строки в графическом словаре символьных данных / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов // Проблемы управления и информатики. – 2011. – № 5. – С. 98–109.
4. Книгосканирование и формат PDF [Электронный ресурс] // Создание книг в электронном виде из бумажных книг (в формате DjVu). – Режим доступа : http://www.djvu-soft.narod.ru/scan/bookscan_pdf.htm (дата обращения: 03.03.2014). – Загл. с экрана.
5. Методы сжатия данных. Устройство архиваторов, сжатие изображений и видео / Д. Ватолин, А. Ратушняк, М. Смирнов, В. Юкин. – М. : ДИАЛОГ-МИФИ, 2002. – 384 с.
6. Прикладная статистика : классификация и снижение размерности : справ. изд. / С. А. Айвазян, В. М. Бухштабер, И. С. Енюков, Л. Д. Мешалкин. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 607 с.
7. DjVu [Электронный ресурс] // Википедия : свобод. энцикл. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/DjVu> (дата обращения: 03.03.2014). – Загл. с экрана.
8. JBIG2 [Электронный ресурс] // Википедия : свобод. энцикл. – <http://ru.wikipedia.org/wiki/JBIG2> (дата обращения: 03.03.2014). – Загл. с экрана.
9. Portable Document Format [Электронный ресурс] // Википедия : свобод. энцикл. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Portable_Document_Format (дата обращения: 03.03.2014). – Загл. с экрана.

10. Specification of DjVu image compression format [Electronic resource] : version of 1999-04-29 15:46 EDT. – Way of access : <http://djvu.cvs.sourceforge.net/djvu/djvulibre-3.5/doc/djvu2spec.djvu> (date of appeal: 03.03.2014). – Title from the screen.

***Аннотация.** В работе рассматриваются методы классификации, применяемые при сжатии файла с изображением текста, полученным сканированием или цифровым фотографированием. Для существующих на сегодняшний день алгоритмов классификации, включая хорошо известный алгоритм JB2, приведены количественные характеристики классификации – число классов, получаемых этими алгоритмами для изображения стандартной страницы текста. Чем меньше это число, тем качество классификации считается выше, так как дает лучшее сжатие файла с изображением текста.*

***Ключевые слова:** изображение текста, методы классификации, сжатие данных.*

***Annotation.** In paper the methods of classification applied at compression of a file with the image of the text, are considered by the received scanning or digital photographing. For algorithms of classification known for today, including well-known algorithm JB2, quantitative characteristics of classification - number of the classes received by these algorithms for the image of standard page of the text are resulted. The less this number, the quality of classification is considered above as gives the best compression of a file with the text image.*

***Key words:** the text image, classification methods, compression of data.*

СОЗДАНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО СЛОВАРЯ СИМВОЛОВ И СОКРАЩЕНИЕ ВРЕМЕННЫХ ЗАТРАТ ПРИ КЛАССИФИКАЦИИ ОЦИФРОВАННОГО ТЕКСТА

Иванов В. Г.,

Ломоносов Ю. В.,

Любарский М. Г.

Национальный юридический
университет имени Ярослава Мудрого,
Украина, г. Харьков

***Анотація.** Показано, що використання коротких первинних словників в двоетапному алгоритмі стиснення символічних даних дає можливість зменшити час кодування на 20-25%. Представлені способи і критерії формування первинних словників символів, а так само показник їх ітераційного використання.*

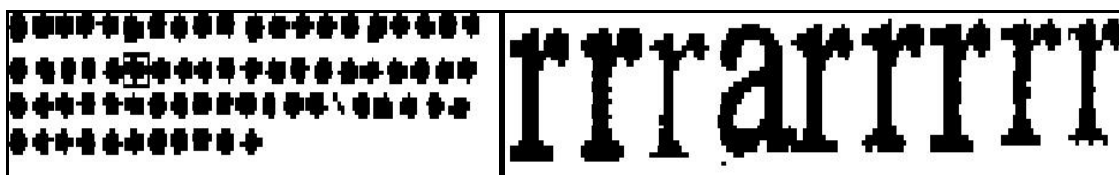
***Ключові слова:** зображення тексту, методи класифікації, словник символів.*

Методы классификации являются достаточно перспективными и активно используются в теории и практике сжатия изображений [1; 2; 4; 6; 8]. Наибольший интерес и значение эти методы приобретают при сжатии изображений текста (символьных изображений), которые используются при переводе печатной продукции в электронную форму.

Сам метод сжатия изображения текста на основе выделения символов и их классификации подробно изложен в работах авторов [3; 5; 7]. Установлено, что степень сжатия изображений текста является очень высокой при качестве восстановленного текста существенно лучшем (благодаря операциям усреднения), чем у исходного текста. Однако минимизация вычислительных затрат предлагаемых алгоритмов в этих работах не рассматривалась.

Метод оптимизации построения словаря символьных данных.

Основным недостатком двухэтапной классификации [3; 5; 7] является то, что на первом этапе классификации участвуют все символы, в том числе и те, которые образуют классы, состоящие из одного представителя и являются уникальными. Это приводит к неоправданным временным затратам, когда подобный символ изображения текста сравнивается с остальными и в результате не находится ни одного подобного символа, образуя класс, состоящий из одного представителя. На рис 1. приведены примеры символов, которые являются одинаковыми, но не попали в один класс. Это целое семейство символов “точка” (слева на рис. 1) и символа “r” (справа на рис. 1). В первом случае все символы при практически равных геометрических размерах (высота, ширина) значительно разнятся по периметру (отклонение, которого допускается не более 10%, что соответствует несовпадению всего двух точек в изображении данного символа). Во втором случае представленные символы не были классифицированы в один класс в ходе плоскопараллельного переноса и вычисления симметрической разности с совмещенными центрами тяжести при процедуре “просеивания”.

Рис. 1. Примеры классов изображений символов с одним представителем.

В данной работе предлагается следующее. На первом этапе классификации собрать в графический словарь сначала все символы, которые формируют классы с большим числом представителей, исключив их таким образом из дальнейшей классификации при формировании следующих классов. Когда дойдет очередь до классификации уникальных символов, то число сравниваемых с ними символов будет гораздо меньше, что позволит сократить общее время обработки всего символьного изображения.

Необходимо напомнить, что классификация символов на первом этапе проводится методом «просеивания» [3; 7], который имеет такой алгоритм. Выбирается произвольный элемент из классифицируемого множества и в один класс с ним помещаются все элементы близкие к нему. Далее рассматриваются только элементы, не вошедшие в первый класс. Из их числа произвольно выбирается какой-либо элемент и аналогичным образом строится второй класс. Этот процесс повторяется до тех пор, пока не будут исчерпаны все элементы исходного множества.

Второй этап классификации реализует алгоритм «наращивания областей», который заключается в том, что на первом шаге, начиная с произвольно выбранного элемента классифицируемого множества, к его классу присоединяются все достаточно близкие элементы. На втором шаге к вновь присоединенным элементам добавляются все элементы, близкие к ним. Процесс «наращивания» повторяется до тех пор, пока на каком-то шаге не окажется новых элементов, которые можно было бы присоединить. Затем все элементы «выращенного» класса исключаются из классифицируемого множества и «выращивается» следующий класс. Алгоритм заканчивает работу, когда в классифицируемом множестве не остается ни одного элемента.

В данной работе представлен иной подход к созданию общего словаря символов путем классификации символов изображения короткими словарями, которые последовательно формируются на участках изображения текста. Составление первичных словарей осуществляется на основе оценки их эффективности. Количество первичных словарей определяется такой условной характеристикой, как среднее число классифицированных символов первичного словаря.

Эффективность первичного словаря (K) оценивалась как отношение количества центров (классов) вошедших в словарь (N_{dic}) к количеству (множеству) символов на котором формировался данный первичный словарь ($N_{symbols}$), выражение (1)

$$K = \frac{N\_dic}{N\_symbols}. \quad (1)$$

Максимум отношения определяет участок изображения текста, где сформированный первичный словарь будет наиболее эффективным. Найденные центры используются для классификации на полном множестве символов. Количество итераций обработки изображения текста (выражение 2) определяется совпадением количества символов в классе с его приращением (см. рис. 2).

$$K1 = \frac{N_{classific\_symbols}}{N_{classes}}. \quad (2)$$

На рис. 2 представлено среднее количество символов в классе на множестве необработанных символов – сплошная линия, а приращение среднего количества символов в классе после классификации символов центрами первичного словаря – пунктирная кривая. Максимум приращения среднего числа символов в классе определяет число итераций. Таким образом, на данном изображении классификация символов центрами первичных словарей наиболее эффективна при двух итерациях. Оставшееся множество символов можно классифицировать методом “просеивания” и далее на втором этапе методом «наращивания областей».

Рис. 2. Среднее число символов в классе и его приращение.

Таким образом, можно сделать следующие выводы. Использование первичных словарей на первом этапе классификации методом “просеивания” (прямым перебором) позволило исключить из классифицируемого множества

те символы, которые формируют классы с большим количеством представителей. Это дало возможность снизить общее время классификации на 20–25 % по сравнению с последовательным применением метода “просеивания” и метода “наращивания областей” ко всему множеству изображений символов.

Список использованных источников

1. Земсков В. Н. Сжатие изображений на основе автоматической классификации / В. Н. Земсков, И. С. Ким // Известия вузов. Электроника. – 2003. – № 2. – С. 50–56.
2. Иванов В. Г. Сжатие изображений на основе автоматической и нечеткой классификации фрагментов / В. Г. Иванов, Ю. В. Ломоносов, М. Г. Любарский // Проблемы управления и информатики. – 2009. – № 1 – С. 52–63.
3. Иванов В. Г. Сжатие изображения текста на основе выделения символов и их классификации / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов // Проблемы управления и информатики. – 2010. – № 6. – С. 74–84.
4. Иванов В. Г. Сокращение содержательной избыточности изображений на основе классификации объектов и фона / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов // Проблемы управления и информатики. – 2007. – № 3. – С. 93–102.
5. Компресія зображень тексту на основі класифікуючої метрики з подавленням шумів друку та сканування / В. Г. Иванов, М. Г. Любарський, Ю. В. Ломоносов, С. В. Котляр // Праці 10-ї Всеукраїнської міжнародної конференції “Оброблення сигналів і зображень та розпізнавання образів” (УкрОБРАЗ’2010) – К., 2010. – С. 161–165.
6. Прикладная статистика : классификация и снижение размерности : справ. изд. / С. А. Айвазян, В. М. Бухштабер, И. С. Енюков, Л. Д. Мешалкин. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 607 с.
7. Сжатие символьных изображений на основе новой классифицирующей метрики / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов, С. В. Деркач // Автоматика-2010 : 17 міжнар. конф. з автомат. упр. : тези доп. – Х., 2010. – Т. 2. – С. 162–164.
8. Gupta M. R. Segmenting for wavelet compression [Electronic resource] / Gupta M. R., Stroilov A. // [Data Compression Conference, 2005. Proceedings. DCC 2005](http://www.computer.org/portal/web/csdl/proceedings/) : 29–31 March 2005, USA, Utah, Snowbird. – Way of access : <http://www.computer.org/portal/web/csdl/proceedings/>. – Title from the screen.

Аннотация. Показано, что использование коротких первичных словарей в двухэтапном алгоритме сжатия символьных данных дает возможность уменьшить время кодирования на 20–25 %. Представлены способы и критерии формирования первичных словарей символов, а так же показатель их итерационного использования.

Ключевые слова: изображение текста, методы классификации, словарь символов.

Annotation. It is shown, that use of short primary dictionaries in two steps algorithm of compression of symbolical data gives the chance to reduce time of coding for 20–25 %. Ways and criteria of formation of primary dictionaries of symbols, and as an indicator of their iterative use are presented.

Key words: the text image, classification methods, the dictionary of symbols.

НОМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ УКРАЇНСЬКИМИ БІБЛІОТЕКАМИ

Каїді В. В.

Харківська державна академія
культури, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розкривається діюча нормативно-правова база створення та використання електронних ресурсів бібліотеками; акцентується увага на способах захисту авторського права в Інтернеті.*

***Ключові слова:** електронні ресурси, електронні бібліотеки, авторське право, способи захисту.*

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій та їх впровадження в діяльність бібліотек України сприяють створенню і використанню фондів електронних ресурсів, послуг з їх доставки та появі на їх основі нових бібліотечних продуктів та послуг. В контексті цього постають проблеми відповідності нормативно-правового забезпечення технологій створення та використання електронних видань українськими бібліотеками в межах зобов'язань бібліотеки з дотримання вимог чинного законодавства про авторське право та забезпечення прав користувачів на вільний доступ до інформації для задоволення своїх освітніх, наукових, професійних інтересів. Дані питання мають вирішуватися на законодавчому та організаційно-технологічному рівні й активно застосовуватися як бібліотеками, так й видавцями електронних продуктів.

Створення й використання електронних бібліотек пов'язане з новими відносинами між бібліотеками, видавцями та користувачами, які потребують правового регулювання, зокрема:

- з авторами й видавцями стосовно необхідності гарантованого постачання ними електронних видань до бібліотечних фондів, організації дистанційного доступу користувачів до електронних колекцій, забезпечення електронної доставки документів, реалізації проектів поцифровування та довготривалого зберігання електронних ресурсів. Ці відносини потребують вирішення комплексу складних економічних, технічних, організаційно-правових, технологічних питань, зокрема укладання угод з власниками авторських прав на електронні видання щодо умов і можливостей їх використання бібліотеками як засобу електронних комунікацій. З іншого боку, провідні наукові українські бібліотеки мають докладати зусилля для налагодження якісного постачання своїх фондів ОП електронних документів;

- з користувачами бібліотек – суб'єктами різних видів бібліотечно-інформаційного обслуговування первинними й вторинними електронними документами. Ці правовідносини мають два аспекти: необхідність виконання бібліотеками своїх функцій щодо задоволення різноманітних інформаційних потреб користувачів, надання їм можливостей пошуку й одержання інформації через використання електронних бібліотечних фондів, каталогів, картотек, баз даних, бібліотечних продуктів та послуг. Другий аспект стосується обов'язків бібліотек щодо дотримання вимог закону України «Про авторське право та суміжні права», який обмежує їх можливості стосовно генерування та використання повнотекстових баз даних, необхідності укладання ліцензій на право дистанційного доступу до них користувачів;

- з бібліотеками – учасницями корпоративних проектів стосовно розподілу обов'язків та ресурсів щодо виробництва електронних інформаційних продуктів і послуг, визначення умов їх спільного зберігання та використання [2].

Вирішення означених проблем потребує використання механізмів правового регулювання відносин між авторами, видавцями, бібліотеками та користувачами, що мають спонукати авторів до створення нових творів та розповсюджувати їх через існуючі комунікаційні канали, зокрема

видавництва та бібліотеки для задоволення інформаційних потреб всіх членів суспільства.

Бібліотека надає доступ до наступних видів електронних ресурсів: текстові, графічні, періодичні та неперіодичні видання, комп'ютерні програми, навчальні матеріали, мультимедійні продукти, різноманітні БД, в тому числі електронні каталоги. Правове регулювання використання означених видів електронних продуктів здійснюється відповідними пунктами закону України «Про авторське право та суміжні права». Серед іншого в даному нормативно-правовому акті зазначені механізми правового регулювання відносин між правовласниками електронних продуктів та користувачами, процедури відтворення змісту цих ресурсів, але відсутніми є основні засади регулювання правовідносин, що виникають у процесі формування та надання в суспільне використання електронних бібліотечних фондів. Деякі правові аспекти діяльності бібліотеки в даному напрямку відображені в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів» [4], зокрема зазначено, що права авторства і право власності на інформаційні ресурси, технології та засоби їх забезпечення можуть належати різним особам, котрі є розробниками засобів забезпечення автоматизованих інформаційних систем, баз і банків даних, їх мереж, інших інформаційних технологій. Бібліотека як власник інформаційної системи, технологій та засобів їх забезпечення зобов'язана захищати права їх авторів відповідно до законів України «Про авторське право і суміжні права» і «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів».

Окремі аспекти діяльності бібліотек, виробників електронних ресурсів та користувачів в межах функціонування правового поля забезпечується Кримінальним кодексом України. Так, серед іншого означено злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж, за які передбачають покарання – неправомірний

доступ до комп'ютерної інформації; створення, використання та поширення шкідливих програм чи технічних засобів; несанкціонований збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електроннообчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації; несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, котра має право доступу до неї. За дані злочини передбачена кримінальна відповідальність.

Формування, зберігання та надання доступу до фондів електронних видань у бібліотеках повинно здійснюватись у межах існуючих нормативно-правових актів: розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів» від 5 травня 2003р. № 259-р, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів» від 17 березня 2004 р. № 326, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека — XXI» від 23 грудня 2009 р. № 1579-р, які регламентують форми та способи надання електронних видань у користування, сприяють покращення зберігання, налагодженню міжвідомчої взаємодії різних інформаційних установ, що функціонують у межах єдиного інформаційного простору.

Серед способів захисту авторського права й суміжних прав на електронні ресурси у мережі Інтернет можна назвати такі: ідентифікація об'єктів авторського права й суміжних прав – ідентифікаційний код ISBN (Міжнародний стандартний книжковий номер); ISTC (Міжнародний стандартний код текстових творів, або стандарт ISO 21047, являє собою систему ідентифікації авторських творів у текстовому форматі); цифровий

ідентифікатор DOI, який супроводжує твори або їхні частини, дозволяючи таким чином простежити „долю” об’єкту в торговельному обігу; інші програмні коди, що уможливають виявити порушення цілісності твору під час неправильного його використання.

Сучасним засобом захисту електронних видань є: цифровий підпис, суть якого полягає в тому, що він дозволяє ідентифікувати справжнього автора того чи іншого твору; система цифрових водяних знаків, вбудованих у твори (тексти, графічні зображення і т. п.) мережі; обмеження доступу до матеріалів (через авторизацію); застосування „цифрових конвертів”, що передбачають укладання угоди з власниками тих або інших ресурсів у мережі; використання методів криптографічного перетворення матеріалів, зокрема шифрування, що дозволяє обмежити або повністю унеможливити копіювання творів; методи антикопії [5].

У зарубіжних країнах набула поширення практика ліцензійних угод на вільне використання інформаційних ресурсів, що є засобом регулювання доступу до інформації в електронному середовищі. З цією метою розробляються спеціальні методичні рекомендації для бібліотек, у яких розписаний процес укладання таких угод [1]. При цьому в більшості провідних країн світу такими рекомендаціями передбачено широке використання електронних документів у бібліотеках, зокрема вільний і безплатний доступ до них усіх користувачів. Проте в деяких країнах існують певні обмеження, що стосуються цілей використання електронних видань (освітні, наукові інформаційні потреби), або спеціальні умови, зазначені в ліцензійних угодах бібліотек з авторами творів.

Впровадження системи ліцензійного доступу до електронних видань надає можливості використання електронних ресурсів з обмеженнями, які визначаються постачальниками ресурсів та бібліотекою. Для того щоб мінімізувати ризики несанкціонованного копіювання надання доступу до ресурсів й поширення їх через різноманітні канали зв'язку, постачальники і бібліотеки підписують договір, в якому прописані взаємні зобов'язання обох

сторін на певний період. Таким чином, для бібліотек ліцензія стає головним документом, що фіксує умови користування електронним ресурсом. Задля попередження порушення умов договору бібліотека зобов'язується контролювати поведінку своїх користувачів, зокрема через: інформування про ліцензійні вимоги виробника електронного видання; забезпечення доступу до ресурсу тільки авторизованих користувачів через захищену мережу; у разі виявлення порушень вжити заходів до порушника, проаналізувати причини і зробити все можливе, щоб вони не повторювалися. При цьому досить чітко в ліцензії прописуються заборонені форми використання електронних ліцензійних матеріалів, до яких відносяться: використання ліцензійних матеріалів в комерційних цілях; внесення будь-яких змін до вивантажених матеріалів, включаючи знаки копірайту, торгові марки та ін; масштабні вивантаження ліцензійних матеріалів, використання програм-роботів ; використання ліцензійних матеріалів для створення похідних продуктів, друкованих та електронних; систематичне поширення ліцензійних матеріалів серед неавторизованих користувачів [3].

Слід зазначити, що ніякого особливого правового регулювання роботи електронних бібліотек в Україні не існує, вони діють на підставі загальноукраїнського законодавства (ЗУ «Про бібліотечну справу», ЗУ «Про авторське право і суміжні права», Цивільного кодексу України).

Список використаних джерел

1. Баркова О. В. Фонд електронних документів [Електронний ресурс] / О. В. Баркова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/eb/ep_inf.html. – Назва з титул. екрана.
2. Денисюк М. Інтелектуальна власність та Інтернет: нові можливості чи нові проблеми? / М. Денисюк // Інтелектуальна власність. – 2009. – № 6. – С. 9–12.
3. Литвинова Н. Н. Лицензии на доступ к сетевым удаленным ресурсам: продолжение темы / Н. Н. Литвинова // Научные и технические библиотеки. – 2010. – № 6. – С. 38-43.

4. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Каб. Міністрів України від 5 трав. 2003 р. № 259-р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – Ст. 864.

5. Рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України. – Режим доступу : <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html>. – Назва з титул. екрана.

***Аннотация.** Раскрывается действующая нормативно-правовая база создания и использования электронных ресурсов библиотеками; акцентируется внимание на способах защиты авторского права в сети Интернет.*

***Ключевые слова:** электронные ресурсы, электронные библиотеки, авторское право, способы защиты.*

***Annotation.** Expands existing regulatory framework to create and use electronic resources libraries, focuses on ways to protect the rights avtorskogo Internet.*

***Key words:** electronic resources, , electronic libraries, copyright, ways to protect.*

МЕТОДЫ СМЫСЛОВОЙ ОБРАБОТКИ ТЕКСТОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ЭЛЕКТРОННЫХ КОЛЛЕКЦИЯХ И РЕПОЗИТАРИЯХ

Канищева О. В.

Национальный технический университет
"Харьковский политехнический институт",
Украина, г. Харьков

***Анотація.** У даній статті наведено огляд різних завдань електронної обробки текстової інформації, які існують у сфері електронних бібліотек. Показано роль бібліотеки як джерела знань у сучасній системі освіти.*

***Ключові слова:** семантичний аналіз, електронні бібліотеки, електронні каталоги, репозитарії.*

Отличительной особенностью современности является возрастание темпов и масштабов перемен, обусловленных становлением информационного общества, в котором приоритет имеют информация и информационные процессы, знания и высокие технологии.

Процессы компьютеризации и информатизации играют основополагающую роль в развитии информационного общества, когда главным объектом управления становятся не материальные объекты, а символы, идеи, образы, интеллект, знания; когда большинство работающих заняты производством, хранением, переработкой и реализацией информации, особенно высшей ее формы – знаний [4].

Современные библиотеки являются именно таким центром по сбору, переработке, разметке и хранению информации.

Развитые системы открытого и дистанционного образования невозможно представить без надежного информационного фундамента в виде электронных собраний ресурсов образовательной направленности. В Украине практически каждое высшее учебное заведение уже столкнулось с

проблемами формирования собственных и использования внешних электронных библиотечных коллекций и репозитариев, применение которых в значительной степени меняет привычные методы информационного обеспечения образовательной деятельности.

Для обеспечения нового качества обучения не достаточно только наличия способностей и трудолюбия обучаемого. В значительной степени успех процесса обучения определяется и качеством и количеством заложенного в систему учебного контента, обеспечивающего получение тех или иных компетенций. Однако для огромного объема неструктурированной текстовой информации, содержащейся в цифровых репозитариях систем e-Learning и электронных библиотеках, на тематических сайтах в Интернет, отсутствует качественный инструментарий для анализа. Отсутствует также возможность определения, насколько данный контент обеспечивает овладение необходимыми компетенциями. Не используются возможности анализа интернет-ресурсов и применения их для пополнения цифровых репозитариев актуальной информацией из тематических Web-ресурсов и электронных библиотек для покрытия необходимых компетенций [6].

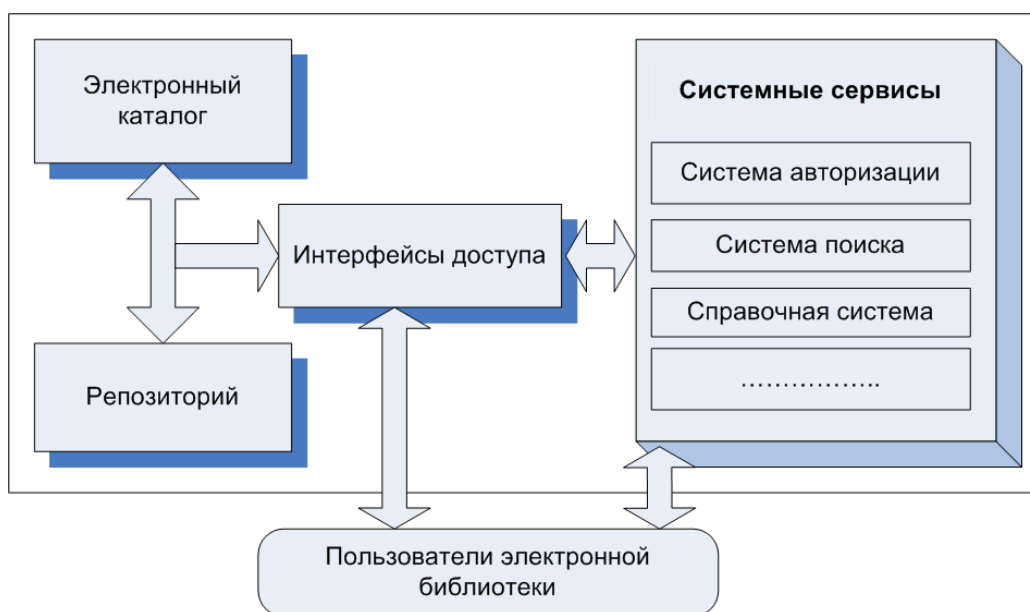
На поиск необходимой информации из электронных источников, которые хранятся в современной библиотеке, пользователю, а также библиотечному работнику приходится тратить много времени. Это связано как с лавинообразным количеством информации, так и особенностями информационного поиска. Очень часто мы ищем не автора и не название книги, а по ключевым словам. Это самый распространенный способ поиска информации в поисковых системах и в электронной библиотеке (каталоге). Общая структура электронной библиотеки приведена на рис. 1.

Рассмотрим наиболее актуальные задачи для электронных коллекций и репозитариев, решаемые с помощью методов семантического анализа [2].

Задача контекстно-свободного поиска информации является одной из главных. Самым простым методом является поиск по формальному признаку – сходство словарного состава запроса и отбираемых документов. Наиболее

качественные системы предусматривают расширение запроса морфологическими словоформами, а также синонимами из предоставленного разработчиками словаря. Основа такого подхода есть следующее суждение: если документы похожи по словарному составу, то с большой долей вероятности они похожи и по смысловому содержанию. Сейчас качественное развитие методов поиска может заключаться в смене критерия сходства от «сходства по словарному составу» к сходству по другим признакам, которые могли бы точнее отразить сходство смыслового содержания. Таким критерием может быть сходство семантической структуры текстов и запроса. Таким образом, задача поиска оказывается связанной с задачей извлечения информации из текста и представления её в виде формальной системы знаний. Традиционными являются методы представления семантической структуры текста в виде семантической сети или фреймов.

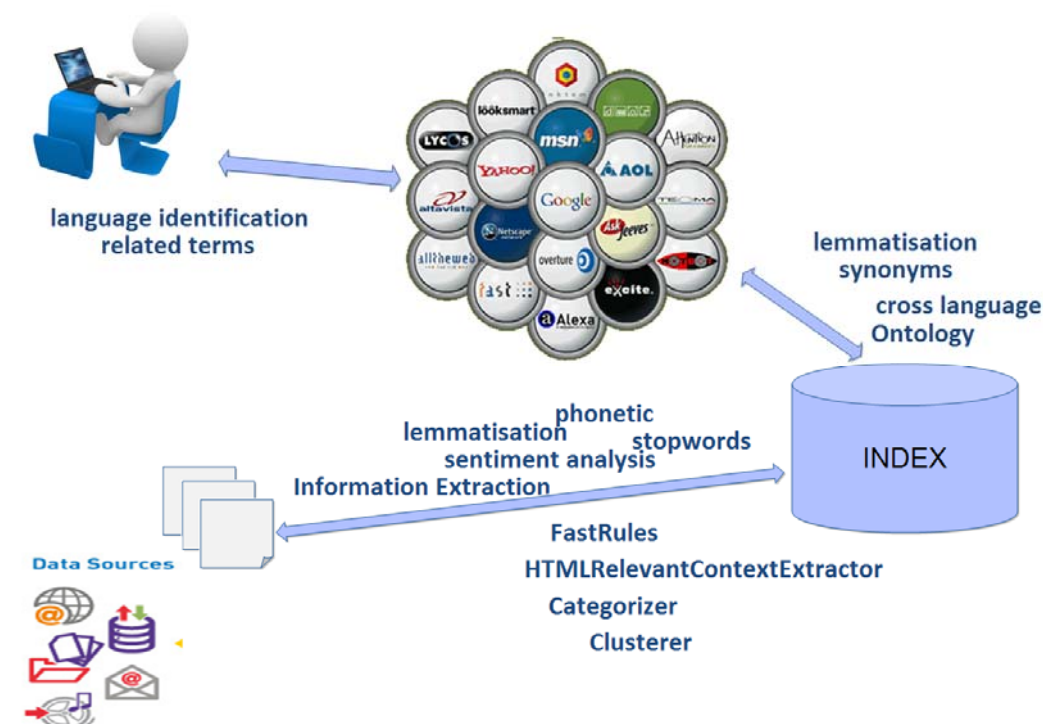
Рис. 1. Общая структура электронной библиотеки

Автоматическое реферирование также является одной из задач, решение которой важно для системы библиотечно-информационного обслуживания.

Автоматизированный машинный перевод не является традиционной услугой системы библиотечно-информационного обслуживания в силу чрезвычайной сложности задачи получения качественного перевода. Однако,

по своей сути, эта задача относится к библиотечной сфере – предоставить пользователю подходящую информацию в подходящем виде. Наиболее перспективным на данный момент является метод решения этой задачи аналогично методу автоматического реферирования. Сначала для текста, который необходимо перевести, происходит синтаксический разбор, затем текст представляется в виде его формального описания. После чего на основании формального описания генерируется текст на нужном языке [3].

Методы решения задач, относящихся к «добыче знаний», уже давно используются в системах библиотечно-информационного обслуживания и информационно-поисковых (рис. 2).

Рис. 2. Схема семантического поиска информации

Разбиение массива электронных документов на кластеры – известный метод для сужения области поиска документов по запросу. Классификация позволяет относить вновь поступающие в базу документы к тому или иному из существующих кластеров с тем, чтобы не запускать слишком часто процесс кластеризации всех документов, требующий больших временных затрат. Разные методы обладают сильно различающимися сложностью и требованиями к вычислительным мощностям, и, соответственно, позволяют

добиться разных результатов. Однако все они сводятся к классификации объектов (например, электронных документов) на группы (кластеры) по сходству между ними [7; 8]. Свойствами, по которым можно определить сходство или несходство между электронными документами, являются слова, входящие в документ. Сходство вычисляется как расстояние в пространстве свойств. Есть разные подходы для вычисления расстояния в пространстве свойств [5]. Наиболее распространёнными из них являются Евклидово расстояние, манхэттенское расстояние, расстояние Чебышева, степенное расстояние и другие. Поскольку, как уже упоминалось, свойствами электронных документов являются слова, входящие в документ, полезной для системы библиотечно-информационного обслуживания также является и такая задача «добычи данных», как поиск связанных свойств. Решение этой задачи позволяет выявить термины, связанные с той или иной тематикой научных текстов. Все три упомянутые задачи (кластеризация, классификация (в узком смысле слова) и поиск связанных свойств) являются различными сторонами более общей задачи – классификации в широком смысле слова.

Последним из перечисленных выше методов смысловой обработки являются экспертные системы. Экспертные системы позволяют на основе базы знаний автоматизировано (без участия человека) принять решение [1]. Такие задачи в системе библиотечно-информационного обслуживания тоже есть. Например, в рассмотренной выше задаче автоматического реферирования для метода краткого изложения текста требуется принятие экспертного решения о том, какие из знаний, изложенных в тексте, являются важными, а какие можно опустить.

Таким образом, круг задач и методов смысловой обработки электронных данных для сферы библиотечно-информационного обслуживания является достаточно широким. В него входят почти все известные задачи смысловой обработки. В настоящее время в связи с созданием и развитием электронных коллекций и репозитариев многие задачи в электронных библиотеках (каталогах) решаются путём

последовательного применения методов смысловой обработки текстовой информации.

Список использованных источников

1. Искусственный интеллект : справ. : в 3 кн. / под ред. Э. В. Попова. – М. : Радио и связь, 1990. – Кн. 1. Системы общения и экспертные системы. – 464 с.
2. Майстрович Т. В. Электронная библиотека: новые грани нашей профессии / Т. В. Майстрович // Мир библиографии. – 2000. – № 4. – С. 7–10.
3. Нелюбин Л. Л. Компьютерная лингвистика и машинный перевод / Л. Л. Нелюбин. – М. : Наука, 1983. – 241 с.
4. Петрова Т. Тенденции развития современного образования [Электронный ресурс] / Т. Петрова. – Режим доступа: http://www.observer.materik.ru/observer/N2_2006/2_11.HTM (дата обращения: 05.03.2014). – Загл. с экрана.
5. Пиотровский Р. Г. Математическая лингвистика / Р. Г. Пиотровский. – М. : Высш. шк., 1977. – 383 с.
6. Управление образовательной и научной деятельностью студентов: роль информационных технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.education.mon.gov.ru/articles/71> (дата обращения: 05.03.2014). – Загл. с экрана.
7. Pattern Recognition and Image Understanding / B. Radig, H. Niemann, Y. Zhuravlev, I. Gourevitch, I. Laptev. – Sankt Augustin : Infix, 1999. – 332 p.
8. Zubov A. Principle of Choice of Foreign Equivalents for a Six-Language Pocket Computer Translator / A. Zubov // Proceedings of the Third European Seminar "Translation Equivalence". – 1998. – P 259–268.

***Аннотация.** В данной статье приводится обзор различных задач электронной обработки текстовой информации, которые существуют в сфере электронных библиотек. Показана роль библиотеки как источника знаний в современной системе образования.*

***Ключевые слова:** семантический анализ, электронные библиотеки, электронные каталоги, репозитории.*

***Annotation.** This article provides an overview of the various problems of electronic text processing that exist in the field of digital libraries. The role of the library as a source of knowledge in the modern education system.*

***Key words:** semantic analysis, electronic libraries, electronic catalogs, repository.*

БІБЛІОТЕЧНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОНЕНТ ІНТЕГРОВАНОГО ПРОСТОРУ НАВЧАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Карасюк В. В.,

Іванов С. М.

Национальный юридический
университет имени Ярослава Мудрого,
Украина, г. Харьков

***Анотація.** У роботі описані основні функціональні компоненти оточуючого інформаційного середовища для цілей навчання. Розглянуто потенціальне використання компонентів інформаційного середовища з точки зору інтегративних засобів доступу. Бібліотечні ресурси (каталоги, словники, таксономії) пропонується довести до рівня онтологій. Онтологія представляє електронну структуровану форму подання знань, що є верхнім рівнем уявлення інформаційного навчального середовища. Сформульовані напрямки подальших робіт для формування загального простору навчальних знань.*

***Ключові слова:** бібліотечні ресурси, метайнформація, тезаурус, онтологія, семантичний Web.*

Перспективи електронної освіти передбачають широкомасштабне використання Інтернет, в якому звичайною справою буде спільне і скоординоване використання різноманітних навчальних ресурсів у динамічних, розподілених віртуальних структурах [1; 3]. Зараз модно вести розмову про інформаційні пейзажі, маючи на увазі всю сукупність оточуючого нас інформаційного середовища. Проте ця сукупність не є однорідною. Накопичені за час існування нашого суспільства інформаційні ресурси представлені у різних розподілених сховищах, по-різному структуровані і описані, на різних мовах, використовують різнобічну термінологію. А що стосується доступних електронних ресурсів, то вони

мають різноманітні формати, тобто несумісні між документами способи кодування.

Тому актуальною проблемою стає розробка механізмів і засобів для об'єднання різноманітних інформаційних ресурсів у єдину чітко структуровану систему, навігація по якій буде простою і доступною пересічному користувачу. Це особливо важливо з позицій вдосконалення системи навчання, коли значна частина ресурсів переноситься у електронний простір, а користувачами часто виступають не дуже кваліфіковані користувачі.

Об'єктивне підвищення рівня комп'ютеризації освіти призводить до поширення самоосвіти на основі широко представлених засобів і доступного інформаційного забезпечення. Специфіка віртуального освітнього простору сприяє поляризації освітньої діяльності від абсолютно несамотійної до повного прийняття учнями на себе функцій управління навчальною діяльністю. В останньому випадку всі психологічні механізми навчання працюють інакше, що, в свою чергу, веде до принципової зміни сучасної парадигми освіти.

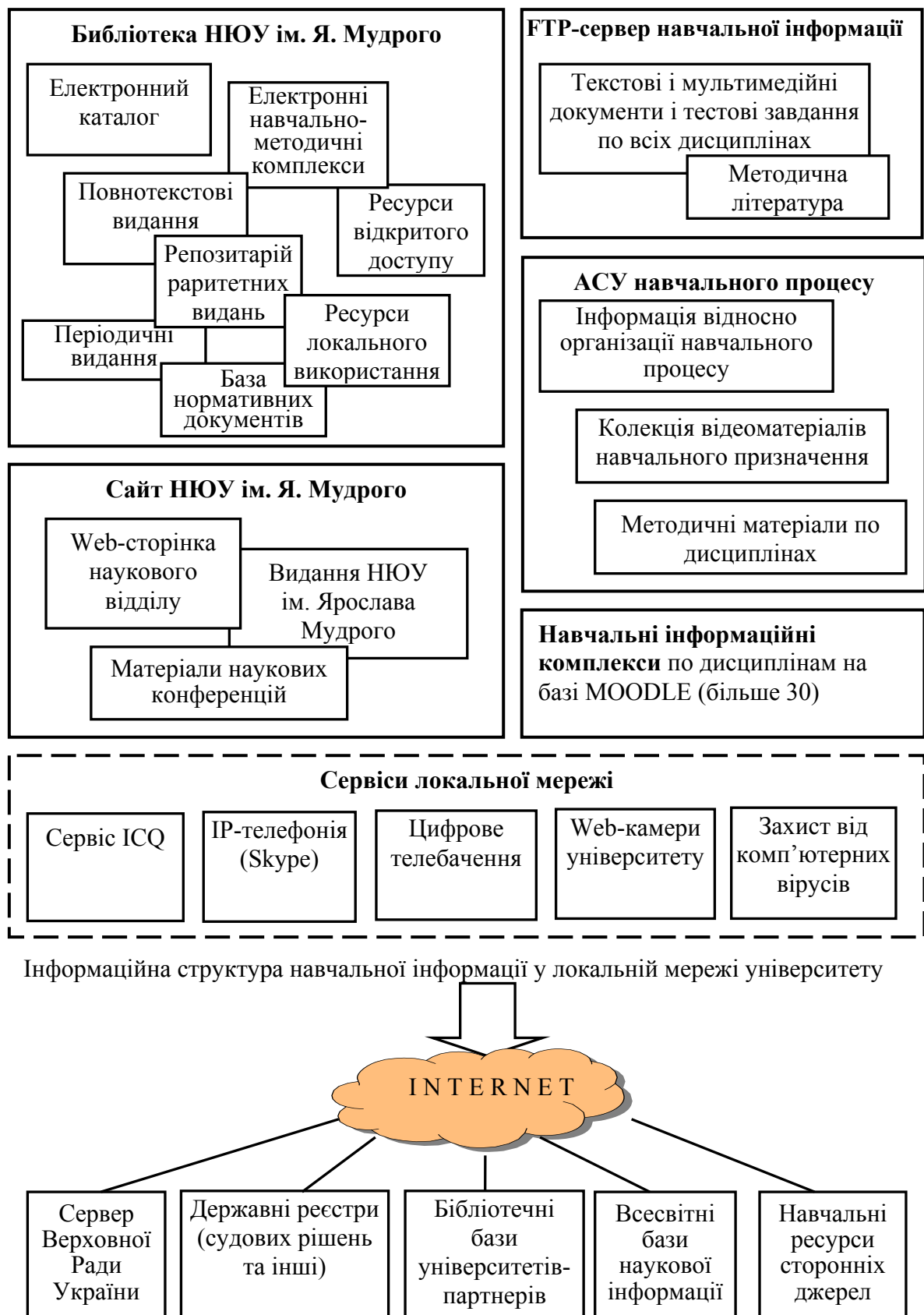
Очевидно, що в умовах дистанційного навчання віддаленість і часова асинхронність ускладнюють процес поточного контролю процесу навчання. Проте готовність до навчання і відповідна мотивація психологічно обгрунтовано базуються на основі проблематизації, що вимагає додаткової постійної інформаційної підтримки. На сьогоднішній день розвиток традиційних і нових технологій має йти за принципом додатковості і взаємного посилення, що, у свою чергу, дозволяє говорити про принципово нове представлення освітнього середовища, яке існує в реальному часі і акумулює в собі всю сукупність освітніх технологій.

Зрозуміло, що всі згадані процеси сучасного навчання мають бути підтримані інформаційними ресурсами. І чим далі іде розвиток суспільства, тим більш вибагливими до якості інформаційної підтримки будуть студенти і учні. У мережі Національного юридичного університету імені Ярослава

Мудрого в даний час існує низка доступних для навчання компонентів: інформаційні ресурси електронної бібліотеки (електронний каталог, повнотекстові видання, ресурси сторонніх організацій); ftp-сервер навчальних ресурсів, які розподілені по окремих дисциплінах; навчальні електронні інформаційні комплекси в середовищі Moodle для е-освіти та дистанційної освіти; навчальна підсистема АСУ університету з множиною навчальних ресурсів (у тому числі відеолекції з різних дисциплін) та інші електронні джерела (рис. 1). Однак ці інформаційні ресурси, хоча і мають внутрішню структуру, є незалежними і не дають можливості студентам виконувати необхідну навігацію у всьому цьому інформаційному просторі. Ускладнюючою обставиною є те, що основна маса інформаційних ресурсів представляється у вигляді неструктурованої, в основному текстової, інформації. Це означає, що можна організувати доступ до документів лише на основі метаінформації, а ніяк не за змістом документів.

Сфера права є цікавим об'єктом для застосування онтологічних конструкцій до опису знань. Цьому сприяє сувора формалізація знань у праві, що визначена структурою нормативної бази в цілому і окремих документів. Деякі дослідники відзначають [5] самоорганізацію правової інформації. Тому для формування інтегрованого простору правових знань для цілей навчання поставлено завдання створити базу знань на онтологічних принципах [2]. Цей простір знань має бути, безумовно, реалізовано в електронному вигляді, і він повинен спиратися на інфраструктуру існуючої мультисервісної оптоволоконної локальної мережі юридичного університету.

Багато уваги приділяється обговоренню критеріїв оцінки онтологій, і дискусії часто стосуються питань корисності онтологій для додатків, типу підтримки обробки природної мови, видобутку знань, виводу або формалізації знання в цілому, інтеграції даних, забезпечення розвитку семантичної мережі. Саме онтології мусять стати основою для освітніх ресурсів. Нас цікавить саме останнє призначення.

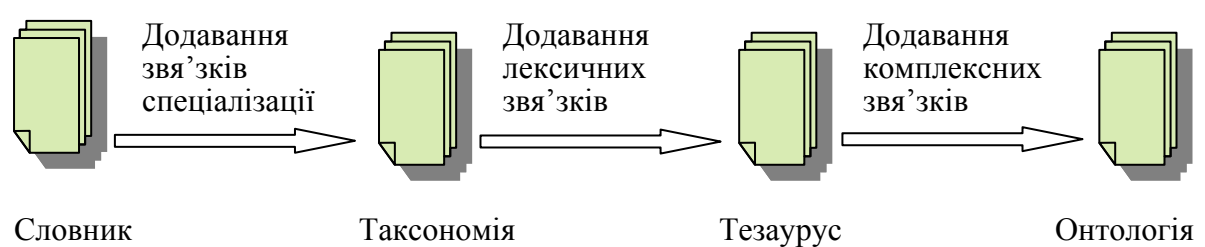

Рис. 1. Електронні інформаційні ресурси навчання

Онтологічні системи (онтології) широко використовуються для опису ресурсів в семантичних WEB-додатках, корпоративних базах даних, системах

обробки документів і т.д. За ступенем формалізації поняття «онтології» досить широке. До онтології можна віднести навіть неструктурований словник з визначеннями [6], але така проста онтологія не буде ефективною у використанні. Саме поняття “онтології”, яке відображає суть найбільш широко, будемо сприймати наступним чином: онтологія є специфічним, формальним поданням розподіленої концептуалізації проблемної сфери [4], де під «концептуальною» моделлю мається на увазі абстрактна модель проблемної сфери, що описує її систему понять; під «розподіленою» мається на увазі погоджене розуміння концептуальної моделі певною спільнотою (групою людей); «специфічне» – опис системи понять в явному вигляді; «формальна» означає, що концептуальна модель представляється у машинному вигляді.

У галузі бібліотечної справи онтології вже використовуються в якості альтернативних інструментів для традиційно керованих словників. Однією з основних проблем є складність створення онтології в порівнянні з іншими словниками, такими як таксономії або тезауруси. Проте семантична насиченість онтології дає широкий спектр можливостей, що стосуються індексації та пошуку бібліотечних документів.

Рис. 2. Послідовність створення онтології із бібліотечних каталогів

У випадку створення онтології із бібліотечних каталогів (словникових систем), так як онтологія має термінологічний характер, процес створення буде мати поетапний характер, який передбачає еволюцію глосарію від свого початкового формату в онтологію (рис. 2). Щоб уникнути зайвих визначень і можливих невідповідностей, посилання повинні бути реалізовані між

онтологіями, розробленими зі словників, які включають загальні поняття. Онтологія при своєму розвитку передбачає можливість для інтеграції з іншими онтологіями, які будуть розроблені в майбутньому.

Необхідність інтеграції навчальних ресурсів у єдину структуру з універсальними механізмами навігації є викликом часу. Наразі вже напрацьовано велику кількість електронних ресурсів, які охоплюють проблемну сферу правознавства для навчання і для практичної діяльності. Найбільш прийнятним механізмом об'єднання різноманітних ресурсів у єдину структуру є створення онтологічної структури знань на основі єдиної термінології. Доцільно спеціалізовані словники і каталоги через додавання зв'язків між термінами перетворити на онтологію через нескладну послідовну процедуру. Це дасть можливість уніфікованого пошуку і спрощеного доступу у такій структурі знань.

Список використаних джерел

1. Carr-Chellman A. Global perspectives on E-learning. Rhetoric and reality / A. Carr-Chellman. – California : Thousand Oaks, SAGE, 2005. – 280 p. 1
2. Semantic network of knowledge in science of law / V. Tatsyi, A. Getman, S. Ivanov [et al.] // Proceedings of the IASTED International Conference on Automation, Control, and Information Technology / The International Association of Science and Technology for Development. – Anaheim, USA ; Calgary, Canada, 2010. – P. 218–222. 4
3. Siadaty M. S. E-learning: from a pedagogical perspective / M. S. Siadaty, F. Taghiyareh // International Journal of Information Science & Technology. – 2008. – Vol. 6, № 2. – P. 99–117. 2
4. Stude R. Knowledge Engineering: Principles and Methods / R. Studer, V. Benjamins, D. Fensel // Data and Knowledge Engineering. –1998. – Vol. 25. – P. 161–197. 6
5. Trujillo B. Self-Organizing Legal Systems: Precedent and Variation in Bankruptcy [Electronic resource] / B. Trujillo // Utah Law Review. – 2004. – Vol. 483. – Way of access : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=924673 (date of appeal: 10.03.2014). – Title from the screen. 3
6. Хала Е. А. О построении онтологии для правовой области с применением технологии METHONTOLOGY / Е. А. Хала // Збірник наукових праць Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова. – К., 2012. – Вип. 64. – С. 64–71. 5

***Аннотация.** В работе описаны основные функциональные компоненты информационной среды для целей обучения. Рассмотрено потенциальное использование компонентов информационной среды с точки зрения интегративных средств доступа. Библиотечные ресурсы (каталоги, словари, таксономии) предлагается довести до уровня онтологий. Онтология представляет электронную структурированную форму подачи знаний, что есть верхним уровнем представления информационной обучающей среды.*

***Ключевые слова:** библиотечные ресурсы, метainформация, тезаурус, онтология, семантический Web.*

***Annotation.** The paper describes the main functional components of the information environment for training purposes. Examined potential use of the components of the information environment in terms of integrative means of access. Library resources (catalogs, dictionaries, taxonomies) are invited to bring to the level of ontologies. Ontology is a structured form of electronic filing of knowledge that there is an upper level representation of information learning environment.*

***Key words:** library resources, metainformation, thesaurus, ontology, semantic Web.*

ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ БАЗЫ ДАННЫХ В ПОМОЩЬ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ НАУКЕ

Киричок И. В.,

Кравченко С. А.

Научная библиотека Харьковского
национального медицинского
университета, Украина, г. Харьков

***Анотація.** У статті розглядаються питання можливості створення анотованих бібліографічних проблемно-орієнтованих баз даних на платформі АБІС ІРБІС з використанням тезауруса MeSH, який робить необов'язковим формування окремого тематичного рубрикатора, тобто структури.*

***Ключові слова:** проблемно-орієнтовані бази даних, електронні каталоги, АБІС ІРБІС, тезаурус MeSH.*

Научная деятельность Харьковского национального медицинского университета (ХНМУ) была и остается основой качественной подготовки высококвалифицированных специалистов на додипломном и последипломном этапах обучения, решения актуальных задач медицинской теории и практики, идентификации и признания вуза научным сообществом в Украине и за ее пределами. Главными научными направлениями деятельности университета являются: 1) профилактика, диагностика и лечение сердечно-сосудистых заболеваний; 2) миниинвазивные вмешательства при острой и хронической патологии; 3) совершенствование профилактики, диагностики и лечения вирусных, бактериальных инфекций на основе изучения их патогенетических механизмов; 4) восстановительная медицина (здоровье здоровых).

Задача научной библиотеки (НБ) ХНМУ – обеспечить оперативное и максимально полное информирование сотрудников и студентов о новых исследованиях и научно-практических достижениях, проводимых в этих направлениях медицины, в удобном для них формате в том числе, путем создания тематических баз данных (БД).

Возрастающий с каждым годом поток отечественных и зарубежных информационных ресурсов, необходимость организации их эффективного использования в сферах медицинской науки и практики ставят перед библиотекой задачи совершенствования методологии отбора, аналитико-синтетической обработки, хранения и предоставления информации пользователям, более качественного информационного обслуживания ученых и специалистов.

Формирование соответствующих информационных потоков в проблемно-ориентированном информационном поле дает возможность пользователям целенаправленно обращаться к необходимым информационным ресурсам, а также строить информационные модели в монотематической среде. Одной из моделей такой среды становятся проблемно-ориентированные БД.

Проблемно-ориентированная база данных (ПОБД) – это структурированный ресурс, содержащий тематически связанные документы и/или данные, предназначенные для решения прикладных задач определенного вида [4].

Растущий объем информации выдвигает требования к разработке новых, более эффективных методов и средств информационно-библиографического обслуживания. В настоящее время приоритетным направлением является онлайн-доступ к внешним библиографическим БД. Несмотря на значительную активность публикаций, пользователи продолжают испытывать дефицит информации по узким, специализированным темам. Многие научные журналы, сборники конференций выходят небольшими тиражами. Статьи и материалы

разбросаны по многочисленным изданиям, количество которых возрастет с каждым годом. Успешная научная деятельность, выполнение исследований на высоком научном уровне и их передача для внедрения полученных результатов в практику зависят от своевременного получения информации. В связи с этим возникает необходимость извлечения нужной, актуальной для пользователей информации, а затем трансформация ее в ПОБД [1–4].

Главными задачами ПОБД являются: максимальное упорядочение и систематизация документов по определенной тематике, предоставление пользователям единого комплекса библиотечных информационных ресурсов, что способствует максимальному удобству и эффективности полученных результатов в процессе организации и обеспечении научной и учебно-педагогической деятельности университета.

НБ ХНМУ уже имеет опыт создания ПОБД. В период 1997–2002 гг. на базе библиотеки была разработана и сформирована ПОБД по актуальной проблеме здравоохранения «Болезнь Альцгеймера». При разработке ПОБД особое внимание уделялось структурному «дереву», подразделы которого были детализированы или укрупнены в зависимости от характера и содержания проработанной литературы, а также от важности данного раздела в решении основных вопросов. Она содержала русскоязычные аннотации на англоязычные источники с ретроспективой 1993–1999 гг. ПОБД размещалась на веб-сервере APACHE, использовалась СУБД MySQL, в качестве основного программного обеспечения был выбран ППП CDS/ISIS/M, т.е. применялись разрозненные программные продукты, которые необходимо было настраивать для совместного применения [1, 2].

С развитием технологий и внедрением АБИС ИРБИС сегодня мы имеем возможность уже на ее платформе в формате электронного каталога (ЭК) создавать библиографические ПОБД. В 2013 году библиотека начала формирование пяти ПОБД.

На первом этапе создания электронного ресурса сформулированы темы: по основным направлениям научных исследований университета –

«Здоровье здоровых», «Миниинвазивные вмешательства», «Сердечно-сосудистые заболевания», «Вирусно-бактериальные инфекции», а также по актуальной проблеме здравоохранения – «Доказательная медицина». Определена глубина отражения источников, начиная с 2010 года.

Основой для создания ПОБД являются документы, поступившие в фонд библиотеки и отражаемые в ЭК. Поэтому *на втором этапе* был просмотрен электронный каталог, путем аналитико-синтетической обработки выбраны заслуживающие внимания библиографические записи источников, содержащие перспективные направления, актуальные исследования и оригинальные результаты, затем выбранные записи скопированы в соответствующие ПОБД.

Третьим этапом стало решение о включении источников, отсутствующих в ЭК библиотеки, что позволило бы в будущем пользователю быть в курсе изменений в своей предметной области, давало возможность проводить анализ с целью выявления тенденций развития отдельных научных направлений и решения вопросов прогнозирования.

Для оперативного наполнения ПОБД обязательным является просмотр вновь поступившей в библиотеку литературы (периодических изданий, научных монографий, авторефератов диссертаций, материалов конгрессов, конференций). Сейчас также проводится тщательный поиск и отбор источников из наиболее авторитетных ресурсов, а именно: ЭК Национальной научной медицинской библиотеки Украины, ЭК НБ Винницкого национального медицинского университета, Научной электронной библиотеки (eLibrary.ru), ЭК «Российская медицина» Центральной научной медицинской библиотеки МГМУ имени И. М. Сеченова, Сводного каталога периодики и аналитики по медицине библиотеки (СибГМУ, Томск), Электронной библиотека Дальневосточного государственного медицинского университета и др.; просматриваются сайты научных медицинских журналов, издательств и пр.

Для каждой библиографической записи в ПОБД является обязательным наличие предметных рубрик, аннотаций, которые бы служили механизмом для более полного раскрытия самого источника информации.

Пример записи ПОБД «Вирусно-бактериальные инфекции»:

Бакулин, И. Г.

Практические аспекты применения трехкомпонентной терапии при хроническом гепатите С [Текст] / И. Г. Бакулин, А. В. Киселева // Терапевтический архив. - 2013. - Т. 85, № 11. - С. 91-99.

MeSH-главная:

ГЕПАТИТ С ХРОНИЧЕСКИЙ - (вирусология, лекарственная терапия)

ЦИРРОЗЫ ПЕЧЕНИ - (вирусология, лекарственная терапия)

ПРОТИВОВИРУСНЫЕ СРЕДСТВА - (терапевтическое применение)

ИНТЕРФЕРОН-АЛЬФА - (терапевтическое применение)

ВИРУСНАЯ НАГРУЗКА КРОВИ - (методы)

ЛЕКАРСТВЕННАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ У ВИРУСОВ - (действие лекарственных препаратов)

ПРОТЕАЗЫ ИНГИБИТОРЫ - (терапевтическое применение)

РАНДОМИЗИРОВАННОЕ КОНТРОЛИРУЕМОЕ КЛИНИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ -
ИНФЕКЦИЯ -

Ключевые слова (ненормированные):

ТЕЛАПРЕВИР (терапевтическое применение) - БОЦЕПРЕВИР (терапевтическое применение)

Аннотация: В статье на примере клинических случаев лечения пациентов с хроническим гепатитом С рассмотрены практические аспекты применения противовирусной терапии с использованием новой группы антивирусных препаратов — ингибиторов протеаз. Представлены общие положения использования трехкомпонентной терапии, в том числе показания к назначению у ранее нелеченных пациентов и не ответивших на лечение, правила прекращения терапии, а также подробно обсуждены возможные нежелательные явления, способы их профилактики и коррекции.

Тезаурус Medical Subject Headings (MeSH) – всеобъемлющий контролируемый словарь (Национальная медицинская библиотека (НМБ) США), применяемый в медицинских библиотеках и базах Medline и PubMed, который встроен во внутренний формат АБИС ИРБИС как отдельная БД. При каталогизации тезаурус MeSH позволяет значительно сократить затраты времени на систематизацию документов, более полно представить сам источник. Использование предметных рубрик тезауруса делает необязательным создание отдельной структуры, т.е. тематического рубрикатора к каждой ПОБД, поскольку дополнительные связи предметной области включены в структуру самого тезауруса. По данным НМБ США

использование 4 предметных рубрик тезауруса MeSH аналогично использованию 64 ключевых слов.

АБИС ИРБИС предоставляет возможность, используя различные виды поиска – стандартный, расширенный, профессиональный, по словарю, MESH-навигатор, осуществлять глубокий информационный поиск необходимых источников в каждой из представленных на сайте ПОБД.

Пользователям уже нет необходимости ждать выхода в свет очередного номера бюллетеня новых поступлений или выпуска текущего указателя: новые записи становятся доступными для пользователя в момент занесения их в ПОБД. Процесс формирования ПОБД не может считаться завершенным, он требует постоянной работы по поддержке процессов наполнения и внесения изменений в уже созданные записи.

Таким образом, создание специализированных библиографических ПОБД дает возможность повысить качество и оперативность обслуживания абонентов за счет обеспечения высококвалифицированного отбора материала со стороны библиотекаря и релевантного, оперативного получения информации, а также экономии времени со стороны пользователя.

Список использованных источников

1. Жулид Т. Г. Проблемно-ориентированные библиографические БД: вопросы создания и использования / Т. Г. Жулид, И. Ш. Иванова // Материалы 6-й Международной конференции “Крым-1999” г. Судак, АРК. – М., 1999. – Т. 1. – С. 166–168.
2. Жулід Т. Г. Науково-інформаційні аспекти створення проблемно-орієнтованої автоматизованої ББД «Хвороба Альцгеймера» / Т. Жулід // Бібліотечний вісник. – 2000. – № 1. – С. 22–24.
3. Рыкова В. В. Особенности формирования проблемно-ориентированной базы данных «Метан в угольных шахтах» / В. В. Рыкова, Е. И. Лукьянова, О. Л. Лаврик // Труды ГПНТБ СО РАН / Сиб. отд-ние Рос. акад. наук, Гос. публ. науч.-техн. б-ка. – Новосибирск, 2011. – Вып. 1 : Развитие электронной информационно-библиотечной среды. – С. 94–98.
4. Тарабукина С. Х. Проблемно-ориентированная база данных «СТАТЬИ» собственной генерации информационно-библиографического отдела НБЯГУ /

С. Х. Тарабукина // Библиотека. Интернет. Студент : материалы регион. науч.-практ. конф., 14–15 апр. 2009 г., Респ. Саха (Якутия). – Режим доступа : http://lib.s-vfu.ru/konf2009/2_15.htm (дата обращения: 06.03.2014). – Загл. с экрана.

***Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы возможности создания аннотированных библиографических проблемно-ориентированных баз данных на платформе АБИС ИРБИС с использованием тезауруса MeSH, который делает необязательным формирование отдельного тематического рубрикатора, т. е. структуры.*

***Ключевые слова:** проблемно-ориентированные базы данных, электронные каталоги, АБИС ИРБИС, тезаурус MeSH.*

***Annotation.** This article discusses the possibility of creating annotated bibliography of problem-oriented database platform Library's Automated Information System IRBIS using thesaurus MeSH, which makes it unnecessary to create a separate thematic structure.*

***Key words:** problem-oriented databases, electronic catalogs, Library's Automated Information System IRBIS, thesaurus MeSH.*

АВТОРСЬКІ ПРАВА Й ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ

Ковальський В. С.

Президент видавничої організації «Юрінком
Інтер», Україна, м. Київ

***Анотація.** Розглядаються окремі питання захисту авторського права в Інтернеті, зокрема, при створенні та функціонуванні електронних бібліотек.*

***Ключові слова:** об'єкти авторського права, Інтернет-ресурси, електронні бібліотеки.*

В Україні постійно збільшується число Інтернет-користувачів. Відкритий Інтернет, насичений багатьма об'єктами права інтелектуальної власності, соціальними досягненнями, корисною інформацією – це залог прогресу, розвитку форм спілкування, науки. Виступаючи в Університеті Джорджа Вашингтона 15 лютого 2011 року, Держсекретар США Гіллари Клінтон стосовно свободи в Інтернеті зазначила, що «він є доступним для всіх. І це має беззаперечне значення для миру і економічного процвітання. Адже в Інтернеті, який може бути заблокований і підданий цензурі, не буде ні миру, ні прогресу, ні інновацій» [1].

Зараз до глобальної мережі підключено більше ніж 2 млрд користувачів. І кожен рік, місяць, день їх кількість збільшується. Через доступ до баз даних, зокрема електронних бібліотек, новостійних порталів тощо ми дізнаємося про правові, політичні та ділові новини, користуємося системними базами даних, відповідною аналітикою та іншою інформацією, яка допомагає у прийнятті ефективних рішень. Інтернет допомагає виявляти факти корупції і зловживання правом або владою, збалансувати прозорість і свободу слова, дотримуватися безпеки і конфіденційності.

Водночас вільний доступ до баз даних використовується несумлінними користувачами на користь екстремістських сил, роздмухування етнонаціональних конфліктів тощо. «Інтернет не поганий і не добрий. Тут важливим є те, що роблять люди, входячи в Інтернет, і якими принципами вони

повинні керуватися, коли спілкуються у кіберпросторі. Прихильність до верховенства права не зникає у кіберпросторі. Не зникає і прихильність захисту громадянських прав і свобод людини» – зауважує Гіллари Клінтон [1].

Постає важливе питання: яку силу чи енергію несе Інтернет – силу свободи чи силу примусу. Відомо, яку роль відіграють соціальні мережі у останніх світових подіях, подіях у стосунках між Україною і Росією. Відповідним чином має бути налаштованими процеси створення баз даних. З одного боку, доступ до них відображає силу мережних технологій як каталізатора соціальних змін, з іншого – йдеться про неприпустимість обмеження доступу або фіксований доступ до таких баз даних. На сьогодні, на нашу думку, основна тенденція ініціатив зі створення мереж, електронних бібліотек полягає, по-перше, у неприпустимості державної цензури, а також, по-друге, у неприпустимості використання методів, що можуть призвести до порушень прав людини, порушень презумпції конфіденційності.

Проте потрібно розуміти, що електронні продукти, якими наповнюються електронні бібліотеки, бази даних, портали і сайти дедалі більше стають засобом комерції, що є в цілому нормальним явищем, якби співпадали суб'єкти комерції та суб'єкти створення Інтернет-контенту, його підтримки та адміністрування. Але ці суб'єкти, як правило, не співпадають. Звідси виникає проблема захисту авторського права в Інтернеті, зокрема при створенні електронних бібліотек. У статті 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» міститься перелік дій, які можуть кваліфікуватися як порушення авторського права, а відтак – і як підстави для звернення до суду за захистом. Зазначений перелік є загальним і невичерпним. Такий підхід законодавця є правильним, оскільки він обумовлений тим, що сучасний розвиток технологій значно розширив діапазон можливих правопорушень у сфері реалізації результатів творчої, інтелектуальної діяльності, у тому числі й у сфері авторського права. Як зазначається у дослідженні, проведеному Інститутом інтелектуальної власності НАПрН України, найпоширенішими порушеннями авторського права є правопорушення, пов'язані з незаконним використанням виключних майнових прав авторів творів та незаконне розповсюдження творів.

Так, прикладом зазначених порушень авторського права є розміщення без отримання відповідного дозволу автора (або авторів) чи інших правовласників творів на Інтернет-сайтах для вільного (платного чи безплатного) доступу, оприлюднення творів у кафе, барах, ресторанах за плату чи без такої (без сплати закладом роялті), завантаження твору або його частини в пам'ять мобільного телефону за плату або без такої тощо [2].

Боротьбу з порушеннями у сфері неправомірного використання об'єктів авторського права ведуть не лише державні органи, до компетенції яких належить виявлення та припинення правопорушень, а й легальні виробники об'єктів авторського права або суміжних прав. Так, розроблені технологічні засоби захисту об'єктів авторського права або суміжних прав від несанкціонованого їх використання. Ці засоби захисту легальними виробниками використовуються для тих об'єктів авторського права або суміжних прав, які фіксуються і тиражуються на електронних носіях. Проте це не стало абсолютною гарантією захисту від піратського використання об'єктів авторського права або суміжних прав. Останнім часом з'явилася особлива група суб'єктів протиправної діяльності, яка не лише випускає спеціальні пристрої, а й надає послуги для зняття (блокування) такого захисту з охоронюваних об'єктів в Інтернеті, в електронних бібліотеках зокрема. Нині такі дії мають масовий характер і потребують відповідних дій з боку держави щодо встановлення відповідальності за надання вказаних послуг. У Російській Федерації відбуваються події, які свідчать про імовірне закриття мережевих бібліотек «Лібрусек» і «Флібуста». Так, в Державній Думі РФ у березні цього року було проведено перше читання законопроекту, який розширює юрисдикцію антипіратських законодавчих актів на софт і книги. Наприклад, О. Новіков (генеральний директор видавництва «ЕКСМО») вважає, що ці Інтернет-ресурси постійно порушують авторські права, вважаючи необхідним їх повне блокування, тобто припинення діяльності. У минулому році зазначені Інтернет-бібліотеки підпадали під блокування на локальні одиничні претензії правовласників. Більшого зуміла домогтися Асоціація захисту авторських прав

в Інтернеті (Нідерланди), зусиллями якої частину контенту кожної з бібліотек було вилучено [4].

У січні 2014 року закінчилося обговорення проекту закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет», представленого на розгляд Державною службою інтелектуальної власності України. Як відомо, у разі прийняття цього проекту, блокування сайту здійснюватиметься провайдером. Керівництво Державної служби інтелектуальної власності вважає, що ефективна боротьба з піратськими веб-сайтами можлива лише за сприяння провайдерів [5]. Зазначений законопроект передбачає процедуру, відповідно до якої Інтернет-провайдер, за допомогою послуг і за участю якого порушуються авторське право або суміжні права, несе з відповідною особою, безпосереднім порушником, солідарну відповідальність. При цьому у законопроекті не вимагається від заявника доводити наявність вини власника або адміністратора веб-сайту. Якщо власник сайту не надає свою відповідь протягом двох робочих днів або не вживає протягом цього терміну заходів щодо припинення порушення авторського права та/або суміжних прав заявника, провайдер, оператор телекомунікацій зобов'язаний заблокувати відповідний сайт. Крім цього провайдер, оператор телекомунікацій уповноважуються блокувати адреси в мережі Інтернет, на яких містяться посилання на сайти, контент яких порушує авторські та/або суміжні права особи. Такі заходи є досить суворими, вони не відповідають статті 34 Конституції України, яка гарантує людині право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Обмеження цього права може бути здійснене в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Міжнародний досвід свідчить, що рішення про блокування веб-сайтів приймається здебільшого судовими органами (Великобританія, Австрія, Бельгія тощо). Провайдер, оператор телекомунікацій є лише суб'єктами господарювання, але не є органами влади, що уповноважені обмежувати права особи чи позбавляти її цих прав у разі порушення нею законодавства України. У Конституції України (ст. 13), Цивільному кодексі України вказується, що право власності є непорушним і ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні за деякими виключеннями (пункти 2, 4 ч. 1 ст. 3; ч. 1, ч. 2 ст. 321). Так, наприклад, до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом (ч. 1 ст. 354 ЦК України). Як відомо у законодавстві України не міститься визначення терміна «власник сайту». На думку експертів Інституту Медіа Права, прийняття проекту в тій редакції, яка існує на сьогодні, може створити ризики блокування «небажаних» веб-сайтів. Окрім цього, відсутність терміна «власник сайту», надання повноважень блокувати сайти суб'єктам господарювання, а не органам влади, відсутність обов'язку заявника аргументувати та наводити докази у своїй заяві свідчать про недосконалість закладених механізмів і потребу в ретельному доопрацюванні цього документа [3]. Головна проблема, на нашу думку, полягає в оприлюдненні імен та адрес користувачів, які нелегально викачують з мережі, у тому числі електронних бібліотек, твори, кінофільми та інші матеріали, що охороняються авторським правом. Користувачі Інтернету, як правло, наслідують презумпції пріоритетного права громадян на конфіденційність. Поширене відстеження імен і адрес абонентів йменується «копірайт-ролінгом» та спрямоване на залякування громадян і вимагання компенсації, незважаючи на ступінь причетності користувача до порушень авторських прав. Так, встановлювати та карати правопорушників – не тільки законно, а й необхідно. Проте й у цієї медалі є зворотна сторона: сумлінний користувач електронної бібліотеки може понести відповідальність, якщо його Інтернет-підключення використовується для скачування нелегальних файлів дітьми, орендарями або зловмисниками. Тому потрібно досить уважно ставитися до будь-яких

законодавчих змін щодо відповідальності за порушення авторського права при використанні електронними бібліотеками.

Список використаних джерел

1. Государственный департамент США [Электронный ресурс] : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://iipdigital.usembassy.gov/st/russian/article/2011/02/20110216093438x0.2076031.html#axzz2wyzLgCMQ> (дата обращения: 25.02.2014). – Загл. с экрана.
2. Інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України [Електронний ресурс] : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.ndiiv.org.ua/ua/library/view-deshcho-do-pytannja-pro-porushennja-u-sferi-avtorskoho-prava.htm> (дата звернення: 05.12.2012). – Назва з титул. екрана.
3. Інститут Медіа Права [Електронний ресурс] : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://medialaw.kiev.ua/news/2454/> (дата звернення: 15.10.2013). – Назва з титул. екрана.
4. Інтелектуальна власність в Україні [Електронний ресурс] : журнал : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.intelvlas.com.ua/2011-05-20-15-06-03/13320-pro-maibutnie-flibusta-i-librusek-bibliotekam-zahrozhuije-zakryttia.html> (дата звернення: 20.05.2011). – Назва з титул. екрана.
5. Державна служба інтелектуальної власності [Електронний ресурс] : офиц. сайт. – Режим доступа : http://sips.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=1821&s=print (дата звернення: 11.07.2012). – Назва з титул. екрана.

***Аннотация.** Рассматриваются отдельные вопросы защиты авторского права в Интернете, в частности, при создании и функционировании электронных библиотек.*

***Ключевые слова:** объекты авторского права, Интернет-ресурсы, электронные библиотеки.*

***Annotation.** Addresses selected issues of copyright protection on the Internet, in particular at the establishment and operation of the electronic libraries.*

***Key words:** copyright objects, Internet-resources, electronic libraries.*

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Лобузін І. В.

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
Україна, м. Київ

***Анотація.** Проаналізовано основні ланки життєвого циклу формування цифрових ресурсів. Запропоновано основні підсистеми (модулі) цифрового комплексу наукової бібліотеки. Розглянуто ланки та процеси кожного технологічного циклу формування цифрового фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.*

***Ключові слова:** цифровий комплекс наукової бібліотеки, життєвий цикл цифрових ресурсів, страховий фонд цифрових копій, цифрова бібліотека.*

Провідні спеціалісти в галузі управління цифровими ресурсами в рамках концепції управління життєвим циклом пропонують такі основні елементи цифрового кураторства:

- *планування зберігання* – зберігання цифрових даних протягом всього життєвого циклу ресурсу;
- *опис та представлення інформації* – створення адміністративних, описових, технічних, структурних метаданих та метаданих зберігання, з використанням відповідних стандартів, для забезпечення адекватного опису та управління цифровим ресурсом протягом тривалого часу;
- *опіка* – забезпечення заходів, що сприяють збереженню та відновленню цифрового ресурсу протягом всього життєвого циклу.

Відповідно до цього життєвого циклу послідовні дії необхідні для повноцінного функціонування цифрового ресурсу мають бути такими: *концептуалізація* (планування відбору та створення цифрових матеріалів; *опис* (введення метаданих); *доступ і використання* (надання доступу користувачам до цифрового ресурсу: загальнодоступного, авторизованого

або платного); *оцінка та відбір* (оцінка цифрового матеріалу і відбір для довгострокового зберігання і відновлення, дотримання правових вимог); *вилучення* (видалення матеріалів, які не були відібрані для довгострокового зберігання і відновлення); *поповнення* (передача матеріалів до архіву, сховища, центру обробки даних); *збереження* (проведення заходів щодо забезпечення довгострокового зберігання: перевірка метаданих, перевірка цілісності цифрових даних); *переоцінка* (повернення цифрових матеріалів, які не пройшли процедури перевірки для подальшого опрацювання, оцінки та повторного вибору); *запис* (запис даних з дотриманням відповідних стандартів); *доступ і повторне використання* (надання доступу до даних користувачам і для повторного використання); *перетворення* (створення нових цифрових матеріалів відмінних від оригіналу: перетворення в інший формат, формування нових колекцій на основі існуючих).

Ці основні положення носять універсальний характер і можуть бути основою формування будь-якого цифрового ресурсу, у тому числі електронних колекцій історико-культурної та наукової спадщини на основі оцифрованих документів із фондів бібліотек.

Як показала практика реалізації цифрового проекту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) впровадження цифрового проекту вимагає від бібліотеки значних зусиль, пов'язаних із зміною бібліотечної технології, створенням спеціалізованих підрозділів з оцифрування та подальшого упорядкування цифрових ресурсів, залученням спеціалістів з цифрової обробки зображень та опрацювання електронних документів, навчання бібліотечного штату роботі з цифровими об'єктами.

В ході проведеного дослідження та практичної реалізації забезпечення життєвого циклу цифрових ресурсів НБУВ виявилось за доцільне виокремити такі основні технологічні підсистеми (модулі) цифрового комплексу наукової бібліотеки:

- підсистема створення цифрових копій;
- підсистема опису та обліку цифрових ресурсів;

- підсистема обробки та управління цифровими ресурсами;
- підсистема пошуку та публікації цифрових ресурсів.

Розглянемо більш детально функціональні особливості цих підсистем та ланки технологічного циклу формування цифрового фонду НБУВ.

Підсистема створення цифрових копій. Для виготовлення цифрових копій документів в НБУВ створено два спеціалізованих комп'ютерних комплекси, які включають сканери, комп'ютерну техніку, мережеве обладнання та програмне забезпечення, призначене для цифрової обробки зображень.

На першому підготовчому етапі визначається обладнання необхідне для оцифрування кожного із видів документів; відбувається оцифрування документа (сканування або фотографування цифровою камерою); отримані зображення проходять процес технічної пакетної обробки (вирівнювання, розрізання, обрізання, корекція викривлень та експозиції). Далі зображення передаються засобами захищеного мережевого протоколу оператору для перевірки повноти та якості виготовлених зображень.

Підсистема опису та обліку цифрових ресурсів. Реалізована на платформі системи автоматизації бібліотек «ІРБІС-64», на основі якої була розроблена спеціалізована база даних «SCAN» для організації та управління роботами з формування цифрового фонду. Обрання платформи бібліотечної автоматизованої інформаційної системи (АБІС) для підтримки цифрового проекту НБУВ, ґрунтувалось на тому, що основними об'єктами цифрового фонду будуть бібліотечні документи, які вже мають описи створені за бібліотечними принципами в рамках АБІС. Це значно оптимізувало зусилля щодо створення метаданих цифрових об'єктів.

Структура записів бази даних «SCAN» включає всю необхідну інформацію щодо збереження цифрового об'єкта: формат, структуру і використання цифрового ресурсу, історію всіх операцій, проведених над об'єктом збереження, в тому числі будь-які зміни, автентичність, технічну історію, історію зберігання, відповідальність, права, пов'язані зі збереженням

тощо. Основними технічними атрибутами цифрового об'єкту, поряд із описовими метаданими документа, у створеній базі даних є назва папки / файлу, кількість файлів, обсяг у байтах, формат файлів, роздільна здатність, колір, глибина кольору.

Записи бази даних надають також можливість отримувати багатоаспектну звітну документацію: облік робіт (за обладнанням, проектами, замовниками, типом ресурсів), акти передавання цифрових копій замовникам, списки оцифрованих документів, описи одиниць зберігання страхового фонду, індивідуальні звіти з оцифрування та опрацювання цифрових копій.

Після перевірки повноти і якості цифрових копій, їх первинного опису та обліку, матеріал надходить на доопрацювання. В залежності від призначення оцифрованих матеріалів записується страхова копія, виготовляється читацька електронна версія видання.

Підсистема обробки та управління цифровими ресурсами. Цифровий фонд НБУВ складається із двох основних блоків: страховий фонд цифрових копій та загальнодоступна цифрова бібліотека.

Страховий фонд цифрових копій НБУВ формується на основі цифрових зображень високої якості, виготовлених методом сканування або фотографування документів у форматі окремих зображень JPG або TIFF з роздільною здатністю не меншою 300 dpi, які записуються на оптичний диск UDO обсягом 60 Гб. Страховий фонд є недоторканим і зберігається окремо від оригіналів, з яких виготовлені страхові копії, у спеціалізованому сховищі (сейфі).

Паралельно із формуванням страхового фонду для більшості документів на основі отриманих цифрових зображень виготовляються їх електронні версії з метою подальшого оприлюднення для широкого кола користувачів у цифровій бібліотеці НБУВ. Електронні версії документів створюються у таких основних форматах як PDF та FlippingBook (FLASH-книги з гортанням сторінок). Формат PDF використовується для

виготовлення читацьких копій видань НБУВ, які можуть бути розміщені у вільному доступі. Формат FlippingBook для інших категорій документів, які потребують захисту від копіювання.

Після виготовлення електронної версії документа вона розміщується в електронному архіві на веб-порталі НБУВ, а запис із бази даних «SCAN» з описом документа та посиланням до повного тексту експортується до бази даних цифрової бібліотеки, автоматично у базі даних з'являється позначка про те, що документ опублікований. Після публікації записів на веб-сервері НБУВ оцифрований документ стає доступним для користувачів.

Підсистема пошуку та публікації цифрових ресурсів. Наступний етап організації матеріалів цифрової бібліотеки пов'язаний із формуванням електронних колекцій. Цифрова бібліотека НБУВ є мультиформатним зібранням документів: рукописи, стародруки, ноти, карти, газети, сформованим за колекційним принципом. Цифрові матеріали опрацьовуються у тісній співпраці із фахівцями відділів-фондоутримувачів, що дало змогу розпочати формування тематичних електронних колекцій. Основні типи колекцій упорядковуються відповідно до визначеної тематики: історія, держава і право, культура, релігія, наука, мова і література, музика, живопис. Атрибутована цифрова копія видання наділена відповідними метаданими, обов'язковим елементом яких є приналежність до визначеної колекції, автоматично поповнює фонд тематичних колекцій і може бути переглянута користувачами у зручному інтерфейсі. Окремий блок складають колекції упорядковані за видом видань (газети, інкунабули, лубок, листівки, ноти), за територіальним принципом (почаївські стародруки, сербські рукописи), за персоналією (В. Л. Модзалевський, В. І. Вернадський, Т. Г. Шевченко). За необхідністю матеріал у цифровому фонді може бути згрупований за будь якою ознакою: типом документа, тематичною рубрикою, місцем зберігання, автором або персоналією. Можливість створювати різні інформаційні зрізи в цифровому фонді забезпечена введенням багатоаспектних метаданих. Описи документів в цифровому фонді

супроводжує анотація та інформація про місце зберігання оригіналу та колекції.

Цифровий проект НБУВ крім оцифрування документів окремих фондів також передбачає створення електронних виставок, головною метою яких є візуалізація представлення користувачам інформації про найбільш цінні колекції та окремі документи, що зберігаються у найбільшій книгозбірні країни. Основу такої віртуальної експозиції утворює галерея оцифрованих зображень відібраних для презентації документів. Для представлення цифрових матеріалів розроблено спеціальний додаток, на платформі системи управління сайтом (Content Management System, CMS), для організації електронних виставок за єдиним стандартом у зручному користувацькому інтерфейсі. Модель виставки складається із таких основних блоків: рік публікації, назва підрозділу, презентаційне зображення, інформаційна довідка, галерея, тематичні теги. Під час формування експозиції вона автоматично стає елементом бази даних віртуальних експозицій НБУВ.

Прийняті в НБУВ програмно-технологічні та науково-організаційні рішення дали змогу упорядкувати роботи, пов'язані із життєвим циклом цифрових ресурсів, налагодили логічну послідовність технологічних ланок формування цифрового ресурсу, створили умови для ефективного управління цифровим фондом, дали змогу організувати популярні онлайн-інформаційні ресурси: електронні колекції та виставки, створили умови для зручного та ергономічного використання оцифрованих матеріалів віддаленими користувачами бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Лобузін І. В. Створення бази даних цифрового фонду бібліотеки: основні проблеми та технологічні рішення / І. В. Лобузін // Науково-технічна інформація (НТІ). – 2013. – № 1. – С. 67–62.
2. Лобузін І. В. Створення, представлення та перспективи використання електронного фонду цифрових копій документів бібліотеки / І. В. Лобузін // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2011. – Т. 13, № 4. – С. 60–73.

3. Harvey R. Digital Curation : a How-To-Do-It Manual / R. Harvey. – New York ; London : Neal-Schuman Publishers, Inc., 2010. – 17 p. – (How-to-do-it manuals ; № 170).
4. Higgins S. Digital Curation: the Emergence of a New Discipline / S. Higgins // The International Journal of Digital Curation. – 2011. – Vol. 6, № 2. – P. 78–88.

Аннотация. Проанализированы основные звенья жизненного цикла формирования цифровых ресурсов. Предложены основные подсистемы (модули) цифрового комплекса научной библиотеки. Рассмотрены звенья и процессы каждого технологического цикла формирования цифрового фонда Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

Ключевые слова: цифровой комплекс научной библиотеки, жизненный цикл цифровых ресурсов, страховой фонд цифровых копий, цифровая библиотека.

Annotation. The main elements of the life cycle of the formation of digital resources are analyzed. Major subsystems (modules) of the scientific library digital setm of are proposed. The units and processes of each technological cycle of the generation digital collection of The Vernadsky National Library of Ukraine are considered.

Key words: digital complex scientific library, life cycle of digital resources, insurance fund of digital copies, digital library.

ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ ЯК НОВИЙ ЗАСІБ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: БІБЛІОТЕЧНО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Лук'яненко Л. В.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглядається становлення та розвиток електронних журналів в системі наукових комунікацій.*

***Ключові слова:** електронні журнали, електронні ресурси, наукові комунікації, мережеві ресурси, електронні бібліотеки.*

Численні соціологічні дослідження інформаційних потреб користувачів, які проводилися в нашій країні та за рубежом, свідчать, що вчені багатьох галузей науки вважають журнали одним із важливих джерел інформації. Так, дослідження стосовно обміну науковою інформацією між вченими, яке провела Американська асоціація психологів, показало, що 84% вчених університетів і коледжів основну інформацію отримують саме з наукової періодики. Констатується, що в журналах публікується близько двох третин усієї наукової інформації, необхідної для вчених і спеціалістів, але стрімке зростання кількості журналів та їх обсягів поставило під загрозу здатність мережі швидко й ефективно передавати інформацію [3]. Тому актуальними є питання створення та формування альтернативного традиційним журнальним виданням електронного ресурсу.

Мета статті полягає в з'ясуванні форм представлення журналів у бібліотечному середовищі, висвітленні історичного ракурсу становлення і розвитку електронних журналів як нового засобу в системі наукових комунікацій.

Протягом останнього десятиліття набували поширення колекції електронних ресурсів бібліотек, зокрема електронних журналів; починають створюватися відкриті електронні архіви; відповідних змін зазнає також система інформаційно-бібліотечного обслуговування, побудована на принципах оперативності, доступності інформації.

Бібліотеки, які активно впроваджують інформаційно-комунікаційні технології в усі процеси діяльності, намагаються значно розширювати представлені колекції документів на електронних носіях, створюють власні електронні ресурси і навіть електронні бібліотеки. Та насамперед, роль бібліотеки в інформаційному суспільстві визначатиметься її можливостями кумуляції, опрацювання й поширення масивів електронних даних, у тому числі електронних журналів для інформаційного забезпечення потреб користувачів, а також впровадженням нових засобів зберігання і накопичення інформації.

В інформаційному суспільстві бібліотеки всього світу перебувають зараз на перехідному етапі свого розвитку. Вони змушені працювати з колекціями друкованих журналів і одночасно з журналами електронними, як і взагалі з електронними ресурсами. Бібліотечні фахівці, які намагаються швидко реагувати на будь-які зміни, повинні вміти добре управляти і колекціями електронних журналів.

Проблемам становлення та розвитку електронних журналів присвячений значний обсяг публікацій за останній час. Так, найбільше спроб щодо визначення поняття «електронний журнал» здійснено такими дослідниками і практиками, як І. Антонечко, О. Баркова, І. Чикунова та ін. [8, с. 30].

Досвід українських бібліотечних фахівців у створенні, організації, зберіганні, використанні електронних ресурсів висвітлено в публікаціях О. Баркової, В. Болдовського, О. Коновець, О. Лопати, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко.

Звернемося до історії. З цього приводу слід зазначити, що вперше термін «електронний журнал» з'явився в публікації американських вчених Сондака та Шварца (1973), які засвідчили появу нової форми журналу для бібліотек, що розповсюджується як машиночитаний «архівний файл» через дискети. А найповніше визначення поняття «електронний журнал» навів професор Бібліотечно-інформаційної школи Університету штату Індіана (США) Томасом Е. Нісангер: «Не існує загальноприйнятого визначення електронного журналу. Термін об'єднує багато різних явищ і понять. Наприклад, багато різних типів видань вже тепер чи невдовзі будуть доступними в електронній формі і серед них: наукові журнали; популярні тижневики; інформаційні бюлетені; газети. Електронні журнали можуть бути: тільки електронними, електронною версією попередньо існуючого друкованого журналу, одночасно і електронним і друкованим. До того ж вони можуть бути: безоплатними, оплачуваними на основі передплати, оплачуваними за кожне використання, ліцензовані на право доступу, а також, зберігатися на комп'ютері в бібліотеці чи в кампусі, бути доступними з віддаленого сайта» [8, с. 30].

Початком розробки електронного журналу вважають жовтень 1976 р., коли Національний науковий фонд США приступив до реалізації програми Electronic Information Exchange System – EIES [5].

Незважаючи на технологічну недосконалість перших інформаційно-пошукових систем і високу вартість передачі, інформаційна цінність цієї послуги для користувача була очевидною. На початковому етапі електронний журнал виглядав лише електронною копією традиційної друкованої версії, тим, що називається full text on-line, або рівнобіжна (паралельно існуюча) копія. Згодом з'являється й інша модель журналу – електронний журнал у чистому вигляді. У 1980-ті роки виникли перші електронні журнали: «The Online Chronicle», «The Online Hotline», «The Electronic Magazine». Технологія підготовки періодичних мережових видань змінювала стереотипи взаємин авторів, редакторів і читацької аудиторії, встановлювала «зворотний

зв'язок» із споживачем інформації в інтерактивному режимі. Було введено поняття «віртуальний електронний журнал». Це означало, що дане видання орієнтоване виключно на публікації авторських статей і виключає інші елементи, які визначають єдність журнальної структури. Уже тоді розглядалося, що у перспективі споживач матиме доступ до повних текстів релевантних статей, які супроводжуватимуться текстами усіх цитованих публікацій [1].

Сьогодні, безумовно, вже зрозуміло, що електронні журнали швидко стають важливою складовою інформаційного суспільства в системі наукових комунікацій, а отже, своєчасними стають численні дослідження з боку не лише видавців, компю'терних спеціалістів, науковців, а й бібліотечно-інформаційних фахівців. Адже бібліотеки всього світу є лідерами у забезпеченні інформаційних потреб користувачів, наданні оперативного та зручного доступу до світових ресурсів, у тому числі і до наукових електронних журналів у будь-який час.

У сучасному інформаційному середовищі недостатньо простого спілкування, а виникає необхідність комунікацій науковців і практиків з метою розкриття результатів їх досліджень, міркувань й оцінки. Саме потреба в науковій комунікації зумовила появу наукового журналу. Відтоді журнальні видання як спосіб руху наукового знання відіграють провідну роль у забезпеченні інформаційного обміну між суб'єктами наукового співтовариства, формують єдине середовище комунікації. Науковий журнал стає центром поширення інформації, місцем зберігання нових наукових ідей для розвитку галузей науки і практики.

За своєю соціально-комунікаційною й економічною сутністю оригінальний електронний журнал відрізняється від друкованого тим, що він є спеціалізованим виданням, що організовується групою фахівців, які локально або мережево забезпечують оперативний доступ до інформації та більш швидке видання статей. У такому журналі, як правило, є

бібліографічна служба й пошукова система, що дозволяє вести тематичний пошук відразу в усьому архіві.

Сьогодні робота з електронними журналами в бібліотеках зазнає кардинальних змін. Наприклад, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) має місце як традиційне бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів журнальними періодичними виданнями, так і з використанням мережевих електронних ресурсів, де одночасно із внутрішнім застосовуються й зовнішні інформаційні системи (електронні журнали та бази даних). У бібліотеці таку роботу забезпечують декілька підрозділів, але основне навантаження приходить на зали періодичних видань відділу обслуговування літературою гуманітарного профілю Інституту бібліотекознавства НБУВ. Читачі мають широкий доступ до надійної й рецензованої наукової інформації до видання «ELSEVIER» – електронним продуктам видавництва: наукової бібліотеки на платформі Science Direct та реферативної бази даних Scopus. Передбачається самостійне користування читачами електронними виданнями та базами даних, при цьому в залі постійно чергує консультант, який у разі потреби своєчасно і на належному професійному рівні може надати допомогу читачам [4, с. 25].

На НБУВ у професійному плані рівняються бібліотеки, які прагнуть вдосконалення. Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в порівнянні з НБУВ ще не набула такого досвіду роботи з електронними журналами та базами даних. На жаль, у нас ще не достатньо кількості автоматизованих робочих місць для користувачів і спеціально підготованих консультантів, але співробітники постійно опікуються проблемами формування електронного середовища та намагаються прогресувати. У бібліотеці університету використовується традиційне бібліотечно-інформаційне обслуговування, а також надається доступ до користування електронними версіями правових журналів: «Право України», «Міжнародне право», «Порівняльне правознавство», «Медичне право» (внесено до Міжнародної наукометричної бази "EBSCO Publishing,

Inc." (США тощо) та базами даних eLIBRARY.RU, Mega-НаУ, polpred.com та ін.

Слід зазначити, що для НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого електронний журнал – вирішення багатьох традиційних бібліотечних проблем, пов'язаних із необхідністю швидкої доставки і доступності наукової інформації, що не має бути обмеженою часовими і географічними факторами та засобами пошуку інформації, а також фінансовими проблемами. Крім того, це економія місця на бібліотечних полицях, відсутність необхідності розстановки та відновлення втрачених сторінок. Перевагою електронного журналу є також можливість одночасного використання одного й того ж журналу кількома користувачами, що виключає необхідність багатопримірниковості в бібліотеці.

Беззаперечним є твердження Г. Шемаєвої, що формування електронних наукових видань сприяє досягненню якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства в наукових знаннях [6, с. 10].

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що електронні бібліотеки виступають невід'ємною складовою доступу до знань та сприяють поширенню сучасного засобу комунікації, яким у тому числі є й електронний журнал.

Список використаних джерел

1. Болдовський В. Дефініція та класифікація онлайнового документа / В. Болдовський // Вісник Книжкової палати. – 2003. – № 6. – С. 30–32.
2. Болдовський В. Життєвий цикл онлайнового документа / В. Болдовський // Вісник Книжкової палати. – 2005. – № 8. – С. 30–33.
3. Коновець О. Сучасна періодика в системі наукової комунікації / О. Коновець // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Журналістика. – 2008. – № 16. – С. 19–15.
4. Лопата О. Електронні журнали в сучасній системі бібліотечно-інформаційних послуг / О. Лопата // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 10. – С. 25–28.

5. Черняк Л. Долгий путь к социальному программному обеспечению [Электронный ресурс] / Леонид Черняк // Открытые системы. СУБД. – 2007. – № 1. – Режим доступа : http://www.osp.ru/os/2007/01/3999180/_p1.html (дата обращения: 24.02.2014). – Загл. с экрана.

6. Шемаєва Г. Електронні періодичні видання наукових установ України в системі наукових комунікацій / Г. Шемаєва // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 5. – С. 8–13.

7. Ярошенко Т. Електронні журнали: нові можливості для бібліотек України / Т. Ярошенко // Бібліотечний форум України. – 2004. – № 2. – С. 15–18.

8. Ярошенко Т. Електронний журнал у дзеркалі публікацій у професійній пресі / Т. Ярошенко // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 5. – С. 29–32.

***Аннотация.** Рассматривается становление и развитие электронных журналов в системе научных коммуникаций.*

***Ключевые слова:** электронные журналы, электронные ресурсы, научные коммуникации, сетевые ресурсы, электронные библиотеки.*

***Annotation.** The formation and development of the electronic magazines in the system of the scientific communications have been considered.*

***Key words:** electronic journals, electronic resources, scientific communications, online resources, electronic libraries.*

ОЦИФРОВКА И ДОСТУПНОСТЬ ФОНДОВ АКАДЕМИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКИ ЛАТВИЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Мазулис Валдис

Академическая библиотека
Латвийского университета,
Латвия, г. Рига

***Анотація.** У Академічній бібліотеці Латвійського університету зберігається саме велике зібрання латиської національної культурної спадщини: колекція Яніса Місіня і унікальні стародавні книги і рукописи (датуються XIII ст.). Відвідувачі можуть ознайомитися з періодичними виданнями, картами, нотами, афішами, фотографіями та малюнками.*

Для того, щоб забезпечити постійний доступ і збереження матеріалів, які мають велике значення для культурної спадщини Латвії, в 1996 р. розпочата робота з оцифрування фондів бібліотеки. 2006 р. Академічна бібліотека Латвійського Університету стала учасницею проекту державного масштабу "Латвійська національна цифрова бібліотека".

***Ключові слова:** Академічна бібліотека Латвійського університету, Бібліотека Яніса Місіня, Латвійська національна бібліотека, Латвійська національна цифрова бібліотека, періодичні видання, рідкісні книги, малюнки, рукописи, фотографії.*

Академическая библиотека Латвийского университета основана в 1524 году как Рижская городская библиотека (Bibliotheca Rigensis). В библиотеке доступно самое полное в мире уникальное собрание латышских изданий — коллекция Яниса Мисиня. В отделе рукописей и редких книг хранятся 32 000 книг, 210 инкунабул и 25 000 рукописей с XIII до XXI веков, имеющих значение не только для латышской культуры, но и для культуры других народов. Посетителям библиотеки доступны периодические издания, карты, ноты, афиши, фотографии и рисунки.

Чтобы решить проблему сохранности, безопасности и доступности уникального культурного наследия, Академическая библиотека в 1996 г. начала работу по оцифровке наиболее ценных, чаще запрашиваемых пользователями материалов, а также их замещение электронными копиями. В начале были протестированы различные режимы оцифровки и методы обработки изображения. В 1997 году, продолжая начатую работу, в Академической библиотеке был разработан проект, который получил поддержку *Фонда Сороса – Латвия* и *Института открытого общества – Будапешта* (*Open Society Institute – Budapest*). В процессе реализации данного проекта был создан цифровой архив 10-томной коллекции *Sammlung Lieflandischer Monumente* историка и педагога Рижского лицея Иоганна Кристофа Бротце (1742–1823), а также произведена реставрация поврежденных томов.

В коллекции собрано 3130 страниц цветных и черно-белых рисунков с подробными пояснениями к ним, копий архивных документов и много других материалов, отражающих историю Риги, Латвии и Эстонии. С фотографической точностью И. К. Бротце фиксировал все увиденное: бытовые сценки, одежду, орудия труда, транспортные средства, монеты, гербы, печати, памятники, виды сельской местности, замки, дворцы и общественные здания. Цифровой архив обеспечивает возможность ознакомиться с высококачественными файлами (600 dpi, 24 bit) и анализировать детали зафиксированных И. К. Бротце объектов в многократном увеличении, а также репродуцировать эквивалентные оригиналу копии типографским способом. С целью обеспечить потребителям информации свободный доступ к столь востребованной коллекции И. К. Бротце в 1999 году была создана база данных цифрового архива¹.

Интерес посетителей к видам местностей Балтии послужил основным стимулом к осуществлению в 2000 году поддержанного *Латвийским фондом культуры* проекта "*Цифровой архив видов Балтийского края*". В ходе

---

¹ URL: <http://www3.acadlib.lv/broce>.

реализации проекта изучен фонд рукописей библиотеки с целью выявить иллюстративный материал о Балтии (виды городов и населенных пунктов Латвии, Литвы, Эстонии, сельские пейзажи). Отобранные в фонде фотографии и рисунки были оцифрованы, в результате чего получено 2 256 файлов. Цифровой архив с каждым годом пополняется. У работников отдела установилось тесное сотрудничество со многими коллекционерами, которые доверяют нам свои коллекции для пополнения цифрового архива.

Совместно с другими европейскими библиотеками, музеями и архивами в 2001 году Академическая библиотека принимала участие в проекте *"Указатель рукописей Ленца"* (*Gesamtverzeichnis der Lenz Handschriften*)² Мангеймского университета и *Немецкого исследовательского общества* (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*). В ходе реализации проекта была оцифрована уникальная рукописная коллекция (1120 страниц) выдающегося немецкого писателя Якова Михаила Рейнгольда Ленца (1751–1792). Рукописи вызывают очень большой интерес у литературоведов Европы.

Объемный проект отдела рукописей и редких книг разработан в 2003 г. Обработывая статистические данные, мы пришли к выводу, что из года в год увеличивается число тех пользователей информации, которые интересовались иллюстративным материалом из коллекций библиотек, музеев и архивов. Особым спросом пользовались фотографии работников культуры, ученых, государственных деятелей и виды различных местностей.

Уникальные рисунки и фотографии, многие из которых сохранились только в одном экземпляре, часто являются единственными материалами, свидетельствующими об исторических событиях или удостоверяющими личность. Многократное использование оригиналов, их перемещение из хранилищ и выдача для работы в читальных залах влекло за собой механические повреждения, которые представляли угрозу сохранности оригиналов. Решая проблему доступности и сохранности фотографий и

---

² URL: <http://www.jacoblenz.de>.

рисунков, Академическая библиотека и Музей литературы, театра и музыки в 2003 году разработали совместный проект – единую для библиотеки и музея базу иллюстративных материалов *"Места и люди"*³. Проект поддержал *Фонд Культуркапитала Латвии*. Проект осуществлялся поэтапно, с определением ежегодно конкретных сроков и объемов работ. Фотографии и рисунки в базу данных помещались на основании покупки лицензий и консультаций с Агентством по авторским правам Латвии.

В ходе работы обобщен опыт многих информационных учреждений по созданию баз иллюстративных материалов. Особая благодарность библиотеке Технического университета в Цюрихе, рабочей группе по созданию базы иллюстративных материалов *E-PICS*⁴ и ее руководителю Рудольфу Мументалеру за предоставленную информацию и возможность ознакомиться с опытом создания проекта *E-PICS*.

Чтобы обеспечить постоянный доступ и сохранность материалов, которые имеют большое значение для культурного наследия Латвии, в 2006 г. Академическая библиотека Латвийского университета стала участницей проекта государственного значения *"Латвийская национальная цифровая библиотека"*⁵. Проект предполагает, что посетители цифровой библиотеки, используя единый интерфейс, смогут получить доступ к цифровым коллекциям многих институций, хранящих памятники культуры. 5 ноября 2007 года был подписан договор с Латвийской национальной библиотекой о сотрудничестве по созданию и развитию *Латвийской национальной цифровой библиотеки*.

Для достижения целей данного проекта Академическая библиотека Латвийского университета:

1. совместно с Латвийской национальной библиотекой участвовала в проекте оцифровки периодических изданий⁶. Академическая библиотека подготовила для оцифровки 701 000 страниц периодики до 1940 года,

---

³ URL: <http://www.acadlib.lu.lv/site/coproject.htm>.

⁴ URL: <http://www.library.ethz.ch/Ueber-uns/Projekte/E-Pics>.

⁵ URL: <http://www.lnb.lv/lv/digitala-biblioteka>.

изданной в Латвии на иностранных языках (русском, немецком). Проект поддержал Европейский фонд регионального развития;

2. принимает участие в создании базы данных фотографий и иллюстративных материалов *"Исчезнувшая Латвия"*⁷;

3. продолжает оцифровку запрашиваемых пользователями книг, рукописей и иллюстративных материалов;

4. планирует в цифровой библиотеке, одновременно с созданием новых ресурсов, сделать доступными все материалы, оцифрованные в Академической библиотеке с 1996 года;

5. в проекте *"Historical Europeana"* подготовила шесть оцифрованных исторических коллекций (73 050 страниц) для создания метаданных и доступности этих материалов через портал *"Europeana"*;

6. руководствуется *Единым стандартом оцифровки*⁸, разработанным для *Латвийской национальной цифровой библиотеки*;

7. использует *Единый регистр оцифрованных материалов Латвийской национальной цифровой библиотеки*;

8. соблюдает Закон об авторском праве Латвии;

9. в процессе подготовки библиотечных материалов для оцифровки привлекает сотрудников отдела реставрации.

Направления оцифровки фондов Академической библиотеки:

1) отбор материалов для оцифровки;

2) создание и хранение цифровых ресурсов;

3) обеспечение доступа к цифровым ресурсам;

4) участие в проекте государственного значения *"Латвийская национальная цифровая библиотека"*;

5) оцифровка по заказу.

Основными принципами отбора материалов для оцифровки в Академической библиотеке являются следующие:

---

⁶ URL: <http://www.periodika.lv>.

⁷ URL: <http://www.zudusilatvija.lv>.

⁸ URL: http://academia.lndb.lv/xmlui/bitstream/handle/1/1212/Ciparotaja-rokasgramata-3-3_2008.pdf.

- 1) запрашиваемость пользователями;
- 2) ценность, уникальность и количество экземпляров;
- 3) значение для истории культуры Латвии;
- 4) физическое состояние, сохранность.

Для оцифровки фонда в Академической библиотеке Латвийского университета созданы 2 рабочих места. Библиотека также использует аутсорсинг – внешние ресурсы для оцифровки фондов библиотеки.

В Академической библиотеке Латвийского университета хранится обширное собрание латышского национального культурного наследия. Для обеспечения доступа и сохранности материалов в 1996 г. начата работа по оцифровке фондов Академической библиотеки. В 2006 г. Академическая библиотека стала участницей проекта государственного масштаба *"Латвийская национальная цифровая библиотека"* и продолжает оцифровку фондов.

Список использованных источников

1. Ciparotāja rokasgrāmata [Electronic resource] : versija 3.3. – Way of access : http://academia.lndb.lv/xmlui/bitstream/handle/1/1212/Ciparotaja-rokasgramata-3-3_2008.pdf (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.
2. Digitālā bibliotēka [Electronic resource] / Latvijas Nacionālā bibliotēka. – Way of access : <http://www.lnb.lv/lv/digitala-biblioteka> (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.
3. E-Pics – das interaktive Bildinformationssystem der ETH Zürich [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.library.ethz.ch/Ueber-uns/Projekte/E-Pics> (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.
4. Forschungsstelle J. M. R. Lenz, Universität Mannheim [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.jacoblenz.de> (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.
5. Johana Kristofa Broces kolekcija “Sammlung verschiedner Liefländischer Monumente...” [Electronic resource] / Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā. – Way of access : <http://www3.acadlib.lv/broce> (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.
6. Person un vietu attēlu [Electronic resource] : datu bāze / Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, Rakstniecības un mūzikas muzejs. – Way of access :

<http://www.acadlib.lu.lv/site/kopprojekts.htm> (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.

***Аннотация.** В Академической библиотеке Латвийского университета хранится самое обширное собрание латышского национального культурного наследия: коллекция Яниса Мисиня и уникальные древние книги и рукописи (датируемые XIII в.). Посетители могут ознакомиться с периодическими изданиями, картами, нотами, афишами, фотографиями и рисунками.*

Для того, чтобы обеспечить постоянный доступ и сохранность материалов, которые имеют большое значение для культурного наследия Латвии, в 1996 г. начата работа по оцифровке фондов библиотеки. В 2006 г. Академическая библиотека Латвийского университета стала участницей проекта государственного масштаба "Латвийская национальная цифровая библиотека".

***Ключевые слова:** Академическая библиотека Латвийского университета, Библиотека Яниса Мисиня, Латвийская национальная библиотека, Латвийская национальная цифровая библиотека, периодические издания, редкие книги, рисунки, рукописи, фотографии.*

***Annotation.** The Academic Library of the University of Latvia consists the largest collection of Latvian literature in the world – the Misins Library and unique rare books and manuscripts (dating back to XIII century). Visitors have access to newspapers, maps, posters, photography and pictures.*

In order to ensure the long-term accessibility and safety of the materials, that are important for Latvian cultural history, the digitisation of the materials was started in 1996. Since 2006 the Academic Library participate in the project "Latvian National Digital Library".

***Key words:** Academic Library of the University of Latvia, Latvian National Digital Library, Latvian National Library, manuscripts, Misins Library, newspapers, photos, pictures, rare books.*

БІБЛІОТЕКА ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Макаренко П. Д.

Харківська державна академія культури
Україна, м. Харків

***Анотація.** Визначається важливе місце бібліотеки в комунікаційній інфраструктурі інтелектуальної власності, яке полягає у: розвиткові суспільних відносин, що виникають з приводу використання результатів інтелектуальної діяльності; поширенні знань про систему інтелектуальної власності; здійсненні інформаційного забезпечення фахівців у цій сфері.*

***Ключові слова:** соціальні комунікації, інфраструктура інтелектуальної власності, бібліотечно-інформаційні електронні ресурси, авторське право*

Сучасний період характеризується зростанням впливу комунікаційних зв'язків на інноваційний розвиток соціуму. Внаслідок комунікаційних процесів відбувається більш ефективно створення інформації, вироблення знань; відкриваються широкі можливості для винахідництва та раціоналізаторства, висуваючи нові вимоги учасникам цих процесів; здійснюється розподіл та використання результатів інтелектуальної діяльності. Тобто посилюється комунікаційна функція інституту інтелектуальної власності, спрямована на розкриття відносин стосовно об'єктів, що охороняються правом інтелектуальної власності. В цьому контексті зростає роль і значення комунікаційної інфраструктури, від якої в значній мірі залежить якість комунікаційних процесів в сфері інтелектуальної власності.

За сучасних умов під інфраструктурою розуміють комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур, що забезпечують усталений розвиток. До інформаційної інфраструктури відносять комплекс

комунікаційних установ, засобів, інструментів, що уможлиблюють вільний обіг інформації в суспільстві, ефективне використання інтелектуальних активів для досягнення цілей прогресу [4]. Відповідно до цього до компонентів інфраструктури інтелектуальної власності належать й бібліотеки, діяльність яких спрямована на задоволення інформаційних потреб науковців і реалізацію їхнього надбання у духовній і матеріальній сферах суспільства й охоплює інтереси держави, громадян і наукової соціальної інституції.

Слід зауважити, що бібліотечну спільноту в сучасних умовах турбують питання інтелектуальної власності, зокрема авторського права, пов'язані із появою нових можливостей поширення інформації, оперативного задоволення запитів читачів в електронному середовищі. На передній план висувуються проблеми: поцифрування й розміщення об'єктів авторського права в мережі без порушення прав їх власників; організація доступу користувачів бібліотеки до електронних інформаційних ресурсів на основі ліцензії на використання творів, що охороняються правом інтелектуальної власності. Так, з точки зору авторського права переведення твору в цифрову форму є переробкою твору або його перетворенням. Законодавство більшості країн (і в Україні також) передбачає, що переробка творів без згоди авторів чи правовласників й без виплати гонорару є порушенням авторських прав.

В цьому аспекті дуже гостро проявляється дисбаланс інтересів власників авторського права і користувачів, що спричиняє до уповільнення обміну знаннями у суспільстві; фактично перешкоджає виконанню бібліотеками їх місії, пов'язаної із забезпеченням вільного доступу усіх верств населення до інформації. Це узгоджується із позицією ІФЛА, яка вважає, що обмеження прав на використання електронних копій в мережі з метою навчання та дослідження викликає загрози в поглибленні нерівності між багатими й бідними [3].

Слід також зауважити, що на загострення проблем в електронному середовищі соціальних комунікацій впливають й особливості авторського

права, пов'язані із традиціями та концепціями його розвитку в контексті цивільного (США, Великобританія) та загального (Франція, Німеччина) права. Відповідно до першого, право автора стосується виключно користування майновою складовою результату інтелектуальної діяльності (володіння, користування, розпорядження). Охороні підлягає матеріальна форма, яка існує або буде винайдена пізніше, за допомогою якої твори можуть сприйматися, відтворюватися, сповіщатися безпосередньо або за допомогою машини чи пристрою. Відповідно до другого, яке складає основу й українського законодавства, авторське право уособлює особистість автора та майнову складову твору, виражену в об'єктивній формі, що дозволяє сприймати твір органами відчуття. Тобто матеріальна форма не є обов'язковою, авторським правом охороняються поряд з письмовими та іншими творами й усні. При цьому правова охорона згідно з Законом України «Про авторське право та суміжні права» поширюється тільки на форму вираження твору. Вона не розповсюджується на будь-які ідеї, теорії, методи, процеси, математичні концепції, способи, відкриття, які описані, пояснені, проілюстровані у творі [2].

За загальним правилом, використання твору автора іншими особами протягом часу його охорони допускається не інакше, як за згодою автора або його правонаступників та з виплатою винагороди. Відповідно до українського законодавства, охорона авторських прав нового, оригінального твору, вираженого в об'єктивній формі діє протягом життя автора та 70 років після його смерті [2]. Але в інтересах суспільства встановлюються випадки вільного використання творів у законодавстві більшості країн світу і прямо регулюються міжнародними конвенціями з авторського права. Здебільшого обмеження або виключення обумовлюються пошуком справедливого компромісу між конкуруючими учасниками комунікаційного акту в сфері інтелектуальної власності: авторами, посередниками, користувачами, суспільством.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» дозволяє вільно використовувати твір без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення у разі використання цитат, як ілюстрацій, відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках. Крім того дозволяється видання опублікованих творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих. Без згоди автора чи власника та виплати винагороди відповідно до діючого законодавства України дозволяється відтворення бібліотеками і архівами примірників твору репрографічним способом:

- за замовленнями фізичних осіб для використання з метою освіти чи приватного дослідження (мова йде про окремі статті чи уривки творів);
- для збереження або зміни пошкодженого чи загубленого примірника своєї бібліотеки або з фонду аналогічної бібліотеки, коли це не має систематичного характеру;
- репрографічне відтворення навчальними закладами для аудиторних занять або як ілюстрації для навчання [2].

Зазначене свідчить про відсутність у законодавстві України норм, що стосуються використання творів бібліотеками в електронному середовищі. Отже, без порушень авторських прав бібліотека може поцифровувати, розміщати в мережі та надавати доступ до цифрового контенту тільки у разі вичерпання авторських прав. В іншому випадку бібліотека має одержати згоду на вільне використання від власника твору, яким може бути автор, видавець або інший правонаступник.

Важливо зазначити, що відповідно до Цивільного Кодексу України майнові права на об'єкти авторського права, створені в рамках трудового договору, належать працівникові, який створив об'єкт (авторові) та роботодавцеві спільно, якщо інше не встановлено договором (контрактом) [1]. Це ускладнює використання творів за згодою правовласників, оскільки погодження використання потребує звернення до автора та його роботодавця.

Зазначені проблеми тісно пов'язані як із недоліками правового поля інтелектуальної власності, так й із відсутністю належної комунікаційної культури, зневагою суспільства до прав інтелектуальної власності.

Збільшується роль бібліотек як елементу комунікаційної інфраструктури інтелектуальної власності у напрямі системного формування інноваційної культури і свідомості членів суспільства щодо особливостей системи інтелектуальної власності та додержання прав інтелектуальної власності. Це зумовлюється сучасними тенденціями бібліотечної діяльності у напрямі розвитку комунікаційної взаємодії бібліотек із усіма структурами суспільства: освітніми, науковим, культурними, політичними, економічними [4]. Розширення партнерства бібліотек спрямовується не стільки на розвиток й модернізацію бібліотечної діяльності, скільки на розвиток доступності інформації, створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища щодо поширення інформації та знань. Зазначене закладає підґрунтя встановлення бібліотеками взаємодії із структурами інтелектуальної власності; сприятиме розвитку суспільних відносин, що виникають з приводу використання результатів інтелектуальної; системній організації заходів щодо особливостей прав інтелектуальної власності, її важливої ролі у культурній, виробничій, підприємницькій діяльності підприємств та організацій України усіх форм власності.

Безперечно підвищується роль бібліотек в комунікаційній інфраструктурі інтелектуальної власності й в напрямі інформаційно-бібліотечного забезпечення діяльності в цій сфері. До інформаційного забезпечення суб'єктів інтелектуальної власності слід віднести усі види комунікаційних зв'язків. Бібліотека як особливий канал комунікації сприяє соціалізації правових знань у мережевому просторі, встановленню тісних взаємозв'язків між усіма складниками сфери інтелектуальної власності; створює умови відповідного подання юридичної інформації на результатів дослідження інтелектуальної власності.

Головним засобом досягнення цього забезпечення може бути побудова інформаційно-бібліотечної системи регіональної комунікаційної інфраструктури, яка буде включати різні підсистеми взаємозв'язків надходження інформації з проблем інтелектуальної власності наукового, освітнього, практичного, законодавчого характеру та обмін даними з іншими структурами.

Список використаних джерел

1. Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: галузеві аспекти : монографія / О. П. Орлюк [та ін.]. – К. : НДІ ІВ АПрН України, 2006. – 416 с.
2. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 05.12.2012). – Назва з титул. екрана.
3. Хакетт Т. TLIB – Договор по библиотекам и архивам / Тереза Хакетт // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 3. – С. 54–58.
4. Шемаєва Г. В. Інфраструктурні особливості діяльності бібліотек у науковому соціальному інституті / Г. В. Шемаєва // Вісник Харківської державної академії культури. – 2007. – Вип. 19. – С. 90–99.
5. Ярошенко Т. О. Вільний доступ до інформації: нова модель наукової комунікації в інформаційному суспільстві / Т. О. Ярошенко // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Комп'ютерні технології, системний аналіз, моделювання. – 2007. – Т. 68, вип. 55. – С. 226–234.

***Аннотация.** Определяется важное место библиотеки в коммуникационной инфраструктуре интеллектуальной собственности в: развитии общественных отношений, которые возникают по поводу использования результатов интеллектуальной, творческой деятельности; распространения знаний о системе интеллектуальной собственности; осуществления информационного обеспечения специалистов данной сфере.*

***Ключевые слова:** социальные коммуникации, инфраструктура интеллектуальной собственности, библиотечно-информационные электронные ресурсы, авторское право.*

Annotation. *Determined important libraries in the communications infrastructure of intellectual property: the development of social relations that arise over the use of intellectual and creative activity, by disseminating knowledge of the intellectual property system, the implementation of information security specialists in this field.*

Key words: *social communications, infrastructure intellectual property, electronic library and information resources, copyright.*

РЕАЛИЗАЦИЯ ФУНКЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПАМЯТИ В УСЛОВИЯХ ВЕБ-ПРОСТРАНСТВА

Мартынова Е. Н.

Брянская областная научная универсальная
библиотека имени Ф. И. Тютчева,
Российская Федерация, г. Брянск

***Анотація.** У статті наведено опис складу, особливостей та історії унікального фонду краєзнавчих документів і місцевих видань Брянської обласної наукової універсальної бібліотеки ім. Ф. І. Тютчева, а також представлено досвід створення цифрових колекцій.*

***Ключові слова:** краєзнавча робота бібліотеки, Брянська обласна бібліотека, краєзнавчий фонд бібліотеки, краєзнавчий довідковий апарат, колекція місцевих видань, краєзнавча періодична преса, оцифровка фонду.*

Современная библиотека – это многофункциональная система. Среди ее функций принято выделять особую – функцию региональной памяти, выполнение которой осуществляется в русле краеведческой деятельности. Принципиально новые перспективы обеспечения максимальной доступности граждан России к культурным ценностям, в частности, к краеведческим материалам, несущим огромный потенциал поддержки местных культурных традиций; формирования гордости за богатое историческое прошлое региона и страны в целом, преодоления разрыва связей между поколениями, открываются в условиях веб – пространства.

Приоритетными задачами для себя как областной библиотеки мы определили представление региона на общероссийском культурном пространстве, раскрытие фонда изданий, выходивших на территории области и отражающих важнейшие аспекты ее развития.

Для Брянской областной научной универсальной библиотеки им. Ф. И. Тютчева эта работа имеет свою особенность, связанную с уникальностью исторического пути Брянщины. Административно-территориальное устройство Брянского края прошло сложный путь, претерпев большие изменения. До 1917 года Брянщина была разделена между Орловской и Черниговской губерниями. В 1919 г. в состав вновь созданной Гомельской губернии вошли четыре уезда Брянщины. И лишь с 1921 по 1929 годы существовала самостоятельная административная единица – Брянская губерния, а с 1929 г., с момента образования Западной области центром в Смоленске. В 1937 территория Брянщины вошла в новую Орловскую область. И только в 1944 г. была образована Брянская область. В этом же году создана и Брянская областная библиотека. Следует отметить, что организовывалась она практически на пустом месте, не имея фонда, в том числе и краеведческого. Фонд формировался вместе с созданием библиотеки на основе поступлений из Государственного фонда литературы и фондов других библиотек, кроме того, определенное количество изданий было получено в дар от частных коллекционеров.

В 1944 г. библиотека получила 60 тыс. экземпляров литературы, в том числе и обязательный экземпляр. Это и послужило началом создания коллекции местных изданий. Коллекция насчитывает около 8 000 документов, изданных на территории Брянской области. В состав фонда входят как дореволюционные, так и современные издания.

Брянская областная библиотека с первых дней активно ведет краеведческую работу, создавая фонд, аппарат, накапливая традиции.

Библиотека стремилась привлечь в свои стены не только читателей, но и краеведов, активно занимающихся исследовательской работой. Понимая, что материалов в библиотеке недостаточно, сотрудники стали искать и создавать дополнительные источники информации. Были расписаны местные газеты до 1944 г., которых нет в фонде библиотеки; исследованы фонды Государственного архива Брянской области и сведения о них

отражены в справочном аппарате; частично включены в Сводный краеведческий каталог сведения о литературе о Брянщине из фондов Российской национальной библиотеки, Государственной публичной исторической библиотеки, Орловской, Черниговской, Смоленской областных библиотек; издан Сводный каталог литературы о Брянском крае из фондов крупнейших книгохранилищ области (1993).

Именно все выше сказанное обусловило то, что с появлением в библиотеке планетарного сканера оцифровке подверглись местные издания.

Наш первый проект 2009 года «Брянская книга. 19 – начала 20 в.». осуществлялся в рамках проекта «Национальная электронная библиотека». На тот момент у нас еще было мало опыта по созданию качественных записей и слишком сжатые сроки для реализации проекта. Поэтому первые 135 книг (20 000 страниц) этой коллекции были оцифрованы компанией «Прософт». В 2012 г. мы вернулись к данной коллекции. В течение года собственными силами нами было оцифровано еще 177 документов (11 000 с.) из фонда БОНУБ им. Ф. И. Тютчева и 35 документов (8 000 с.) из фонда Государственного архива Брянской области. На сегодняшний день коллекция «Брянская книга. 19 век – начало 20 века» включает 358 книг.

Особое место в коллекции занимают материалы губернского и уездного земств: доклады, отчеты, журналы за разные годы. Одно из первых изданий этой коллекции «Журналы 8-го очередного Карачевского Уездного Земского Собрания с 30 сентября по 9 октября 1873 года», изданные в Орле, в типографии князя Оболенского, в 1874 году. Ценность этих документов для историков и краеведов определяется, прежде всего, тем, что, с одной стороны, в них из года в год помещается примерно один и тот же набор формализованных статистических данных, хорошо сопоставимых между собой, а, с другой – в регулярном характере их издания. Это позволяет год за годом детально отслеживать изменения, происходившие в различных сферах жизни нашего края.

В 2010 г. мы взялись за оцифровку уникального в своем роде периодического издания «Блокнот агитатора». Журнал составил основу новой коллекции «Брянская книга. Середина – конец 20 века». Это издание начало выходить в свет в 1948 г. Журнал агитотдела обкома КПСС имеет ярко выраженную общественно-политическую направленность и в то же время является источником огромного количества бесценной краеведческой информации. В нем публиковались многие известные брянские краеведы – Я. Соколов, В. Крашенинников, В. Парыгин и др. В 2013 г. коллекция «Брянская книга. Середина – конец 20 века» стала доступна пользователям Интернет. Уже оцифрованы издания за 20 лет. Коллекция включает 325 журналов с 1948 по 1971 гг. Работа над данным проектом не прекратилась.

В 2011 г. продолжилась наша работа в рамках ФЦП «Национальная электронная библиотека», был поддержан новый проект «Брянская губернская печать». Как уже было сказано, с 1921 по 1929 гг. существовала самостоятельная административная единица – Брянская губерния. В этот период на ее территории выходил ряд губернских периодических изданий, в том числе более 10 журналов. Это журналы «Коммунист» – орган Брянского губернского комитета РКП(б) за 1922 и 1923 гг., «Жизнь профсоюзов» – журнал Брянского Губернского Совета профсоюзов за 1920–1922 гг., «Коммунар» – орган Брянского Губкома ВКП (б), с 1926 по 1929 гг.

Периодическая печать – уникальный исторический источник. Уникальность эта обусловлена, прежде всего, тем, что она дает возможность в хронологическом порядке проследить развитие событий и является их документальным свидетельством. Изучение этих журналов дает возможность пополнить уже имеющиеся сведения о социально-экономических изменениях в развитии региона в период существования Брянской губернии. Эти издания являются незаменимыми источниками для краеведческих исследований всех направлений.

Губернские издания наиболее полно представлены в фонде Брянской областной научной универсальной библиотеки им. Ф. И. Тютчева и Государственного архива Брянской области. Это стало нашим совместным проектом. Коллекция «Брянская губернская печать» включает сегодня 235 журналов.

Полноценное представление региона на общероссийском культурном пространстве, создание регионального краеведческого компонента в общероссийских информационных сетях являются составляющими федеральной значимости наших проектов. Региональная значимость проекта заключается в обеспечении равных возможностей для всего населения области в доступе к краеведческой информации, повышении значимости библиотеки в местном сообществе, а также создании условий для разнообразной исследовательской деятельности в области краеведения, поддержке образовательного процесса в регионе.

***Аннотация.** В статье дано описание состава, особенностей и истории уникального фонда краеведческих документов и местных изданий Брянской областной научной универсальной библиотеки им. Ф. И. Тютчева, а также представлен опыт создания цифровых коллекций.*

***Ключевые слова:** краеведческая работа библиотеки, Брянская областная библиотека, краеведческий фонд библиотеки, краеведческий справочный аппарат, коллекция местных изданий, краеведческая периодическая печать, оцифровка краеведческого фонда.*

The article gives the structure description, particularities and history of the unique regional studies holding and local press of Bryansk Regional Scientific Universal Library n.a. F.I. Tyutchev, it also contains experience of the digital collections formation.

***Key words:** Regional work of library, Bryansk Regional Library, regional studies holding of the library, regional studies reference tool, local press holding, regional periodicals, digitization of regional studies holding.*

БЕНЧМАРКІНГ – КЛЮЧ ДО СТВОРЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ БІБЛІОТЕКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ніколаєнко Н. М.

Наукова бібліотека Української
інженерно-педагогічної академії,
Україна, м. Харків

***Анотація.** У статті досліджено сутність, переваги, основні етапи застосування технології бенчмаркінгу для створення конкурентної бібліотеки.*

***Ключові слова:** інновації, бенчмаркінг, організація бенчмаркінгу в бібліотеці, вивчення передового досвіду, вдосконалення технологічних процесів, управління бібліотекою.*

*Коли ти знаєш свого ворога й знаєш себе,
Тобі не страшний результат сотні війн.
Сун Тзу, китайський генерал*

Для світового суспільного розвитку характерними є тенденції до розбудови інформаційного суспільства, що кардинально змінює традиційний суспільний устрій, посилює глобалізацію економіки і політичних впливів, активізує процеси якісних перетворень в науці, освіті, культурі, громадському житті. В епіцентрі цих глобальних інтеграційних процесів знаходяться і бібліотеки. Саме вони як інформаційна та культурно-просвітницька інституції помітної трансформуються. Це стосується еволюції місії, соціальних функцій, включення в нове інформаційно-комунікаційне середовище, вироблення нової економічно ефективної стратегії розвитку і управління, адаптації системи послуг до нових інформаційних потреб і запитів користувачів.

Сьогодні бібліотекам необхідно продовжувати позиціонувати себе як сучасний інформаційний та культурно-просвітницький центр, що забезпечує

виробництво, накопичення, зберігання, використання і поширення знань, популяризацію бібліотечно-інформаційних ресурсів, послуг у мережевому середовищі. Із цією метою їм слід посилити інноваційну складову в процесі розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, активізувати формування електронних бібліотек, електронних ресурсів, надавати доступ до своїх електронних ресурсів, електронних каталогів, вторинної продукції через сайт, поширювати і поглиблювати спільну корпоративну та кооперативну роботу між бібліотеками щодо створення реферативних баз, інтегрованих електронних ресурсів, зведених баз даних та інше. Все це потребує зважених управлінських рішень для створення конкурентної бібліотеки.

Мета статті – визначити актуальність використання в бібліотеці бенчмаркінгових технологій, які дозволять дізнатися про слабкі місця у своїй діяльності і причини недоліків у порівнянні з бібліотеками-лідерами, дадуть змогу оцінити організаційну культуру управлінського апарату бібліотеки, конкурентоспроможність бібліотеки, знайти шляхи безперервного вдосконалення виробничо-технологічної діяльності задля підвищення ефективності власної діяльності, а також визначити шляхи переходу на якісно новий рівень інформаційного забезпечення користувачів, популяризації бібліотечно-інформаційних ресурсів та послуг у мережевому середовищі.

Бенчмаркінг на сучасному етапі – це процес виявлення, дослідження, запозичення та адаптації передового досвіду підприємств однієї галузі, а також підприємств інших галузей («out-of-box») з метою розвитку [1].

Основні визначення сутності поняття «бенчмаркінг» надали в своїх роботах З. Гуннар, Р. Кемп, Г. Ватсон, Д. Рандслей, У. Охіната, Д. Шетті, В. Кроковські, Т. Фур'є, Р. Рейдер, Р. Домеліо, Х. Харрінгтон та ін. [3; 5; 9; 10; 12; 13; 14]. Науковці розглядають бенчмаркінг як ефективну маркетингову технологію. Наприклад, американський центр продуктивності та якості (APQC) вважає, що це – безперервний процес дослідження

найкращого практичного досвіду, ефективний інструмент безперервного удосконалення підприємства. Фактично бенчмаркінг є альтернативним методом стратегічного планування, в якому завдання визначаються не від досягнутого, а на основі аналізу показників конкурентів [7].

З урахуванням наведеного виділимо такі основні завдання бенчмаркінгу: аналіз власної діяльності, знаходження конкурентів і лідерів галузі, підключення до проведення процесу кращих із кращих, досягнення переваги. Розглянемо кожне окремо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні ґрунтовних досліджень на предмет використання бенчмаркінгу в роботі бібліотек майже не було. Методологія проведення та розкриття сутності бенчмаркінгу, питання використання бенчмаркінгових технологій у роботі бібліотек частково висвітлено в працях російських фахівців Н. І. Пермітіної, А. В. Окладникової, А. І. Земскова та Пітера Брофі. Авторка Н. І. Пермітіна [8] у своїй статті наголошує на доцільності використання бенчмаркінгу у зв'язку з розвитком інформатизації суспільства як корисного досвіду та механізму порівняльного аналізу діяльності бібліотеки для стратегічного планування і можливості колективного управління інноваційним процесом. У праці висвітлюється також досвід використання в бібліотеці функціонального бенчмаркінгу. Вона впевнена, що новий погляд через бенчмаркінг дозволяє кардинально удосконалити бібліотечні процеси і створити сучасні творчі передумови розвитку бібліотеки, розширити можливості з розробки, впровадження і супроводу високоякісних послуг, оптимізувати виробничі процеси, економити час на виконання бібліотечно-інформаційних операцій, забезпечити оперативність і точність при організації потоків інформації, виконанні читацьких замовлень. Використовуючи досвід кращих бібліотек Росії А. В. Окладнікова наголошує на створенні інформаційного банку даних передового досвіду [6]. Для покращення діяльності бібліотек в умовах постіндустріального суспільства науковець стверджує, що необхідно перейти до нової парадигми, основними принципами якої повинні стати принципи

доступності інформації, мережовості організації бібліотек, гнучкості в обслуговуванні користувачів, орієнтації на користувача та якості обслуговування. Автор у своїй статті акцентує на тому, що до недавнього часу в оцінці результатів роботи бібліотек застосовувався переважно кількісний підхід, але сьогодні значний інтерес повинна представляти якісна оцінка діяльності. У першу чергу, це стосується оцінки користувачами якості роботи та послуг бібліотеки. Для цього необхідно, опираючись на доступні бенчмаркінгові технології, обрати один із загальноприйнятих типів (внутрішній, зовнішній, функціональний, загальний, асоціативний, конкурентний) для дослідження процесів, які відбуваються в бібліотеці. Бенчмаркінг як методика оцінки ефективності роботи бібліотеки розглядається також у статті А. І. Земскова [4]. Автор детально описує одну з методик проведення функціонального бенчмаркінгу у бібліотеках Америки і Росії, з'ясує рівень фінансування Науково-технічної бібліотеки Американського інституту стандартів і технологій щодо якісного забезпечення користувачів у порівнянні з сьома іншими науково-технічними бібліотеками підприємств, які мають приблизно однаковий обсяг фондів, бюджет, склад персоналу, кількість користувачів та інше. Автор наводить порівняльні статистичні дані науково-технічних бібліотек і ДПНТБ Росії щодо кількості користувачів, середніх витрат на одного користувача і звертається до міжнародних і національних стандартів оцінки якості роботи бібліотек. Ще один автор Пітер Брофі пропонує використовувати для оцінки діяльності бібліотек принципи і методи бенчмаркінгу [2, с. 230–246]. Автор підкреслює, що для того, щоб досягти високих практичних результатів, необхідно розглядати бенчмаркінг як довгострокову діяльність, що складається з планування, пошуку партнерів, збору даних, аналізу, дій і моніторингу.

Аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати про доцільність проведення бенчмаркінгових досліджень у бібліотеках.

Для українських бібліотек застосування бенчмаркінгу є досить новим напрямком управлінської роботи, одним із механізмів удосконалення їх діяльності. Однак слід зауважити, що елементи бенчмаркінгу все частіше зустрічаються у багатьох проектах з удосконалення методів роботи бібліотек та стратегічного планування. Основний зміст та мета проведення бенчмаркінгових досліджень у бібліотеках полягають в ідентифікації відмінностей з порівнювальним аналогом, визначенні причин цих відмінностей і виявленні можливостей щодо вдосконалення об'єктів бенчмаркінгу. Вивчаючи виробничі процеси, методи чи технології роботи бібліотеки, просування бібліотечних послуг, головну увагу, на нашу думку, необхідно приділяти пошуку резервів зниження витрат бібліотечного виробництва та підвищенню конкурентоспроможності бібліотеки на ринку сучасних інформаційних послуг. Сутність нового розуміння сучасного бенчмаркінгу зводиться до безперервного, систематичного, постійного аналізу, пошуку і запровадження найперспективніших практик, які ведуть бібліотеку до більш довершених форм її роботи.

В аспекті управлінських інновацій, при використанні бенчмаркінгового підходу керівникам бібліотек, по-перше, необхідно точно знати, що вони роблять і наскільки добре вони це роблять; по-друге, треба сконцентрувати свою увагу на організації та запровадженні кращого зовнішнього досвіду. Бенчмаркінг у бібліотеках може проводитися за загальною схемою: бібліотека повинна здійснити низку послідовних кроків, які приведуть до бажаного результату. Кількість таких кроків може бути різною, оскільки процес тривалий і потребує досить ретельної розробленості та дрібної етапності. Одну з найбільш загальних схем здійснення бенчмаркінгу наведено на рис. 1.

На етапі планування обираються сфери бенчмаркінгу, встановлюються пріоритети для вдосконалення, визначаються основні чинники, що впливають на ефективність роботи, ідентифікуються ресурси, виділяються

головні показники ефективності, за якими здійснюється порівняння, визначається методологія збору даних для аналізу. Збір даних – це етап, на

Рис. 1. Складові етапів здійснення бенчмаркінгу

якому обираються бібліотеки (за спрямуванням) для порівняння, збираються та узагальнюються дані про них (їх процеси роботи та ресурси), обов'язково систематизуються відомості щодо власних процесів роботи та ресурсів, обирається методологія для аналізу всіх даних. Під час порівняльного аналізу проводиться оцінка рівня ефективності власної бібліотеки і тих, що порівнюються, ідентифікується розрив у рівнях ефективності за основними процесами (ресурсами), аналізуються причини (чинники) розриву в рівні якості послуг, визначаються шляхи і розробляються рекомендації з усунення розриву в рівні якості послуг. На етапі реалізації застосовуються нові форми у процесах бібліотеки з метою підвищення якості бібліотечних послуг. Контроль і оцінка полягає в моніторингу результатів реалізації заходів плану бенчмаркінгу та його впливу на основні процеси шляхом обчислення і обґрунтування відповідних показників ефективності. У випадку досягнення бажаної мети виявляються слабкі місця, тобто те, де виникнуть проблеми під час їх майбутнього вирішення, і процес бенчмаркінгу повторюється. Таким чином, бенчмаркінгові заходи мають циклічність, забезпечуючи тим самим постійність і безперервність процесу вдосконалення роботи бібліотеки. На початку проведення бенчмаркінгу важливим є чітке

визначення того, чого бажає досягти бібліотека, після цього можна переходити до вибору відповідного підходу у бенчмаркінгових заходах.

Порівняльний аналіз є одним з таких підходів, який доцільно використовувати при проведенні бенчмаркінгового дослідження в бібліотеці. Він має наступні види: внутрішній, зовнішній, функціональний. Під час проведення **внутрішнього аналізу** порівняння відбувається в межах самої бібліотеки, наприклад, між відділами, підрозділами. У процесі **зовнішнього аналізу** порівнюються споріднені види бібліотечної діяльності в різних напрямках, наприклад, лідери або колеги, які працюють у бібліотеках різного підпорядкування, у різних містах, регіонах. У межах **функціонального аналізу** порівнюються подібні функції або процеси у різних бібліотеках, сутність яких полягає в тому, щоб виявити найкращі показники там, де це тільки можливо. Бенчмаркінгвий підхід надає бібліотеці можливість запозичити кращий досвід інших бібліотек. Культура організаційної діяльності в бібліотеці буде орієнтована на такі цінності, як здатність працівників до навчання, підвищення рівня власного потенціалу, що, у свою чергу, стане поштовхом для розвитку бібліотеки. У підсумку бібліотека зможе зміцнити свої іміджеві позиції, а також досягти підвищення ступеня задоволеності користувачів.

Результативність бенчмаркінгу досягається також за умови застосування наукової організації праці у бібліотечному управлінні, впровадження прогресивного досвіду з урахуванням місії бібліотеки, стратегічного планування та інших особливостей діяльності. Отже, бенчмаркінг – безперервний, систематичний пошук кращих практик бібліотек-лідерів, постійний механізм порівняння бажаних змін і результатів бібліотечної діяльності зі створення еталонної моделі власної бібліотеки нового зразка. На основі отриманого аналізу відбувається створення й підтримка системи безупинних покращень результативності діяльності, порівняння на корпоративному, процесному, видовому рівнях та видів діяльності.

Використовуючи бенчмаркінг, бібліотека повинна, *по-перше*, об'єктивно проаналізувати свої сильні та визначити слабкі місця; *по-друге*, цілеспрямовано вивчити досвід бібліотек-лідерів, визначитися зі стратегічними орієнтирами для ліквідації відставання та виходу на провідні позиції; *по-третє*, бенчмаркінг дозволяє почерпнути нові ідеї як у виробничій сфері, так і для надання інформаційних послуг; *по-четверте*, регулярний бенчмаркінг дозволяє «тримати руку на пульсі» бібліотек-лідерів та діяти активно; *по-п'яте*, бенчмаркінг являє собою альтернативу традиційному, стратегічному плануванню від досягнутого, відкриваючи можливість перейти до планування на основі аналізу показників бібліотек-лідерів. Отже, бенчмаркінговий підхід може бути використаний бібліотекою як самостійно, так і за допомогою залучення консультантів-практиків. Йому може бути відведена одна з трьох ключових ролей: сильного помічника і досвідченого спеціаліста-практика (що допомагає в питаннях методології); члена команди (об'єктивність і неупередженість у прийнятті рішень); експерта зі знаннями предмета, методики впровадження, здатного креативно виконувати визначені завдання у команді.

У світовій практиці вважається, що найкращий результат застосування бенчмаркінгу досягається, коли бібліотека запрошує консультантів у проектну діяльність для консенсусної реалізації завдань.

Разом із тим виділяють ряд проблем, що можуть перешкоджати успішному проведенню бенчмаркінгу, а саме: часові обмеження, нестача фінансових, технічних ресурсів, конкурентні бар'єри, недоступність чи важкодоступність необхідної інформації про бібліотеки-лідери, нестача управлінських та професійних кадрів, супротив змінам з боку менеджменту та персоналу бібліотеки, недосконалість планування та короткострокові очікування.

Існують також проблеми вимірювання показників бібліотечної практики, які полягають в остаточній оцінці діяльності, що в першу чергу залежить від користувачів; необхідності порівнювати себе з «кращими

бібліотеками-лідерами свого класу»; оцінюванні і порівнюванні не тільки кінцевого результату, а й процесів, які забезпечують досягнення бажаного.

Це можуть бути як показники кількості бібліографічних записів у електронному каталозі, показники накопичення власного бібліографічного та повнотекстового ресурсів, інформативність галузевого ресурсу та інше. Також іноді варто відповісти на питання: чому кількісні показники ресурсної бази інших бібліотек більші?

Виявши причини відставання вашої бібліотеки від бібліотеки-лідера, необхідно зрозуміти, як ліквідувати розрив. Потім треба прийняти рішення. При цьому слід усе ж таки обов'язково дотримуватися балансу між вартістю впровадження знайдених рішень та їх потенційною вигодою. Навіть невеликі нововведення можуть виявитися невдалими. Цікаво буває проаналізувати і невдалий досвід, більш чітко сформулювати бачення нашої власної бібліотеки або бібліотечної мережі.

Отож, технології бенчмаркінгу дають змогу бібліотекам об'єктивно оцінювати результати своєї поточної діяльності, ретельно вивчати досвід бібліотек-лідерів та бібліотек-партнерів, визначати напрямки вдосконалення власних технологічних процесів.

Це приводить до оновлення інформаційно-бібліотечних послуг, задоволення інформаційних та освітніх потреб і очікувань користувачів, оптимізації й ефективного управління діяльністю і ресурсами бібліотеки.

Питання 1. Що підлягає бенчмаркінгу? Повинні бути представлені види діяльності, які визначають критичний фактор успіху. Іншими словами, фактори, які безпосередньо впливають на задоволеність користувачів бібліотек.

Питання 2. Як проводити бенчмаркінг? Досліджуються процеси і методи, що лежать в основі критичних чинників успіху. Керівнику бібліотеки необхідно відповісти на такі питання:

1. Чи є досконалими технологічні процеси?
2. Хто є користувачем бібліотеки?

3. Які очікування користувача бібліотеки?

4. Чи розуміють працівники бібліотеки суть процесу або технології?

Питання 3. Хто є кращим? Вивчаючи партнера по бенчмаркінгу, слід орієнтуватися не на бібліотеку як таку, а на процеси або технології, які в ній здійснюються. Порядок дій наступний:

- пошук у власній бібліотеці процесів, які можуть підлягати порівнянню (внутрішній бенчмаркінг);

- пошук процесів, що підлягають порівнянню серед підрозділів бібліотеки (конкурентний бенчмаркінг);

- пошук процесів, що підлягають порівнянню в галузевих та інших обраних бібліотеках (функціональний бенчмаркінг);

- пошук процесів, що підлягають порівнянню, серед бібліотек (загальний бенчмаркінг).

Питання 4. Як працюють найкращі бібліотеки-лідери? Потрібно проаналізувати процеси, які дозволяють досягти найкращих результатів і визначити причини розбіжності між даними Вашої бібліотеки і бібліотеки-еталона. Потім ці процеси треба впровадити у своїй бібліотеці. При цьому необхідно:

- чітко сформулювати мету;

- визначити, які кошти будуть використовуватися для досягнення мети;

- спланувати терміни та ресурси.

Бенчмаркінг як корисний досвід і механізм порівняльного аналізу діяльності може успішно реалізуватися бібліотеками України. Користь бенчмаркінга полягає в тому, що виробничі, маркетингові та інші функції стають більш керованими, коли досліджуються і впроваджуються у своїй бібліотеці кращі методи і технології інших. Обов'язково потрібні правильні інноваційні управлінські рішення з боку керівництва бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Бенчмаркінг [Електронний ресурс] // Википедия : свобод. енцикл. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Бенчмаркинг> (дата обращения: 02.09.2013). – Загл. с экрана.

2. Брофи П. Оценка деятельности библиотек: принципы и методы / Питер Брофи ; науч. ред. пер. Л. Я. Шрайберг ; [пер. с англ. А. И. Земскова]. – М. : Омега, 2009. – 357 с.
3. Зиберт Г. Бенчмаркинг : рук. для практиков / Гуннар Зиберт, Штефан Кемпф ; пер. с нем., под ред. Манжосова Г. П. – М. : КИА центр, 2006. – 128 с.
4. Земсков А. И. Методика оценки эффективности работы библиотеки – бенчмаркинг / А. И. Земсков // Научные и технические библиотеки. – 2004. – № 6. – С. 3–7.
5. Кемп Р. Легальный промышленный шпионаж. Бенчмаркинг бизнес-процессов: технологии поиска и внедрения лучших методов работы ваших конкурентов : [пер. с англ.] / Роберт Кемп ; под. ред. О. Б. Максимовой. – Днепропетровск : Баланс-Клуб, 2004. – 416 с.
6. Окладникова А. В. Бенчмаркинг как технология улучшения деятельности библиотечных организаций / А. В. Окладникова // Известия Иркутской государственной экономической академии. – 2008. – № 1. – С. 88–90.
7. Палеха Ю. І. Маркетинг інформаційних продуктів і послуг : навч. посіб. / Ю. І. Палеха, О. Ю. Палеха. – К. : Ліра-К, 2013. – 480 с.
8. Пермитина Н. И. Бенчмаркинг как стратегия развития научной библиотеки / Н. И. Пермитина, В. А. Ивашова // Университетская книга. – 2006. – № 5. – С. 62–64.
9. Рейдер Р. Бенчмаркинг как инструмент определения стратегии и повышения прибыли / Р. Рейдер ; пер. с англ. А. Л. Раскина ; под науч. ред. Т. В. Даниловой. – М. : Стандарты и качество, 2007. – 248 с.
10. Фурье Т. Бенчмаркінг ключ до створення конкурентної переваги на етапі зрілості ринку / Т. Фурье // Зарубіжні маркетингові дослідження. – 2002. – № 1. – С. 7–10.
11. Хайниш С. В. Бенчмаркинг на підприємстві як інструмент управління змінами / С. В. Хайниш, Є. Т. Климова. – М. : Едиториал УРСС, 2013. – 144 с. – (Из опыта управленческого консультирования).
12. Харрингтон Х. Дж. Бенчмаркинг в лучшем виде! 20 шагов к успеху / Х. Дж. Харрингтон. – СПб. : Питер, 2004. – 130 с.
13. Krokowski W. Порівняння з кращими у світі конкурентами. Бенчмаркінг в управлінні постачанням / W. Krokowski // Зарубіжні маркетингові дослідження. – 2003. – № 7. – С. 14–16.
14. Watson G. H. Практика бенчмаркінгу в Італії / G. H. Watson // Зарубіжні маркетингові дослідження. – 2005. – № 6. – С. 19–22.

***Аннотация.** В статье исследованы сущность, преимущества, основные этапы применения технологии бенчмаркинга для создания конкурентной библиотеки.*

Ключевые слова: инновации, бенчмаркинг, организация бенчмаркинга в библиотеке, изучение передового опыта, усовершенствование технологических процессов, управление библиотекой.

Annotation. In the article the essence, advantages and the main stages of the benchmarking technology use for creation of the competitive library have been investigated.

Key words: innovations, benchmarking, organization of the benchmarking in the library, studying of the advanced experience, improvement of the technological processes, library management.

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В БІБЛІОТЕЦІ УНІВЕРСИТЕТУ

Павленко Т. Б.

Наукова бібліотека Харківського
національного медичного університету,
Україна, м. Харків

***Анотація:** На прикладі наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету і з урахуванням потреб сучасного користувача окреслені перспективні завдання щодо впровадження та використання цифрових технологій.*

***Ключові слова:** цифрові технології, бібліотека університету, автоматизація, ІРБІС.*

Розвиток цифрових технологій змінює природу сучасної бібліотеки, яка перетворюється із сховища друкованих документів на автоматизований бібліотечно-інформаційний центр.

Сьогодні наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (ХНМУ) забезпечує доступ до інформації незалежно від місця її зберігання і є справжнім навігатором у світі інформаційних продуктів і послуг.

Так, завдяки базі ІРБІС автоматизовано основні технологічні процеси бібліотеки – комплектування, каталогізацію, книговидачу; формується фонд електронних документів; працює Web-сайт бібліотеки, який є зручним інструментом та єдиним вікном доступу до власних і зовнішніх електронних ресурсів. Із метою просування бібліотеки створені і активно відвідуються сторінки бібліотеки в соціальних мережах; сформовано інституційний репозитарій ХНМУ як відкритий архів інтелектуальних продуктів університетської спільноти.

Технології дають можливість інтегрувати електронні ресурси бібліотеки за допомогою єдиних посилань. Так, більшість гіпертекстових переліків матеріалів, наданих на сайті бібліотеки, містить адреси-ідентифікатори їх повних текстів, розміщених у репозитарії. Аналогічні ідентифікатори просявляються і в електронному каталозі бібліотеки при наявності подібного друкованого документа, що дозволяє користувачам переходити з бібліографічних баз каталогу чи покажчиків на сайті безпосередньо до повних текстів тих чи інших матеріалів у репозитарії.

На часі формування концептуально іншого бібліотечно-інформаційного середовища. З урахуванням потреб сучасного користувача окреслимо перспективні завдання щодо впровадження та використання новітніх технологій.

Створення власного інформаційного порталу за принципом Web 2.0. Основною метою проекту є надання користувачеві детальної інформації про ресурси і послуги бібліотеки, щоб безпосередньо з нього користувач мав якомога більше функціональності щодо використання цієї інформації. Реалізація ідеї можлива за допомогою багатфункціонального інтерфейсу з використанням відповідних програмних продуктів на Web-платформі. Це дозволить користувачам налаштовувати інтерфейс і проектувати власний дизайн Web-сайта та коментувати або тегувати його зміст; рецензувати бібліографічні записи у електронному каталозі; створювати власний віртуальний кабінет тощо. Бібліотека, у свою чергу, отримає дизайнерські рішення користувачів, їх критичну оцінку ресурсів та сервісів, а також спілкування з користувачами з урахуванням їх індивідуальності.

Створення власних повнотекстових баз даних. Особливу увагу треба звернути на колекції рідкісних та цінних видань. У фонді бібліотеки нараховується понад 6 тисяч примірників XVII – початку XX століть. Найстаріший з них датовано 1672 роком. Унікальні та цінні видання є також на кафедрах університету. Основний спосіб збереження цих документів – переведення їх в електронну форму шляхом оцифрування і представлення в

репозитарії ХНМУ. Створення подібної колекції через використання спеціального обладнання для сканування з технологією розпізнавання тексту і перетворення його на один із поширених форматів дозволить ввести в науковий обіг унікальні документи історичної та культурної цінності. Нагальною потребою є автоматизація створення бібліографічного запису в каталозі бібліотеки на основі аналізу повного тексту електронного документа. Варіантом створення такого програмного забезпечення є, наприклад, модуль ІРБІС «Повнотекстові бази даних».

Інтеграція з автоматизованою системою діловодства деканатів, відділу кадрів, бухгалтерії – є однією з проблем кожної бібліотеки, що знаходиться у складі вишу. Через принципові відмінності даних, структурованих і неструктурованих, з якими працюють система діловодства і бібліотека, така інтеграція можлива сьогодні тільки на рівні передачі обмежених наборів даних із підрозділу в підрозділ. Проте відомі варіанти створення єдиної системи діловодства для всіх структурних підрозділів університету.

В основі наданих пропозиції є самостійні програмні продукти, які можуть інтегруватися або доповнювати функціональність ІРБІС.

***Аннотація:** На прикладі наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету з урахуванням потреб сучасного користувача наведені перспективи впровадження та використання цифрових технологій.*

***Ключевые слова:** цифровые технологии, библиотека университета, автоматизация, ИРБИС.*

***Annotation.** On the example of the Scientific Library Kharkiv National Medical University Ukraine and the needs of the modern user outlined prospects for the introduction and use of digital technologies.*

***Key words:** digital technology, the university library, automation, IRBIS.*

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: КОНСЕНСУСНІ РІШЕННЯ

Пасмор Н. П.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

Анотація. У роботі описані основні елементи електронної бібліотеки як складової інформаційного суспільства, що розвивається. Розглянуто потенційні можливості використання консенсусних рішень у нових технологіях формування електронних бібліотек, забезпечення доступу до розподілених знаннєвих електронних ресурсів та інтеграції їх у єдиний інфопростір.

Ключові слова: електронна бібліотека, інфосередовище, електронна продукція, е-читання.

Реалізація потенціалу інформаційного суспільства нині потребує консенсусних рішень, запровадження інноваційних програм і проектів.

Серед пріоритетних національних проектів, спрямованих на вирішення системних проблем суспільного розвитку в Україні, одним із основних є проект «Електронна Україна», який має на меті сприяти використанню інформаційного суспільства задля розвитку людства, суспільства, держави [3]. Завдання проекту полягають у створенні в Україні необхідних передумов для формування дієвої, ефективної та всеосяжної інформатизації. Сукупність елементів цього процесу слугуватиме надійним базисом для побудови реально нового інформаційного суспільства в нашій державі. Окремі напрями практичної реалізації проекту збігаються з основною місією і статусом сучасної бібліотеки та інформаційних центрів у забезпеченні доступу до інформації в електронному вигляді. Розмаїття форм інформаційного обслуговування, які обумовлені стрімкою інформатизацією

університетів і їх невід'ємної частини – бібліотек, у стратегічному плані мають забезпечити:

- збереження національної, культурної, історико-правової спадщини на цифрових носіях, створення електронних бібліотек;
- інтеграцію оцифрованих ресурсів до світового соціокультурного простору;
- забезпечення відкритого доступу до результатів наукових досліджень (електронні архіви, репозитарії);
- оприлюднення результатів науково-дослідної діяльності університетів (інституціональні репозитарії);
- створення «Єдиного вікна» освітніх ресурсів;
- надання доступу до цифрового контенту в будь-який час тощо.

З огляду на сказане зауважимо, що найбільші бібліотеки Північної Америки та Європейського континенту вже зробили для себе висновок: фонди бібліотеки не можна приховувати, а, навпаки, необхідно надавати вільний доступ (безкоштовний, або умовно платний) до їх електронних копій через мережу Інтернет. Такий підхід, на нашу думку, створює сприятливі умови для розширення світогляду у молоді, підтримки досліджень науковців, підняття престижу та популярності самої бібліотеки, поширення інформації про культурні цінності країни, підвищення статусу країни у світі [6]. У цьому напрямку немало зроблено і в Україні. Певні кроки, власне, прискорюють рух суспільства до цивілізаційних інформаційних технологій отримання знань. Зокрема, проект ElibrUkr «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах» забезпечує доступ користувачів до електронної інформації і ресурсів через мультиуніверситетські архіви ElibUkrOA (майже 50 університетів долучилися до цього проекту). Вітчизняна Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека–XXI» покликана поетапно вводити в науковий обіг унікальні документи, що мають історичну і культурну цінність не тільки для України, а й для світової спільноти.

Концепція Програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції та читання на 2013–2017 роки також є і стратегічним курсом держави на реалізацію завдань побудови суспільства знань, відродження книгочитання, популяризації вітчизняної книговидавничої продукції [8]. Введення у процеси обслуговування інновацій на основі партнерства бібліотек університетів м. Харкова забезпечують можливості користуватися фондами, ресурсами через Єдину картку читача вищих навчальних закладів міста. Прикладів інформаційної діяльності бібліотечно-інформаційних установ дуже багато, але окремі питання електронних бібліотек (ЕБ) залишається ще невизначеним. Для цього необхідне прийняття консенсусних рішень, залучення бібліотечної спільноти до інноваційних проектів.

Зазначимо, що дослідники і практики прагнуть побудови середовища електронно-інформаційного контенту. В інформаційно-бібліотечному оточенні активно вивчаються проблеми ЕБ не перший рік, пропонуються певні практики і рішучі засоби. Зокрема, приділяється увага основним принципам створення ЕБ, вони мають стати імперативом інформативності та відкритості отримання знань. Усе частіше наголошується, що загальносвітова тенденція переведення в цифрову форму мільйонів документів і організація у вигляді публічних електронних ресурсів (ЕР) стає магістральним напрямом інформаційно-бібліотечної сфери діяльності, показником розвинутості інфосупільства. Нині ЕБ, як стверджують О. С. Оніщенко, В. М. Горовий [13], по суті, стали квінтесенцією сучасних інформаційних технологій (ІТ) у різних галузях людського знання. Із функціональної точки зору ЕБ успішно реалізують інструментарій для забезпечення повного доступу до безлічі знаннєвих розподілених документів, інтегруючи їх у єдиний інфопростір. Відомо, що великою міжнародною ініціативою, потужним каталізатором підтримки оцифрування культурної і наукової спадщини є «Хартія про збереження цифрової спадщини» (2003) та «Маніфест цифрових бібліотек». Уже тривалий час відбувається еволюціонування цифрової бібліотеки від

перших електронних колекцій до потужних проектів оцифрування документної пам'яті.

У світі ЕБ формується як оригінальне інформаційне середовище для об'єднання колекцій, послуг і людей з метою надання доступу користувачам до інформаційних ресурсів (ІР) [13]. Загальним лейтмотивом цих процесів є те, що на основі консенсусного застосування ІТ, засобів, прогресивного досвіду електронні бібліотеки стають своєрідним простором для підтримки життєвого циклу створення, поширення, використання та зберігання інформації, знань. У професійному бібліотечному співтоваристві ЕБ розглядається як: 1) розподілена інформаційна система, що дозволяє зберігати і використовувати різні електронні документи; 2) інформаційно-пошукове середовище, що забезпечує доступ до інфомасивів; 3) організація провайдерів доступу до тематичного електронного контенту; 4) сукупність ІР, самостійна система електронних інформаційних ресурсів; 5) глобальна інформаційна інфраструктура – віртуальна бібліотека, яка у будь-який час надає доступ до інфоресурсів тощо.

Із точки зору бібліотечного досвіду результативною є діяльність зі створення проекту ЕБ «Научное наследие России», який будується як складова інтеграційних процесів, комплексний ресурс, що створюється на основі офіційно оформленої міжвідомчої, міжакадемічної кооперації: до ЕБ вводяться дані про російських учених, починаючи з XVIII ст., скануються класичні наукові видання минулих років. Окремо зупинимося ще на одному факті глобального оцифрування. На основі міжнародної і національної кооперації формується Європейська електронна бібліотека (ЄЕБ), яка надає розподілений доступ до цифрових документів, що фізично зберігаються на серверах окремих національних бібліотек. Наприклад, ресурси НБ України ім. В. І. Вернадського представлені у ЄЕБ двома колекціями: «Реферативна БД української наукової літератури» і «Повнотекстова БД української наукової літератури»[12]. Офіційно об'єднані в інший проект «Електронна бібліотека видавництва «Баско» (Єкатеринбург) історико-правові видання,

що зберігаються у фондах бібліотек і музеїв Урало-Сибірського регіону, слугують яскравим прикладом консенсусних рішень.

У цьому контексті Національний проект України «Відкритий світ» реалізує створення і використання електронних освітніх ресурсів задля їх зберігання, поширення та забезпечення доступу на основі інтенсифікації процесів діяльності інформаційних центрів, бібліотечних установ, інших державних соціальних структур. Натомість Литовський проект «Створення інтегральної віртуальної бібліотеки» об'єднав 3,6 млн оцифрованих сторінок оригінальних рукописів, газет, старовинних книг, літописів та забезпечив їх інтеграція в електронно-освітній простір Європи [6; 11].

Отже, зважаючи на цивілізаційний розвиток, поцифрування фондів стає чи не найактуальнішим напрямом подальшого еволюціонування інформаційного суспільства знань, а ЕБ – вимогою часу. Найбільші книгарні випробовують і впроваджують різні технології створення електронних архівів і бібліотек. ЕБ завжди є об'єктом пильної уваги Всесвітнього самітну з інформаційного суспільства, ЮНЕСКО, Європейського Союзу та інших авторитетних міжнародних організацій. За деякими прогнозами, які лунали ще у 2007 р., уже до 2020 р. будуть оцифровані всі накопичені у світі бібліотечні, архівні, музейні фонди. Хоча навряд чи це станеться так швидко, потрібен ще час консолідованих ініціатив, дорогих проектів, великих фінансово-технологічних зусиль, урешті-решт інвестицій, забезпечення інтелектуального доступу до цифрових бібліотек, яке, до речі, може коштувати дорожче, ніж сам процес оцифрування матеріалів.

Глобальна переорієнтація пріоритетів у роботі бібліотечно-інформаційних установ, у зв'язку зі створенням ЕБ, є очевидною, вона спрямовується на розвиток мережових технологій, електронних ресурсів, інформаційного сервісу, бібліотечної кооперації. Із досвіду створення і розвитку зарубіжних ЕБ відомо, що саме бібліотеки університетів штату Огайо (США) були першими, хто розпочав організацію Online Computer Library Center, який уособлює сьогодні для всього світу ідею бібліотечної

кооперації через комп'ютерні технології, створення цифрових ресурсів 54 академічних бібліотек США. В аспекті еволюційних перетворень нині перелік баз даних (БД) на сайтах університетських бібліотек досягає сотні найменувань. Цифрові бібліотеки, електронні колекції, системи електронного резерву, онлайніві каталоги публічного доступу, БД електронних журналів та інші ІР стали популярними засобами доступу до джерел інформації [11]. Можна стверджувати, що створення електронних, цифрових бібліотек сприяє глобалізації світового інформаційного співтовариства, відкриває принципово нові умови доступу до віддалених ІР і забезпечує рівні права користувачів на отримання необхідної інформації. Нині оцифрування розглядається як можливість розширити сфери досліджень і освіти, покращити якість навчання і надати нові форми для академічних, університетських комунікацій. У той же час функціонування ЕБ потребує захищення авторським правом примірників унікальних першодруків та інших наукових видань.

Отже, перспективи успішного рішення багатьох проблем організації та використання ресурсів ЕБ бібліотечні професіонали бачать саме у створенні консорціумів, спеціальних об'єднань для втілення цифрових проєктів. Подібне реалізується у бібліотеках Гарвардського університету. Під егідою програми Library Digital Initiative (LDI) – «Бібліотечна цифрова ініціатива» стало можливим активне просування бібліотек Гарварда в нову еру цифрової інформації. Даним проєктом охоплено бібліотечну інфраструктуру Гарварда: створено єдиний електронний каталог і покажчики на основі цифрових технологій; забезпечено онлайнівий доступ до заголовків журналів університетського репозитарію; функціонує система доступу до візуальної інформації у вигляді зведеного каталогу візуальних бібліотечних, музейних, архівних і рукописних колекцій та ресурсів Гарварда. Ще одним прикладом консолідованих дій Мічиганського, Колумбійського і Оксфордського університетів є проєкт Digital Finding Aids Server (DFAS), що забезпечив створення прототипу комп'ютерної системи одночасного пошуку в описах

архівних матеріалів і рукописних фондів усіх учасників-проектантів. Одним із ключових завдань команди, яка над цим працювала, було забезпечення експертної і технічної допомоги всім бібліотекам, архівам, музеям і дослідним структурам, залученим до створення цифрових колекцій. Освітній аспект став визначальним при розробленні проекту в галузі електронних резервних колекцій, так званих E-Reserves. Його можна розглядати як один із найбільш актуальних напрямів інформаційної діяльності сучасних університетських бібліотек США. До резервних колекцій входять добірки навчальних матеріалів із курсів (видаються студентам на тимчасове користування). Саме за допомогою таких резервних колекцій забезпечуються освітні потреби студентів, оскільки американські університетські бібліотеки ніколи не комплектували свої фонди багатоекземплярними навчальними виданнями. Зокрема, п'ять бібліотек університету Гарварда за спеціальним проектом створюють електронний резерв навчальних курсів для Школи мистецтв і науки. Електронна резервна колекція університету штату Айови дозволяє студентам переглядати, роздруковувати і копіювати повні тексти матеріалів із навчальних курсів (навчальні програми, лекційні записки, журнальні статті, глави з книг, завдання з курсів, приклади текстів та іншу релевантну навчальну інформацію). Одна з найкрупніших та найцікавіших робіт університетських бібліотек США у галузі створення онлайн-путівників у Інтернет (кооперативні зусилля 30 бібліотекарів академічних бібліотек) – проект INFOMINE (Каліфорнія). Він включає описи БД електронних журналів, електронних книг, списків розсилки, онлайн-бібліотечних каталогів, статей, покажчиків та ін. видів ЕР. Створено путівник з юридичних і правових мережевих ресурсів – Research Guide: Law бібліотекою Школи законів університету Раткерс, який надає допомогу користувачам в їх інформаційно-пошуковій діяльності [11].

Усі ці практики свідчать про глобально зростаючі обсяги інформації, демонструють сучасні Інтернет-реалії, сервісні інформаційні послуги, тренди віртуального навчання [1], і підтверджують, що ми живемо в епоху, коли

майже в кожному будинку, у будь-якому місці є Інтернет, Wi-Fi, можливе електронне читання тощо. За даними Міжнародного союзу електрозв'язку нині у світі третина населення Землі користується Інтернетом і у порівнянні з 2002 р. кількість користувачів зростає майже у 6 разів і складає близько 2 100 000 тис. Експерти стверджують, що до 2020 р. високошвидкісний Інтернет буде функціонувати навіть в Арктиці. Спостерігається також зростання цифрової інформації, обсяги якої у 2015 р. нараховуватимуть приблизно 7 зетабайт (зараз 2 гетабайта) [7]. Отже, створюються такі умови, коли Інтернет породив і розповсюджує е-книгу, яка привчає нас до механічного читання, і, як не прикро бібліотекарям, усе частіше в Інтернет-дискусії лунають такі коментарі від Інтернет-користувачів: «Традиційна книга відкидається як така, що в епоху цифрових технологій своє віджила»; «Паперові книги вважаємо незручними і неергономічними для нашого часу, адже в залізязку, розміром з книгу, вміщується цих книг тисячі. Так, айбук – це найоптимальніший варіант» [9]. Наводячи приклад того, що ширина і висота найменшої у світі книги, зробленої японськими мікрокнижниками, складає 0,75 мм (22 сторінки), дехто стверджує: «Може, настав час замінити звичайні великі паперові книги електронними? Зокрема, книга «Война и мир» в одному томі важить 1,3 кг., усі зібрання Льва Толстого у цифровому форматі – не більше сучасної електронної книги (200 гр.). Так чому б раз і назавжди не звільнити місце на книжкових полицях у бібліотеці?» Наразі за опитуванням українського журналу «Men's Health» 6671 респондент (19%) вважає, що прийшов час припинити книгодрукування, це глобально зекономить місце у домівках і на планеті.

Дійсно, сьогодні вже неможливо зупинити швидке розповсюдження гаджетів, рідерів, мобільних телефонів як засобів доступу до ресурсів Інтернет, у тому числі до бібліотечного контенту глобальної мережі. Неможливо також змінити ситуацію у бік актуалізації електронного читання, бо за останнім дослідженням «Jason and Partners», ринок е-книг до 2016 р. зросте вдвічі, і вже через 5 років е-книги можуть стати серйозною частиною

бізнесу для видавництв і книготорговельних фірм. Дослідження компанії Ideate свідчать, що до 2014 р. обсяг електронного ринку складе біля 17 % у США, 8% в Японії, і в середньому 9% у провідних країнах Європи. Однак схоже, що реальність перевершить цей прогноз, оскільки вже у 2012 р. споживчий ринок електронних книг склав понад 20 % в США. Дослідження, проведені у США, показують, що майже 80% користувачів у найближчі 3-5 років придбають е-читанки та почнуть читати е-книжки [4]. Можна припустити, що книжкові ринки повільно, але неухильно буде захоплювати електронний контент.

Згідно із тим же дослідженням українського журналу «Men's Health» 81% зазначив, що паперові книги все ж таки читати приємніше, книжки – частина нашої культури. І, незважаючи на глобальні процеси створення електронного контенту, поки що папір виграє як носій інформації. Це не може не радувати бібліотечну спільноту, бо бібліотечні глибини залишаються кращим місцем для роботи навіть у цифровому столітті [14], а людина, яка існує без книги, здається дивною і ненатуральною. Продовжуючи далі розмірковувати про електронну книгу, слід наголосити, що вона набуває популярності як документ, ЕР у фондах ЕБ, читанка-рідер, але, на нашу думку, ніколи не зможе зовсім замінити паперову книгу.

І все ж таки, оскільки читацький сегмент не уявляє свого життя без електронних книг та Інтернету, електронних сервісів, онлайн-ових БД, вкрай необхідне розширення асортименту ліцензованих електронних галузевих видань у фондах бібліотек. У глобальному вимірі ЕБ потребують якісного проблемно орієнтованого контенту і сучасних засобів он-лайн комунікацій. Змінити середовище книжкового ринку, бібліотечно-інформаційного компонента – це суперзавдання суспільства.

Ефективність функціонування ЕБ потребує вирішення проблеми видавництв, обов'язкового електронного примірника для бібліотек, питання авторського права. Цифрове середовище і цифрові реалії передбачають також зміни юридичної, економічної моделей постачання електронної продукції,

створення гнучкої і доступної системи авторського права для ЕБ під час використання е-книги. Актуалізуються завдання запровадження нетрадиційних шляхів формування фондів ЕБ: доставляння обов'язкового примірника електронних видань (як локальних, так і мережевих), взаємовідносини між видавцями та бібліотеками. У цьому аспекті на часі питання збирання, зберігання та адекватного використання електронних оригінал-макетів електронних видань, що проводить Книжкова палата України [2; 5]. Майже всі сучасні друковані видання мають електронний аналог у вигляді оригінал-макету, тому було б дуже корисним доставляти до бібліотек книжкові варіанти разом із обов'язковим електронним оригіналом для подальшого їх використання, дотримуючись авторського права.

Консенсусним рішенням має стати прийняття Положення про єдиний цифровий депозитарій на базі Книжкової палати України [2]. У депозитарії має бути забезпечене офіційне збирання, зберігання і використання електронних оригінал-макетів електронних видань із подальшою можливістю їх придбання бібліотеками для електронних фондів ЕБ. Крім того, необхідно нарощувати темпи електронного книговидання. Незважаючи на те, що, зокрема, у освітньому процесі ані педагога, ані книгу як таку нічим замінити не можливо [7], електронні підручники як альтернатива традиційним стають однією із сучасних форм надання електронного освітнього контенту та забезпечують можливості читати дистанційно або за допомогою спеціальних пристроїв. У російському освітньому середовищі, наприклад, стартував проект, який дозволяє надати доступ до е-навчально-методичних комплексів з будь-якої точки світу (був би планшет). В експерименті беруть участь дві групи студентів, одна група – без пристроїв, друга – з можливістю безперешкодно отримувати доступ до електронного контенту [7]. Результати цього експерименту будуть порівнюватися. За деякими підрахунками, електронна книга сьогодні займає більше 1% російського ринку, у той час як 3 роки тому її доля складала 0,1%. Зокрема, експерти книжкового ринку в Росії стверджують, що його легальна складова у 2014 р зросте на 100-150%.

Натомість на українському електронному ринку нині репрезентується он-лайн бібліотека навчальної літератури «CulOnline.com.ua» ТОВ «Центр учбової літератури». Це, на жаль, єдиний приклад прямого продажу видавничої навчальної продукції, хоча нещодавно український Видавничий дім «Ін-Юре» (м. Київ) розпочав масштабний проект щодо створення електронних версій журналів, які виходять друком у ньому. Також загальнонаціональний науково-практичний юридичний журнал «Право України» внесено до міжнародної правової БД «HeinOnline» (США) та до наукометричної БД «EBSCO Publishing Inc» (США). Агрегування цих юридичних видань на ринок електронної продукції є важливою подією для користувачів Інтернет-ресурсів [10]. Отже, цифрові книги вже, без сумніву, реальність, як би до цього не ставилися видавці. Оскільки електронний сегмент книг на легальному цифровому книжковому ринку України є досить «молодим», то потрібні нові системи дистрибуції [5], які допомогли б бібліотекам поповнювати фонди ЕР та підтримувати читача в он-лайн просторі. Збільшити розповсюдження електронної продукції можуть Інтернет-книгарні, електронні бібліотеки, он-лайн клуби читання, контентні майданчики для продажу електронних книг, он-лайн крамниці, віртуальні книжкові полиці електронних книг тощо.

Нікого вже не може здивувати той факт, що цифрові сервіси і послуги Інтернету, ЕР та е-колекції разом із якісними бібліотечними книжковими фондами відкривають безліч можливостей для покращення та інтенсифікації процесу отримання інформації і знань. Ключовими трендами електронної сфери стали: електронні бібліотеки, віртуальні засоби комунікації, мобільні бібліотеки, е-книги, що формують, на наш погляд, доступне, зручне, контентуально мобільне інформаційне середовище. Активно розвивається е-читання. Разом із тим ключовими аспектами успішного функціонування електронної бібліотеки як альтернативи традиційним бібліотекам та імператива розвитку інформаційного суспільства мають стати: 1) вирішення проблем придбання електронних документів; 2) доставка е-контенту;

3) управління доступом, просуванням ресурсів, пристроїв для е-читання; 4) е-навчання користувачів; 5) електронне співробітництво; 6) використання адекватного інструментарію, бюджетного планування, розвиток єдиного електронного середовища книжкової пам'яті. Якнайшвидша адаптація книговидавців, бібліотечних установ, інформаційних центрів і читачів до динамічного і непередбачуваного світу нових технологій і комунікаційних можливостей – запорука реалізації стратегії розвитку інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Гурьянова С. Ю. Высшее образование XXI века: актуальные тренды / С. Ю. Гурьянова // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2014. – № 2. – С. 75–88.
2. Гуцул Г. Електронні бібліотеки: проблемні питання видавництва, бібліотек, обов'язкового примірника, авторського права / Галина Гуцул // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 10. – С. 48–49.
3. Електронна Україна // Національні проекти у стратегії економічної модернізації України : аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2013. – Підрозд. 4.3. – С. 71–73.
4. Електронні книжки та електронні читанки (рідери) в бібліотеці: з чого почати? / Укр. бібл. асоц., Нац. парламент. б-ка України, Наук. б-ка Нац. ун-ту "Києво-Могилян. акад." ; [уклад. : Пашкова В. С., Ярошенко Т. О.]. – К. : Самміт-Книга, 2013. – 64 с.
5. Женченко М. Цифрова дистрибуція на книжковому ринку України / Марина Сенченко // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 10. – С. 3–6.
6. Зінькова І. Р. Оцифрування фондів рідкісних та цінних видань: сучасні рішення та можливості взаємодії / І. Р. Зінькова // Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу : матеріали вист. учасників «круглого столу» (м. Харків, 29 берез. 2012 р.). – Х., 2012. – С. 18–23.
7. Книжный рынок России, 2012-2013 : статистика, тренды, прогноз. – М. : Кн. индустрия, 2013. – 173 с.
8. Концепція Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки : схвалено

розпорядженням Каб. Міністрів України від 10 квіт. 2013 р. № 257-р // Офіційний вісник України. – 2013. – № 33. – Ст. 1169.

9. Крайнікова Т. Друкована книга і читання в сучасній культурі медіаспоживання: рецептивний аналіз / Т. Крайнікова // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 2. – С. 30–35.

10. Ланде Д. Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації / Дмитро Ланде, Ольга Баркова // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 2. – С. 12–17.

11. Пасмор Н. П. Сучасна бібліотека – центр створення і зберігання інформаційних ресурсів / Н. П. Пасмор // Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу : матеріали вист. учасників «круглого столу» (м. Харків, 29 берез. 2012 р.). – Х., 2012. – С. 41–44.

12. Смаглява Н. Сучасна бібліотека: тенденції та перспективи розвитку в електронному середовищі / Наталія Смаглява // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 4. – С. 56–60.

13. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України : монографія / О. С. Онищенко [та ін.] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 2013. – 224 с.

14. Шрайберг Я. Л. Інтеграція бібліотек в інформаційне суспільство, яке розвивається: що нас чекає попереду? : [доп. на 19-й Міжнар. конф. "Крим-2012"] / Яків Шрайберг // Вища школа. – 2012. – № 11. – С. 83–119.

В работе описаны основные элементы электронной библиотеки как составляющей информационного общества, которое развивается. Рассмотрены потенциальные возможности использования консенсусных решений в новых технологиях формирования электронных библиотек, обеспечения доступа к распределенным знаниевым электронным ресурсам и интеграции их в единое инфопространство.

Ключевые слова: *электронные библиотеки, инфопространство, электронная продукция, электронное чтение.*

Annotation: *In this work the main elements of the electronic library as the component of the developing information society have been described. The potential possibilities of using consensus decisions in the technologies of the providing access to the distributed electronic*

resources of knowledge and integration those into the single information space have been considered.

Key words: *electronic libraries, information environment, electronic production, electronic readings.*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Петрухно Ю. Є.,

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** У статті розглядаються основні міжнародні та національні законодавчі акти, які регламентують доступ до інформаційних ресурсів у бібліотеках України.*

***Ключові слова:** інформаційні ресурси, міжнародне інформаційне законодавство, закони України, авторське право.*

Нині завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій користувачі мають доступ до інформаційних ресурсів у вузівських бібліотеках.

Інформаційні ресурси (ІР) – це, на думку вчених:

– впорядкована кількість даних, знаній у формі документів і на інших носіях інформації, які створюють інформаційні системи та призначені для використання в громадських відносинах [4, с. 131];

– сукупність документів у бібліотеках, архівах, банках даних тощо або сукупність інформаційних продуктів певного призначення, які необхідні для забезпечення інформаційних потреб споживачів у визначеній сфері діяльності [18, с. 22].

Одиницями ІР є «окремі документи і окремі масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, інших інформаційних системах» [5, с. 150].

Вільний доступ до ІР є однією з найважливіших умов розвитку будь-якої держави. В першу чергу, у таких міжнародних документах, як:

«Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства», «Будапештська ініціатива «Відкритий доступ», «Женевська декларація принципів», «Туніська програма інформаційного суспільства» та ін. йдеться про необхідність надавати вільний доступ до ІР. У «Будапештській ініціативі «Відкритий доступ», прийнятої 14 лютого 2002 р. на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства, зафіксовано: «Ми пропонуємо здійснити через Інтернет вільний доступ до літератури, яку вчені надають суспільству без вимоги фінансової винагороди. Передусім це стосується журнальних статей, що отримали експертну оцінку, але можна також включати і нерецензовані препринти, які автори хотіли б помістити в Інтернеті, щоб отримати коментарі або повідомити колег про важливі наукові відкриття». А в «Маніфесті ІФЛА про Інтернет» стверджується, що «безперешкодний доступ до інформації є важливим для свободи, рівності, глобального взаєморозуміння та миру». Забезпечення вільного доступу до інформації, незалежно від форм її передачі та державних кордонів, – головне завдання бібліотечної та інформаційної професії.

Отже, зараз багато бібліотек створює для своїх користувачів власні інформаційні продукти (електронні каталоги, бази даних, віртуальні бібліографічні покажчики тощо). Наприклад, науковою бібліотекою Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого сумісно з кафедрами та редакційно-видавничим відділом вузу створено та розміщено на веб-сайті бібліотеки Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс (СЕНМК). У ресурсі в повнотекстовому форматі представлені підручники та навчально-методичні посібники, які доступні студентам дистанційно. Окрім цього, на сайті розміщені також проблемно-орієнтовані банки знань (ПОБЗ). У них включено е-матеріали за двома напрямками: 1) за різними навчальними темами і дисциплінами; 2) для слухачів факультету підготовки професійних суддів університету. У ПОБЗ розміщуються повнотекстові варіанти підручників, монографій, наукових статей, що користуються підвищеним попитом, а також віртуальні огляди з

певних тем (наприклад, «Історія української культури», «Конституція України – основа правової держави», «Захист прав людини і основоположних свобод», «Ярослав Мудрий – видатний діяч Київської Русі» та ін.). Усі ці матеріали користуються великою популярністю серед читачів бібліотеки і доступні цілодобово.

Для студентів, які є основними користувачами цих ІР, визначальними при використанні таких повнотекстових матеріалів є безкоштовність та можливість користування при віддаленому доступі. На жаль, існують і негативні наслідки, які стосуються можливості порушення авторського права через копіювання текстів підручників, навчально-методичної літератури та ін. Для запобігання таких порушень у кожній бібліотеці повинні бути підготовлені спеціальні правила користування електронними ресурсами, які б, з одного боку, максимально забезпечували інформаційні потреби читачів, з другого – обмежували протизаконні дії користувачів інформації при їх роботі з ІР протизаконне копіювання та ін.

В умовах сьогодення можна виокремити два рівні нормативно-правових документів, які регулюють створення, впровадження та доступ до інформаційних ресурсів: міжнародний та національний.

На міжнародному рівні це:

- міжнародно-правові угоди (Загальна декларація про права людини [3]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурологічні права [6]; Декларація про права людини та верховенство права в інформаційному суспільстві [1]; Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства [8] та ін.);

- міжнаціональні програми та документи (Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» [15], модельний Бібліотечний кодекс для держав – учасників СНД [7], Угода про створення системи міжбібліотечного абонементу держав – учасників СНД та ін.).

На національному рівні це:

- Конституція України (ст. 34, пункт 2 ст. 41 та ст. 54);

- Закони України «Про авторське право та суміжні права» [9], «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [10], «Про електронний документ та електронний документообіг» [11], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [12], «Про інформацію» [14], «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015 рр.» [15] та ін.;
- Національна програма інформатизації;
- Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» [13];
- Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [2];
- Типові правила користування бібліотеками в Україні, затверджені наказом Міністерства культури і мистецтв України № 275 від 05.05.1999 [17].

Усі вищезначені нормативно-правові документи передбачають: вільний доступ до інформаційних ресурсів, захист авторського права в інформаційно-пошукових системах, створення та розвиток інформаційних бібліотечних ресурсів в інформаційному суспільстві. Тому саме вони повинні бути підґрунтям для створення внутрішніх правил, які регулювали б правила доступу до ІР у сучасних бібліотеках.

Список використаних джерел

1. Декларация о правах человека и верховенстве права в информационном обществе // Новости Российского комитета ИФЛА. – 2005. – № 2. – С. 5–11.
2. Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека–XXI» : затв. постановою Каб. Міністрів України від 17.08.2011 р. № 956 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 71. – Ст. 2672.
3. Загальна декларація про права людини. – К. : Укр. правн. фундація, 1995. – 12 с. – (Міжнародні документи ООН з прав людини).
4. Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : слов.-справ. / В. А. Ильганаева. – Харьков : Город. тип., 2009. – 392 с.
5. Колин К. К. Социальная информатика : учеб. пособие / К. К. Колин. – М. : Акад. Проект :Фонд «Мир», 2003. – 432 с.

6. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурологічні права. – К. : Укр. правн. фундація : Право, 1995. – 16 с. – (Міжнародні документи ООН з прав людини).
7. Модельный Библиотечный кодекс для стран – участников СНГ : (новая ред.) // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2005. – № 1. – С. 54–57.
8. Окинавская хартия глобального информационного общества [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.iis.ru/library/okinawa/charter.ru.html> (дата обращения: 10.03.2014) . – Загл. с экрана.
9. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ в ред. від 11.07.2001 р. № 2627-ІІІ // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – Ст. 1450.
10. Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95ВР в ред. від 16.03.2000 р. № 1561-ІІІ // Офіційний вісник України. – 2000. – № 15. – Ст. 590.
11. Про електронний документ та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-ІV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 1174.
12. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР в ред. від 31.05.2005 р. № 2594-ІV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 25. – Ст. 1396.
13. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України від 31.07.2000 р. № 928/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 31. – Ст. 1300.
14. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ в ред. від 13.01.2011 р. № 2938-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – Ст. 445.
15. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 рр. : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V // Офіційний вісник України. – 2007. – № 8. – Ст. 273.
16. Программа ЮНЕСКО «Информация для всех» [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.ifapcom.ru/355/358> (дата обращения: 10.03.2014). – Загл. с экрана.
17. Типові правила користування бібліотеками в Україні : затв. наказом М-ва культури і мистецтв України від 05.05.1999 р. № 275 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 28. – С. 243.
18. Ярошенко Т. О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки / Т. О. Ярошенко. – К. : Знання, 2010. – 215 с.

***Аннотация.** В статье рассматриваются основные международные и национальные законодательные акты, которые регламентируют доступ к информационным ресурсам в библиотеках Украины.*

***Ключевые слова:** информационные ресурсы, международное информационное законодательство, Законы Украины, авторское право.*

***Annotation.** Basic international and national legislative acts that regulate access to the informative resources in the libraries of Ukraine are examined in the article.*

***Key words:** informative resources, international informative legislation, Laws of Ukraine, copyright.*

ЭЛЕКТРОННЫЙ АРХИВ ОТКРЫТОГО ДОСТУПА НИУ «БелГУ»

Порощай Н. С.

Научная библиотека имени Н. Н. Страхова
Белгородского государственного национального
исследовательского университета,
Российская Федерация, г. Белгород

***Анотація.** Розглянуто створення електронного архіву (репозитарію) відкритого доступу до науково-дослідних робіт вчених Белгородського державного національного дослідницького університету. Розкрито структуру архіву, місце електронного архіву в світовому рейтингу інституційних архівів.*

***Ключові слова:** відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань, репозитарій, електронний архів відкритого доступу, Берлінська декларація, Белгородська декларація, вебметричний рейтинг університету.*

В настоящее время в международном научном сообществе сформировалось мощное общественное движение за открытый доступ к результатам научных исследований.

Основные принципы открытого доступа сформулированы в Будапештской инициативе «Открытый доступ» (2002 г.), Берлинской декларации об открытом доступе к научным и гуманитарным знаниям (2003 г.). В рамках Берлинской декларации получили развитие идеи создания архивов (репозитариев) открытого доступа и самоархивирования научных публикаций учеными вузов.

На основе Берлинской декларации были разработаны принципы Белгородской декларации об открытом доступе к научным знаниям и культурному наследию. Белгородская декларация является первой на

университетском пространстве приграничных областей Республики Беларусь, России и Украины об открытом доступе к научным знаниям.

Основная цель Белгородской декларации – стимулирование поэтапного развития онлайн-открытого доступа к научным знаниям и культурному наследию, накопленному и постоянно генерируемому университетами – членами Приграничного белорусско-российско-украинского университетского консорциума, в который вошли 11 классических университетов. В рамках консорциума реализован проект по созданию университетских электронных архивов открытого доступа к научным публикациям.

Электронный архив открытого доступа Белгородского государственного национального исследовательского университета (далее – НИУ «БелГУ») создан в 2009 г. по инициативе ученых совместно с научной библиотекой (далее – библиотека) на базе программного обеспечения DSpace. Электронный архив имеет аббревиатуру BelSU OA-Repository (Belgorod State University Open Access-Repository) и является составной частью электронной библиотеки НИУ «БелГУ».

Электронный архив университета выполняет следующие функции: образовательную, направленную на содействие учебной деятельности вуза; научную, ориентированную на поддержку исследований по приоритетным направлениям развития НИУ «БелГУ»; справочно-информационную, способствующую удовлетворению информационных запросов пользователей; накопительную, содействующую пополнению библиотечного фонда электронными копиями опубликованных документов.

Перевод документа в электронную форму и включение его в электронный архив координатором от библиотеки осуществляется после заключения договора с автором.

Электронный архив НИУ «БелГУ» включает следующие коллекции: диссертации и авторефераты диссертаций; мультимедийные ресурсы с видеоматериалами и презентациями; Научные ведомости БелГУ; публикации

сотрудников БелГУ (авторские переводы, материалы конференций, монографии, статьи из периодических изданий на английском и русском языке, статьи из сборников, учебники и учебно-методические пособия); редкие издания. Хронологические рамки для документов, включаемых в электронный архив, не устанавливаются.

Основное назначение электронного архива – накопление, систематизация и хранение интеллектуальной продукции научно-педагогических работников НИУ «БелГУ» в электронном виде, предоставление бесплатного свободного доступа к документам через Интернет.

Электронный архив формируется как единая полнотекстовая база данных, в состав которой входят электронные аналоги печатных изданий и самостоятельные электронные документы, не имеющие печатных аналогов.

В 2009 г. электронный архив открытого доступа зарегистрирован в международных регистрах и являлся третьим среди российских университетов. В настоящее время архив содержит около 7500 библиографических записей трудов преподавателей с полными текстами.

Для распространения научных достижений и повышения результативности научных исследований профессорско-преподавательского состава университета разработана база данных постоянно пополняемого ресурса англоязычных публикаций (рубрика «Статьи из периодических изданий на английском языке»), включающая более 800 записей. Данная коллекция формируется за счет публикаций, предоставляемых учеными университета в библиотеку, а также с помощью процедуры, основанной на поисковых возможностях Google Scholar.

База данных англоязычного ресурса публикаций сотрудников НИУ «БелГУ» способствует развитию электронного архива открытого доступа на более качественном уровне; повышает уровень информационного обеспечения научной и образовательной деятельности; улучшает видимость

библиографических ресурсов университета, которые ранее не были видны для поисковой машины Google Scholar.

В свою очередь, развитие архива способствует повышению мирового вебометрического рейтинга университета. Так, по состоянию на март 2014 г. репозиторий НИУ «БелГУ» среди 1746 мировых архивов в международном рейтинге университетов «Вебометрикс» («Webometrics Ranking of World Universities») занимает 791 позицию, 4 место среди 13 российских академических репозитариев.

В электронном архиве открытого доступа сформирована электронная коллекция «Научные ведомости БелГУ» (около 2 тыс. записей). База данных структурирована, расписан каждый номер журнала. Поиск осуществляется по автору, заглавию, названию, серии, году издания. Ретроспективный охват - с первого года выпуска журнала «Ученые записки» (1957 год). Работа над пополнением и актуализацией базы данных продолжается.

В архиве открытого доступа размещены электронные копии раритетных изданий Н. Н. Страхова – книги, статьи, рецензии, письма. Ученые университета – исследователи жизни и творчества Н. Н. Страхова – архивируют свои статьи в электронном архиве открытого доступа в разделе «Публикации сотрудников БелГУ».

В 2013 г. подведены итоги выполнения плана действий по реализации принципов Белгородской декларации на 2008–2013 гг. Принята резолюция, в которой определены основные мероприятия, рекомендованные к включению в План действий по реализации принципов Белгородской декларации открытого доступа к научному знанию и культурному наследию на 2014–2018 гг.

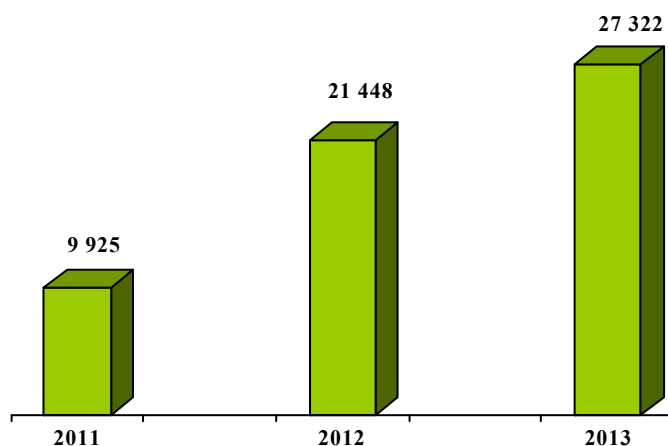
В конце 2013 г. Международным центром ISSN в рамках проекта ROAD электронному архиву открытого доступа НИУ «БелГУ» присвоен международный стандартный номер для периодических изданий: ISSN: 2310-7529 как непрерывно пополняющейся базе данных (updating database) в числе первых шести российских академических репозитариев открытого доступа.

Адрес электронного архива открытого доступа университета прописан в Google Analytic, что позволяет отслеживать динамику использования архива. Количество обращений к полнотекстовым ресурсам архива в 2013 г. составило свыше 27 тысяч.

Динамика обращений к электронному архиву открытого доступа университета представлена на диаграмме.

Диаграмма

Использование электронного архива открытого доступа

Наблюдается изменение отношения преподавателей университета к размещению своих публикаций в электронном архиве. В 2010 г. только 42% преподавателей готовы были разместить свои статьи в архиве. К 2013 г. активность преподавателей значительно возросла, чему способствует и политика университета. По решению Ученого совета НИУ «БелГУ» создан Центр наукометрических исследований и поддержки университетской конкурентоспособности, разработаны проекты университетского мандата об открытом доступе, об обязательном размещении в электронном архиве публикаций научно-педагогических работников. Библиотека разработала на web-сайте раздел «Публикационная активность ученых университета».

Доступ к электронному архиву НИУ «БелГУ» предоставлен из 98 стран мира.

Открытый архив электронных публикаций позитивно сказывается на имидже библиотеки, расширяет возможности в обслуживании пользователей.

Размещение в электронном архиве книг и публикаций ученых НИУ «БелГУ» способствует более полному информационному обеспечению пользователей университетских библиотек в рамках Приграничного консорциума. Открытый доступ к интеллектуальному наследию Н. Н. Страхова дает возможность пользователям получать более глубокие знания в области культуры.

Список использованных источников

1. Васильева О. А. Открытый доступ к научному знанию и культурному наследию / О. А. Васильева // Шестые Страховские чтения: философские проблемы понимания в культуре и науке : материалы междунар. науч. конф., Белгород, 25-26 нояб. 2010 г. – Белгород, 2010. – С. 364–369.
2. Московкин В. М. Базы данных научной информации и онлайн-поисковые инструменты: использование для управления знаниями / В. М. Московкин // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 6. – С. 18–29.
3. Открытый доступ: зарубежный и отечественный опыт – состояние и перспективы / Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров, А. И. Земсков [и др.] // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 8. – С. 5–26.

***Аннотация.** Рассмотрено создание электронного архива (репозитария) открытого доступа к научно-исследовательским работам ученых Белгородского государственного национального исследовательского университета. Раскрыта структура архива, положение электронного архива в мировом рейтинге институциональных архивов.*

***Ключевые слова:** открытый доступ к научным и гуманитарным знаниям, репозитарий, электронный архив открытого доступа, Берлинская декларация, Белгородская декларация, вебметрический рейтинг университета.*

***Annotation.** Creation of the public electronic archive (repository) of research works of the scientists of Belgorod National Research University is considered. The archive structure and electronic archive rate in the World Ranking System of Institutional Archives are explained.*

***Key words:** public access to scientific and humanitarian knowledge, Russia, public electronic archive, the Berlin Declaration, the Belgorod Declaration, Webometrics Rating of University.*

КОРПОРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ НБ УПА У СТВОРЕННІ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Рибальченко О. М.

Наукова бібліотека Української
інженерно-педагогічної академії,
Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглянуто вплив корпоративних бібліотечних проектів на ефективність створення та використання інформаційних ресурсів. Висвітлено досвід корпоративної діяльності наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (далі – НБ УПА).*

***Ключові слова:** корпоративна діяльність, освітянські бібліотеки, міжбібліотечна взаємодія, корпоративні бібліотечні проекти.*

Зростання обсягів навчальної та наукової інформації, підвищення вимог до професійної діяльності інженера-педагога, який повинен володіти як психолого-педагогічними, так і техніко-технологічними знаннями, уміннями, навичками, зумовлюють необхідність організовувати інформаційно-бібліографічний супровід інженерно-педагогічної освіти відповідно до вимог сьогодення. Особливістю такого супроводу стає поєднання інформаційних потоків з інженерних знань і інноваційного розвитку педагогічної науки, освіти і практики, оскільки інженерно-педагогічна освіта за своєю сутністю є інтегративною для суто педагогічної і традиційної інженерної (професійної). За сучасних умов, для того, щоб забезпечити повноту своїх колекцій, бібліотека спрямовує діяльність на об'єднання зусиль з іншими бібліотеками, кооперацію ресурсів, забезпечення можливості взаємного доступу до інформаційних ресурсів, електронних банків знань. Ефективним при вирішенні завдань, що постали в цьому контексті перед бібліотеками, стане

розвиток діяльності в корпоративних проектах, які дозволять підняти на якісно новий рівень обслуговування користувачів у єдиному електронному просторі.

Сьогодні координація і кооперація – не модний експеримент, а необхідний засіб існування бібліотек. Виходячи з цього, головною метою для інформаційно-бібліотечних установ є консолідовані дії з формування єдиного інформаційного середовища на основі об'єднання і взаємовикористання електронних ресурсів та інтеграція в регіональний, національний, європейський і світовий інфопростір.

У структурно-функціональному аспекті корпоративність як тенденція розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності НБ УПА стала одним із основних механізмів міжбібліотечної взаємодії. Корпоративні проекти з іншими бібліотеками і установами дозволяють скоротити витрати на традиційні бібліотечні процеси, що дає відчутний ефект та економію при придбанні та використанні значних електронних ресурсів у масштабах створення єдиного інформаційно-освітнього простору для навчально-наукових потреб користувачів.

Корпоративність як універсальний механізм **міжбібліотечної взаємодії** у НБ УПА використовується на різних етапах бібліотечно-інформаційної діяльності: формування та розвиток електронних фондів; координація комплектування е-ресурсами; корпоративна каталогізація; збереження документних ресурсів; надання доступу до ресурсів як важливих елементів е-бібліотек; консолідоване інформаційне забезпечення та бібліотечно-бібліографічне обслуговування в єдиному ресурсному просторі тощо.

Із 2009 року бібліотека є повноправним учасником корпоративних проектів **«Наукова періодика України»** та **«Система реферування української наукової літератури»**, що забезпечують формування загальнодержавної реферативної БД **«Україніка наукова»** і підтримку он-лайнного доступу до БД **«Наукова періодика України»**. Проекти здійснюються НБУ ім. В.І.Вернадського разом з Інститутом проблем

реєстрації інформації Національної академії наук України (паперовий варіант – УРЖ «Джерело»; Сер. 1 «Природничі науки», Сер. 2 «Техніка. Промисловість. Сільське господарство», Сер. 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво»). Фактично реферативна інформація стає потужною рекламою наукових здобутків учених, викладачів вищих навчальних закладів, зокрема й УПА. У межах цих проектів у відділі наукової інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки здійснюється аналітико-синтетична обробка збірників наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» (з 2009 р.), «Машинобудування» (з 2010 р.), «Якість технологій та освіти» (з 2013 р.), що видаються Українською інженерно-педагогічною академією. Збірники є продовжуваними виданням, внесені до переліку наукових фахових видань України. У цифрових показниках результати практичного реферування за всі роки (2009–2013) виглядають так: всього опрацьовано 57 збірників, створено реферати на 864 статті українською, російською та іноземними мовами.

Для підтримки формування галузевого сегмента загальнодержавної реферативної БД "Україніка наукова" з психолого-педагогічних питань НБ приєдналася до корпоративного проекту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з наповнення **Реферативної бази даних (РБД) з питань педагогіки, психології та освіти**. Надіслано інформацію на 571 статтю з 41 випуску збірника наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти». Спільно з провідними освітянськими бібліотеками НБ УПА бере участь у проектах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у напрямку формування «**Зведеної бази даних дисертацій**» та «**Зведеної БД збірників наукових праць**» з питань освіти, педагогіки та психології, метою яких є створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГІР).

Із метою більш повного інформування користувачів у 2012 р. бібліотека долучилась до двох корпоративних проектів з аналітичного розпису статей з періодичних видань: «**Корпоративний аналітичний розпис періодичних**

видань з питань педагогіки і психології» в рамках спільної роботи з ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського та **«Придніпровський корпоративний каталог»**.

Наукова бібліотека УПА є постійним учасником міжнародного проекту **«Ірбіс-корпорація»**, започаткованого з метою запозичення бібліографічних записів та полегшення праці каталогізаторів. У 2013 році при ретровведенні бібліотекою було запозичено 1704 бібліографічних записи. Водночас відомо, що бібліографічні записи, створені співробітниками наукової бібліотеки, активно використовуються працівниками інших бібліотек.

У межах корпоративного проекту **«E-Catalog України»** щорічно надається у хостінг електронний каталог бібліотеки. Цей проект дозволяє всім бажаючим одночасно користуватися електронними каталогами бібліотек України, Росії, світу та повнотекстовими базами даних.

Як і в попередні роки, бібліотека брала участь у складанні **«Зведеного каталогу періодичних видань**, які надійшли до провідних бібліотек Харкова у 2012 р.», що створюється щороку на базі ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Інформатизація освіти, автоматизація бібліотек, впровадження нових інформаційних технологій, поява електронних видань, міжбібліотечна взаємодія, інтеграція локальних документних ресурсів вузівських бібліотек в єдине загальнодоступне освітньо-інформаційне середовище – чинники, що позитивно впливають на інтенсивність і якість як процесу навчання, так і наукових досліджень. Корпоративна діяльність економічно ефективна, оскільки зменшується навантаження бібліографів з аналітико-синтетичної обробки видань, прискорюється процес формування електронних баз даних для всіх бібліотек-учасниць проекту, які мають постійні можливості для обміну досвідом шляхом отримання оперативної інформації за допомогою електронної пошти та особистих контактів. Бібліотечна корпоративна діяльність створює передумови для трансформації книгозбірні УПА зі сховища книг та власника фондів на сервісну організацію, яка задовольняє

інформаційні потреби користувачів із залученням різноманітних ресурсів. Впевнені, що участь у корпоративних проектах дозволить науковій бібліотеці УПА вийти на новий рівень інформаційного обслуговування, вирішити завдання обміну релевантною інформацією і наповнення власних ресурсів та електронної бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Барабаш С. Практика корпоративних зв'язків університетської бібліотеки : з досвіду роботи Наук.-техн. б-ки ім. Г.І.Денисенка Нац. техн. ун-ту України «Київ. політехн. ін-т» / С. Барабаш // Бібліотечна планета. – 2008. – № 4. – С. 21–23.

2. Білоус В. С. Корпоративна діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського у забезпеченні інформаційних потреб студентів та викладачів [Електронний ресурс] / В. С. Білоус // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 3 берез. 2011 р. – К., 2011. – С. 137–148. – Режим доступу : <http://www.dnbp.gov.ua/datas/upload/files/316310512.doc?PHPSESSID=081eb7385932d0e5255883fb8dd30f29> (дата звернення: 10.03.2014). – Назва з титул. екрана.

3. Дикунова Е. А. Корпоративная культура как фактор формирования положительного имиджа библиотеки высшего учебного заведения / Е. А. Дикунова // Библиотека высшей школы на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. наук.-практ. конф. (Днепропетровск, 24–25 окт. 2013 г.). – Днепропетровск, 2013. – С. 35–39.

Аннотация. Рассмотрено влияние корпоративных библиотечных проектов на эффективность создания и использования информационных ресурсов. Освещены опыт корпоративной деятельности научной библиотеки Украинской инженерно-педагогической академии.

Ключевые слова: корпоративная деятельность, образовательные библиотеки, межбиблиотечное взаимодействие, корпоративные библиотечные проекты.

Annotation. The influence of corporate library projects in the efficiency of creating and using information resources. The experience of corporate activities Scientific Library of the Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy.

Key words: *corporate activities, educational libraries, interlibrary cooperation, corporate library projects.*

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОГРАФІЧНА ПРОДУКЦІЯ: СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Самофал О. І.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** Здійснено огляд змістових та жанрових особливостей електронної бібліографічної продукції, яку пропонує віддаленим користувачам наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі – НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого).*

***Ключові слова:** веб-сайти бібліотек, електронна бібліографічна продукція, електронні каталоги, електронні бібліографічні покажчики, віртуальні списки, бюлетені, прес-кліпінги, віртуальні виставки.*

Стрімкий розвиток інформаційних технологій докорінно змінив сучасне середовище, в якому функціонують бібліотеки. Бібліографічна робота є основою діяльності будь-якої бібліотеки. Проте у віртуальному просторі змінюється не тільки ресурсна база, а й технологія підготовки та надання бібліографічної інформації. Електронні каталоги, бази даних, бібліографічні посібники різноманітних видів, типів, жанрів, форм та ін. – результати такої бібліографічної діяльності. У фахових виданнях досить часто розглядаються проблеми електронної бібліографії. Зокрема, Л. Ф. Трачук і Г. Н. Швецова-Водка проаналізували особливості класифікації електронної бібліографічної продукції за різними ознаками та визначили її поняття. На думку науковців – це сукупність електронних бібліографічних посібників як результатів і засобів бібліографічної діяльності в електронному середовищі, а також бібліографічних послуг, що надаються в електронному середовищі.

Сайти українських та зарубіжних бібліотек будь-якого статусу представляють різноманітні електронні ресурси, що містять масиви бібліографічних даних. Тому, у своїй більшості, вони належать до категорії довідково-інформаційних чи довідково-бібліографічних ресурсів.

Бібліотечний веб-сайт НЮУ ім. Ярослава Мудрого¹ – потужний інформаційний портал, який об'єднує всі інформаційно-бібліографічні ресурси, створені для навчальних та наукових потреб вузу. На сайті представлена електронна бібліографічна продукція, яка за жанровими ознаками, з одного боку, звична для традиційної бібліографії, а саме: каталог, бібліографічні покажчики та списки, бюлетені, огляди літератури, пам'ятки; з другого – нова: проблемно-орієнтовані банки знань, віртуальні виставки, інформаційні дайджести, прес-кліпінги тощо.

Один з головних інформаційних продуктів, який містить найбільший масив відомостей про документи, – *електронний каталог* (ЕК)². Він належить до бібліотечно-каталожних електронних бібліографічних ресурсів, майже 100 відсотково відображає фонд наукової бібліотеки університету. Формується за допомогою АБІС ІРБІС. Загальний обсяг³ – 437180 бібліографічних записів книг, збірників наукових праць, рідкісних видань, дисертацій, авторефератів, електронних документів тощо, у тому числі – 269000 аналітичних бібліографічних записів статей з періодичних видань, наукових збірників та матеріалів конференцій. Протягом року до ЕК звертається понад 1003600 користувачів.

На контентуальному рівні ЕК дозволяє здійснювати багатоаспектний інформаційний пошук, забезпечує доступ до понад 4000 повнотекстових науково-освітніх документів, допомагає знайти інформацію щодо забезпечення літературою окремих навчальних дисциплін. На інтерфейсі ЕК

---

¹ URL: <http://library.nulau.edu.ua>.

² ЕК бібліотеки – переможець Всеукраїнського конкурсу електронних каталогів на сайтах бібліотек України 2013 р. у номінації “Кращий електронний каталог на сайті бібліотеки навчального закладу” та посів перше місце у ТОП-10 електронних каталогів на сайтах бібліотек України за рейтингом в абсолютному заліку (протокол УБА № 6 від 26.09.2013 р.). Див.: Бібліотечна планета. 2013. № 4. С. 34–35. URL: http://www.ula.org.ua/fileadmin/images/images_for_news/2013/Konkurs_2013_3.doc.

³ На 01.01.2014 р.

для користувачів представлена інструкція з методики пошуку інформації. Відкритість і доступність у віртуальному просторі дозволяє читачам працювати з інформаційним контентом цілодобово та замовляти книги дистанційно. *Online-консультант* надає допомогу у здійсненні правильного та швидкого пошуку інформації в ЕК та бібліотечних ресурсах сайта, формуванні запиту і оформленні електронного замовлення.

Електронний бібліографічний покажчик як альтернатива традиційному – найбільш розповсюджений засіб існування бібліографічної інформації у віртуальному середовищі, представляє собою безліч впорядкованих бібліографічних записів, здійснених мовою оригіналу відповідно діючих стандартів з бібліотечної справи. Наприклад, серія електронних персональних бібліографічних покажчиків *"Представники харківської правової школи"* сформована з метою забезпечення найбільшої повноти відображення наукової спадщини вчених-правознавців Харківщини, матеріалів про їх життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність. Вона є складовою електронної іміджевої колекції рідкісних видань XIX – початку XX століття *"The representatives of the Kharkov Law School"*. Перший покажчик серії присвячений одному із засновників харківської наукової школи правознавців, доктору цивільного права, академіку Української академії наук *Гордону Володимир Михайловичу (1871–1926)*⁴. Наступний – доктору права, професору, академіку Всеукраїнської академії наук *Палієнку Миколі Івановичу (1869–1937)*, одному з авторів Конституції Української РСР.

Джерелознавчою базою цих біобібліографічних ресурсів стали: фонди НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого, ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, електронні бібліотеки, електронні каталоги вітчизняних та зарубіжних бібліотек, видавництва "СПАРК", федерального правового порталу "Юридическая Россия", офіційні сайти НАН України, Таврійського

---

⁴ Електронний персональний бібліографічний покажчик "Гордон Володимир Михайлович, 1871–1926" переможець конкурсу "Бібліотекар року 2013" Методичного об'єднання бібліотек ВНЗ Харківської зони у номінації "За кращий бібліографічний покажчик".
URL: http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/bibliotekar_roku/bibliotekar2013.htm.

національного університету ім. В. І. Вернадського, Ярославського державного університету ім. П. Г. Демидова та ін. Матеріали, представлені в основній частині показників, систематизуються за розділами: праці вченого (наукові видання, рецензії, навчальні видання, коментарі, довідкові видання); публікації про його життя, наукову та педагогічну діяльність, всередині рубрик – у хронологічному порядку, в рамках року – в алфавітному порядку за назвами. Науково-довідковий апарат складається зі змісту, передмови, вступної статті, інформації про основні дати життя та діяльності вченого, основної частини, алфавітного показника назв творів. Використовується система гіперпосилань на електронні версії документів. Науково-допоміжні біобібліографічні показники призначені вченим-правознавцям, студентам та юристам-практикам.

Щорічний електронний бібліографічний показник *"Праці вчених Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого", 2012 рік"* відображає праці науковців нашого вузу, опубліковані у 2012 році. Матеріал систематизовано за типами і видами видань, у межах підрубрик – за алфавітом авторів та назв. Основні рубрики включають наступні типи видань: офіційні, наукові, науково-практичні, навчальні, довідкові, літературно-художні, бібліографічні, періодичні. Окремі праці включені в електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету *eNULAU*⁵. Алфавітний показник авторів надає інформацію про науковий доробок ученого за рік.

Метою створення каталогу *"Фонди наукової бібліотеки Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Періодичні видання, 1812–2012 рр."* було зведення достовірної і повної інформації про наявні у фондах бібліотеки газети і журнали та максимальне, ретроспективне їх розкриття і наближення до потенційного користувача. На сьогоднішній день ресурс користується великим попитом, середня кількість звернень до нього за рік складає 700.

---

⁵ URL: <http://dspace.nulau.edu.ua>.

Під час підготовки каталогу використовувались методичні рекомендації "Схема повного бібліографічного опису періодичного видання" (М. М. Романюк, М. В. Галушко), розроблені НДІ пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника; джерела наукової ретроспективної бібліографії: "Бібліографія української преси, 1816–1916" (В. Ігнатієнко), "Періодичні видання УРСР, 1918–1950. Журнали" (М. І. Багрич, Д. Х. Мазус), "Русская периодическая печать, 1703–1900 гг." (М. М. Лісовський), "Библиография периодических изданий России, 1901–1916" в 4 т. (за заг. ред. В. М. Барашенкова, О. Д. Голубєвої, М. Я. Морачевського); державні бібліографічні покажчики СРСР "Летописи периодических и продолжающихся изданий" тощо.

В електронному ресурсі матеріали структуровані за трьома розділами: "Періодичні видання з фонду рідкісних книг (1812–1945 pp.)", "Періодичні видання з загального фонду бібліотеки (1946–2012 pp.)", "Електронні наукові фахові видання". Анотована бібліографія на журнали систематизована за галузями знань: "Держава та право. Юридичні науки", "Історія", "Економіка", "Політика", "Військова справа", "Філософія", "Наука. Освіта", "Література. Літературознавство", "Бібліотекознавство. Бібліографія". У межах підрозділів каталогу матеріал розміщено за алфавітом. Допоміжний апарат містить алфавітний покажчик газет і журналів; додатки надають інформацію про періодичні видання, у яких НІОУ ім. Ярослава Мудрого є засновником та співзасновником, а також про вчених та співробітників університету – членів наукових рад, редакційних колегій періодичних видань, рад видавців. Зведений каталог періодичних видань пропонується всім, хто вивчає історію, досліджує та опрацьовує першоджерела за різними галузями права, досліджує історико-правовий розвиток науки, культури, літератури.

Проблемно-орієнтовані предметні банки знань – систематизовані електронні ресурси, призначені студентам для самостійного вивчення окремих тем і навчальних дисциплін, зокрема: "Теорія держави і права", "Адміністративне право", "Кримінальне право", "Кримінальний процес",

"Цивільне право", "Історія української культури". Вони включають повні тексти нормативно-правових актів; електронні аналоги програм, методичних матеріалів, завдань до практичних занять, конспектів лекцій, навчальних посібників, підручників, монографій, матеріалів науково-практичних конференцій; судову практику.

Віртуальні списки рекомендованої літератури створюються здебільшого на допомогу студентам при вивченні нововведених спеціальностей та дисциплін, а саме: "Інтелектуальна власність", "Судова експертиза" (Інститут підвищення кваліфікації юридичних кадрів), "Міжнародне право" (факультет підготовки юристів для Міністерства закордонних справ України); а також до сертифікатної освітньої професійної програми "Медіа-право"; до нових професійно-практичних дисциплін для слухачів факультету підготовки професійних суддів та ін.

Один із засобів орієнтації в електронних ресурсах світової мережі – створення для користувачів *веббібліографічного списку* "Інтерент-ресурси організацій, наукових установ, бібліотек, архівів", який включає онлайнові адреси web-сайтів органів державної, судової влади, електронних бібліотек, архівних установ України та зарубіжних держав, електронних енциклопедій, словників, періодичних видань та інші корисні лінки.

Бюлетень нових надходжень на сайті – джерело інформації про нові надходження до фонду бібліотеки для наукової, навчальної, довідково-бібліографічної та практичної діяльності науковців і студентів. Матеріал систематизовано за тематичними рубриками таблиці ББК, у межах рубрик – за алфавітом. Крім бібліографічних описів документів та електронних ресурсів, наводяться шифри та відомості про місце зберігання видань. Виконуючи довідково-інформаційну функцію, бюлетень сприяє розкриттю змісту фонду бібліотеки та найбільш ефективному його використанню.

Прес-кліпінг "Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого в публікаціях року" – систематизована анотована добірка публікацій з друкованих ЗМІ, інтернет-сайтів та наукових збірників за

поточний рік, що містять інформацію про історію та сьогодення університету, його місце у рейтингу ВНЗ України, надає відомості про лауреатів державних нагород, премій та конкурсів, наукову діяльність, культурно-просвітницьку роботу та спортивні досягнення вузу.

Віртуальні виставки – синтез використання традиційного книжкового і новітнього електронного способів презентації інформації. Їх мета полягає в публічній інтернет-презентації різних видів документів. Користувачі мають можливість ознайомитися із зовнішнім виглядом документів, бібліографічним описом та розгорнутою анотацією, скористатися посиланнями на повні тексти видань. Тематика віртуальних виставок різноманітна: нові надходження, до ювілейних та знаменних дат, історичних подій, цикли виставок-портретів учених-правознавців тощо. Наведемо приклади: "Конституція України – основа правової держави" (до Дня Конституції України), "Перший міжнародно-правовий документ про права і свободи людини" (до 65-річчя Загальної декларації прав людини), "Скорботна пам'ять поколінь" (до річниці голодомору 1932–33 рр. в Україні), "До 1025-річчя хрещення Київської Русі", "Василь Стус: життя і творчість" (до 75-річчя від дня народження поета) та ін.

У процесі формування електронної бібліотеки та надання доступу до електронних ресурсів інших бібліотек НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого зацікавлена також у регіональних корпоративних проектах. Зокрема, на сьогоднішній день є учасницею створення баз даних *"Електронний зведений каталог періодичних видань, що надійшли до провідних бібліотек м. Харкова"* та *"Соціальні комунікації: зведений каталог надходжень до бібліотек Харкова"*⁶. Включилася в новий проект *"Метабібліографія Харківщини"*.

Віртуальний простір та електронна бібліографія значно розширює можливості бібліотек з інформування населення за різними галузями знань. Завдяки глобальній мережі кожен бажаючий може отримати необхідну

---

⁶ URL: http://korolenko.kharkov.com/fond/nov_base.html.

бібліографічну інформацію з будь-якого куточка світу, лише відвідавши сайти бібліотек.

Список використаних джерел

1. Справочник библиографа / [науч.ред.: А. Н. Ванеев, В. А. Минкина]. – Изд. третье, перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2006. – 592 с. – (Серия "Библиотека").
2. Трачук Л. Ф. Классификация электронной библиографической продукции / Л. Ф. Трачук, Г. Н. Швецова-Водка // Научные и технические библиотеки. – 2009. – № 8. – С. 33–46.
3. Швецова-Водка Г. М. Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2000. – 205 с.
4. Шрайберг Я. Л. Інтеграція бібліотек в інформаційне суспільство, яке розвивається: що нас чекає попереду? : [доп. на 19-й Міжнар. конф. "Крим-2012"] / Яків Шрайберг // Вища школа. – 2012. – № 11. – С. 83–119.
5. Шрайберг Я. Л. Електронна книга, майбутнє бібліотеки і суспільна свідомість: спроба осмислення і передбачення : [доп. на 20-й Міжнар. конф. "Крим-2013"] / Яків Шрайберг // Вища школа. – 2013. – № 12. – С. 80–121.

***Аннотация.** Осуществлен обзор содержательных и жанровых особенностей электронной библиографической продукции, которую предлагает удаленным пользователям научная библиотека Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.*

***Ключевые слова:** веб-сайты библиотек, электронная библиографическая продукция, электронные каталоги, электронные библиографические указатели, виртуальные списки, бюллетени, пресс-клиппинги, виртуальные выставки.*

***Annotation.** The review of content and genre features of the electronic bibliographic product which is offered to remote users by the Scientific Library of the Yaroslav the Wise National Law University have been realized.*

***Key words:** web-sites of libraries, electronic bibliographic products, electronic catalogs, electronic bibliographic indexes, virtual lists, bulletins, press clippings, virtual exhibitions.*

ОНЛАЙНОВІ РАРИТЕТНІ КОЛЕКЦІЇ ЯК ПРЕРОГАТИВА СУЧАСНИХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Сафонова В. В.

Харківська державна наукова
бібліотека імені В. Г. Короленка,
Україна, м. Харків

***Анотація.** У статті розглянута роль цифрових колекцій раритетів як ресурсів віддаленого доступу у використанні онлайн-форм обслуговування користувачів. Акцентовується увага на формуванні нової концепції наукової бібліотеки, визначенні її місця в сучасному електронно-інформаційному середовищі.*

***Ключові слова:** електронні раритетні колекції, ресурси віддаленого доступу, обслуговування користувачів, наукові бібліотеки.*

Вік технологій здійснив значний вплив на зміну формату спілкування бібліотеки і читача, на способи отримання інформації, у тому числі наукової. Це, у свою чергу, сприяє формуванню нової концепції наукової бібліотеки, що передбачає обслуговування науковців, студентів, а також такої групи користувачів, як дослідники-аматори, у режимі он-лайн. Наукова бібліотека, маючи значно більший потенціал освітніх ресурсів ніж публічна, стає центром залучення всіх, для кого сам процес пізнання, самостійної освіти складає певну частину власного життя і самореалізації.

Усім практикам відома така проблема, як тенденція до зниження кількості «реальних» користувачів та перехід до он-лайн обслуговування різних читацьких категорій, незалежно від віку, соціального статусу та інформаційних потреб. Досвід підтверджує те, що сьогодні бібліотеки надають значну кількість послуг саме в електронному режимі. Така форма публічної комунікації – майбутнє бібліотеки як соціальної інституції. У комунікативно-педагогічному процесі одна із провідних ролей на сьогодні

належить інтернет-середовищу як інструменту, через який реалізується пізнавальна діяльність людини. І розширення читацької аудиторії наукової бібліотеки за рахунок створення відкритих електронних зібрань раритетів книжкової і документальної культури в цілому – одна із складових цього процесу.

До колекцій можуть входити цінні друковані та рукописні матеріали (у тому числі архівні матеріали), артефакти. Йдеться саме про створення самостійних онлайн-колекцій, а не про окремі оцифровані видання. Функції, які виконують такі колекції, – просвітницька, наукова, пізнавальна, навчальна, дослідницька. Раритетні онлайн-колекції приваблюють, перш за все, поціновувачів старовини, науковців-істориків, культурологів. Проте можуть бути цікавими і більш широкому загалу.

Надання бібліотекарями кваліфікованої допомоги у здійсненні науково-освітнього процесу через створення якісних інформаційних веб-продуктів – питання актуальне. Досить часто воно висвітлюється на практиці і гостро постає в публікаціях. Додамо, що забезпечення онлайн-доступу до документальних масивів, які знаходяться не лише у фонді конкретної бібліотеки, а й у чималій кількості книгозбірень, дозволяє отримати інформацію інтегровано, комплексно. Усе це представляє бібліотеку як сучасну аналітично-інформаційну інституцію, що спочатку аналізує і відбирає, а потім надає користувачу вже готовий до перегляду онлайн-продукт у вигляді тематичної колекції, навігатора певної тематики тощо. Розміщення в Інтернеті інформації, яка пройшла інтелектуальну і духовну експертизу, певною мірою гарантує її якість. Експертом виступає бібліотека, особливо, якщо вона – наукова. Саме бібліотека створює ексклюзивний острів знань у величезному і неоднозначному електронно-інформаційному потоці, у тому числі і у вигляді електронних колекцій.

Отже, сучасний рівень представлення і донесення до соціуму інтелектуального, культурного надбання людства відіграє значну роль у створенні нового іміджу наукової бібліотеки у сучасному інформаційному

середовищі. І певне місце у цьому процесі посідає створення бібліотечних раритетних колекцій он-лайн.

Формування колекції електронних версій раритетних видань – одна зі складових оцифрування власного контенту, яким в тій чи іншій мірі займаються сьогодні наукові бібліотеки. Спостерігається тенденція створення власних електронних бібліотек. Хоча, звичайно, створення електронних онлайнових зібрань творів авторів-викладачів вищих навчальних закладів – практика більш поширена, аніж формування самостійних тематичних онлайнових колекцій, як і колекцій рідкісних видань. Яскравим прикладом електронного зібрання, що відображає раритетні видання з окремої галузі знань, може бути колекція рідкісних видань з права eLEGALIUM¹, наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Логічно, щоб кожна бібліотека мала автентичну колекцію, що відображає і підкреслює специфіку її фонду. Представлення в мережі галузевих або тематичних раритетних колекцій – якісно новий рівень надання інформації для сучасного дослідника, інноваційна форма бібліотечного обслуговування, що реалізується завдяки відкритому доступу до вивчення першоджерел. Навіть коли доступ до раритетних колекцій здійснюється через авторизацію (реєстрацію користувача бібліотеки), це навряд чи серйозно стане на перешкоді популярності ресурсу. Так, на сьогодні колекції проекту «Історична спадщина України»: світовий доступ в електронному форматі»², де присутні окремі тематичні комплекси, відкриті через авторизацію на сайті Національної історичної бібліотеки України.

Цифрова бібліотека Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського представляє електронні колекції історико-культурних

---

¹ URL: http://library.nulau.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=270&Itemid=126.

² URL: <http://www.nibu.kiev.ua/files/ISU/index.html>.

фондів бібліотеки за галузево-тематичними комплексами³. Багатогалузева колекція раритетів дозволяє задовольняти інформаційні потреби користувачів диференційовано.

Представляючи колекції раритетів на своїх сайтах, бібліотека дещо наближається і до музейної установи. Цінні видання є, по суті, експонатами, електронні образи яких формують експозицію, що працює для відвідувача он-лайн. Якщо онлайнова колекція мислиться як електронне зібрання копій раритетних видань, цінних рукописних матеріалів, артефактів, то це наближує її до музейної експозиції і затверджує її статус як наукової установи.

Інтеграція до світового цифрового ресурсу, що розкриває, в тому числі, історико-культурне надбання людства, сприяє рекламі унікальних, раритетних колекцій наукових бібліотек і презентує їх саме із зазначеного боку. Звичайно, перш за все, йдеться про Світову цифрову бібліотеку⁴, до якої потрапили цифрові версії унікальних документів із фондів Національної парламентської бібліотеки України та Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська Академія», Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника та Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ЦНБ Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». Ці електронні представлення надають світовому користувачеві можливість ознайомитися із раритетними виданнями вітчизняного сегмента, хоча кількість їх наразі невелика. Проте потенційно вони вже є максимально відкритими для світового співтовариства.

Отже, представлення копій раритетних видань для користувача Інтернету на сайтах бібліотек (як у світовій цифровій бібліотеці) – це зв'язок із світовою спільнотою, позиціонування бібліотеки як носія культурної

---

³ URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=.

⁴ URL: <http://www.wdl.org>.

спадщини людства, здійснення двобічної інтеграції до світового наукового співтовариства.

При організації цифрових колекцій більшість бібліотек стикаються зі схожими проблемами. Одна з них – відсутність чіткого планування процесу оцифрування фондів. Проте при визначенні пріоритетів його реалізації оцифруванню унікальних, особливо цінних документів відведено одне з перших місць.

У Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка з метою збереження видань, що становлять історико-культурну цінність, та надання доступу до них широкій читацькій аудиторії ведеться робота з формування електронного фонду документів⁵. Як ресурс віддаленого доступу він представляє цифрові копії документів он-лайн, а також перелік видань, електронні версії яких можна переглянути у локальній мережі, залах бібліотеки. До електронного фонду документів потрапляють також видання, що оцифровуються для електронної бібліотеки «Культура України». Он-лайн доступними є повні тексти або фрагменти (частини тексту) раритетних документів, у тому числі унікального примірника Острозької Біблії 1580–1581 рр., «Кроніки, або Хронографа» бл. 1622 року.

Місце зберігання електронних версій документів – сервер ХДНБ, однак останнім часом активно використовуються й інші сервіси (Calameo, DocMe). Звичайно, використання безкоштовних хостингів зумовлено певними технічними та фінансовими нюансами, і хотілося б, щоб таке вирішення питання про надання доступу до електронних версій раритетних документів було лише тимчасовим. Повнотекстова база даних і інтегрована колекція раритетів – це зручність і у пошуку, і у перегляді. Саме так можна представити основний напрям популяризації національної культурної спадщини серед сучасної аудиторії користувачів. Водночас так у певному

---

⁵ URL: http://korolenko.kharkov.com/fond/elektron_fond.html.

сенсі можна визначити і прерогативу наукової бібліотеки, що має унікальний, проте недостатньо доступний для користувачів фонд.

У розділі сайту «Фонди та колекції / Фонд рідкісних видань та рукописів»⁶, представлений також Путівник «Колекції рідкісних видань та рукописів у фондах ХДНБ ім. В. Г. Короленка»⁷. Цей ресурс знайомить користувача з унікальними колекціями раритетів з фонду бібліотеки, містить образи і фотофрагменти документів-унікумів, характеристики окремих колекцій («Інкунабули», «Альдіни», «Стародруки, видані в Україні» тощо) та анотації до окремих документів, що входять до складу колекції. Це дозволяє акцентовано розкривати унікальний фонд бібліотеки. Цікаві для дослідника матеріали можна знайти і на ресурсі «Краєзнавча електронна бібліотека»⁸.

Хоча головною тезою цієї статті є значення створення саме раритетних колекцій он-лайн, актуальним усе ж таки залишається й вирішення проблем, пов'язаних із формуванням єдиної електронної бібліотеки власних документних ресурсів конкретної бібліотеки. Наразі питання про створення єдиної електронної бібліотеки, що поєднала б у собі всі електронні представлення, які розміщені у різних точках онлайн-доступу, залишається відкритим. Перспективним є питання і про надання доступу до повних текстів із залученням відповідного пошукового апарату, що представить колекцію документів у вигляді електронної бази даних. На наш погляд, відсутність інтегрованого ресурсу (єдиного зібрання документів з альтернативою розподіленого доступу до окремих колекцій) додає певної незручності при пошуку та перегляду і дещо занижує статус бібліотеки.

Проте, окремо чи у складі єдиної електронної бібліотеки, електронні колекції раритетів можуть стати одним із найпотужніших інформаційних ресурсів віддаленого доступу, що відповідають сучасному рівню бібліотечного сервісу. Такі колекції, з одного боку, інтегрують історико-

---

⁶ URL: <http://korolenko.kharkov.com/fond/fond.html#r>.

⁷ URL: <http://korolenko.kharkov.com/putevoditel.htm>.

⁸ URL: <http://korolenko.kharkov.com/kray/kray8.html>.

культурні цінності у світове інформаційне середовище, з другого – сприяють розвитку нової концепції наукової бібліотеки, яка базується на зміні пріоритету форм надання інформації, спілкування бібліотеки і читача. Нове кредо бібліотеки – «інтелект плюс технології». Сьогодні користувач – ключова фігура, на яку орієнтується професіонал. І бібліотекар-професіонал має думати та обирати ті способи доведення інформації, які зручніші для аудиторії користувачів бібліотеки.

Підсумовуючи сказане, виділимо найголовніші завдання, які виконує онлайнова колекція раритетів, а саме: розкриття унікального фонду, презентація конкретної бібліотеки як важливої інституції, що має потужний науково-освітній потенціал і спроможна посідати важливе місце у сучасному електронному середовищі, розширення читацької аудиторії через надання онлайн-послуги (доступ до електронної колекції), найповніша реалізація статусу наукової бібліотеки. Раритетні електронні колекції бібліотек мають стати базою щодо вивчення і розкриття історико-культурної спадщини окремого регіону або країни для широкого загалу.

Список використаних джерел

1. Самохіна Н. Архівування інформаційних ресурсів у системі формування електронної бібліотеки / Н. Самохіна // Бібліотечний вісник. – 2012. – № 5. – С. 27–31.
2. Соловяненко Д. Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі: Частина третя. Роль академічних бібліотек у конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ / Д. Соловяненко // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 6. – С. 3–17.

***Аннотация.** В статье рассматривается роль цифровых коллекций раритетов как ресурсов удаленного доступа в использовании онлайн-форм обслуживания пользователей. Акцентируется внимание на формировании новой концепции научной библиотеки, определении ее места в современной электронно-информационной среде.*

***Ключевые слова:** электронные раритетные коллекции, ресурсы удаленного доступа, обслуживание пользователей, научные библиотеки.*

Annotation. *The article examines the role of library digital collections of rarities as remote access resources to use online forms of user service. Attention is focused on the new concept of scientific libraries, defining its place in today's electronic information environment.*

Key words: *digital collections of rarities, remote access resources, user service, scientific libraries.*

НАЦІОНАЛЬНА ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА: ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТОПОСТАЧАННЯ

Соляник А. А.

Харківська державна академія
культури, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглядаються особливості документопостачання в Національній електронній бібліотеці.*

***Ключові слова:** електронні бібліотеки, документопостачання, електронні видання.*

Європейський вибір України зобов'язує її докласти максимальних зусиль для формування та організації ефективного використання фонду Національної електронної бібліотеки як розподіленої системи цифрових колекцій бібліотек, архівів, музеїв, об'єднаних єдиним пошуковим апаратом та інтерфейсом дистанційного доступу. Гарантованою формою документопостачання фонду Національної електронної бібліотеки (НЕБ) є безперешкодне функціонування обов'язкового примірника електронних документів, зокрема й мережевих.

Чинна нормативна база, що регламентує в Україні формування фонду НЕБ, передбачає поки що два способи документопостачання: передавання видавцями Книжковій палаті України електронних оригінал-макетів тиражованих видань, перш за все періодичних, а також надання бібліотекам-агрегаторам НЕБ електронних видань на автономних носіях. Між тим, за даними міжнародних експертів нині вже у 30 країнах світу закон про обов'язковий примірник передбачає депонування найцінніших ресурсів національного сегменту Інтернету.

Компаративний аналіз чинного зарубіжного законодавства про обов'язковий примірник документів дозволяє стверджувати, що найпрогресивніші моделі функціонування цієї організаційної форми

гарантованого документопостачання бібліотек мережевими виданнями існують у Франції, Великій Британії, Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії. Реалізація цих моделей передбачає гармонізацію законодавства про обов'язковий примірник мережових видань з вимогами законів про інтелектуальну власність та захист персональних даних. В основу такої гармонізації покладено директиви Євросоюзу 2001 р. щодо авторського права, які підкреслюють необхідність обов'язкового депонування та довготривалого зберігання національними бібліотеками суспільно значущих Інтернет-видань як виключення з закону про інтелектуальну власність заради підтримки освіти та наукових досліджень. При цьому у більшості країн світу, які мають розвинуте законодавство про авторське право, мережеві документи, які надійшли до бібліотеки через систему обов'язкового примірника, можуть вивчатися фахівцями лише в приміщенні бібліотеки у наукових читальних залах на індивідуальних робочих місцях, які акредитовані за ними. Окрім цього фахівці мають документально підтвердити необхідність роботи з такими колекціями. В цілому в зарубіжній бібліотечній практиці для користувачів передбачено чотири основні рівні доступу до об'єктів обов'язкового депонування: доступ з комп'ютерів бібліотеки; доступ з комп'ютерів університетів, коледжів, публічних бібліотек; доступ з персональних комп'ютерів користувачів-дослідників; виставлення електронних документів на сайті бібліотеки (наприклад, як експонати виставки).

Переважає більшість національних бібліотек провідних країн світу визнають корпоративність як головний організаційний принцип формування єдиного розподіленого архіву мережових видань. В Україні реалізацію принципу координації-кооперації треба розпочинати з розроблення Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського Профілю комплектування національного розподіленого фонду електронних документів, який має закріплювати принципи відбору, розподіл документів по системі фондів бібліотек-одержувачів мережевого обов'язкового

примірника, а також відповідальність за його зберігання та надання в користування.

Зважаючи на закордонний досвід, на першому етапі реалізації обов'язкового депонування національного сегмента Інтернету доцільно встановити наступні критерії відбору мережевих документів:

- національний домен;
- веб-сайти з доменів інших країн, релевантні запитам щодо національного надбання (екстериорика);
- мережеві бази даних, що мають наукову, історичну та культурну цінність.

Національний домен має включати:

- офіційні сайти органів державної влади та управління, провідних громадських об'єднань, політичних партій, крупних діячів політики, мистецтва, науки, культури;
- електронні бібліотеки та інституціональні репозитарії;
- архіви загальнодержавних газет та електронні наукові журнали.

Ці ресурси необхідно ввести до складу обов'язкового примірника документів як об'єкти депонування з періодичністю архівування 4 рази на рік. З метою повноти охоплення даних ресурсів доцільно застосовувати веб-роботів, що ведуть автоматичний збір Інтернет-матеріалів («харвестинг» – від англ. «to harvest» – «збирати врожай»).

Веб-сайти вітчизняного сегменту Інтернету містять величезну кількість цінних матеріалів, які мають бути збережені та доступні для прийдешніх поколінь. Але включення цих документів в розподілений фонд Національної електронної бібліотеки України викликає багато складнощів. Однією з головних проблем є необхідність ефективної взаємодії українського законодавства про обов'язкове депонування з законодавством про авторське право. Лише автор може визначати, як і при яких умовах його твір стане публічно доступним, саме він має право на доходи від використання його інтелектуальної власності. В інтересах суспільства Закон України про

обов'язковий примірник документів встановлює обмеження цих прав, передбачаючи безоплатну передачу певної кількості примірників кожного видання, опублікованого в Україні, з метою зберігання та використання в провідних бібліотеках для задоволення наукових, культурних та освітніх інформаційних потреб користувачів. Дана вимога для електронних видань на автономних носіях не може спричинити великих фінансових втрат авторам або виробникам документів. Але для видань, що функціонують в мережевому середовищі й можуть стати доступними необмеженій кількості користувачів, необхідні особливі умови депонування, які необхідно зафіксувати в підзаконних актах, що регламентують функціонування системи вітчизняного обов'язкового примірника документів.

***Аннотация.** Рассматриваются особенности документоснабжения в Национальной электронной библиотеке.*

***Ключевые слова:** электронные библиотеки, документоснабжение, электронные издания.*

***Annotation.** The features of the document supply in the National Digital Library have been considered.*

***Key words:** electronic libraries, document supply, electronic editions.*

УДК 021:004.67
ББК 78.375.0

МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ БІБЛІОТЕК: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Стрілець Н. О.

Харківська державна наукова
бібліотека імені В. Г. Короленка,
Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглядаються можливості зарубіжних бібліотек зі збереження та організації доступу до цифрових матеріалів.*

***Ключові слова:** бібліотеки, веб-архівування, веб-ресурси, веб-харвестінг, інформатизація, цифрові комунікації.*

Інформаційні технології все більше впливають на діяльність бібліотеки, що призводить до трансформації форм взаємодії з користувачами. Нині значна частина інформації зберігається у глобальній комп'ютерній мережі, що змінює підходи до створення, розповсюдження, зберігання та доведення інформації до споживачів. Використання цифрових каналів комунікації дозволяє прискорити процес взаємодії бібліотеки з користувачами та здійснювати двосторонню комунікацію, що позитивно впливає на імідж книгозбірні. Цифрові комунікації перетворюють бібліотечну ідеологію, адже зміщуються акценти з володіння документом до гарантованої можливості звернення до нього за необхідністю.

За допомогою цифрових комунікацій бібліотеки розміщують власні інформаційні ресурси та впроваджують обслуговування користувачів через Інтернет. Важливими ресурсами, що створюються працівниками бібліотек, є електронні каталоги та бази даних, довідники, повні тексти оцифрованих документів.

Слід зазначити, що більшість бібліотек світу долучилася до процесів довгострокового збереження та оперативного доступу до інформаційних

масивів з Інтернету, формуючи власні проекти архівування. Серед них бібліотеки США, Великої Британії, Фінляндії, Німеччини, Нідерландів, Австралії тощо. Стисло проаналізуємо їх проекти.

У 2000 р. Бібліотека Конгресу США розпочала реалізацію Національної Програми з цифрової інформаційної інфраструктури та стратегії збереження (the National Digital Information Infrastructure and Preservation Program). У межах реалізації програми передбачалася співпраця з федеральними установами й інститутами для розвитку національної стратегії цифрового збереження. У підсумку Програма об'єднала понад 170 організацій, надавши доступ до багатої національної цифрової колекції, що стало яскравим прикладом незаперечної переваги співробітництва та партнерських відносин. Планується забезпечувати довготривале збереження та постійний доступ до цифрових матеріалів. Реалізовано національну стратегію зі збору, збереження та надання доступу до цифрового контенту як сучасників, так і майбутніх поколінь, особливо того, що створюється та існує тільки у цифровому вигляді. У 2010 р. Бібліотека Конгресу США ініціювала створення Національного цифрового альянсу (National Digital Stewardship Alliance, NDSA). Ця спільна ініціатива урядових установ, освітніх інститутів, некомерційних організацій і підприємств, передбачає збереження розосереджених національних цифрових колекцій і надання доступу до них. Національний альянс стане продовженням Національної Програми з цифрової інформаційної інфраструктури та стратегії збереження. Зважаючи на попередні досягнення Національної Програми, Національний цифровий альянс має на меті: розвиток стандартів і практик задля збереження цифрової спадщини, об'єднання зусиль з експертами з виявлення найважливіших категорій цифрової інформації, які терміново потребують збереження, розробки заходів стосовно об'єднання контенту в національну колекцію. Проект веб-архівування Бібліотеки Конгресу США (LCWA) – складова діяльності цієї установи зі збереження веб-матеріалів для майбутніх поколінь дослідників.

Для забезпечення довготривалого збереження веб-ресурсів з питань освіти та культури на домені uk та надання до них доступу у Британській бібліотеці впроваджено програму архівування публікацій. Цілі програми: створити всеосяжний веб-архів як частину цифрової колекції Британської бібліотеки; забезпечити довгострокове збереження архіву з можливостями доступу до нього в майбутньому; підготувати персонал і організувати всі процеси та системи, необхідні для легального депонування веб-ресурсів.

Британська бібліотека, до складу якої також входять Об'єднаний комітет інформаційних систем (Joint Information Systems Committee), Національна бібліотека Уельсу і Wellcome Trust, очолює Консорціум веб-архівування Сполученого Королівства (UK Web Archiving Consortium, UKWAC). Вона стала одним із засновників Міжнародного консорціуму збереження Інтернету (International Internet Preservation Consortium, IIPC), в якому беруть участь національні бібліотеки та інші зацікавлені організації, обмінюючись досвідом та просуваючи використання загальних стандартів і технологій.

Національна бібліотека Німеччини у співпраці з іншими установами культури створила експертну бібліотечну мережу NESTOR для розробки методик і рекомендацій щодо збереження цифрової спадщини та навчання працівників бібліотек. Проект KOPAL (Co-operative Development of a Long-Term Digital Information Archive) присвячений розробці цифрового інформаційного архіву для довготривалого зберігання електронних документів зі збереженням всіх функцій повноцінного доступу до них у майбутньому.

У Нідерландах із 1995 р. розпочато розробку системи для добровільного депонування електронних публікацій. У 2000 р. Королівською бібліотекою спільно з IBM розроблено депозитарний архів для зберігання електронних публікацій, оснований на стандарті OAIS. У Нідерландах із 2002 р. функціонує e-Depot – офіційний архів найбільших видавничих будинків Kluwer і Elsevier Science та інших членів Голландської асоціації

видавців. Із 2006 р. Королівська бібліотека здійснює веб-архівування і довготривале збереження спеціально відібраних мережевих ресурсів на основі договорів із видавцями.

У Фінляндії з 1997 р. для збору, реєстрації та довготривалого зберігання Інтернет-публікацій функціонує архівна система EVA, яка є об'єднаним проектом бібліотек, видавців та експертного співтовариства країни, що координує Національна бібліотека Фінляндії. Збираються публічно доступні статичні веб-сторінки фінського домену. Із 2002 р. періодично збираються статичні образи сторінок домену fi. Зміни до Закону про обов'язковий примірник і Закону про копірайт, які розроблялися паралельно, набули чинності в 2005 р. Національна бібліотека Фінляндії набула права збирати цифрові матеріали он-лайн і офлайн, а також радіо- і телепрограми.

Швеція була першою країною, яка досліджувала технології харвестінгу для архівування мережевих інформаційних ресурсів. Королівська бібліотека Швеції з 1996 р. вивчала питання збору та довготривалого збереження статичних і динамічних мережевих документів Швеції в рамках проекту Kulturarw3. Із 2002 р. Королівська бібліотека розпочала збирати й архівувати мережеві документи Швеції, які зберігаються разом із метаданими в окремих файлах, що використовують MIME-формат. Наразі в архіві зберігаються 3,4 терабайти даних, у 130 млн файлів [4].

У Національній бібліотеці Австралії вивчають проблеми довгострокового збереження цифрової інформації з 1996 р. Був створений архів PANDORA, в якому зберігаються спеціально відібрані веб-ресурси, що мають національне значення і гідні того, щоб забезпечити їх довготривале збереження. Для автоматичного збору й опису веб-ресурсів та організації доступу до них розроблене спеціальне програмне забезпечення PANDAS. Воно було розроблене для підтримки робочих процесів, таких як: визначення, відбір та реєстрація інформації; збір файлів; перевірка якості матеріалів; організація доступу. Для кожного заголовка призначається

номер, згенерований PANDAS, який стає частиною постійного URL. PANDAS генерує постійний URL відповідно до схеми, що розроблена Національною бібліотекою для цифрових колекцій [5].

Литовська національна бібліотека імені Мартінаса Мажвідаса збирає і зберігає обов'язковий примірник документів, зокрема електронний. Бібліотека архівує документи з національного домену lt, інші документи, що мають важливе значення для країни, комерційні й урядові електронні документи. У 2002 р. для зберігання мережевих матеріалів був створений архів електронних ресурсів як підсистема LIBIS (Литовська інтегрована бібліотечна інформаційна система). Архів електронних ресурсів є депозитарною системою для зберігання мережевих публікацій, основою якої виступає модель NEDLIB. Литовська національна бібліотека є партнером проекту NEDLIB, а також використовує розроблений у рамках цього проекту кроулер. Бібліотека збирає мережеві ресурси свого національного домену один раз на півроку, одночасно з'ясовуючи питання про права для кожного ресурсу і забезпечуючи його метаданими у стандарті Dublin Core.

Таким чином, можна узагальнити, що національні бібліотеки багатьох країн світу досліджують проблеми архівування мережевих ресурсів, створюючи архіви, які комплектуються завдяки поєднанню технологій веб-харвестінгу і глибокого тематичного архівування. Архівування і довготривале збереження мережевих ресурсів потребують серйозних наукових досліджень і технологічних розробок, в яких ключову роль відіграватиме міжнародне співробітництво. У результаті міжнародного співробітництва розроблені стандарти, схеми метаданих та відкрите програмне забезпечення для довготривалого збереження мережевої інформації, які необхідно вивчати та на які слід зважати в бібліотечній діяльності з архівування веб-ресурсів в Україні.

Отже, використання цифрових каналів комунікації дозволить зробити послуги бібліотеки конкурентоспроможними та затребуваними порівняно з сервісами, що надаються комерційними компаніями. Бібліотека як

суспільний інститут має реальні шанси зберегти свої позиції в інформаційну еру, якщо зможе роботу з цифровими масивами зробити невід'ємною частиною своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Копанєва В. Бібліотека та мережева інформація [Текст] / В. Копанєва // Вісник Книжкової палати. – 2007. – № 2. – С. 31–36.
2. Соколов А. В. Коммуникационные каналы [Электронный ресурс] / А. В. Соколов. – Режим доступа : <http://www.evartist.narod.ru/text16/076.htm> (дата обращения: 17.03.2014). – Загл. с экрана.
3. Степанов В. К. Библиотека и цифровые коммуникации: угроза существованию или новые возможности? [Электронный ресурс] / В. К. Степанов. – Режим доступа : http://www.vadimstepanov.ru/f_texts/minsk_01.htm (дата обращения: 17.03.2014). – Загл. с экрана.
4. Kulturarw3 [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.kb.se/kw3> (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.
5. PANDORA [Electronic resource] : Australia's Web Archive. – Way of access : <http://pandora.nla.gov.au> (date of appeal: 17.03.2014). – Title from the screen.

Аннотация. Рассматриваются возможности зарубежных библиотек по хранению и организации доступа к цифровым материалам.

Ключевые слова: библиотеки, веб-архивирование, веб-ресурсы, веб-харвестинг, информатизация, цифровые коммуникации.

Annotation. The possibilities of foreign libraries on conservation and organization of access to digital content have been considered.

Key words: librarys, web-archiving, web-sites, web-harvestinh, information, digital communication.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ

Фролова Н. М.,

Кашаєва Л. В.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглянуто принципи відкритого доступу, визначено поняття «інституційний репозитарій». Описано створення та розвиток репозитарію наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на базі програмного забезпечення DSpace, наведено структуру його фондів і колекцій.*

***Ключові слова:** відкритий доступ, інституційний репозитарій, DSpace.*

Загальновизнаним є той факт, що відкритий і оперативний доступ до наукової інформації є важливою умовою проведення досліджень, стимулювання інновацій, спрямованих на розповсюдження знань та покликаних сприяти прогресу.

Сьогодення розвитку науки та освіти можна охарактеризувати створенням і активним впровадженням цифрових сховищ і архівів. Сучасні інформаційні технології стають ефективним засобом переведення паперових документів в електронну форму та дозволяють формувати принципово нові інформаційні ресурси, до яких у тому числі належить інституційний репозитарій (ІР) – електронний архів відкритого доступу. Всесвітня мережа Інтернет дає можливість зробити доступними результати наукової роботи вчених з різних галузей науки у сучасному інформаційному полі всім, всюди та повсякчас. Бібліотеки вишів, як і всі бібліотеки світу, відкривають свої каталоги та інші ресурси для вільного користування усім зацікавленим [6]. Це стало можливо завдяки всесвітньому руху Open Acces. Відкритий доступ

(ВД) до інформації забезпечується через журнали відкритого доступу та електронні репозитарії, які створюються в університетах, науково-дослідних установах, де окрім друкованих архівуються ще й недруковані статті.

Як відомо, основні принципи відкритого доступу до наукових знань сформульовані у наступних документах: Будапештська ініціатива «Відкритий доступ» (Budapest Open Access Initiative), прийнята Інститутом «Відкрите Суспільство»; Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань (Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities). Зокрема, основною тезою Будапештської ініціативи «Відкритий доступ» стало запрошення університетів, бібліотек, видавництв, фондів, учених приєднатися до відкритого доступу, зробити результати наукових досліджень відкритими для спільноти [9]. Згідно з Берлінською декларацією автори і правовласники дарують всім користувачам вільне, необмежене право доступу і дозвіл на копіювання, використання, поширення, передачу і публічну демонстрацію, а також на поширення роботи в електронній формі для будь-яких законних цілей з відповідним зазначенням авторства, а також право на виготовлення невеликої кількості друкованих копій для свого особистого використання [8].

Важливим орієнтиром для університетів і бібліотек стали сформульовані Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій і установ (ІФЛА) загальні принципи, на яких базується ідеологія «Відкритого архіву». Серед них:

- консолідація у світовому масштабі архівів наукових матеріалів;
- вільний доступ до архівів (до метаданих);
- узгоджені інтерфейси архівів і постачальників інформації;
- простота використання.

Модель відкритого доступу стала у нагоді університетським бібліотекам, які в добу інформаційного суспільства очолюють систему організації і публікації науково-освітніх розробок, постають як відкритий дослідницький інститут, а сучасний веб-механізм гарантує до них швидкий і

вільний доступ. Відкритий доступ не означає порушення авторських прав, оскільки узгоджується із законодавством. Репозитарії не виконують видавничої функції, лише зберігають електронні версії документів та забезпечують до них доступ.

Створення інституційного репозитарія відповідає європейським тенденціям розвитку електронних бібліотек, про що свідчать Рекомендації європейських Університетів (2008), пропозиції Ольвійської Хартії «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» (2009), завдання Проекту ElibrUkr – «Електронна бібліотека України: створення Центрів знань в Університетах України» (2009) та ін. Основним принципом є надання безоплатного доступу до публікацій завдяки розміщенню їх у відкритому електронному архіві, що й покладено в основу названих вище документів.

За визначенням мережевої енциклопедії Вікіпедії (Wikipedia) інституційний репозитарій – це місце у мережі для збору, забезпечення збереження та розповсюдження в електронному форматі інтелектуальної продукції установи, зокрема, наукової [3]. Інституційний репозитарій передбачає збір публікацій своїх науковців і співробітників, чим і відрізняється від тематичної електронної бібліотеки. Види документів, які зберігають ІР, залежать від єдиної політики університету та самого репозитарію. Інституційні репозитарії зберігають оцифровані об'єкти, насамперед, наукової, освітньої, навчальної діяльності вузу.

Отже, слід погодитися із твердженням, що репозитарій – організована колекція цифрових документів та набір сервісів навколо цієї колекції, яка репрезентує результати наукових досліджень у вільному on-line доступі, а також забезпечує надійне їх зберігання. Основними видами репозитаріїв вважаються інституційні та тематичні [7].

Основне місце у справі формування відкритих архівів власної наукової продукції відведено бібліотекам університетів, які забезпечують науковим дослідженням інформаційну свободу, доступність та очікувані результати у науковому співтоваристві.

Останніми роками активізувалася робота наукових бібліотек вищої школи України щодо організації та формування інституційних репозитаріїв, що сприяє підвищенню рейтингів наукових публікацій дослідників вузів. Бібліотечні практики, фахівці на сторінках періодичних видань висвітлюють певні аспекти створення репозитаріїв як елементу електронного середовища вишу, акцентують увагу на тому, що інституційні репозитарії стають потужними інноваційними інструментами інформаційного забезпечення науки і освіти [1; 5]. Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у процесі організації архіву відкритого доступу використовує існуючий досвід і технології, її діяльність у цьому напрямі є прогресивною.

Інституційний репозитарій НЮУ імені Ярослава Мудрого¹ (eNULAUIR) діє з квітня 2012 року на підставі «Положення про університетський репозитарій – електронний архів НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» (eNULAUIR)», затвердженого ректором університету. У цьому документі визначені мета, основні функції та завдання університетського архіву відкритого доступу, які полягають у наступному:

- забезпечити місце і спосіб централізованого і тривалого зберігання в електронному вигляді наукових публікацій дослідників університету;
- інтегрувати наукові інформаційні ресурси університету у світовий науковий інформаційний простір;
- сприяти зростанню популярності університету шляхом подання його наукової продукції у глобальній мережі;
- збільшити цитованість публікацій наукових співробітників шляхом забезпечення вільного доступу до них за допомогою Інтернет.

Інституційний репозитарій НЮУ імені Ярослава Мудрого накопичує документи наукового, освітнього та науково-методичного призначення, створені вченими, аспірантами, працівниками університету, на цей час до них забезпечено постійний безкоштовний доступ через Інтернет. Репозитарій

---

¹ URL: <http://dspace.nulau.edu.ua:8088>.

університету є складовою частиною електронної колекції наукової бібліотеки, він за допомогою мережевих сервісів зберігає, систематизує та поширює твори у цифровому вигляді та відіграє важливу роль у науковій комунікації. Організація та функціонування електронного архіву-репозитарію університету зі зручними та широкими можливостями довідково-пошукового апарату відповідає одному з основних принципів інформаційно-комунікаційних технологій – одноразове введення і багаторазове використання.

Створювався ІР НЮУ імені Ярослава Мудрого за такими принципами: пріоритетність інформаційних потреб користувачів, стандартів відкритого доступу; зручне програмне забезпечення; використання технологій електронної бібліотеки, спрямованих на вдосконалення бібліотечно-інформаційних сервісів; взаємодія з кафедрами та науковими підрозділами університету.

Формування відкритого наукового архіву університету здійснюється різними способами: по-перше, занесення електронних версій наукових публікацій, матеріалів кафедр відбувається централізовано координаторами кафедр згідно з «Розпорядженням ректора про створення Координаційної ради»; по-друге, електронні копії навчально-методичних видань безпосередньо поповнюються редакційно-видавничим відділом університету. Автори (zareєстровані користувачі) можуть самостійно вносити свої статті до архіву, але політика самоархівування авторами своїх публікацій у репозитарій носить поки що рекомендаційний характер і не досягає бажаного результату, тому потребує вдосконалення система проведення тренінгів, індивідуальних та групових занять з науковцями та працівниками університету, особливо присвячених коректному заповненню метаданих.

Відкритий електронний контент репозитарію сформовано як універсальне за змістом наукове зібрання, комплектування його інформаційного документального фонду відбувається в чіткій відповідності до навчальних планів, програм стратегічного розвитку науково-

дослідницької діяльності університету. Для зручності користувачів була обрана ієрархічна структура відкритого архіву, яка містить у собі розділи та зібрання, а саме: наукові видання, праці вчених кафедр, фонди навчальних видань, роботи студентів, фонди рідкісних видань (електронні колекції), публікації співробітників бібліотеки. Відслідковується інтеграція наукової та навчальної діяльності університету у кожному розділі репозитарію. Так, розділ «Праці вчених кафедр», який складається із 3600 документів, має однакову структуру колекцій кожної кафедри: монографії, наукові статі, тези та доповіді вчених окремої кафедри, а розділ «Наукові зібрання», обсягом 265 документів, складається з матеріалів науково-практичних конференцій, періодичних видань, збірників наукових праць, які відображають науково-дослідницьку діяльність університету у цілому. У розділі «Фонди рідкісних видань» (80 документів) зібрані електронні колекції, які мають велику історичну, культурно-освітню, наукову і матеріальну цінність: стародруки, зібрання газет початку XX ст., іміджеві колекції рідкісних видань XIX – початку XX ст., зокрема, колекція «Представники харківської правової школи».

Для створення репозитарію університету була використана система DSpace. Серед її переваг слід назвати безкоштовність, популярність у світі, можливість створення електронних архівів інформаційних ресурсів різного виду, підтримка стандартизованого формату метаданих у Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAIPMH, Протокол для збору метаданих ініціативи відкритих архівів). Усе перераховане сприяє забезпеченню доступу, використанню інформаційних можливостей пошуку та приєднування до міжнародних порталів зберігання метаданих [4]. Спосіб організації даних допомагає показати структуру університету по факультетах, кафедрах, наукових підрозділах. Для організації цільового пошуку матеріалів у середовищі DSpace передбачена зручна організація за такими метаданими, як автор, назва, ключові слова, дата внесення, тип публікації тощо. Існує можливість обрати зручну схему управління

контентом конкретної колекції і відповідну схему публікації матеріалу. Кожен збережений у системі файл пов'язаний із певним форматом: PDF, DOC, HTML, але практично не існує обмежень щодо інших форматів цифрових документів.

Інституційний репозитарій НЮУ ім. Ярослава Мудрого містить електронні документи, які за своїм змістом, видом є об'єктами бібліотечного фонду у цілому. До електронного архіву можуть бути внесені як електронні версії друкованих видань книжкового фонду, так і самостійні електронні видання, а також посилання на мережеві ресурси. Створення і розвиток електронного архіву відкритого доступу НЮУ імені Ярослава Мудрого підвищує не тільки рівень інформаційного забезпечення наукової та освітньої діяльності, а й рейтинг вузу в цілому, дозволяє інтегрувати наукові інформаційні ресурси університету у світовий науковий інформаційний простір, дає можливість бібліотеці брати участь у корпоративних проектах відкритого доступу, зокрема, у проекті ElibrUkr, який об'єднує 44 електронних архівів інституцій України.

У межах розвитку ІР активізована робота наукової бібліотеки НЮУ імені Ярослава Мудрого над включенням до корпоративного проекту ElibrUkr «Електронна бібліотека України. Створення центрів знань в університетах», який передбачає функціонування єдиного порталу доступу до електронних ресурсів університетів як на рівні контенту, так і у справі розбудови системи наукових комунікацій, забезпеченні інтеграції української науки та освіти у світову. Крім того, через портал ElibrUkr усім українським ученим пропонуються мультидисциплінарний відкритий електронний архів ElibrUkr-OA², що зберігає, розповсюджує та забезпечує постійний доступ до результатів досліджень, а також ресурси тих установ, які не мають можливості підтримувати власний (інституційний) електронний архів [2].

У травні 2012 року репозитарій НЮУ імені Ярослава Мудрого – eNULAUIR з 1770 записами було зареєстровано у Реєстрі репозитаріїв

---

² URL: <http://oa.elibukr.org>.

відкритого доступу (Registry of Open Access Repositories, ROAR), що підтримується Університетом Саутгемптона у Великій Британії. У світі спостерігається постійне зростання кількості інституційних цифрових сховищ, які долучаються до розвитку наукового комунікаційного середовища. Станом на лютий 2011 року в ROAR зареєстровано 2172 репозитарії, з них 23 – репозитарії українських вишів, що свідчить про реальність їх існування як популярнішого виду спеціальних інформаційних ресурсів та послуг, які надають бібліотеки університетів, а також є підтвердженням їх важливої ролі у подальшому розвитку наукових комунікацій [10]. У Реєстрі ОА-репозитаріїв eNULAUIR Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого представлений майже 5 тис. записів, 80% з них – наукові публікації.

Для підтримки ідеї відкритого доступу та розвитку ІР на сьогоднішній день основна увага наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого приділяється вирішенню проблеми самоархівування – редагуванню основних об'єктів аналізу для пошукових систем (метаданих матеріалів). Обробляючи їх, світові і національні пошукові системи видають найбільш релевантні результати користувачеві, що, у свою чергу, дозволяє підвищити репозитарію НЮУ імені Ярослава Мудрого свої рейтингові позиції. Крім того, бібліотекою аналізується питання ефективності ІР як каналу системи наукової комунікації, посилюється увага щодо взаємодії з уже працюючими репозитаріями вишів, вирішується питання присвоєння репозитарію ISSN – Міжнародного стандартного номеру періодичного видання.

Таким чином, можна зазначити, що модель відкритого доступу в цілому виявляється найкращою у справі організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема інституційних репозитаріїв. ІР юридичного університету діє як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності нашого вузу, підвищує престиж та рейтинг навчального закладу і його науковців у світовому інформаційному просторі.

Список використаної літератури

1. Белінська В. Інституційний репозитарій як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності ЧДІЕУ / В. Белінська, Н. Мороз // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 8. – С. 22–25.
2. Бруй О. Розвиток проекту "ELibUkr – Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України" [Електронний ресурс] : презентація / О. Бруй. – К., 2011. – Режим доступу : <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/955> (дата звернення: 05.03.2014). – Назва з титул. екрана.
3. Інституційний репозитарій [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Інституційний_репозитарій (дата звернення: 05.03.2014). – Назва титул. з екрана.
4. Олексик В. П. Інформаційні технології і засоби навчання [Електронний ресурс] / В. П. Олексик, О. Р. Олексюк // Digital Library NAPS of Ukraine. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/1035> (дата звернення: 05.03.2014). – Назва з титул. екрана.
5. Ткаченко Н. О. E-archive DonNTU: досвід Донецького національного технічного університету [Електронний ресурс] / Н. О. Ткаченко // Традиції і новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. б-к ВНЗ III-IV рівнів акредитації (22–24 трав.). – Сімф., 2012. – 1 ел. опт. диск.
6. Шрайберг Я. Вільний доступ до ресурсів бібліотек освітньої й наукової сфери: новий федеральний проект у російському бібліотечно-інформаційному просторі / Я. Шрайберг // Вища школа. – 2013. – № 4. – С. 74–78.
7. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років / Т. Ярошенко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 3–10.
8. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities [Electronic resource]. – Way of access : http://openaccess.mpg.de/3515/Berliner_Erklaerung (date of appeal: 05.03.2014). – Title from the screen.
9. Budapest Open Access Initiative [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.budapestopenaccessinitiative.org> (date of appeal: 05.03.2014). – Title from the screen.
10. Registry of Open Access Repositories (ROAR) [Electronic resource]. – Way of access : <http://roar.eprints.org> (date of appeal: 05.03.2014). – Title from the screen.

Аннотация. Рассмотрены принципы открытого доступа, определено понятие «институциональный репозиторий». Описано создание и развитие репозитария научной библиотеки Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого на базе программного обеспечения DSpace, представлена структура его фондов и коллекций.

Ключевые слова: открытый доступ, институциональный репозиторий, DSpace.

Annotation. Principles of the open access have been considered the concept of the «institutional repository» has been defined. The creation and development of the scientific library repository of the Yaroslav the Wise National Law University on the basis of the software DSpace have been described, the structure of the funds and collections has been presented.

Key words: open access, institutional repository, DSpace.

ИДЕНТИФИКАЦИЯ АКТУАЛЬНОЙ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИ ЗНАЧИМОЙ ИНФОРМАЦИИ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ

Хайрова Н. Ф.,

Узлов Д. Ю.

Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»,
Украина, г. Харьков

***Анотація.** У роботі розглядаються характеристики текстової криміналістично значимої інформації, яка подана в колекціях електронних документів і у різноманітних електронних ресурсах. Визначено особливості екстракції актуальної криміналістично значимої інформації та розглянуто етапи перетворення її на знання. Обґрунтовано доводиться необхідність використання методів теорії інтелекту для побудови моделі ідентифікації такої інформації.*

***Ключові слова:** актуальна криміналістично значима інформація, колекції електронних документів, екстракція та ідентифікація інформації, теорія інтелекту.*

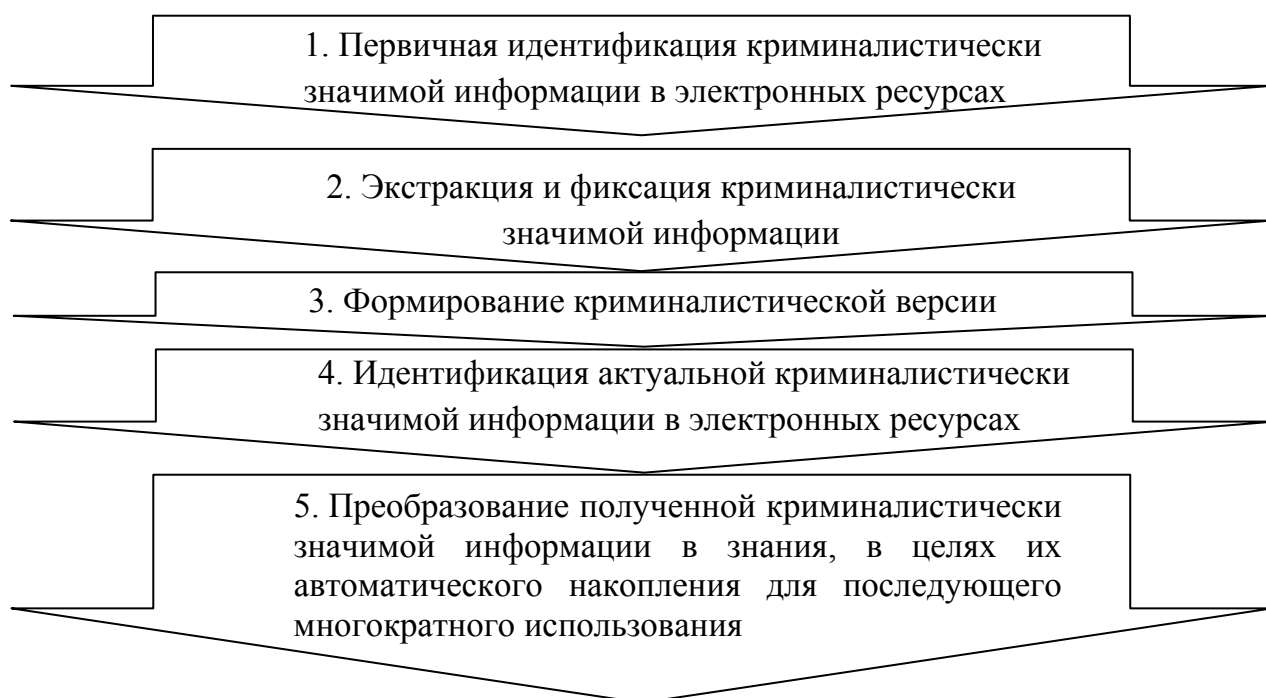
При прогнозировании преступлений, выявлении признаков скрытых преступлений, установлении зависимости между личными качествами преступников и выбором места совершения преступления, а также другой аналитической следственно-розыскной деятельности следователю (или иному процессуальному лицу) необходимо проработать огромное количество электронных текстовых документов, вычленив из них криминально значимую информацию. Этими электронными текстами могут быть как документы, имеющие электронную форму: объяснительные/служебные записки, отчеты, словесные портреты фигурантов, протоколы и т. п., накопившиеся в результате расследования или расследований, так и электронные коллекции интернет-публикаций, RSS-рассылок и социальных сетей.

Все подобные электронные документы представлены в виде

слабоструктурированной текстовой информации, под которой понимается текстовый электронный документ, имеющий высокую степень вариативности контента, меняющегося в зависимости от конкретной ситуации. В целом, эти документы представляют доступный репозиторий криминалистических знаний [3].

При этом главным качеством криминалистически значимой информации является содержание информации, способствующей поиску доказательств, закономерностей, присущих именно криминалистическим аспектам преступной деятельности. Другими словами, криминалистическая характеристика преступления как средство оптимизации расследования должна представлять собой совокупность информации, имеющей не квалифицирующее или процедурное и предупредительное, а именно поисково-познавательное значение [2].

В общем случае информационные процессы, связанные с расследованием состава преступления, получением криминалистически значимой информации, а так же данных и фактов из массивов электронных текстовых документов и электронных ресурсов, представляются следующей схемой:

Рис. 1. Общая схема информационных процессов аналитической следственно-розыскной работы субъектов расследования.

Актуальная криминалистически значимая информация, зачастую не имеющая причинно-следственных связей с событием преступления, но имеющая потенциальное криминалистическое значение, не позволяет при ее поиске использовать предварительно разработанный тезаурус и заранее известной предметной области. Такая информация, с одной стороны, характеризуется дефицитом исходных признаков, а с другой – не позволяет использовать для ее идентификации только ключевые слова, которые описывают преступные деяния и часто, являясь своего рода индикативным признаком, имеют свою специфику.

Для последующего долговременного использования актуальной криминалистической информации необходимо трансформировать ее в знания, извлекая новые понятия, не всегда являющиеся идентификаторами криминальности, осуществлять их систематизацию. Таким образом, должно осуществляться динамическое расширение и накопление криминалистических знаний в специализированных базах данных за счет обработки новой текстовой информации коллекций документов и ссылок.

Для идентификации актуальной криминалистически значимой информации в коллекциях текстовых документов и в электронных ресурсах неограниченных динамически меняющихся предметных областей предлагается использовать методы теории интеллекта, позволяющие моделировать интеллектуальное понимание и идентификацию смысла [1].

Таким образом, в работе используются наработки и подходы компьютерной лингвистики, искусственного интеллекта и когнитивной семантики, связанные с «пониманием» компьютером естественных языков, базирующиеся на семантических моделях представления знаний и использующие символьные и логические сети.

Список использованных источников

1. Бондаренко М. Ф. Теория интеллекта : учеб. / Бондаренко М. Ф., Шабанов-Кушнаренко Ю. П. – Харьков : СМИТ, 2007. – 576 с.
2. Князьков А. С. О критериях значимости криминалистической характеристики

преступления / А. С. Князьков // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 304. – С. 122–28.

3. Шаронова Н. В. Моделирование аналитико-синтетической обработки каталогизатором текста документа / Н. В. Шаронова, Н. Ф. Хайрова., Д. Э. Ситников // Вестник Харьковского государственного политехнического университета. – 1999. – Вып. 43. – С. 82–91.

***Аннотация.** В работе рассматриваются характеристики текстовой криминалистически значимой информации, представленной в коллекциях электронных документов и в различных электронных ресурсах. Определены особенности экстракции актуальной криминалистически значимой информации и рассмотрены этапы превращения ее в знания. Доказывается необходимость использования методов теории интеллекта для построения модели идентификации подобной информации.*

***Ключевые слова:** актуальная криминалистически значимая информация, коллекции электронных документов, экстракция и идентификация информации, теория интеллекта.*

***Annotation.** The characteristics of the important text criminalistical information that presented in the collections of electronic documents and various electronic resources are showed in the article. The features extraction of topical criminalistical information and the way of its transformation into knowledge are considered. The necessity of using the methods of the theory of intelligence to build the model identification of such information is proved.*

***Key words:** criminalistical information, collections of electronic documents, extraction and identification of the text information, the theory of intelligence.*

ИНДЕКСАЦИЯ ПОЛНОТЕКСТОВЫХ ДОКУМЕНТОВ В ЭЛЕКТРОННЫХ БИБЛИОТЕКАХ

Шаронова Н. В.,

Кочуева З. А.,

Борисова Н. В.

Национальный технический университет
"Харьковский политехнический институт",
Украина, г. Харьков

***Анотація.** Розглядаються питання забезпечення доступу до даних в інформаційному просторі бібліотеки, а також питання автоматичного індексування повнотекстових документів для вирішення завдання інтелектуалізації пошуку інформації. Запропоновано алгоритм індексації як спосіб автоматичного індексування за допомогою ключових слів повнотекстових документів.*

***Ключові слова:** автоматичне індексування, інформаційна технологія, ключові слова, електронні бібліотеки.*

Информация является одним из самых значимых ресурсов, оказывающих воздействие на развитие общества, его культуру, науку. С давних времен библиотека была центром научной и культурной жизни людей.

Важную роль в современных библиотеках начинают играть интернет-технологии, позволяющие читателям работать с каталогами, базами данных и другими удаленными от библиотеки информационными ресурсами.

С внедрением информационных технологий все большее значение приобретает развитие системы электронных библиотек.

Одной из основных задач является оцифровка фондов библиотек, как современный формат наращивания информационного контента для использования его в целях приобретения знаний. В рамках данной задачи

актуальной является проблема адекватного автоматического индексирования документов и извлечения из них сопутствующей информации

Индексирование текстов актуализируется так же при создании информационно-поисковых систем, использующих в качестве критериев поиска набор ключевых слов. Сложность этой задачи в том, как “правильно” определить этот набор. На сегодняшний день существует довольно много различных вариантов поиска текстов (или их фрагментов) по ключевым словам. Конечно, каждый из них имеет свои достоинства и недостатки.

Проблема, связанная с индексированием текстов состоит в том, что от ключевых слов (индексов) требуется соблюдение, как минимум, двух взаимоисключающих принципов: ключевые слова должны как можно точнее идентифицировать текст; ключевые слова должны как можно более точно отражать содержание (смысл) текста.

В общем случае эта проблема однозначно не разрешима, хотя и существуют достаточно эффективные системы поиска (например, поисковые системы в Интернет). Однако автоматическое индексирование и поиск ключевых слов в полнотекстовых документах необходимо проводить не только в Интернет, но и в современных библиотеках, которые нарастающими темпами накапливают неструктурированные текстовые ресурсы. Причем объем накопленной текстовой информации может быть таким затруднительным, что задача подготовки их полного библиографического описания становится крайне затруднительной. Очевидна необходимость применения специальных решений, которые позволят специалисту библиотеки автоматизировать процесс обработки полнотекстовых документов.

Разработанная система полнотекстового поиска учитывает морфологические особенности русского языка и реализует поиск информации по индексу, хранящемуся в реляционной базе данных. Ее основная функция – проводить индексацию текстовых документов, чтобы

затем можно было быстро и эффективно производить поиск необходимой информации по ключевым словам.

Процедура индексации включает следующие этапы:

- 1) перекодировка при необходимости документа в KOI8-R;
- 2) разбиение документа на отдельные слова с запоминанием позиции каждого слова в документе;
- 3) нахождение нормальных форм слов (если у слова есть несколько нормальных слов, то все они учитываются);
- 4) фильтрация стоп-слов (согласно содержимому таблицы stopwords), а также слов, короче 3 символов (в большинстве случаев короткие слова не несут смысловой нагрузки, и ими можно пренебречь при индексации);
- 5) подсчет частоты появления каждой нормальной формы в документе;
- 6) запись полученного конкорданса в БД.

Сама структура такого индекса должна обеспечить не только быстрый, но и релевантный поиск. Для повышения релевантности используется распространенный подход: при формировании терминологической словарной базы конкретного документа сохраняется не только сам термин, но и частота его вхождения в документ. Поэтому при выполнении поиска можно упорядочить его результаты по частоте вхождения искомого термина в документ.

Список использованных источников

1. Алисейко З. А. Автоматизированное индексирование полнотекстовых документов ключевыми словами / З. А. Алисейко, О. В. Канищева // Вестник Херсонского национального технического университета. – 2007. – № 4. – С. 269–272.
2. Кочуева З. А. Индексирование полнотекстовых документов для задачи интеллектуального поиска информации по ключевым словам / З. А. Кочуева, Н. В. Борисова // Східно-Європейський журнал передових технологій. – 2014. – № 1/2. – С. 4-8.
3. Хайрова Н. Ф. Автоматизированные информационные системы: задачи обработки информации / Н. Ф. Хайрова, Н. В. Шаронова – Х. : ХГУ «НУА», 2002. – 120 с.

Аннотация. Рассматриваются вопросы обеспечения доступа к данным в информационном пространстве библиотеки, а также вопросы автоматического индексирования полнотекстовых документов для решения задачи интеллектуализации поиска информации. Предложен алгоритм индексации как способ автоматического индексирования при помощи ключевых слов полнотекстовых документов.

Ключевые слова: автоматическое индексирование, информационная технология, ключевые слова, электронные библиотеки.

Annotation. The problems of access to data in the information space of the library and the issue of automatic indexing of full-text documents to the task of finding information intellectualization. The algorithm is presented as an indexing method for automatic indexing keyword full-text documents.

Key words: automatic indexing, information technology, keywords, electronic libraries.

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННИМИ РЕСУРСАМИ БІБЛІОТЕКИ

Шахова С. А.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглянуто проблеми управління електронними ресурсами у бібліотеках, а саме: їх формуванням, збереженням та використанням.*

***Ключові слова:** управління формуванням електронних ресурсів, управління збереженням електронних ресурсів, управління використанням електронних ресурсів.*

Електронні ресурси (ЕР) мережі Інтернет використовуються майже у всіх сферах діяльності людини. Запровадження сучасних телекомунікаційних технологій та електронних ресурсів не обійшло і освіту.

Розвиток вищої професійної освіти, впровадження кредитно-модульної системи оцінки знань викликають зміни в організації навчального процесу у вузах, спрямовані на активізацію та інтенсифікацію самостійної роботи студентів, підвищення рівня інформаційного забезпечення. Перехід до нових форм організації науково-освітнього процесу є невід'ємною складовою розвитку інформаційно-освітнього середовища на основі нових комп'ютерних технологій та інформаційних систем. Завдання створення інноваційних освітніх ресурсів, організації доступу, надання електронної інформації та управління ресурсним потенціалом набувають важливості для забезпечення якісного навчання. Виникає необхідність побудови адекватної системи електронних освітніх ресурсів вузу, створення дієвої системи управління ними.

Управління книжковими бібліотечними фондами складається, як мінімум, із трьох комплексних процесів: управління формуванням бібліотечного фонду; управління збереженням бібліотечного фонду; управління використанням бібліотечного фонду. Незважаючи на принципову відмінність фонду електронних ресурсів від традиційних матеріалів, управління ним передбачає виконання фактично аналогічних функцій: формування фонду електронних ресурсів, збереження і надання оперативного і зручного доступу до них.

Процес управління формуванням фондів ЕР як базисної основи електронних бібліотек (ЕБ) може здійснюватися кількома способами:

- забезпечення безперебійного, постійного отримання електронних версій документа від автора або видавця;
- запозичення документів, наявних у вільному доступі в Інтернет;
- організація обміну з іншими електронними бібліотеками;
- закупівля ліцензійних електронних видань які переносяться на носіях;
- організація доступу до віддалених електронних документів та баз даних.

У процесі управління формуванням фонду ЕР бібліотека, як правило, використовує декілька з названих способів або поєднує всі для більш ефективного і повного комплектування.

Управлінські дії виконуються у процесах безпосереднього створення фонду електронних ресурсів, яке відбувається наступними шляхами:

- сканування документів із фондів бібліотек;
- створення власних баз даних та електронних видань університету (у тому числі електронних аналогів друкованих видань університету);
- забезпечення доступу до електронних навчально-методичних комплексів на основі інформаційної взаємодії з кафедрами, навчально-методичним управлінням;

- отримання електронних документів за допомогою основних і додаткових джерел комплектування;
- поповнення електронних бібліотек із зовнішніх джерел електронних копій релевантних документів.

Управління зберіганням ЕР вимагає разом із застосуванням засобів фізичного зберігання матеріального носія, забезпечення ефективної програмної підтримки електронних документів і наявності сучасних апаратних засобів їх відтворення. Для надійного зберігання електронних документів необхідно забезпечити постійний захист від вірусів; захист від несанкціонованого доступу; запобігання втрати даних і зміни тексту при кожному принциповому відновленні програмного забезпечення; збереження самого матеріального носія.

Крім того, при побудові плану управління ЕР та їх адекватного зберігання слід урахувати наступне:

- недовговічність носіїв інформації (магнітні стрічки, дискети і оптичні компакт-диски);
- швидке старіння апаратних засобів і периферійних пристроїв;
- зміна програмного забезпечення, несумісність деяких платформ, старіння форматів;
- проблема стабілізації змістовного контенту інтерактивних електронних видань, оскільки цифрова форма дозволяє втручатися в текст протягом усього життєвого циклу документа.

Управління ефективним використанням ЕР, які є активною частиною бібліотечного фонду включає процеси їх вивчення, аналіз незадоволеного попиту користувачів, моніторинг активності їх використання, забезпечення прозорих і доступних засобів інформування користувачів про наявні ЕР, організацію навчання користувачів швидкому знаходженню потрібного інформаційного контенту. Залучення електронних засобів для навчання повинно забезпечити оперативний доступ до масивів інформаційних ресурсів

незалежно від місця знаходження користувача. Управління вищезазначеними процесами потребує від бібліотечних фахівців наступного:

- структурно-функціональної побудови відповідного електронного інформаційного середовища;
- накопичення інформаційної бази для віддаленого доступу, що включає: електронні підручники та навчальні посібники; навчально-методичні комплекси; методичні вказівки; повнотекстові бази даних; довідники, енциклопедії, рекомендовану додаткову літературу;
- технічно-програмного та організаційного забезпечення віддаленого on-line доступу до інформаційного середовища.

У процесі формування електронних ресурсів та управління ними бібліотекою враховуються також технічні умови доступу до ЕР, у тому числі наявність у бібліотеки і у користувача додаткових технічних і програмних засобів, нестандартного обладнання, високошвидкісного каналу Інтернету, а також зручність сервісів у процесі роботи користувача з інформацією.

Формування та управління ЕР та ЕБ розглядається як основа створення адекватного інформаційного середовища освітньої установи і на перше місце висувається науково-освітня складова ЕБ, в якій навчальні, методичні, дидактичні і розвиваючі матеріали стають базовими інформаційними ресурсами. Характерними особливостями електронного бібліотечного простору є: розвинені системи каталогізації, повнотекстові документи, ефективні засоби навігації і пошуку ЕР, інтернет-каталоги науково-освітніх ресурсів, а також зручний вільний або авторизований доступ до ЕР усіх зареєстрованих користувачів.

Процес управління ЕР та ЕБ потребує впровадження комплексної системи ідентифікації та авторизації доступу до ресурсів університету для обслуговування користувачів в автоматизованому режимі; розвитку інтернет-центрів або електронних читальних залів для самостійної роботи студентів; забезпечення віддаленого доступу до науково-освітніх ресурсів; зміцнення матеріально-технічної бази та комп'ютерного обладнання бібліотек,

забезпечення модернізації організаційної, інформаційної та технічної інфраструктур як вузу, так і бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Буханцева Н. В. Управление электронными ресурсами в образовательной среде вуза / Н. В. Буханцева, И. А. Дудина // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 3, Экономика. Экология. – 2009. – № 1. – С. 98–104.
2. Васильченко Н. П. Управление библиотечными фондами: теоретические основы / Н. П. Васильченко // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2009. – № 1. – С. 44–52.
3. Волкова Л. Ф. Управление библиотечным фондом [Электронный ресурс] / Волкова Л. Ф. – Режим доступа : <http://elibrary.udsu.ru/xmlui/handle/123456789/761> (дата обращения: 10.03.2014). – Загл. с экрана.
4. Столяров Ю. Н. Библиотечный фонд : учеб. / Ю. Н. Столяров. – М. : Книж. палата, 1991. – 271 с.
5. Электронные библиотеки в образовании : моногр. / А. Б. Антопольский, Т. С. Маркарова, О. П. Крюкова, А. А. Харламов ; под ред.: О. П. Крюкова, А. А. Харламов. – М. : [б. и.], 2009. – 94 с.

Аннотация. Рассмотрены проблемы управления электронными ресурсами в библиотеках, а именно: их формированием, сохранностью и использованием.

Ключевые слова: управление формированием электронных ресурсов, управление сохранностью электронных ресурсов, управление использованием электронных ресурсов.

Annotation. Considers the problems of management of electronic resources in libraries - namely, their formation, preservation and use.

Key words: management formation of electronic resources, the management of electronic resources preservation, management of electronic resources.

**ЭЛЕКТРОННЫЙ КАТАЛОГ И СУДЬБА ТРАДИЦИОННЫХ
КАРТОЧНЫХ КАТАЛОГОВ ЦНБ ХНУ им. В. Н. КАРАЗИНА:
ПРОШЛОЕ, НАСТОЯЩЕЕ, СОВМЕСТНОЕ БУДУЩЕЕ**
(взгляд практиков)

**Щербак Е. Г.,
Проць Н. В.,
Бесова Э. Н.**

Центральная научная библиотека
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина, Украина, г. Харьков

***Анотація.** У статті висвітлена історія створення електронного каталогу Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (далі – ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна), важливість електронного каталогу у розвитку бібліотеки, принципи роботи по суцільній і вибірковій ретроконверсії. Обґрунтована доцільність ведення системи традиційних каталогів. Розглянуті проблеми і плани створення корпоративного зведеного каталогу.*

***Ключові слова:** бібліотеки, електронні каталоги, корпоративна каталогізація, імпорт і експорт документів, ретроконверсія, карткові каталоги, відділ наукової обробки документів.*

Центральная научная библиотека основана в 1804 году по инициативе выдающегося просветителя, общественного деятеля и ученого В. Н. Каразина. Общий фонд библиотеки насчитывает более 3350000 экземпляров. Среди них: более 1700000 экземпляров научной литературы, 1100000 экземпляров учебной литературы. Уникальный фонд редких изданий и рукописей составляет около 100000 экземпляров, в том числе коллекции инкунабул (издание к 1500 году), палеотипов (1501–1550 годы), значительные коллекции украинских и иностранных старинных

книг (XVI–XVIII веков), прижизненные издания выдающихся деятелей науки и классиков литературы. Коллекция рукописей насчитывает до 1 000 экземпляров, в том числе: Универсал украинского гетмана И. Мазепы (1704 год), Летопись Грабянки (начало XIX века, материалы по истории Украины XVII–XVIII веков), письма И. Франко к писательнице Н. Кобринской (1884–1886 года), коллекции греческих, польских рукописей и т.д. Фонд иностранных изданий составляет более 700 000 экземпляров на основных европейских языках.

Созданием традиционных карточных каталогов и электронного каталога (в дальнейшем ЭК) в библиотеке занимается отдел научной обработки отечественной и зарубежной литературы совместно с секторами:

- каталогизации отечественной литературы;
- каталогизации иностранной литературы;
- алфавитных каталогов;
- периодики;
- систематизации;
- топографических каталогов.

Для читателей работают 5 абонементов, 12 читальных залов, служба межбиблиотечного абонемента, 2 специализированных зала каталогов, Центр интернет-технологий, зал литературы по истории университета, зал краеведческой литературы Греции и Кипра, созданный при содействии фонда А. Левентиса (Кипр), информационный Центр «Окно в Америку». Для всех подразделений ЦНБ традиционно велись и продолжают вестись 45 каталогов.

До начала автоматизации основным информационным ресурсом для пользователей библиотеки были традиционные карточные каталоги: алфавитный каталог (1540 каталожных ящиков), систематический каталог (1650 каталожных ящиков), литература на иностранных языках (193 каталожных ящиков), алфавитный каталог периодических изданий (133 каталожных ящиков).

В последнее время с развитием информационных технологий основным информационным электронным ресурсом библиотеки является электронный каталог СЕО, обеспечивающий пользователей библиографическими данными о документах, хранящихся в фонде ЕК, дает возможность получить информацию о месте хранения документа, состоянии его доступности, количестве экземпляров.

Следовательно, ЭК – самостоятельный поисковый аппарат, который отличается от традиционного каталога личной поисковой средой: заменяет карточные каталоги и картотеки, упрощает работу с каталогами (замену индексов, сигл на карточках алфавитного каталога (АК) и систематического каталога, картотеку новых поступлений).

С созданием ЭК в библиотеке значительно повысилось качество и скорость поиска документов, эффективность работы библиотекарей при минимальных затратах на комплектование и обработку.

В виду того, что современный человек лучше владеет компьютером, чем библиографическими знаниями, именно ЭК, в противовес традиционным бумажным каталогам, больше влияет на повышение библиографической грамотности, побуждает к поиску необходимой информации. Кроме того, развитие ЭК предоставляет возможности внедрить принципиально новые технологии обслуживания пользователей.

На 01.01.2014 г. база ЭК нашей библиотеки насчитывает 680860 названий документов (из них 6570 – названий периодических изданий), 917760 экземпляров документов, 292950 авторов, аналитических описаний: 6160 статей из вестника ХНУ, 48188 отдельных произведений художественной литературы из сборников.

В 1991 году организация ЭК начиналась с ввода текущих поступлений. За весь период пришлось работать в разных автоматизированных библиотечных системах: Marc (1991–1996); Liber (1996–1998), Liber-Media (1998–2012), Absotheque Unicod (2012 по сей день). Также с 1998 года начал

работу электронный заказ, и пользователи получили возможность работать с ЭК через ИНТЕРНЕТ.

Для любой библиотеки создание ЕК ретроспективной части фонда, или ретроспективная конверсия каталогов, входит в число приоритетных задач. В настоящее время ведется ретроконверсия фонда по запросам читателей. Этот способ позволяет оперативно вводить в ЕК библиографические записи, отражающие наиболее активную часть фонда (по 1991 год).

Вместе с тем проводилась избирательная ретроспективная конверсия фондов: художественной литературы; подсобных фондов всех читальных залов; справочно-библиографического отдела; абонементов учебной литературы; также введены: названия всех периодических и продолжающихся изданий, газет; информация: авторские комплексы по программной украинской литературе XIX–XX вв.; литература XIX–XX вв. (частично).

В связи с переучетом фонда XIX–XX вв., с 2010 года начался ввод неотраженной отечественной литературы и литературы на иностранных языках.

Учитывая улучшение информационных знаний пользователей, увеличение компьютерных рабочих мест, экономию рабочего времени, библиотека перестала вести: карточные каталоги читальных залов; карточный алфавитный каталог на двух абонементах, находящихся в здании университета (каталоги удаленных абонементов ведутся); а с 2014 года законсервирован читательский алфавитный каталог (но работа с документами до 2014 год продолжается).

Автоматизация каталогизационных процессов позволила ускорить и усовершенствовать обработку библиотечных фондов. После анализа опыта работы и трудозатрат нам бы хотелось отказаться от процессов, в которых проявляется нерациональность расходования людских, временных и материальных ресурсов. Это касается следующих библиотечных процессов:

- ведения систематической картотеки новых поступлений;

- карточных АК каталогов учебных абонементов;
- изменение на карточках АК индексов СК (4000 в год);
- индексации авторефератов (7000 в год), т.к. пользователи производят поиск по автору, названию или номеру специальности;
- перехода от избирательной ретроконверсии к сплошной по карточкам алфавитного каталога начиная с буквы «А», т.к. чаще всего объектом сплошной ретроконверсии является АК.

Опыт работы ЦНБ свидетельствует, что система карточных каталогов и ЭК должны разумно дополнять друг друга. Излишнее дублирование карточек является расточительным .

На очереди изучение и использование в нашей работе одного из способов перевода карточных каталогов в машиночитаемую форму – заимствование записей сводного корпоративного каталога и создание Имидж-каталога на литературу XIX века.

В 2013 году вузовские библиотеки города Харькова впервые начали реализацию проекта «Единая читательская карточка ВНЗ Харькова». Это шаг к созданию единого информационного пространства.

Наравне с этим хорошо было бы объединить усилия для создания и предоставления пользователям корпоративных информационных электронных ресурсов (на уровне города, района, региона, страны) в целях формирования единого информационного пространства.

Это позволит улучшить поисковую, справочную, каталогизационную работу (библиотекари смогут импортировать и экспортировать библиографические описания на нужные документы и аналитические описания из периодических и продолжающихся изданий, расписываемых другими библиотеками, в свою очередь, мы готовы расписывать не только Вестник ХНУ, но и другие периодические издания). Различие в автоматизированных библиотечных системах уже не представляет особых трудностей.

Пользователи прежде всего получают возможность найти нужную информацию, по результатам поиска, оформить читательское требование на необходимое ему издание.

Корпоративная каталогизация предоставляет библиотекам уникальный шанс развития новых направлений деятельности. Она даст возможность библиотекам стать ведущими информационными посредниками, для успешной работы которых необходимо координировать и кооперировать усилия по обслуживанию и привлечению пользователей.

Ищем пути решения вместе!

***Аннотация.** В статье отражена история создания электронного каталога Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, важность электронного каталога в развитии библиотеки, принципы работы по сплошной и выборочной ретроконверсии. Обоснована целесообразность ведения системы традиционных карточных каталогов. Рассмотрены проблемы и планы создания корпоративного сводного каталога.*

***Ключевые слова:** библиотеки, электронные каталоги, корпоративная каталогизация, импорт и экспорт документов, ретроконверсия, карточные каталоги, отдел научной обработки документов.*

***Annotation.** In the article the history of the electronic catalog creation of the V. N. Karazin Kharkiv National University Central Scientific Library, importance of the electronic catalog in the library development, principles of the work on the complete and selective retroconversion have been reflected. The advisability of the system of the traditional card catalog keeping has been substantiated. The problems and plans of the corporate joint catalog creation have been considered.*

***Key words:** libraries, electronic catalogs, corporate catalogization, import and export of the documents, retroconversion, card catalogs, department of the scientific documents processing.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Базилева Олена Анатоліївна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Державної публічної науково-технічної бібліотеки Сибірського відділення Російської академії наук (Російська Федерація, м. Новосибірськ)

Бакуменко Лариса Григорівна, заступник директора Наукової бібліотеки Харківського державного університету харчування та торгівлі (Україна, м. Харків)

Бєсова Ельвіра Миколаївна, бібліотекар відділу наукової обробки документів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна, м. Харків)

Бова Ірина Валеріївна, завідувач відділом обслуговування Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Борисова Валентина Іванівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Борисова Наталія Володимирівна, асистент кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (Україна, м. Харків)

Будецька Ольга Олексіївна, заступник директора Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Буліч Наталія Миколаївна, завідувач відділом комплектування та каталогізування Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Влащенко Людмила Георгіївна, заступник директора Наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки (Україна, м. Харків)

Давидова Ірина Олександрівна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури (Україна, м. Харків)

Журавльова Ірина Казимирівна, директор ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна, м. Харків)

Іванов Володимир Георгійович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інформатики та обчислювальної техніки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Іванов Станіслав Миколайович, кандидат технічних наук, доцент кафедри інформатики та обчислювальної техніки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Каїді Вікторія Валеріївна, аспірант Харківської державної академії культури (Україна, м. Харків)

Каніщева Ольга Валеріївна, кандидат технічних наук, доцент кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (Україна, м. Харків)

Карасюк Володимир Васильович, кандидат технічних наук, доцент кафедри інформатики та обчислювальної техніки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Карпенко Марина Вікторівна, головний бібліотекар відділу комплектування та каталогізування Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Кашаєва Людмила Валеріївна, інженер-програміст відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Киричок Ірина Василівна, директор Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (Україна, м. Харків)

Ковальський Віктор Семенович, доктор юридичних наук, доцент, Президент видавничої організації «Юрінком Інтер»

Кочуєва Зоя Анатоліївна, старший викладач кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (Україна, м. Харків)

Кравченко Світлана Анатоліївна, завідувач інформаційно-бібліографічним відділом Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (Україна, м. Харків)

Лобузін Іван Володимирович, науковий співробітник відділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Україна, м. Київ)

Ломоносов Юрій В'ячеславович, кандидат технічних наук, доцент кафедри інформатики та обчислювальної техніки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Лук'яненко Любов Вікторівна, завідувач сектором відділу обслуговування Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Любарський Михайло Григорович, доктор фізико-математичних наук, професор кафедри інформатики та обчислювальної техніки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Мазуліс Валдис, заступник директора Академічної бібліотеки Латвійського університету (Латвія, м. Рига)

Макаренко Павло Дмитрович, аспірант Харківської державної академії культури (Україна, м. Харків)

Мартінова Олена Миколаївна, завідувач відділу автоматизації Брянської обласної наукової універсальної бібліотеки імені Ф. І. Тютчева (Російська Федерація, м. Брянськ)

Марцун Тетяна Валентинівна, завідувач відділу навчальної літератури Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Міхнова Тамара Юріївна, редактор Наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки (Україна, м. Харків)

Ніколаєнко Наталія Миколаївна, директор Наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (Україна, м. Харків)

Павленко Тетяна Борисівна, заступник директора бібліотеки з інформаційних технологій Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (Україна, м. Харків)

Пасмор Надія Петрівна, кандидат педагогічних наук, директор Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Петрухно Юлія Євгенівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач сектором відділу обслуговування Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Порощай Надія Степанівна, заступник директора Наукової бібліотеки імені М. М. Страхова Белгородського державного національного дослідницького університету (Російська Федерація, м. Белгород)

Проць Наталія Василівна, бібліотекар відділу наукової обробки документів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна, м. Харків)

Рибальченко Олена Миколаївна, вчений секретар Наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (Україна, м. Харків)

Самохвалова Ольга Юріївна, завідувач відділом автоматизації та програмного забезпечення ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна, м. Харків)

Самофал Ольга Іванівна, завідувач науково-бібліографічним відділом Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Сафонова Вікторія Володимирівна, головний бібліотекар науково-методичного відділу Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (Україна, м. Харків)

Соляник Алла Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри документознавства та книгознавства Харківської державної академії культури (Україна, м. Харків)

Стрілець Наталія Олександрівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, бібліотекар 1 категорії Науково-видавничого центру Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (Україна, м. Харків)

Узлов Дмитро Юрійович, полковник міліції, начальник Управління інформаційно-аналітичного забезпечення ГУМВС України в Харківській області (Україна, м. Харків)

Фролова Наталія Миколаївна, заступник директора Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Хайрова Ніна Феліксівна, доктор технічних наук, професор кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (Україна, м. Харків)

Шаронова Наталія Валеріївна, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (Україна, м. Харків)

Шахова Світлана Анатоліївна, завідувач сектором відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

Щербак Олена Григорівна, завідувач сектором відділу наукової обробки документів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна, м. Харків)

Юдіна Інна Генадіївна, кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторією Державної публічної науково-технічної бібліотеки Сибірського відділення Російської академії наук (Російська Федерація, м. Новосибірськ)